

UNIwersytet Gdański
Wydział Oceanografii i Geografii

Justyna Wieczerek

**WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH
OBSZARU METROPOLITALNEGO
GDAŃSK GDYNIA SOPOT**

Praca doktorska
wykonana
w Zakładzie Geografii
Społeczno-Ekonomicznej
pod kierunkiem
Prof.dr hab. Iwony Sagan

Gdańsk 2021

Chciałabym serdecznie podziękować Pani Profesor dr hab. Iwonie Sagan za życzliwość oraz wsparcie w trakcie powstawania niniejszej pracy. Podziękowania kieruję również do wszystkich pracowników Zakładu Geografii Społeczno-Ekonomicznej Uniwersytetu Gdańskiego za cenne wskazówki i każde dobre słowo.

Dziękuję również moim przełożonym z Biura Planowania Przestrzennego Miasta Gdyni oraz Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego, bez których pomocy i przychylności nie udałooby mi się połączyć pracy naukowej z zawodową.

Kieruję słowa wdzięczności także do wszystkich tych osób, które wsparły mnie swoją wiedzą merytoryczną. Dziękuję również za motywację w realizacji tej rozprawy.

Wreszcie, za ogromne zrozumienie, cierpliwość i nieocenione wsparcie dziękuję mojej rodzinie i przyjaciołom, znajomym, bez których ta praca nigdy by nie powstała.

Dziękuję Wam serdecznie!

Spis treści

Wstęp	5
1. Zagadnienia terminologiczne	11
1.1. Pojęcie, cechy i funkcje obszarów metropolitalnych.....	11
1.2. Uwarunkowania prawno-planistyczne metropolii	23
1.3. Polskie obszary metropolitalne jako europejskie obszary metropolitalne	26
1.4. Narzędzia współpracy metropolitalnej	29
1.5. Zagadnienie nierówności w obszarach metropolitalnych.....	31
2. Miejsce Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot wśród polskich obszarów metropolitalnych.....	36
2.1. Inicjatywy metropolitalne – rys historyczny.....	36
2.2. Obszar metropolitalny w sieci powiązań lokalnych i ponadlokalnych.....	42
2.3. Obszar realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych i finansowanie Unii Europejskiej	47
3. Modele potencjałów	53
3.1. Koncepcja modeli grawitacji i potencjału	53
3.2. Zastosowanie modeli potencjału w badaniach przestrzenno-ekonomicznych.....	55
3.3. Metodologia badań	57
4. Oszacowanie modeli potencjałów dla Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	63
4.1. Ludność i polityka społeczna.....	63
4.1.1. Uwarunkowania demograficzne	63
4.1.2. Pomoc społeczna i sytuacja na rynku pracy	67
4.1.3. Aktywność obywatelska	72
4.2. Gospodarka	75
4.2.1. Podmioty gospodarki narodowej.....	75
4.2.2. Otoczenie biznesu.....	81
4.2.3. Sytuacja budżetowa gmin Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot.....	86

4.2.4.	Turystyka	93
4.3.	Zagospodarowanie przestrzenne	96
4.3.1.	Użytkowanie gruntów	96
4.3.2.	Ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego.....	100
4.3.3.	Planowanie strategiczne i przestrzenne	104
4.4.	Jakość i warunki życia	111
4.4.1.	Mieszkalnictwo.....	111
4.4.2.	Inżynieria środowiska.....	116
4.4.3.	Dostęp do usług	124
5.	Niewykorzystane zasoby rozwojowe, rekomendacje oraz ich implikacje dla polityki rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot.....	133
5.1.	Model potencjału rozwojowego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot.....	133
5.1.1.	Potencjałowa struktura funkcjonalno-przestrzenna Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot.....	133
5.1.2.	Wyjaśnienie nierówności rozwojowych.....	138
5.2.	Możliwe scenariusze rozwoju obszaru metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot....	140
5.3.	Implikacje dla polityki rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot.....	143
	Wnioski.....	150
	Bibliografia.....	153
	Spis tabel	164
	Spis ilustracji	165
	Załączniki	169

Wstęp

Albert O. Hirschman we wstępie swojej książki *The Strategy of Economic Development* (1958: vii) konstatuje, że „Ci, którzy stawiają na zrównoważony (równy) rozwój dużo wnoszą twierdząc, że inwestycje i wszystkie działania gospodarcze zależą od siebie, ale wyciągają zbyt proste wnioski uznając, że te wszystkie powiązane działania, aby przynieść skutek, muszą zadziać się jednocześnie”. Krytyka ta odnosi się do upraszczania zrównoważonego rozwoju jako próby inwestowania we wszystkie dziedziny gospodarki w równym stopniu. Określenie „zrównoważony rozwój” we współczesnym kontekście oznacza „równowagę w ekosystemach oraz równowagę między ekonomicznymi, ekologicznymi i społecznymi elementami bądź aspektami rozwoju gospodarczego – ład gospodarczy, przestrzenny i społeczny z uwzględnieniem potrzeb przyszłych pokoleń” (Trzepacz 2012: 16). Powinien on oznaczać akumulacyjny skutek wdrażania strategii.

Zrównoważony rozwój nie jest tym samym co wzrost gospodarczy i na odwrót. Wzrost gospodarczy mierzony jest przy pomocy wskaźnika PKB, który nie uwzględnia kosztów środowiskowych. Stiglitz (2015) wskazuje, że jeżeli PKB rośnie dzięki eksploatacji paliw kopalnych, to jednocześnie notowany jest spadek majątku narodowego, o ile dochód nie zostanie reinwestowany w kapitał ludzki lub rzeczowy. Wzrost gospodarczy spowodowany konsumpcją zasobów jest krótkotrwały i nie zapewnia zrównoważonego rozwoju, ponieważ zasoby te zostają utracone bezpowrotnie.

Przeszkodą rozwoju nie jest brak zasobów lub brak zdolności dostrzeżenia zasobu w posiadanym potencjale, tylko nieumiejętność zidentyfikowania powiązań między nimi (Sagan 2017). Nieumiejętność odnalezienia powiązań między zasobami może prowadzić do trzech typów reakcji, o których pisze Hirschman w *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy* (1991): przeciwskuteczności, bezskuteczności oraz sprzeczności wewnętrznych. Przejawem przeciwskuteczności jest wspomaganie lokalnej gospodarki poprzez politykę rozdawania czy „wspomagania bezradności”, a w efekcie sprzyjanie ubóstwu. Drugim typem jest bezskuteczność, która opiera się na braku rozpoznaniu problemów czy sytuacji. Efekt jest fasadowy i iluzoryczny, ponieważ decyzje podejmowane są bez odpowiedniego przygotowania. Trzeci typ reakcji na zmianę opiera się na znajomości problemu i sytuacji, niemniej niesie ze sobą trudne do zaakceptowania koszty lub konsekwencje. Decyzje podejmowane są przez wyselekcjonowaną grupę osób, co często przekłada się na subiektywizm. Ten typ reakcji daje wynik negatywny, jest przykładem tego,

że zysk jest niższy niż to, co zostało utracone. To co na pierwszy rzut oka wygląda na postęp jest iluzją, regresem. Przykładem takich sprzecznych wewnętrznie decyzji może być rozdzielanie płatów ekologicznych przez drogi ekspresowe, burzenie lub przekształcanie zabytkowych zespołów zabudowy, a także skwantyfikowany wzrost gospodarczy obszaru kosztem rosnących wewnętrznych nierówności.

Planowanie rozwoju obszaru powinno mieć charakter strategiczny. Strategia zakłada rozpoznanie problemów, zasobów i potencjałów obszaru, a w konsekwencji wyznaczenie osiągalnych celów oraz sposobów ich realizacji. Do podstawowych narzędzi realizacji strategii należą inwestycje, które mogą mieć charakter infrastrukturalny (twarde) lub służyć rozwojowi kapitału ludzkiego i społecznego (miękkie). Zarówno twarde i miękkie inwestycje powinny być prowadzone z uwzględnieniem celów, możliwości i zmieniających się uwarunkowań. Szczególnie ten ostatni z warunków bywa trudny do spełnienia. Wyróżnia się dwie techniki realizowania inwestycji w sposób ustandaryzowany (Flyvbjerg, Sunstein 2016):

1. technika pseudo-imitacyjna – polega na założeniu inwestora/planisty/animatora, że realizacja inwestycji to prowadzenie kolejnego, odtwórczego projektu. Znacznym uchybieniem jest uznanie, że wybrane podejście sprawdzi się w każdym miejscu i okolicznościach;
2. technika pseudo-ekspercka – polega na wykonaniu pobieżnego rozpoznania miejsca i problemu przez inwestora/planistę/animatora, który następnie przedstawia pomysł jako wszechstronny program odnowy. Poważnym błędem jest poddanie się iluzji, że osoba o określonych kwalifikacjach jest ekspertem i zna odpowiedzi na każde z pojawiających się pytań.

Dziedzina dóbr wspólnych to obszar szczególnie wrażliwy na standaryzację. Niedostosowanie np. oferty edukacyjnej może mieć konsekwencje dla wzrostu gospodarczego i efektywności gospodarczej, a także zwiększać nierówności rozwojowe. „Gdy zmniejszamy równość szans, to nie w pełni wykorzystujemy potencjał ludzi – jeden z naszych najcenniejszych zasobów” (Stiglitz 2015: 193). Sytuacja, gdy to zamożność rodziców ma wpływ na wykształcenie dzieci, jest przykładem niewykorzystania potencjału.

Założenia niniejszej pracy powstały na bazie rozważań nomadycznych, prowadzonych przez ekonomistę Alberta Otto Hirschmana, specjalizującego się w badaniach ekonomii rozwoju, która zajmuje się między innymi badaniami nierówności rozwojowych i propozycjami rozwiązań problemów z nierównościami związanymi. Praca zawiera także

założenia aprioryczne, do których należą pewność istnienia zasobów rozwojowych i istnienie nierówności w rozwoju wewnątrz omawianego obszaru.

Głównym problemem badawczym pracy jest znalezienie i przeanalizowanie najważniejszych zasobów i potencjałów oraz stopnia ich nierówności w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot. Problem nierówności rozwojowych wynika z nieodpowiednio dobranej strategii rozwojowej lub niewłaściwie dobranych inwestycjach. Sprzyja nim fragmentacja terytorialna obszarów, która powoduje trudności z pozyskiwaniem środków zewnętrznych oraz koordynacją działań metropolitalnych.

W toku badań literaturowych pojawiło się pytanie o to czy rozwój obszarów metropolitalnych ma charakter zrównoważony czy oparty jest na szybkim wzroście gospodarczym i konsumpcji zasobów. Dyskurs przedstawiający i systematyzujący złe praktyki zarządzania rozwojem prowokuje do postawienia następujących pytań badawczych, które stały się podstawą niniejszej pracy:

1. Jak wygląda struktura hierarchiczno-funkcjonalna obszaru metropolitalnego i jak rozmieszczone są jego główne zasoby?
2. Jak duże są nierówności wewnątrz obszaru metropolitalnego?
3. W jaki sposób badać przestrzeń metropolitalną, wewnątrznie powiązaną, lecz autonomiczną?

Rozważania doprowadziły do sformułowania następujących celów pracy:

- cel poznawczy: przeanalizowanie struktury hierarchiczno-funkcjonalnej Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot oraz charakterystyka relacji rozmieszczenia a wykorzystania jego potencjałów rozwojowych;
- cel teoretyczny: zastosowanie teorii ekonomii rozwoju Hirschmana do wyjaśnienia mechanizmów narastania nierówności wewnątrz obszaru metropolitalnego;
- cel metodyczno-aplikacyjny: wskazanie koncepcji modeli grawitacji i potencjału jako użytecznych narzędzi w badaniu przestrzeni metropolitalnych.

W kontekście postawionych pytań badawczych i nakreślonych celów sformułowano tezę o charakterze abdukcyjnym, że planowanie strategiczne rozwoju jest kluczowe do wykorzystania i umiejętnego powiązania zasobów endogenicznych obszaru i może nie tylko doprowadzić do efektu synergii, ale także pozwala na monitorowanie i minimalizowanie nierówności.

Zakres tematyczny niniejszej pracy wskazuje na konieczność odnalezienia punktów newralgicznych w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, które pozwolą na

wydobycie potencjału i dobór właściwej strategii rozwojowej. Meadows (1999: 3) twierdzi, że punkty newralgiczne „są to miejsca w systemie złożonym (korporacji, gospodarce, organizmie, mieście czy ekosystemie), w których zmiana jednego elementu powoduje zmiany we wszystkich pozostałych”. Natomiast systemy złożone to takie, które składają się z dużej liczby części, mających wiele interakcji (Simon 1996).

Zakres przestrzenny badań obejmuje obszar metropolitalny w województwie pomorskim, którego granice określono w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030 oraz Planie zagospodarowania przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot 2030¹. Zasięg przestrzenny, w ramach którego współpracę prowadzi stowarzyszenie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot, określają granice administracyjne członków tego stowarzyszenia. Z związku z tym, że członkostwo jest dobrowolne, granice stowarzyszenia są dynamiczne. Z uwagi na dostępność dane wykorzystane w pracy zostały zagregowane do gmin, które leżą w granicach wskazanych w ww. Planie, ale niekoniecznie są członkami stowarzyszenia. Niemniej założono, że jeśli powiat należy do stowarzyszenia, to gminy spoza stowarzyszenia, ale leżące w tym powiecie czerpią pośrednio korzyści z tej współpracy. W związku z powyższym, dla odróżnienia członków stowarzyszenia od obszaru objętego badaniem, przyjęto na potrzeby niniejszej pracy nazwę Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, która nieznacznie różni się od ww. nazwy stowarzyszenia.

Zakres czasowy badań obejmuje lata 2011-2018, czyli okres istnienia stowarzyszenia podejmującego wyzwania metropolitalne w województwie pomorskim. Jednak ze względu na charakter i przedmiot badań, niektóre informacje pochodzą z lat wcześniejszych lub późniejszych, a wnioski i rekomendacje mają uzasadnienie w przyszłości funkcjonowania stowarzyszenia.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, z czego trzy pierwsze mają charakter teoretyczny. Pierwszy omawia zagadnienia terminologiczne wykorzystywane w dyskursie akademickim oraz porządkuje wiedzę zastaną dotyczącą powstania, uwarunkowań i funkcjonowania obszarów metropolitalnych na gruncie polskim i europejskim. Ponadto wyjaśniono w nim także zagadnienie nierówności. Drugi rozdział zawiera opis Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, wzbogacony o rys historyczny i powiązania zewnętrzne i wewnętrzne obszaru, a także podstawowe źródła jego finansowania. Rozdziały mają charakter wprowadzający do podjętej tematyki pracy i uzasadniają jej wybór, a także

¹ Uchwała nr 318/XXX/2016 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r.

nakreślają ogólne ramy w jakich funkcjonują obszary metropolitalne, które nie mają umocowania ustawowego jako jeden ze szczebli zarządzania.

Rozdział trzeci zawiera opis zastosowanych metod i narzędzi badawczych, które przyjęto do analiz empirycznych. Modele potencjału to koncepcja stosowana do badań zagadnień społeczno-gospodarczych. Umożliwia ona ukazanie rozkładów przestrzennych w sposób ciągły w konfiguracji wyrażonej przebiegiem linii ekwipotencjalnych. Ze względu na dostępność danych jako środek ciężkości wyznaczono centroidy poszczególnych gmin leżących w obszarze metropolitalnym. Zebrane dane mają charakter statystyczny. Zostały one podzielone na stymulanty i destymulanty, co determinuje dalsze zaszeregowanie ich do zasobów lub barier rozwojowych. Wyniki analiz przedstawiono za pomocą metody kwantyli na szeregu mapach. Oprócz metod formalnych wykorzystano również analizę strategii rozwojowych na poziomie krajowym, wojewódzkim i gminnym.

Rozdział czwarty obejmuje zakres badań empirycznych – oszacowanie modeli potencjału dla Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w podziale na cztery grupy tematyczne: ludność i polityka społeczna, gospodarka, planowanie przestrzenne oraz jakość i warunki życia.

Rozdział piąty natomiast zawiera najważniejsze ustalenia wynikające z przeprowadzonych badań oraz odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Wartością praktyczną pracy są sformułowane na podstawie przeprowadzonej analizy rekomendacje i implikacje dla polityki rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot oraz obszarów o podobnych do badanego cechach. „Podobne” oznacza przyjęcia założenia „*ceteris paribus*”, ponieważ w badaniach nad metropolizacją próżno szukać rzeczywiście tożsamyh jednostek nie tylko w Polsce, ale i całej Europie. Całość pracy zamykają wnioski ogólne, mające charakter podsumowujący przeprowadzone badania.

Większość informacji wykorzystanych w przeprowadzonych analizach pochodzą z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Znaczna część pochodzi także z ekspertyz i baz danych sporządzanych przez samorzady terytorialne na szczeblach gminnym i wojewódzkim. Nieocenionym źródłem były także studia i analizy prowadzone w ramach projektów badawczych (np. ESPON) i dokumentów o charakterze wdrożeniowym (np. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020). Wybór literatury ograniczono do zagadnień dotyczących niniejszej pracy. Wykorzystano różne źródła formalne: książki, publikacje naukowe, strony internetowe, akty prawne, dokumentacje i procedury, zarówno w języku polskim, jak i w językach obcych. Pełen katalog inspiracji

mających wpływ na ostateczny kształt niniejszej pracy nie został jednak ujęty ze względu na mnogość źródeł powstałych przez lata dyskusji nad podjętymi zagadnieniami. Niemniej część z nich zostało w sposób autorski zestawionych, porównanych i przeanalizowanych. Istotną częścią źródeł są publikacje z pogranicza nauk fizyki i geografii, które pozwalają na adaptacje metod badawczych w badaniach nad przestrzenią metropolitalną, a następnie interpretacje zależności z punktu widzenia innych nauk: gospodarki przestrzennej, socjologii i ekonomii.

1. Zagadnienia terminologiczne

1.1. Pojęcie, cechy i funkcje obszarów metropolitalnych

Ze względu na różnorodność podejść badawczych i funkcji obszary metropolitalne są niejednoznacznie określone. W polskim prawie po raz pierwszy zdefiniowano je w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym² (Danielewicz, Turała 2011). Zapisy ustawy określały obszar metropolitalny jako obszar wielkiego miasta oraz powiązanego z nim funkcjonalnie bezpośredniego otoczenia. W zakresie ich delimitacji odsyłały czytelnika do ustaleń koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju. Z uwagi na istotę obszarów metropolitalnych, ich wielowątkowość i mnogość interpretacji oraz realną potrzebę kontroli nad ich rozwojem, zagadnienie metropolizacji, miejskości jest szeroko dyskutowane przez przedstawicieli wielu dyscyplin.

Rose (2019) dzieli cywilizacyjny rozwój ludzkości na trzy etapy. Pierwszy dotyczy epoki łowców-zbieraczy, poszukujących żywności, polujących i łowiących ryby. Drugi rozpoczął się wraz z epoką rolnictwa, co wspomogło rozwój cywilizacji. Obecnie trwa trzeci. Polega on na zwiększeniu zdolności organizacyjnych i technicznych, które doprowadziły do powstania największego wynalazku ludzkości – miast, które rozlewają się w metropolitalną falę. Dynamika rozwoju przestrzennego tworzy nowe formy miast, przekształcając małe ośrodki w aglomeracje, metropolie, megapolis (Sagan 2017). Ładysz (2009: 47) w analizie form osadnictwa miejskiego wyróżnia siedem przestrzennych jednostek osadniczych:

- aglomerację miejską (jednostka morfologiczna) – zespół wzajemnie powiązanych jednostek osadniczych, który powstał w wyniku koncentracji,
- konurbację (jednostka morfologiczna) – aglomeracja policentryczna,
- obszar zurbanizowany (jednostka morfologiczna) – obszar zabudowy o charakterze miejskim z rozbudowaną infrastrukturą oraz wyraźnym zagospodarowaniem, związanym z pozarolniczą działalnością gospodarczą i przyjętym miejskim stylem życia; niekoniecznie nawiązuje do granic administracyjnych,
- zespół miejski (jednostka planistyczna) – bardzo ogólne pojęcie dotyczące sieci miast sąsiedzkich,

²Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717). W obowiązującej ustawie definicja obszaru metropolitalnego została zastąpiona definicją obszaru funkcjonalnego.

- metropolię (jednostka funkcjonalna) – określana na podstawie jej międzynarodowego znaczenia i udziału w globalnych procesach gospodarczych,
- obszar metropolitalny (jednostka funkcjonalna) – powiązany funkcjonalnie spójny zespół miejski, którego istotną cechą jest występowanie funkcji metropolitalnych, o rdzeniu będącym metropolią,
- megalopolis (jednostka funkcjonalna) – wielka forma osadnicza o charakterze polifunkcyjnym, powstała w wyniku integracji układów metropolitalnych.

Powyższe obszary zurbanizowane można rozpatrywać w trzech aspektach: jako administracyjny obszar zurbanizowany, morfologiczny obszar zurbanizowany i funkcjonalny obszar zurbanizowany (Urban Project Results 2011).

Obszar zurbanizowany o charakterze administracyjnym to struktura oparta na zapisach statutów poszczególnych gmin. Podejście to definiuje miasta jako narzędzie w rękach rządu lub lokalnych samorządów. Polityka miejska w tym ujęciu oscyluje wokół nieostrych pojęć typu dobro wspólne, przestrzeń publiczna, zagrożenie bezpieczeństwa. W każdym rozstrzygnięciu i decyzji władzy można odnaleźć inną ich definicję, ponieważ same w sobie nie mają jednego słownikowego wytłumaczenia. Jest to zatem pole do manipulacji.

Podejście morfologiczne bazuje na ciągłości urbanizacji. Elementami tego systemu są budynki, rozkład przestrzenny ludności, obiekty infrastrukturalne oraz inne wytwory ludzkiej kultury i gospodarki. W polskiej literaturze obowiązuje w tym kontekście nazwa aglomeracji miejskiej. Wszelkie powiązania uzależnione są od odległości między zasobami. Stosuje się podejście oparte na I prawie geografii zdefiniowane przez Toblera (1970): wszystko w przestrzeni jest ze sobą powiązane, ale bliższe sobie obiekty są mocniej powiązane niż te od siebie oddalone. Badania o charakterze przestrzennym inspirowane tym podejściem było realizowane również w innych pracach, np. Stewarda (1942), Carey'a (1958: 42), Chojnckiego (1999), Czyż (1999); (2002), Drabika (2012), Kłobučnika i Málíkovej (2016).

Natomiast definicja legalna³ miejskiego obszaru funkcjonalnego określa go jako „obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiący zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju”. Wyznaczanie miejskich obszarów funkcjonalnych bazuje na przepływach i relacjach. Najbardziej istotnym kryterium

³ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j.Dz.U.z 2018 r.poz.1945).

delimitacyjnym jest siła ciężenia do rdzenia obszaru, który jest miastem lub ośrodkiem metropolitalnym (Zuzańska-Żyśko 2016). Rdzeń może bazować na kryteriach morfologicznych i z reguły ma status dużego miasta lub kilku miast. Do jednych z najczęściej przywoływanych definicji, szeroko stosowanych w badaniach społeczno-gospodarczych jest definicja OECD⁴, która ma charakter ilościowy. Przesłanką ku stworzeniu precyzyjnej definicji była chęć gromadzenia danych, które byłyby porównywalne, w każdym z europejskich miast (EOCD 2012: 88-89).

Potrzeba zarządzania obszarami zurbanizowanymi, niezależnie od ich granic administracyjnych, wynika przede wszystkim z ich dynamicznego rozwoju, który powoduje, że nie jest możliwe prowadzenie polityki przez zupełnie indywidualne szczeble administracyjne. Ciągłe wzrastające nierówności pomiędzy administracyjnymi a powiązаныmi funkcjonalnie obszarami miejskimi oraz rosnący konflikt w relacji obszary miejskie *versus* obszary wiejskie, które stanowią jedno terytorium, stają się coraz większą przeszkodą w prowadzeniu zintegrowanego rozwoju miejskiego.

Obszar metropolitalny jest szczególną postacią miejskiego obszaru funkcjonalnego. W niniejszych rozważaniach nie dokonano szczegółowej analizy pojęć bliskich semantycznie, tj. funkcjonalny obszar miejski, region miejski, aglomeracja i zespół miejski, pole miejskie, obszar zurbanizowany czy strefa podmiejska mimo ich oczywistych konotacji, z uwagi na ich odrębność znaczeniową.

Pierwszą definicję obszaru metropolitalnego w literaturze polskiej przedstawił Gontarski (za: Raźniak 2013). Jej istotą jest wielkość i powiązania obszaru. Według niego obszar metropolitalny to wielkomiejski układ osadniczy zamieszkały przez 100 tys. osób, który składa się z odrębnych administracyjnie jednostek, a jego rdzeniem jest duże miasto lub zwarty obszar miejski powiązany funkcjonalnie z przyległą strefą zurbanizowaną. Metropolizacja przestrzeni ma określone cechy: rozlewanie się zabudowy na tereny wiejskie i podmiejskie, fragmentacja funkcji i relacji społecznych, mobilność ludzi, towarów i usług, kosmopolityzm (Bassand, Kübler 2001). Zagadnienia dotyczące funkcjonowania obszarów metropolitalnych wykraczają poza granice administracyjne (Markowski 2005). Castells (2002) nazywa to fenomenem, przedstawiającym „nową geografię miasta” – geografię sieci

⁴*The Organisation for Economic Co-operation and Development* (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju) – organizacja służąca promowaniu polityk, które mogłyby być wprowadzone w działaniach ekonomicznych lub społecznych w celu wzrostu dobrobytu i dobrostanu ludzi na całym świecie (www.eocd.org, dostęp: 09 kwietnia 2018).

i miejskich powiązań całego świata, wszystkich krajów, pomiędzy obszarami metropolitalnymi i wewnątrz nich.

Do podstawowych elementów dywersyfikujących współczesne procesy metropolizacyjne zaliczamy:

1. „szybki wzrost znaczenia dużych układów miejskich we współczesnej gospodarce,
2. odstępstwo od zasady hierarchicznej organizacji przestrzennej (zgodnie z teorią Christallera); wnosząc nowe silne powiązania między odległymi ośrodkami metropolitalnymi częściowo uniezależnia się od oddziaływania ośrodka od jego masy i odległości fizycznej,
3. zmianę relacji między miastem metropolitalnym a otaczającym regionem;
4. nowy sposób terytorialnego podziału pracy, kapitału, wiedzy oraz władzy.”
(Markowski, Marszał 2006: 10).

Jak mówi Sagan (2017: 178) „w związku ze skalą procesów urbanizacyjnych i kształtowaniem się obszarów metropolitalnych, megamiast, miast globalnych, miejskich regionów toczy się dyskusja czy metropolia to nadal miasto, czy może raczej region, czy też jeszcze inna forma terytorialna. Rekonfiguracja terytorialna miasta zachodzi w efekcie jego rozlewania się w mniej zwartą, rozległą strukturę urbanistyczną albo w wyniku procesu konsolidacji polegającego na powstawaniu regionu miejskiego złożonego z uprzednio odseparowanych centrów miejskich, które rozlewają się i zlewają w jeden obszar metropolitalny”.

Analiza najważniejszych zdaniem autora ujęć definicyjnych zgromadzonych na podstawie badań literaturowych (tabl.1.) dowodzi, że definicje obszarów metropolitalnych są różne – jedne koncentrują się na funkcjach, inne na cechach układu przestrzennego. Już od najwcześniejszych przywołanych definicji podkreślano istotność powiązań i zależności między rdzeniem obszaru a jego zapleczem (strefą wiejską i mniejszymi miastami). Nie ma jednak definicji, która zawierałaby wszystkie elementy istotne z punktu widzenia tej pracy.

Tabl. 1. Zestawienie definicji obszaru metropolitalnego

Autor	Rok	Duże miasto jako rdzeń obszaru	Potencjał ludnościowy	Znaczenie międzynarodowe	Przepływy i relacje	Powiązanie komunikacyjne	Nierówności wewnętrzne	Zanik relacji społecznych	Definicja
Kuciński K.	1994	x			x				„Pod pojęciem obszaru metropolitalnego rozumie się teren otaczający wielkie miasto, wykazujący liczne, wzajemne powiązania z tym miastem. Są to tereny podmiejskie silnie powiązane z miastem głównym i przejmujące część jego funkcji, zwłaszcza mieszkaniowych, przemysłowych, infrastrukturalnych i aprowizacyjnych”.
Read R.	2000	x	x	x	x				“Across Europe there are many variations of metropolitan regions and areas. Some have resulted from the growth of single free-standing cities to a level where they function on a polycentric basis with a number of overlapping sub-centres and areas of influence. Other have resulted from the amalgamation of a number of individual towns or cities to form “agglomerations” or “conurbations”. They generally have populations of 0.5 to 3.0 million. In the GIZ and elsewhere Europe has a small number of agglomerations of global or international significance”.
Korenik S.	2004		x						„Proces metropolizacji nie zawsze jasno i wyraźnie jest definiowany, chodzi przy tym o to, że nie polega on na prostym liniowym wzroście liczby ludności mieszkającej w dużych miastach”.
Kuźnik F.	2005				x				„Obszary metropolitalne, podobnie jak wielkie aglomeracje miejskie w ogóle, traktowane są powszechnie jako węzłowe obszary gospodarki przestrzennej i rozwoju regionalnego kraju. Obszary te, mimo wielu negatywnych dostosowań strukturalnych w polskiej gospodarce, są bardziej dynamiczne niż miasta małe i średnie. Obszary metropolitalne znalazły się jednak w Polsce w pewnej próżni ustrojowej i instytucjonalnej. Z jednej strony możemy mówić o procesach metropolizacji przestrzeni miejskiej oraz o tym, że pojawiają się rzeczywiste i potencjalne obszary metropolitalne. Z drugiej zaś strony powstające obszary metropolitalne nie posiadają swojej odrębności prawno-ustrojowej”.

Autor	Rok	Duże miasto jako rdzeń obszaru	Potencjał ludnościowy	Znaczenie międzynarodowe	Przepływy i relacje	Powiązanie komunikacyjne	Nierówności wewnętrzne	Zanik relacji społecznych	Definicja
Markowski T., Marszał T.	2006		x	x	x	x			„Obszar metropolitalny to wielkomiejski układ osadniczy: 1) obejmujący strefę o znacznym bezpośrednim zasięgu codziennego oddziaływania (miejsca pracy i zamieszkania) oraz tereny potencjalnych możliwości rozwojowych; 2) gdzie zachodzą procesy metropolizacji i występuje wystarczające nagromadzenie działalności uzupełniających (substytucyjnych) metropolitalne funkcje ośrodka centralnego (lokalizacja funkcji metropolitalnych); 3) o dużej skali wewnętrznej integracji funkcjonalnej (silnych powiązaniach funkcjonalnych); z dobrze rozwiniętą siecią transportową”.
Smętkowski M., Jałowicki B., Gorzela G.	2008	x		x	x		x		„Proces metropolizacji związany jest z przekształceniami w gospodarce, w sposobie wytwarzania przestrzeni, w społeczeństwie i w kulturze, które polegają na równoległym występowaniu następujących zjawisk: <ul style="list-style-type: none"> • koncentracji wzrostu gospodarczego i miejsc pracy, w tym o najwyższej jakości, na obszarach znajdujących się w sieci międzynarodowych powiązań; • despecjalizacji gospodarki regionalnej i miejskiej, która wynika z wyraźnej dominacji sektora usług, a różnice międzyregionalne widoczne są bardziej w jakości zatrudnienia niż w specyfice sektorowej; • wzroście różnic między centrami i peryferiami i oraz częstotliwości i gęstości poziomych relacji między metropoliami; • powiększaniu się nierówności między regionami i miastami oraz wewnątrz stref metropolitalnych; • nasilającym się zróżnicowaniu czasoprzestrzennym między jednostkami. O ile ruchliwość mieszkaniowa a przede wszystkim okazjonalna części mieszkańców wzrasta bardzo szybko, to inni są coraz bardziej przywiązani do swoich miejsc bez perspektyw na pozytywną zmianę”.

Autor	Rok	Duże miasto jako rdzeń obszaru	Potencjał ludnościowy	Znaczenie międzynarodowe	Przepływy i relacje	Powiązanie komunikacyjne	Nierówności wewnętrzne	Zanik relacji społecznych	Definicja
Lackowska M.	2009	x		x	x				„Obszary metropolitalne są wytworami gospodarek nie regionalnych, a raczej krajowych i globalnych, i jako takie podlegają hierarchizacji w kontekście międzynarodowym. Podstawą szeregowania istotności i siły ośrodka na arenie międzynarodowej jest nasilenie wymienianych cech. Nasuwa to skojarzenie z teoriami miejsc centralnych Christallera i Loscha. Z przytoczonego zestawu cech wynika definicja metropolii, zgodnie z którą funkcje metropolitalne są pełnione nie tylko przez miasto centralne. Komplementarność funkcjonalna implikuje siłę powiązaną zarówno wewnątrz metropolii, jak i metropolii z innymi ośrodkami, często znacznie od niej oddalonymi. Należy zwrócić uwagę, że w myśl tych definicji metropolia jest traktowana jako integralna całość złożoną z miasta centralnego i jego zaplecza”.
Danielewicz J., Turala M.	2011	x		x	x	x	x	x	„... obszarem metropolitalnym jest układ przestrzenny składający się z dużego miasta i otaczających je terenów ściśle z nim funkcjonalnie powiązanych, charakteryzujący się: – wysoką jakością usług, instytucji i wyposażenia materialnego, – wysokim potencjałem innowacyjnym w zakresie technicznym, ekonomicznym, społecznym, politycznym i kulturalnym, – wysoką konkurencyjnością produkcji i wyspecjalizowanych usług (w tym naukowo-badawczych, kulturalnych) w wymiarze krajowym i międzynarodowym, – silnymi wewnętrznymi więzami współpracy gospodarczej, społecznej i instytucjonalnej, – intensywnymi połączeniami z innymi metropoliami krajowymi i zagranicznymi, możliwymi dzięki dobremu z nimi skomunikowaniu, – wyjątkowością i specyfiką miejsca oraz jego atrakcyjnością nie tylko w skali kraju, ale i w skali międzynarodowej. Pod względem administracyjnym układ ten składa się z wielu jednostek terytorialnych, które, zgodnie z zasadą subsydiarności, posiadają swobodę decydowania o większości spraw związanych ze społecznością i terenem,

Autor	Rok	Duże miasto jako rdzeń obszaru	Potencjał ludnościowy	Znaczenie międzynarodowe	Przepływy i relacje	Powiązanie komunikacyjnie	Nierówności wewnętrzne	Zanik relacji społecznych	Definicja
									<p>którym zarządzają. Autonomia władz lokalnych powoduje silną fragmentację systemu metropolitalnego, gdzie nie istnieje jedno centrum decyzyjne, które miałyby za zadanie koordynować spójny rozwój całego obszaru.</p> <p>Konsekwencje metropolitalnej fragmentacji obejmują:</p> <ul style="list-style-type: none"> – nierównomierne rozmieszczenie dochodów i zasobów, – wzrost władzy środowisk biznesowych, – brak spójnej polityki mieszkaniowej i problem bezdomności, – brak racjonalnego planowania przestrzennego i ochrony wartości środowiskowych, – niekontrolowana suburbanizacja i problem nierównomiernego dostępu do usług, – negatywny wpływ przedmieść na miasta centralne”.
Korcelli -Olejniczak E.	2012			x	x				<p>„Roderick McKenzie (1933, s. 84), określając przestrzenne zasięgi oddziaływania metropolii, jednoznacznie odróżnił pojęcia: <i>metropolitan area</i> oraz <i>trade area</i>. Pierwsze definiował jako: „terytorium, na którym jest prowadzona codzienna gospodarcza i społeczna działalność mieszkańców, oparta na wspólnym systemie lokalnych instytucji. Jest to w zasadzie strefa dojazdów (<i>commutation area</i>) do, oraz z głównego ośrodka i odpowiada na ogół zasiedlonemu obszarowi, na którym usługi publiczne, takie jak zaopatrzenie w wodę, energię, urządzenia sanitarne stanowią wspólny problem”. Drugie z kolei, to „bardziej rozległe terytorium oddziaływania miasta, dla którego miasto jest głównym rynkiem i ośrodkiem finansowym”.</p>

Andersson M.	2012	x	x	x	x	x		<p>“A metropolitan area may emerge either through an outbound growth of a city, or a gradual integration of various settlements. In a Monocentric Area, a core city is growing outwards in more or less concentric circles with decreasing population densities (e.g. Paris, Dublin). In a Polycentric Area the growth is more a matter of integration of various areas. Sub-centres grow and over time become sufficiently close to a main city from a transport perspective to allow business interaction and daily commuting (e.g. Johannesburg, Seoul)”.</p>
Duranton G.	2013	x		x	x			<p>“Defining metropolitan areas is important for several reasons. Historically, as cities grew both in population and spatially, they would directly annex surrounding municipalities. In many countries, this process has stopped; richer municipalities resist fiscal integration with their poorer neighbors; mayors attempt to retain their job; or, as in Colombia, there may be significant constitutional and administrative barriers to merging municipalities. As a result, administratively defined cities are typically restricted to an urban core and are no longer representative of their broader metropolitan environment. Related to this, existing administrative units such as municipalities do not generally constitute functionally autonomous units. Instead neighboring municipalities are often economically integrated in all sorts of ways. This implies that an economic shock or a policy intervention in one municipality may have important spillover effects on its neighbors. Given the difficulty of keeping track of spillover effects, it is easier (and typically more efficient) for the policy to target functionally consistent units. Being able to deal with functionally consistent units is also important for research. For instance, cities tend to grow geographically by spreading outwards, outside the boundaries of the core municipality. When looking at patterns of urban growth based on municipal data, one may conclude that large cities grow slowly. This is often far from being the case. A core municipality is often ‘full’ and its metropolitan area typically grows at its extensive margin via its peripheral municipalities. Hence, urban growth is most appropriately measured at the metropolitan level. Finally, cities constitute interesting spatial networks of commuting workers, transacting firms, or interacting individuals”.</p>
Heffner K., Gibas P.	2013	x	x	x	x	x		<p>„Funkcje metropolitalne są zestawem powiązań i oddziaływań charakterystycznym dla miast identyfikowanych jako metropolie lub inne aglomeracje miejskie, które charakteryzują się szczególną, zazwyczaj wysoką pozycją w krajowym lub międzynarodowym układzie oddziaływań i powiązań (gospodarczych, społecznych, kulturalnych, politycznych, itd.). Wśród wielu definicji metropolii oraz obszaru metropolitalnego wspólne jest odniesienie bezpośrednie lub pośrednie do kwestii potencjału ludnościowego, który musi przekraczać pewną (są tu mocno zróżnicowane kryteria) krytyczną masę. W ujęciu europejskim metropolie to zwarta strefa przestrzenna obejmująca miasto centralne i strefę podmiejską z ludnością co najmniej 200 tysięcy osób. Odznacza się ona znaczną siłą wewnętrznych powiązań. Obszary metropolitalne, z punktu widzenia struktury osadniczej, są więc mono- lub</p>

									<p>policentrycznymi aglomeracjami miejskimi o odpowiedniej wielkości. Często podkreśla się również inne cechy wielkomiejskiego charakteru układu osadniczego. Jest to m.in. strefa:</p> <ul style="list-style-type: none"> – o znacznym bezpośrednim zasięgu codziennego oddziaływania (miejsca pracy i zamieszkania) i dużych potencjalnych możliwościach rozwojowych; – gdzie zachodzą procesy metropolizacji i występuje wystarczające nagromadzenie działalności uzupełniających metropolitalne funkcje ośrodka centralnego (lokalizacja funkcji metropolitalnych); – o dużej skali wewnętrznej integracji funkcjonalnej (silnych powiązaniach funkcjonalnych); – o dobrze rozwiniętej sieci transportowej”.
Kaczmarek T., Bul R.	2014	x				x			<p>„Aglomeracje miejskie, metropolie, obszary metropolitalne są głównymi motorami wzrostu w odniesieniu do produkcji i usług, rynku pracy, innowacji, biotechnologii, życia społecznego i kulturalnego współczesnego świata. Wiek XXI określa się metropolitalnym, gdzie przez harmonizację procesów rozwoju miasta i jego obszaru metropolitalnego uzyskuje się przewagi kooperacyjne i efekty mnożnikowe w skali regionalnej, ogólnokrajowej i międzynarodowej. Metropolizacja rozumiana tak funkcjonalnie, jak i przestrzennie jest jednym z najważniejszych wyznaczników współczesnego modelu rozwoju (Castells 2002)”.</p>
Ahrend R., Schumann A.	2014					x	x		<p>“Metropolitan areas are characterised by close economic and social linkages between their different parts. It is well-known that the geographical scope of those linkages usually reaches beyond the jurisdictions of individual local governments. This implies that no local government has the tools to address all challenges and opportunities within a metropolitan area on its own. While there is a long-standing debate among academics and policy makers whether or not this poses a problem, it is generally acknowledged that some cooperation among local governments is required. In response, institutionalized governance structures have been developed with the goal of coordinating policies across local governments in metropolitan areas. Often, these structures were developed by local actors and vary not only between countries, but also between different metropolitan areas within the same country”.</p>
METREX	2014	x				x	x	x	<p>“The metropolitan area comprises the area of the daily Urban system with clear functional relationships to the core city or cities. A Functional Urban Area refers to a territory that does not necessarily fit historic administrative boundaries is generally larger than the continuously built up area, sometimes referred to as Morphological Urban Zone. The metropolitan area is often understood to be the labour-market area for core city/cities including a substantial part of the commuting zone(s)”.</p>

Sołtys J.	2015			x	x	x	x	<p>„Obszary metropolitalne cechuje duża spójność, o której stanowią powiązania infrastrukturalne, funkcjonalne i gospodarcze, procesy urbanizacji stref podmiejskich, konflikty i inne wspólne problemy rozwojowe, wspólne szanse tworzone przez rozwój niektórych ogniw, zwłaszcza rdzenia i możliwość pozyskiwania unijnych środków (Sołtys 2009). Każdy obszar metropolitalny ma swoje specyficzne problemy przedmiotowe, czyli mające miejsce w sferze realnej. Problemem wspólnym dla większości obszarów metropolitalnych jest żywiłowa suburbanizacja obszarów podmiejskich. Trudność rozwiązania problemu wynika z napędzającego proces splotu interesów właścicieli gruntów, władz gmin i mieszkańców miast migrujących na wieś, przy niedostatku dostrzegania wad powstających struktur. Na suburbanizację pozwalają sporządzone już miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Proces zachodzi też przy ich braku przez wydawanie decyzji o warunkach zabudowy. W niektórych obszarach metropolitalnych problemem są niekorzystne przekształcenia środowiska przyrodniczego, np. defragmentacja przez rozcięcia infrastrukturą i inne formy uszczuplania obszarów ekologicznie ważnych, nadmierne wypełnianie przestrzeni między miastami (Sołtys 2009). Na szczególną uwagę zasługują problemy ponadlokalne, czyli takie, których nie można rozwiązać na poziomie gminy i powiatu. Problemy rzutują na zadania planowania, które oprócz zadań specyficznych dla obszaru metropolitalnego, są wspólne dla wielu obszarów i dotyczą znalezienia rozwiązań na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - określanie domeny (dziedzin) rozwoju gospodarczego, w tym funkcji metropolitalnych, zwłaszcza w zakresie wiążącym się z tworzeniem wspólnych ofert i ich promocją; - harmonizowanie przekształceń struktury przestrzennej: tworzenie struktur funkcjonalnych, efektywnych ekonomicznie, oszczędzających energię i przestrzeń, sprzyjających dynamizacji rozwoju gospodarczego i wysokiej jakości życia, m.in. przez: respektowanie uwarunkowań przyrodniczych, ochronę i wzbogacanie tzw. osnowy ekologicznej, projektowanie ponadlokalnych systemów infrastruktury, w tym transportu, studia lokalizacyjne obiektów i terenów o znaczeniu ponadlokalnym, w tym związanych z tworzeniem ofert, kształtowanie systemu ponadlokalnych ośrodków usługowych (Sołtys 2009)”.
Gaczek W.	2015	x		x	x	x	<p>„Obszar metropolitalny to wielkomiejski układ osadniczy złożony z wielu jednostek oraz terenów o wysokim stopniu zurbanizowania, gdzie występuje:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nasilenie bezpośrednich, codziennych relacji oraz możliwość wyodrębniania terenów potencjalnego rozwoju, w tym przestrzeni pod inwestycje; 2) nagromadzenie działalności uzupełniających metropolitalne funkcje ośrodka centralnego; 3) wewnętrzna integracja funkcjonalna oraz rozwinięta sieć transportowa zapewniająca dostępność komunikacyjną i spójność terytorialną; 	

								4) utrzymująca się w długim okresie dynamika przyrostu liczby ludności oraz wzrostu gospodarczego. Rozwój metropolii i wykształcanie się obszarów metropolitalnych to procesy, które trudno poddają się sterowaniu. Nie oznacza to, że nie należy podejmować działań na rzecz ich wzmacniania. Możliwości takich działań są uzależnione od systemu społeczno-gospodarczego – będą zdecydowanie większe w ustroju centralnego zarządzania i dominacji własności państwowej niż w demokratycznym ustroju gospodarki rynkowej i dużych kompetencjach podstawowych jednostek samorządowych”.
Lipiński	2015	x		x	x	x		„Obszar metropolitalny jest to wielkomijski zespół osadniczy z funkcjami metropolitalnymi skupionymi w centrum metropolii, gdzie w obszarze bezpośredniego ciężenia (czyli w pierścieniach osadniczych otaczających centrum), co najmniej w zasięgu tzw. koniecznych podróży dziennych (dojazdy do pracy, do szkół, do urzędów, itd.) zachodzą procesy metropolizacji oraz powstają silne powiązania funkcjonalne na bazie rozwiniętej sieci wymiany informacji, transportu i usług uzupełniających”.
Kaczmarek	2018	x	x		x			„W opisie coraz bardziej złożonych funkcjonalnie układów osadniczych dużych miast pojawia się pojęcie obszaru metropolitalnego, identyfikowanego nie tylko w kategoriach morfologicznych, ale przede wszystkim funkcjonalnych (Rykiel 2002, Markowski, Marszał 2006, Czyż 2009). OECD definiuje obszary metropolitalne jako funkcjonalne obszary miejskie liczące co najmniej 500 tys. mieszkańców. Funkcjonalnym obszarem miejskim jest aglomeracja miejska z nieustannie zabudowanym rdzeniem miejskim oraz powiązane z nią funkcjonalnie tereny. Autorzy raportu The OECD <i>Metropolitan Governance Survey</i> wskazują, że w krajach OECD takich obszarów jest 275, z czego najwięcej w Europie – 101 i w Stanach Zjednoczonych – 68 (Ahrend i in. 2014)”.

Źródło: Opracowanie własne.

Zagadnieniem obszarów metropolitalnych zajmuje się wielu badaczy, a wśród nich zarówno badacze zagraniczni, m.in.: Cattan, Berroir (2006), Bernié-Boissard (2008), Florida, Gulden, Mellander (2009), Duranton (2013), Koolhaas (2013), Ahrend, Schumann (2014), Boix Domenech, Veneri, Almenar, Hernández (2014), jak i polscy, m.in.: Kuciński (1994), Budzynowska (2000), Markowski, Marszał (2006), Jałowiecki (2007), Szymańska (2007), Smętkowski, Jałowiecki, Gorzelak (2008), Ładysz (2009), Warczewska, Mastalska-Cetera (2010), Sagan, Canowiecki (2011), Pielasiak (2012), Szmytkowska (2014), Broński (2016), Krukowska, Lackowska (2016), Sagan (2017), Kaczmarek (2018), ale także i wiele profesji: geografia, architektura i urbanistyka, prawo, socjologia i filozofia, itd.

Mimo funkcjonujących w dyskursie licznych definicji obszaru metropolitalnego konieczne okazało się stworzenie nowej, która zawierałaby wszystkie istotne z punktu widzenia autora cechy obszaru metropolitalnego. Zatem obszar metropolitalny rozumie się jako silnie zurbanizowany wielkomijski układ osadniczy. Stanowi centrum rozwojowe, składające się z grupy jednostek o określonym potencjale, których zasięg wykracza poza granice administracyjne, a suma wyzwała efekt synergiczny. Z uwagi na swój dominujący charakter, często lokalizowane są w nim instytucje o zasięgu co najmniej ponadregionalnym, a także pełni on szereg funkcji o znaczeniu międzynarodowym. Obszar metropolitalny charakteryzuje się intensywnością codziennych relacji i przepływów osób, towarów, usług i informacji. Jest też dobrze skomunikowany wewnętrznie i zewnętrznie oraz dobrze wyposażony w infrastrukturę techniczną. Immanentną cechą obszarów metropolitalnych są też wewnętrzne nierówności rozwojowe oraz stopniowy zanik relacji społecznych.

1.2. Uwarunkowania prawno-planistyczne metropolii

„Dotychczasowa terytorialna organizacja niemal każdego kraju nie jest już adekwatna do kształtujących się przestrzeni metropolitalnych obejmujących obszar funkcjonalny, powstają poważne konflikty i trudności w zarządzaniu tymi obszarami, jak i w koordynacji inwestycji na tych terenach” (Jałowiecki 2002: 199). Potrzebna jest zmiana jakościowa w dotychczasowych formach zarządzania obszarami metropolitalnymi, konieczna, aby sprostać wymaganiom oraz skorzystać z nowych możliwości (Sagan, Canowiecki 2011).

Globalizacja i przemiany gospodarcze prowadzą do zmian funkcji miejskich. Ogólna tendencja polega na odejściu od wcześniejszych, ustrukturalizowanych form do bardziej elastycznych rozwiązań (Tosics 2015). Województwa, powiaty i gminy nie świadczą już w sposób monopolistyczny usług na rzecz populacji (i wyborców) w granicach tylko swoich

obszarów. Coraz częściej zadania realizowane są w ramach różnego typu partnerstw, a świadczenie usług, jak również ich konsumowanie, nie respektują granic administracyjnych (Zanon 2013).

W miarę rozwoju dyskusji nad zarządzaniem obszarami metropolitalnymi pojawiło się kilka koncepcji (Sagan, Canowiecki 2011): szkoła zarządu metropolitalnego, szkoła wyboru publicznego, szkoła współzarządzania metropolitalnego (tzw. *metropolitan governance*). Jako czwarte podejście Tosics (2015) wyróżnia model mieszany. Różnice między nimi wskazano w tabl. 2.

Tabl. 2. Definicje koncepcji zarządzania obszarami metropolitalnymi

Koncepcja	Autorzy	
	Sagan, Canowiecki (2011)	Tosics (2015)
szkoła zarządu metropolitalnego	Najważniejszymi elementami koncepcji była równość i efektywność. Nurt to odpowiedź na problem rozproszenia i fragmentaryzacji władzy lokalnej, co przekładało się na niską wydajność i efektywność świadczonych usług publicznych.	Podejście to obejmuje model odgórnego łączenia się i odgórnie wybranego zarządu. Podobnie granice obszaru – są ustrukturalizowane i stałe.
szkoła wyboru publicznego	Najlepszym mechanizmem regulującym rozwój, jest mechanizm rynkowy. Rozczłonkowanie i fragmentaryzacja władzy lokalnej wymuszają na samorządach konkurencję a w konsekwencji prowadzą do utrzymywania niskich podatków lokalnych, niskich kosztów świadczenia usług publicznych i zaspokajania potrzeb mieszkańców.	Nieformalna współpraca w ramach elastycznych struktur przestrzennych.
szkoła współzarządzania metropolitalnego	Współpraca oparta na nieformalnych, poziomych związkach sieciowych. System sprawowania władzy w tym modelu jest rozproszony pomiędzy liczne podmioty społeczne i gospodarcze. Taka wielośrodkowa, zdecentralizowana struktura działa w oparciu o sprawny system uregulowań organizacyjno-prawnych.	Koncentruje się na treści i sugeruje planowanie strategiczne jako kluczowy mechanizm wzmocnienia poziomu obszaru metropolitalnego.
model mieszany	-	Budowanie współpracy metropolitalnej opiera się na projekcie strategicznym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Sagan, Canowiecki (2011) oraz Tosics (2015).

Ładysz (2009) wyróżnia następujące modele zarządzania obszarami metropolitalnymi z punktu widzenia ich wpływu na politykę rozwoju: (1) model kompleksowy, (2) model wybranych zadań i (3) model doradczy (tabl. 3). Podobne rozróżnienie proponuje METREX⁵ (2011, 2014):

1. Model kompleksowy – wybrane władze metropolitalne mają kompleksowe kompetencje w zakresie planowania strategicznego i realizacji zadań na polu polityki transportowej, środowiska przyrodniczego, mieszkalnictwa, itd.
2. Model wybranych zadań – wyznaczone organy są uprawnione do podejmowania decyzji w zakresie ściśle określonym.
3. Model doradczy – nie ma charakteru sformalizowanego. Wybrani wolontariusze pełnią funkcje doradczą w podejmowaniu decyzji i rozwiązywaniu problemów.

Tabl. 3. Przykłady współpracy metropolitalnej

Model	Kraj/region /miasto	Opis i cel współpracy
model kompleksowy	Francja	„społeczności miejskie” – obowiązkowe i silne stowarzyszenia osadnicze. Celem było osiągnięcie współpracy i wspólnej administracji między miastami i ich zapleczem w postaci przedmieść.
	Silesia, Polska	„związek metropolitalny” – powstał na podstawie dedykowanej ustawy. Jednym z istotnych cech zarządczych jest wyodrębniony budżet związku.
model wybranych zadań	kraje skandynawskie	„miejskie fuzje” – inicjatywa odgórna, ale z punktu widzenia łączenia gmin charakteryzowała się pewną elastycznością. Powodem była wyższa efektywność usług publicznych opieki społecznej.
	Stadt-Umland-Management w Wiedniu, Austria	Stowarzyszenie samorządów lokalnych, które skupia się głównie na kwestiach planowania przestrzennego. Reprezentowani są przez wysokich rangą urzędników, specjalistów z dziedziny planowania przestrzennego.
model doradczy	Eindhoven, Holandia	„region wiedzy” – dobrowolne stowarzyszenie regionalne. 21 gmin założyło wspólny fundusz, aby wzmocnić struktury gospodarcze obszaru.
	Linz, Austria	Region nie ma organu zarządzającego. W miastach członkowskich istnieją organy ds. transportowych, które nie ograniczają się granicami administracyjnymi.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Metrex (2011, 2014), Ahrend, Schumann (2014).

⁵METREX, *The Network of European Metropolitan Regions and Areas*, prowadzi platformę do wymiany wiedzy, wiedzy i doświadczeń oraz wspólnych działań w sprawach metropolitalnych. Sieć ma członków z około 50 regionów i obszarów metropolitalnych oraz wielu partnerów. METREX wnosi wymiar metropolitalny do polityk, programów i projektów na skalę europejską. Sieć jest partnerem instytucji europejskich, społeczności badawczej, organizacji rządowych i innych sieci.

Kaczmarek (2010: 48) wyodrębnia cztery formy zarządzania europejskimi obszarami metropolitalnymi:

- a) „tworzenie kolejnego szczebla administracji terytorialnej poprzez nadanie obszarowi metropolitalnemu specjalnego statusu jednostki samorządowej;
- b) zawiązanie obligatoryjnej korporacji terytorialnej miasta wraz z otoczeniem w celu wykonywania wspólnych zadań publicznych;
- c) oddolne kształtowanie metropolitalnego obszaru współdziałania poprzez fakultatywne (dobrowolne) związki komunalne i porozumienia jednostek tworzących obszar metropolitalny;
- d) powoływanie niesformalizowanych lub słabo ukonstytuowanych struktur współdziałania, pełniących rolę informacyjną lub koordynacyjną (poprzez fora, konferencje, gremia konsultacyjne itp.)”.

Mimo różnorodnych form, celów i zakresu działalności w każdym kraju w Europie możliwe jest wyodrębnienie struktur zurbanizowanych mających charakter obszarów metropolitalnych. Świadczy to przede wszystkim o nieadekwatności i niewydolności podstawowych jednostek osadniczych. Działania na polu rozwoju gospodarczego i przestrzennego wymagają prowadzenia współpracy wielu podmiotów w sposób zgodny, szanujący potencjał i zasoby autonomicznych jednostek członkowskich. Przez lata powstało szereg narzędzi współpracy międzygminnej, które są ukierunkowane na rozwiązywanie problemów wielohierarchicznych układów osadniczych.

1.3. Polskie obszary metropolitalne jako europejskie obszary metropolitalne

Europa jest obecnie najbardziej zurbanizowanym kontynentem świata. Ma gęstą sieć dobrze skomunikowanych miast o bardzo różnej strukturze, z ośrodkami o skali i zasięgu globalnym, które koncentrują się od Londynu, wzdłuż Renu do północnych Włoch, aż po obszary słabiej zurbanizowane z małymi rozproszonymi ośrodkami miejskimi. Nastąpiła już znaczna konsolidacja sieci miast na niektórych obszarach Europy. Natomiast system miejski jest już w dużym stopniu scalony (Matznetter, Musil 2012).

Polska wchodząc w struktury Unii Europejskiej zgodziła się przyjąć ogólną filozofię myślenia i strategię rozwoju promowaną przez Wspólnotę. Członkowie UE już w 1999 r. podpisali dokument pod nazwą Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego, który porusza zagadnienie układów sieciowych. Ośrodki miejskie i obszary metropolitalne, zgodnie

z założeniami dokumentu, powinny uzupełniać się i współpracować ze sobą. Celem takiego działania miało być ograniczenie procesów polaryzacyjnych i wzrost atrakcyjności ekonomicznej, a także ukierunkowanie na wspólne rozwiązywanie problemów (Komornicki i in. 2013).

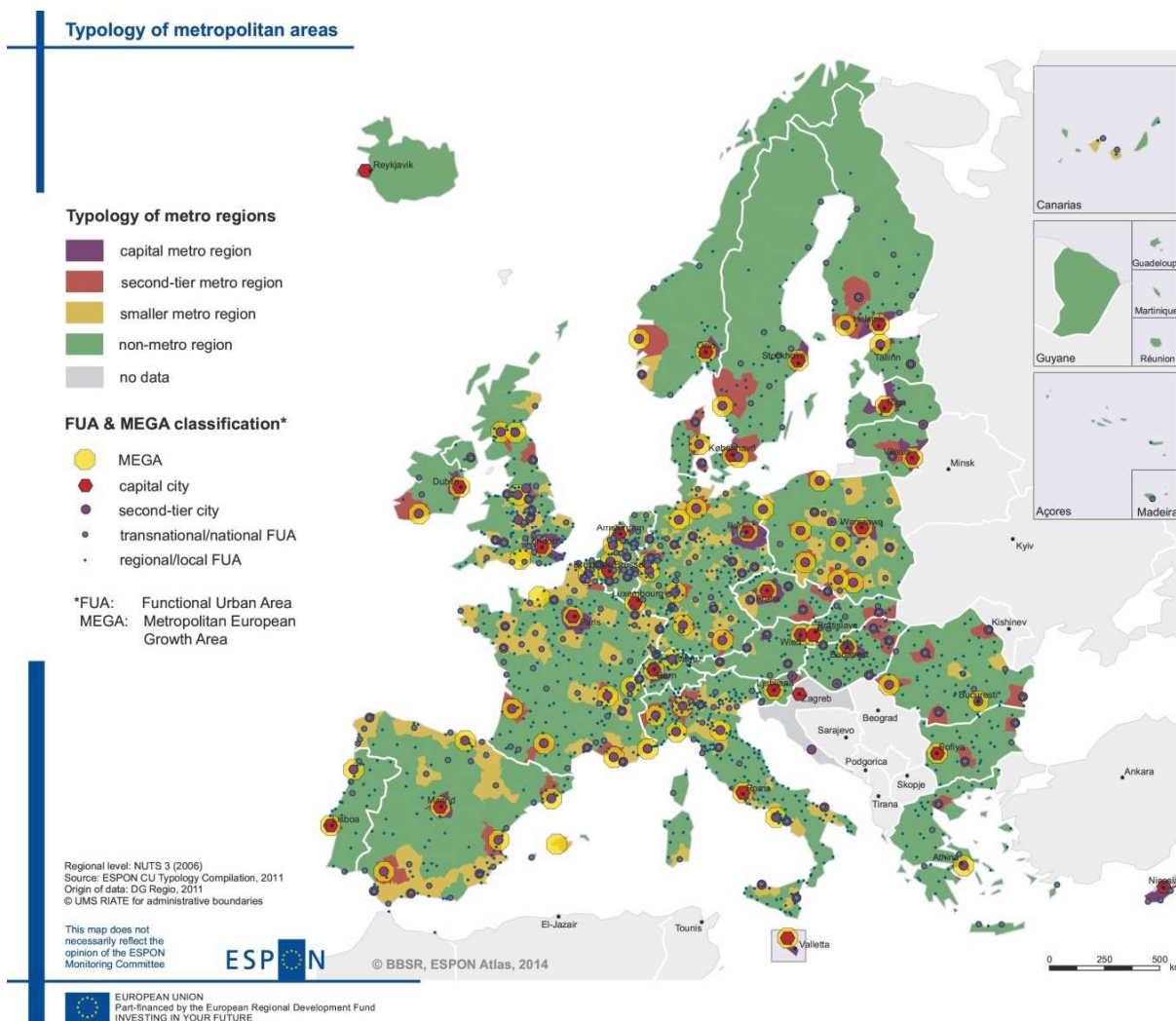
Polskie obszary metropolitalne, poza miastem Warszawą, są pomijane w klasyfikacjach światowych. W porównaniu do reszty świata stanowią one obszary dopiero rozwijające się i próbujące dołączyć do sieci obszarów globalnych. Możliwość sprostania wyzwaniu konkurencyjności w dużej mierze zależy od ich potencjału instytucjonalnego. To z kolei przekłada się na zdolność mobilizowania zasobów, czyli inaczej, sukces wdrażania polityk i strategii rozwojowych na obszarach metropolitalnych (Pezzini 2008).

Podstawą klasyfikacji obszarów metropolitalnych wykorzystywaną do sporządzania przez instytucje światowe (Globalization and World Cities, GaWC), przez ośrodki europejskie w ramach programów Unii Europejskiej (ESPON⁶, INTERREG) oraz projekty (Urban Audit) są wybrane cechy metropolii (Wich 2014). Klasyfikacje obszarów metropolitalnych są istotne z punktu widzenia prowadzenia badań – ich porównywania i dynamiki. Oparte są na jasnych i konsekwentnie stosowanych kryteriach. Słabość polskich obszarów metropolitalnych wynika z trudności konkurencyjności z takimi ośrodkami jak Tokio czy Nowy Jork, a nawet z europejskimi megamiastami jak Londyn czy Paryż. Polskie obszary są na etapie kształtowania się i zaledwie od 30 lat budują gospodarkę otwartą, międzynarodową.

Podstawowymi kryteriami w klasyfikacji ESPON, oprócz liczby ludności, są pełnione funkcje ponadnarodowe, np.: transport, przemysł, gospodarka oparta na wiedzy oraz funkcje kontrolne i zarządcze. Na ich podstawie wytypowano stołeczne regiony metropolitalne, obszary metropolitalne drugiego rzędu, małe obszary metropolitalne i obszary pozostałe (ryc. 1.). W tej klasyfikacji Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem, został zakwalifikowany jako obszar metropolitalny drugiego rzędu. Z polskich miast jedynie Warszawa uznana została jako potencjalny MEGA (*Metropolitan European Growth Area*).

Procesy metropolizacyjne zachodzą samoczynnie, niezależnie od tego czy są stymulowane, czy nie. W polskich uwarunkowaniach – historycznie bardzo trudnych – również widoczne są zmiany w tym kierunku. Dostrzeżono to z poziomu Unii Europejskiej, która w planowaniu perspektywy finansowej 2014-2020 stworzyła warunki do rozwoju systemu osadniczego Polski zgodnie z modelem zrównoważonego rozwoju policentrycznego.

⁶ Europejska Sieć Obserwacyjna Rozwoju Terytorialnego i Spójności Terytorialnej.

Ryc. 1. Typologia obszarów metropolitalnych według ESPON w 2014 r.

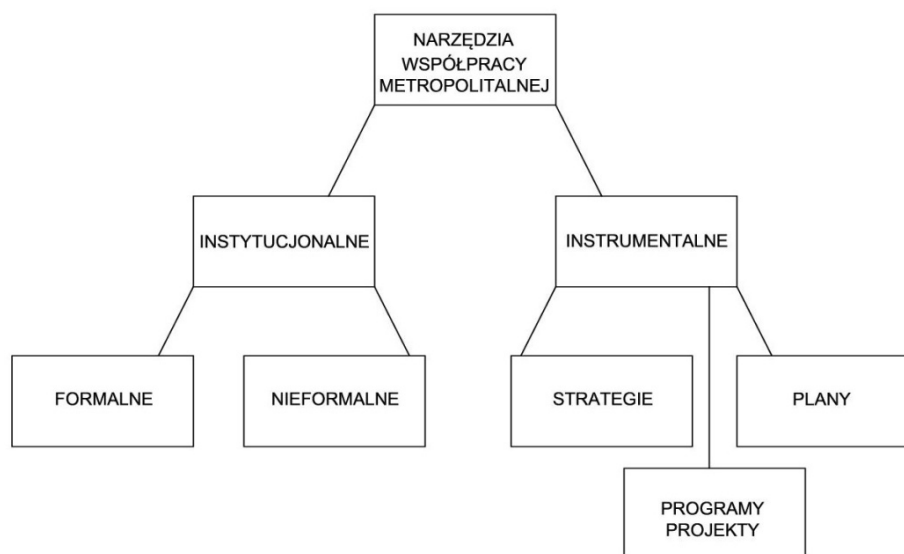
Źródło: ESPON Atlas, <http://atlas.espon.eu/>, dostęp: 07.04.2019 r.

Istotne są badania polegające na porównaniu rozwoju pod kątem równości społecznej. Równość definiowana jest przez szereg wskaźników, takich jak: HDI (*Human Development Index*), HPI (*Human Poverty Index*), IHDI (*Inequality-adjusted Human Development Index*), MPI (*Multidimensional Poverty Index*), itp. Są to wskaźniki, które mają określić dystans, jaki dzieli kraje najbiedniejsze od najbogatszych. Ich mnogość świadczy o tym, że dystans ten jest trudny do uchwycenia. Krzyminiewska (2013) w raporcie o rozwoju społecznym (2011) pt. „Zrównoważony rozwój i równość: lepsza przyszłość dla wszystkich” ocenia, że wyniki raportu zmieniają sposób widzenia poszczególnych krajów, ze względu na dokładniejszy pomiar nierówności społecznych. Podaje przykład Stanów Zjednoczonych, które w rankingu rozwoju zawsze zajmują czołowe miejsce, a po uwzględnieniu nierówności spadają w rankingu o kilkanaście pozycji. Autorka uważa, że 39 miejsce Polski (na 187 krajów

przebadanych), świadczy o tym, że ze statystycznego punktu widzenia to nierówności społeczne są przyczyną opinii na temat Polski jako kraju rozwiniętego, ale nie zrównoważonego, którego potencjał rozwojowy ze względu na istniejące nierówności jest umniejszony.

1.4. Narzędzia współpracy metropolitalnej

Narzędzia współpracy metropolitalnej można podzielić na narzędzia instytucjonalne i instrumentalne (ryc. 2). W grupie narzędzi instytucjonalnych można wyróżnić narzędzia formalne i nieformalne. Do formalnych należą: związki jednostek samorządu terytorialnego, porozumienia z udziałem jednostek samorządu terytorialnego, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, Lokalne Grupy Działania, spółki z udziałem jednostek samorządu terytorialnego, partnerstwa publiczno-prywatne oraz cywilnoprawne formy współpracy z udziałem jednostek samorządu terytorialnego. Obowiązujące przepisy prawa określają wymienione instytucjonalne formy współpracy międzysamorządowej w szeregu regulacji (Kudra 2016). Brakuje aktu prawnego, który kompleksowo zawierałby informacje na ten temat. Określenie formy współpracy to czynnik, na którym opiera się decyzja o podjęciu współpracy, a główną przesłanką powinien być cel, przyczyna jej podjęcia. Do nieformalnych narzędzi należą: oświadczenia, deklaracje, protokoły, listy intencyjne, itp. – wstępne rozmowy na temat współpracy. Inne narzędzia współpracy dotyczą planowego rozwoju strategicznego – są to strategie, plany rozwoju, plany zagospodarowania, wspólne programy i projekty.

Ryc. 2. Podstawowe narzędzia współpracy metropolitalnej

Źródło: Opracowanie własne.

Wszystkie te narzędzia mają na celu wzrost gospodarczy, środowiskowy i przede wszystkim społeczny. Rozwój jest definiowany jako proces, ciągłe doskonalenie, a nie stan. Głównym przedmiotem tych działań jest wspólnota, jasno określona terytorialnie (Kłosowki, Warda 2001). Istotą rozwoju jest (Rozschazy 1988, Green Leigh, Blakely 2017, Parysek 1995, Broł 1998, Myna 1998):

- systematyczne i zharmonizowane działanie kreowane przez władzę lokalną, przedsiębiorców, lobby ekologiczne, mieszkańców i pozostałe podmioty,
- zaangażowanie społeczności lokalnej,
- zaangażowanie wszystkich podmiotów w stymulowanie, utrzymanie i tworzenie dogodnych warunków zatrudnienia,
- wykorzystanie zasobów endogenicznych, m.in. zasobów naturalnych, ludzkich, społecznych, instytucjonalnych, itp.,
- realizacja potrzeb ludności,
- działania mające na celu poprawę istniejących warunków życia.

Alonso (1972, za: Green Leigh i Blakely 2017: 87) twierdzi, że „lokalny rozwój gospodarczy polega na podtrzymywaniu i poprawianiu jakości życia społeczności lokalnej poprzez proces rozwoju zasobów fizycznych i psychicznych ludzi, bazujący na zasadach sprawiedliwości i zrównoważonego rozwoju”. Definicja bazuje na trzech ważnych elementach:

- 1) rozwój ustanawia minimalny, ale równy standard życia dla wszystkich mieszkańców, przy jednoczesnym wzroście tego standardu wraz z czasem;
- 2) rozwój promuje i zachęca do zrównoważonego korzystania z lokalnych zasobów i rodzimej produkcji;
- 3) rozwój redukuje nierówności.

Brak społecznej akceptacji globalnych nierówności staje się jednym z ważniejszych przesłanek budowania strategii rozwoju (Krzyminiewska 2013) oraz innych dokumentów planistycznych. Zróżnicowanie dochodowe i społeczne współcześnie uznawane są za ważniejsze zagrożenia w panujących warunkach pokojowych (Leszkowska 2017).

1.5. Zagadnienie nierówności w obszarach metropolitalnych

Grecki filozof Platon już w starożytności pisał, że „w państwie, które nie ma popaść w najcięższą chorobę, w rozbiście wewnętrzne czy rozdarcie, jak może raczej powiedzieć by należało, prowadzące do wojny domowej, nie mogą jedni obywatele żyć w dręczącej biedzie, a drudzy pławić się w nadmiernym bogactwie, bo te dwie rzeczy właśnie powodują te nieszczęścia” (Platon, przeł. Maria Maykowska 1997: 188).

Nancey Green Leigh i Edward J. Blakely (2017) wskazują, że miasta, kraj i inne jednostki mają możliwość kształtowania swojego rozwoju w zglobalizowanym świecie. Lokalna gospodarka nie może długofalowo bazować na zasobach tylko naturalnych, demograficznych, zmianach technologicznych i lokalnym przemyśle. Na rozwój mają wpływ również warunki globalne, a w tym trzy największe trendy – globalne ocieplenie i zmiany klimatyczne, cyfryzacja i robotyzacja oraz starzenie się społeczeństwa i wzrastające nierówności.

Za miarodajny wskaźnik aktywności gospodarczej regionu uznawany jest PKB. Podstawowym minusem jest jednak to, że nie odzwierciedla on efektywności makroekonomicznej, a także efektów zewnętrznych rozwoju gospodarczego (zanieczyszczenie środowiska i jego skutków), zmian jakościowych w gospodarce oraz informacji o jakości życia mieszkańców i jakości ich czasu wolnego (Wojewódzka-Król, Rolbiecki 2017). Konieczność konwergencji regionów narzucana przez przepisy prawa krajowego i europejskiego skupia się na analizie istotnych czynników gospodarczych, tj. stabilności cen, sytuacji finansów publicznych, kursach walutowych, długoterminowych stopach procentowych itd. (European Central Bank⁷, za: Wieczerzak 2018). Zrównoważony rozwój jest warunkiem budowy dobrostanu (Krzyminiewska 2013), który traktowany jest jako subiektywne kryterium oceny jakości życia (Trejtowicz 2007).

Koncepcja zrównoważonego rozwoju wynika z nomadycznych badań dziedziny ekonomii – ekonomii rozwoju, która nierozzerwalnie kojarzona jest z pojęciem nierówności rozwojowych. Do pionierów i zarówno do krytyków zrównoważonego rozwoju należy Albert O. Hirschman. W swojej książce *Strategy of Economic Development* (1958) opisał zarówno

⁷ Polityka Unii Europejskiej dąży do wyrównywania nierówności gospodarczych pomiędzy regionami włączonymi w struktury wspólnotowe. Realizacja celów wspierana jest przez szereg narzędzi, w tym politykę spójności. Ciężko jednak doszukać się badań mających na celu analizę konkretnych przyczyn nierówności, które z reguły określane są ogólnie przez co dedykowane wsparcie rozdysponowane jest na podstawie przesłanek regionalnych, nie lokalnych.

dobrze, jak i złe strony koncepcji, ze szczególnym uwzględnieniem inwestycji. Według Hirschmana największym błędem jest próba standaryzacji rozwiązań, która prowadzi do przekonania, że działania, które prowadzą do wzrostu gospodarczego w krajach wysoko rozwiniętych sprawdzą się również w krajach słabo rozwiniętych (tabl. 4). Na szczególne wyróżnienie zasługuje u Hirschmana skupienie się na lokalnych uwarunkowaniach, adaptowanie rozwiązań do konkretnych problemów, brak myślenia „na skróty” oraz poszukiwanie niewykorzystanych potencjałów rozwojowych.

Ponadto Hirschman dostrzegł zasadnicze różnice między krajami rozwiniętymi i słabo rozwiniętymi, lub rozwijającymi się, które powinny być kontrargumentem dla automatycznego przenoszenia schematu postępowania z bogatych krajów do biedniejszych i biednych (tabl. 4).

Tabl. 4. Różnice w zdolności do oszczędzania i inwestowania między krajami wysoko rozwiniętymi i krajami słabo rozwiniętymi

Rozwój gospodarczy	
w krajach wysoko rozwiniętych	w krajach słabo rozwiniętych
zależy od: oszczędności, przemysłanych vs. nieprzemysłanych inwestycji, produkcji kapitału	
<ul style="list-style-type: none"> - decyzje o inwestycjach i oszczędnościach są niezależne od wzajemnego znacznego wzrostu; - przychód na mieszkańca jest istotną determinantą wysokości oszczędności; - równoczesne inwestowanie i oszczędzanie są jednakowo możliwe; 	<ul style="list-style-type: none"> - decyzje o inwestycjach i oszczędnościach są bardzo od siebie zależne; - wzrost oszczędności jest uzależniony od warunków inwestycyjnych i od potencjalnych przeszkód i ryzyk, możliwy przychód ma drugorzędne znaczenie; - równoczesne inwestowanie i oszczędzanie jest nierealne lub obarczone dużym ryzykiem i stresem;

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Hirschman (1958).

Inwestowanie w krajach biednych jest trudnym wyborem polegającym na wydatkowaniu znacznej części oszczędności lub zadłużaniu się. Ryzyko związane z nieuzasadnioną lub nietrafioną inwestycją może być dotkliwie, dlatego inwestycje są tak uzależnione od oszczędności. Przychód na mieszkańca jest tu drugorzędny, ponieważ inwestowanie uzależnione jest od pojawiających się możliwości i panującej koniunktury. Obie czynności: inwestowanie i oszczędzanie realizowane jednocześnie są niemożliwe lub znacznie ograniczone. Według Hirschmana zdolność do inwestowania determinowana jest przez trzy warunki: istnienie gospodarki kapitalistycznej, pojawienie się kapitału

zewnętrznego oraz czynnik niezbędny to tworzenie nadwyżek, czyli zdolność do oszczędzania (ryc. 3).

Jak twierdzi Piasecki (2008) charakterystyczną cechą prac z zakresu ekonomii rozwoju początkowo było przekonanie o skuteczności interwencjonizmu państwowego, zgodnie z którym bez wsparcia państwa, gospodarka wolnorynkowa jest w stanie permanentnej nierównowagi. Doświadczenia ostatnich lat weryfikują ten pogląd. Nowy paradygmat rozwoju można scharakteryzować w następujący sposób (Piasecki 2008: 231): „a) podstawowe środowisko gospodarcze powinno sprzyjać w dłuższym okresie czasu inwestycjom, b) gospodarka powinna charakteryzować się dużą wrażliwością na bodźce rynkowe, c) kapitał ludzki musi uzupełniać kapitał fizyczny, d) szybki przepływ i absorpcja informacji w szybko zmieniającym się świecie sprawiają, że kluczową rolę odgrywają zgodnie reagujące na bodźce instytucje i mechanizmy, e) wszędzie tam, gdzie występują niedoskonałości rynku interwencyjne działania państwa powinny być „przyjazne rynkowi”, f) pogłębiające się nierówności społeczne nie sprzyjają wzrostowi dobrobytu”.

Ryc. 3. Determinanty decyzji inwestycyjnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Hirschman (1958).

Na II Konferencji w Rio de Janeiro „Środowisko i Rozwój” z inicjatywy ONZ przyjęto w 1992 roku Agendę 21⁸, która jako jeden z głównych celów określa zrównoważony rozwój. Kilkanaście lat później, w 2007 r. powstała Karta Lipska – dokument państw członkowskich Unii Europejskiej, mówiący o zrównoważonych miastach europejskich.

⁸Agenda 21, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>, dostęp: marzec 2018 r.

Ministrowie państw członkowskich podpisali zalecenia dotyczące narzędzi planowania rozwoju miast, które powinny:

- „opisywać mocne i słabe strony miast i miejskich dzielnic w oparciu o analizę bieżącej sytuacji;
- definiować stałe cele rozwoju dla obszaru miejskiego oraz opracować wizję dla miasta;
- koordynować ze sobą różne plany obszarów sąsiednich, sektorowe i techniczne, uzgodnić działania polityczne oraz gwarantować, aby zaplanowane inwestycje wspierały wyważony rozwój obszaru miejskiego;
- skupiać i koordynować wykorzystanie funduszy przez beneficjentów sektora publicznego i prywatnego pod względem przestrzennym;
- być skoordynowane na szczeblu lokalnym i na szczeblu miejsko-regionalnym oraz angażować obywateli i innych uczestników, którzy mogą w istotnej mierze przyczynić się do kształtowania przyszłej gospodarczej, społecznej i ekologicznej jakości poszczególnych obszarów” (Majda, Mironowicz 2017: 117-118).

Hirschman (1958) dokonuje wyraźnego rozróżnienia między wzrostem gospodarczym a rozwojem zrównoważonym. Podkreśla, że rozwój to proces transformacji jednej gospodarki w inną, bardziej zaawansowaną. Rozwój nie jest jedynie sukcesem ekonomicznym, ale również społecznym. Dobre i słabe strony koncepcji zawarto w tabl. 5.

Tabl. 5. Ocena koncepcji zrównoważonego rozwoju

Krytyka	Poparcie
1. Niewłaściwym jest określenie koncepcji jako rozwojowej. Założenie, że z powodu jednego niewłaściwego działania, może zostać zachwiana równowaga jest niezgodne z naturą gospodarki.	1. Jeśli wsparcie będzie dotyczyło jednej gałęzi gospodarki, może okazać się, że import przekroczy eksport. W efekcie stanie się odwrotnie niż planowano, a wielosektorowość daje szybki efekt.
2. Typowe dla niej jest połączenie możliwości nierównoważonych gospodarek z totalnie nieadekwatnymi oczekiwaniami odnośnie ich kreatywnych zdolności.	2. Nierównowaga może doprowadzić do ponownej i właściwej redystrybucji dóbr. Ekonomia klasyczna mówi, że rynek ma właściwości samoregulacyjne (minusem jest jednak czas i moc reakcji).
3. Teoria mogłaby być inspirowana jednym z warunków kryzysu analizowanego przez Keynesa. Uważa on, że teoria jest	3. Koncepcja zakłada interwencjonizm państwowy, co powoduje większą transparentność, pewność

<p>usprawiedliwieniem dla rządzących odnośnie obranego przez nich kierunku rozwoju i koordynowania procesu. Kilka inwestycji w danym sektorze jednocześnie może być bardziej dochodowe niż pojedyncza inwestycja, ale prawda jest taka, że to prawdopodobieństwo jest niewielkie.</p>	<p>i konsekwencje w działaniu.</p>
---	------------------------------------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Hirschman (1958).

Wzrastające nierówności mogą destabilizować gospodarkę i relacje społeczne, prowadzić do konfliktów między bogatymi a biednymi. Niektóre konflikty prowadzą do niszczenia więzi społecznych lub do przemocy (Green Leigh, Blakely 2017). Konflikty wciąż stanowią immanentną cechę funkcjonowania gospodarek mimo czasami radykalnych eksperymentów ustrojowych. Są też zagrożeniem dla dynamiki rozwoju poszczególnych jednostek i w konsekwencji jednym z czynników zaburzających pozytywne trendy światowe (Krzyminiewska 2013).

„Kapitał ma swoje sposoby zawłaszczania i wydobywania nadwyżek z lokalnych różnic, zmian i znaczeń estetycznych niezależnie od ich pochodzenia” (Harvey 2012: 154). Urbanizacja jest silnie powiązana z akumulacją kapitału (Harvey 2012), a zmienność przestrzenna tej akumulacji, z narastającymi nierównościami. Nierówności mają wpływ na formowanie się kapitału ludzkiego i społecznego. Są barierą dla jego akumulacji i katalizatorem jego rozwoju (Mikuła-Bączek 2007). Jako takie, stały się ważnym aspektem debaty na temat zrównoważonego rozwoju oraz przesłanką rozwojową w budowanych strategiach rozwojowych.

2. Miejsce Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot wśród polskich obszarów metropolitalnych

2.1. Inicjatywy metropolitalne – rys historyczny

„Analizując problem tworzenia obszarów metropolitalnych w kontekście systemu osadniczego kraju i pozycji, jaką zajmują w nim poszczególne miasta, należy podkreślić, że idea utworzenia sieci ośrodków metropolitalnych ma krytyczne znaczenie dla zachowania układu policentrycznego, niezwykle korzystnego z punktu widzenia terytorialnego równoważenia kraju” (Sagan, Canowiecki 2011: 23). Przez lata inicjowano wiele działań w skali krajowej oraz lokalnej, aby temu wyzwaniu sprostać.

Wyróżnić można działania w zakresie badań strategiczno-planistycznych, jak i zrzeszanie się jednostek samorządu terytorialnego w celu rozwiązywania pojawiających się problemów z dziedziny transportu, polityki społecznej, gospodarczej, środowiska itp.

Proces kształtowania się świadomości dotyczącej obszarów metropolitalnych w kraju to szereg zmian i badań środowisk politycznych i naukowych. Ważnym elementem myślenia o obszarach metropolitalnych był moment reformy samorządowej, kiedy to rozważano wprowadzenie takiego szczebla administracyjnego. Przed tym zdarzeniem na szczeblu krajowym oraz regionalnym sporządzono szereg dokumentów o charakterze analityczno-strategicznym (tabl. 6).

Plan Przestrzennego Zagospodarowania Kraju z 1974 r. określał układ osadniczy Polski jako zbiór węzłów, którymi były aglomeracje miejskie. Wprowadzono podział na aglomeracje ukształtowane, do których należał m.in. Gdańsk, oraz aglomeracje potencjalne (Sagan, Canowiecki 2011). W 1998 r. Gawryszewski i inni podjęli próbę rozpoznania funkcji metropolitalnych Warszawy na tle jej obszaru metropolitalnego (obejmował całe województwo). Podstawą analizy była lokalizacja działalności metropolitalnych (usług wyższego rzędu), bez określenia przestrzennego zasięgu ich oddziaływania. Podejście związane z funkcjonalnym powiązaniem obszarów metropolitalnych jako jedni z pierwszych przedstawili Gorzelak i Smętkowski (2005). Dokonali delimitacji obszarów metropolitalnych Warszawy, Poznania i Trójmiasta na podstawie wskaźników aktywności gospodarczej oraz przeanalizowali relacje między nimi. Inną delimitację, obszaru metropolitalnego Łodzi, przedstawił Liszewski (2005), którą opracował przy pomocy wskaźników konurbacji (Czyż 2009).

Tabl. 6. Wybrane opracowania planistyczne odnoszące się do Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot przed reformą administracyjną w 1999 r.

Rok	Dokument	Opis
1948	Regionalny plan zagospodarowania przestrzennego części zespołu portowo-miejskiego Zatoki Gdańskiej. Obszar Gdańsk-Gdynia	Obejmował pasmo terenów od Rumi po Pruszcz Gdański oraz od Siedlec wzdłuż Martwej Wisły po Górki Wschodnie. Plan ustalał: <ul style="list-style-type: none"> - jednostki osadnicze ze śródmieściami; - strefy rozwoju funkcji przemysłowych i mieszkaniowych; - przebieg urządzeń liniowych (w tym trasę W-Z); - rozbudowę portu wewnętrznego w Gdańsku.
1949	koncepcja Gdańskiego Zespołu Miejskiego	Obejmował obszar aglomeracji trójmiejskiej. Zdefiniował kierunki rozwoju funkcji zespołu gdańskiego – system rozłożenia jednostek osadniczych osadzonych na systemach infrastruktury technicznej. Istotnym wskazaniem była również możliwość rozwoju mieszkalnictwa na wysoczyźnie.
1952	Plan ogólny uproszczony Gdańsk-Sopot-Gdynia	Obejmował Gdańsk, Sopot i Gdynię. Określony jako plan minimum nie wyznaczał nowych terenów rozwojowych.
1958	Ogólny plan zagospodarowania przestrzennego Gdańska	Obejmował Gdańsk, Gdynię, Sopot, Rumię i Pruszcz Gdański. Określał: funkcje i ich lokalizacje, zasady struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz techniczne wyposażenie obszaru.
1971	Zespół portowo-miejski Gdańsk-Gdynia. Studium kierunkowe	Obejmował zasięg od Wejherowa do Tczewa, włączając wariantowo: Puck-Wejherowo, Luzino-Wejherowo, Kiełpino-Żukowo-Gdańsk, Kolbudy-Gdańsk. Określał funkcje, wielkość oraz kierunki rozwoju na podstawie analizy warunków i możliwości rozwojowych oraz analizy progów.
II poł. 80.	Regionalny plan zagospodarowania przestrzennego województwa gdańskiego, w tym Aglomeracji Gdańskiej	Plan zakładał wzmocnienie roli aglomeracji gdańskiej i jej rdzenia strukturalnego oraz procesu koordynacji planowania miast w skali lokalnej i aglomeracji.
1993	Koncepcja Nadmorskiego Obszaru Metropolitalnego	Zebrano głosy poszczególnych gmin wyrażające chęć integracji na bazie porozumienia. Ustalono m.in.: <ul style="list-style-type: none"> - teoretyczne możliwości wyznaczania obszaru metropolitalnego; - potencjalne granice obszaru; - teoretyczną koncepcję wyjściową Nadmorskiego Obszaru Metropolitalnego.
przełom XIX i XX w.	Studium strategiczne do planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego	Studium uwzględnia uwarunkowania, cele strategiczne i modele funkcjonalno-przestrzenne Pomorskiego Regionu Funkcjonalnego.

Źródło: Opracowano na podstawie: Pankau (2006).

Z analizy dokumentów planistycznych wynika, że badania na temat procesów metropolizacyjnych ośrodka pomorskiego realizowano od kilkudziesięciu lat i są już znacznie zaawansowane. Reforma administracyjna nie przyniosła jednak zasadniczych zmian w koordynacji rozwoju obszarów metropolitalnych. Plany rozwojowe w latach przed reformą nie ograniczały się do granic miejskich – obszar analiz był szerszy i niejednokrotnie obejmował obszar zbliżony do współcześnie uznawanego jako powiązany funkcjonalnie i metropolitalny.

Mimo prób koordynowania ośrodków metropolitalnych z poziomu regionalnego, wciąż nie ma skutecznych narzędzi egzekwowania wspólnego kierunku rozwoju. Izdebski (2010) trafnie stwierdza, że brak metropolizacji w polskich rozwiązaniach prawnoustrojowych to niezrealizowanie jednej z nadrzędnych zasad sprawowania władzy, zasady pomocniczości, która wynika z potrzeby realizacji zadań o charakterze metropolitalnym przez obszary metropolitalne. Przejawem tej potrzeby są inicjatywy oddolne, przedstawione na osi czasu (ryc. 4).

Uwarunkowania historyczne nie wsparły procesu utworzenia struktur prawnoustrojowych, mimo jego słuszności. O tej słuszności świadczą inicjatywy powstałe w okresie do 2011 r. W 2011 r. powstały stowarzyszenia, których celem jest pełna integracja metropolitalna: Metropolitalne Forum Wójtów, Burmistrzów, Prezydentów i Starostów NORDA oraz Gdański Obszar Metropolitalny (GOM). NORDA to współpraca samorządów północnego Pomorza. Zrzeszono się w konkretnej sprawie: realizacji Obwodowej Północnej Aglomeracji Gdańskiej (OPAT) oraz w związku z potrzebą zintegrowania gospodarki komunalnej, polityki rozwoju, promocji gospodarczej, polityki edukacyjnej, turystyki, bezpieczeństwa (www.forumnorda.pl). GOM (obecnie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot) to stowarzyszenie powstałe w 2011 r. Wówczas należało do niego ok. 40 samorządów. Dziś to prawie 60 samorządów i 12 instytucji (za: www.metropoliagdansk.pl).

Ryc. 4. Wybrane inicjatywy historyczne w zakresie współpracy w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot

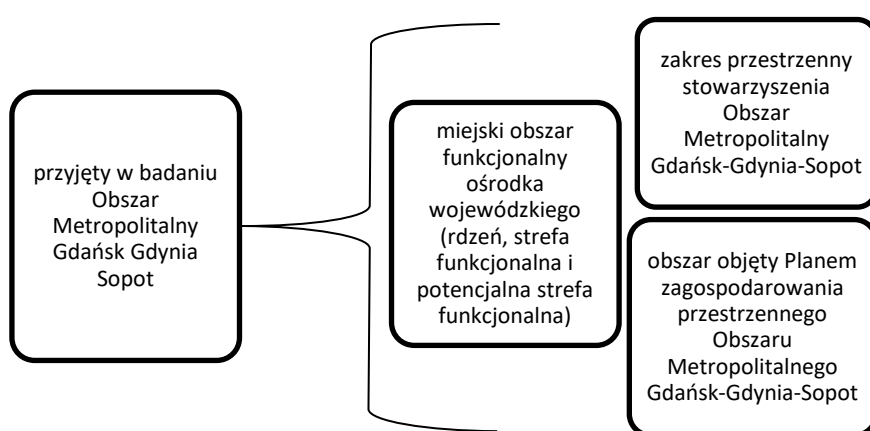
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: www.metropoliagdansk.pl.

W 2015 r. prezydent Andrzej Duda podpisał pierwszą w Polsce ustawę metropolitalną. Wdrożenie zapisów ustawy wymagało opublikowania aktów wykonawczych. Struktury metropolitalne formalnie nie istniały nigdy (mimo wielu prób ustawodawczych w tym zakresie). Z uwagi na brak katalogu dobrych praktyk dostarczonych przez lata trwania podobnych podmiotów, ich utworzenie jest trudne i wymaga zdecydowanych działań (Wieczerek 2016). Szansę powołania związku metropolitalnego w województwie pomorskim znacznie zmalały wraz z wejściem w życie ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim, która uchyliła ustawę umożliwiającą powołanie związków w innych województwach. Od tego momentu działalność stowarzyszenia wciąż się rozwija, integracja osiągnęła moment krytyczny, który wymaga zmian ustrojowych. W 2019-2020 powstał oddolny projekt ustawy o utworzeniu związku metropolitalnego w województwie pomorskim, poprzedzony przyjęciem wniosku przez wszystkie samorządy członkowskie stowarzyszenia Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot. Inicjatywa oddolna poparta została także przez stronę społeczną – Wojewódzką Radę Dialogu Społecznego na spotkaniu plenarnym w dniu 26 września 2019 r. Po wyborach do Sejmu i Senatu w 2019 r. na ręce Marszałka Senatu, prof. Tomasza Grodzkiego, złożono projekt aktu prawnego, a 10 września 2020 r. podczas sesji plenarnej izby wyższej senatorowie zdecydowaną większością głosów poparli projekt i jako senacka inicjatywa ustawodawcza, projekt trafił do Sejmu.

Granice Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot były wielokrotnie analizowane przez wielu ekspertów i w wielu dokumentach, m.in. w Zaktualizowanej Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (2005), przez P. Swianiewicza, U. Klimską (2005), M. Smętkowskiego, B. Jałowickiego, G. Gorzelaka (2009), OECD (2011), P. Śleszyńskiego (2013). Na składowe wyznaczenia obszar badawczego składają się: miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego (rdzeń, strefa funkcjonalna i potencjalna strefa funkcjonalna), zakres przestrzenny stowarzyszenia Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot, obszar objęty Planem zagospodarowania przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot (ryc. 5). Zasięgi te z uwagi na różne cechy i sposoby delimitacji, mogą się od siebie różnić. Miejski obszar funkcjonalny zdefiniowany został w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, eliminując definicję legalną obszaru metropolitalnego, wyłączając to pojęcie z dyskursu prawnego. Między stowarzyszeniem Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot, a obszarem wyznaczonym w Planie zagospodarowania przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot,

występuje terytorialna niezgodność wynikająca z delimitacji członków stowarzyszenia, opartego o dobrowolne członkostwo poszczególnych jednostek samorządowych.

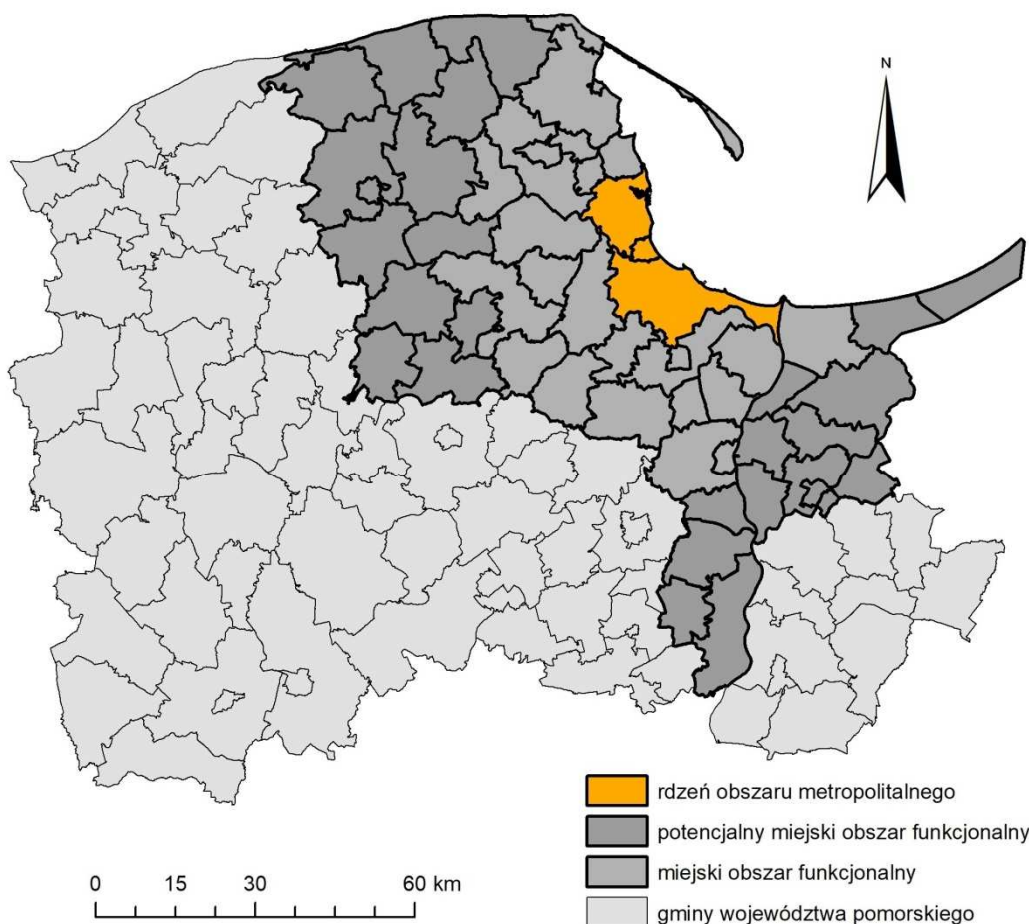
Uzasadnieniem dla przyjęcia w niniejszej pracy obszaru badawczego ciągłego przestrzennie jest zastosowanie modelu potencjału, którego kluczową cechą i wartością jest identyfikacja oddziaływania przestrzennego danej cechy w zależności od jej nasilenia w określonym punkcie badanej struktury terytorialnej. Przestrzenne sąsiedztwo/oddalenie jest w przypadku potencjału kluczową zmienną wyjaśniającą. Siła oddziaływania potencjału jest niewrażliwa na terytorialne granice administracyjne lub inne cechy wynikające z usytuowania badawczych jednostek podstawowych w strukturach organizacyjnych.

Ryc. 5. Składowe wyznaczenia przyjętego w badaniu Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Planu zagospodarowania... (2016) oraz materiałów rozproszonych.

W niniejszej pracy wykorzystano delimitację obszaru wyznaczonego przez samorząd województwa, opracowanego przez Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego Województwa Pomorskiego, przyjętego uchwałą nr 318/XXXX/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego jako integralną część planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego (ryc. 6).

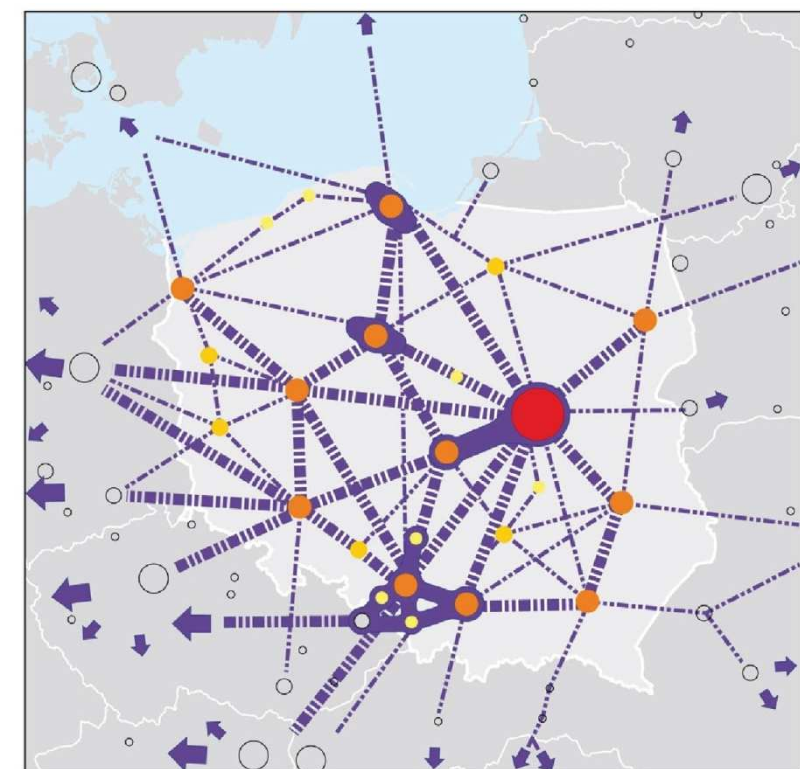
Ryc. 6. Położenie i zakres przestrzenny OMGGS w województwie pomorskim przyjęty w badaniu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Planu zagospodarowania... (2016) oraz materiałów rozproszonych.

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem, ma powierzchnię ok. 675 km², zamieszkaany jest przez ok. 1,5 mln osób. Ma strukturę policentryczną, determinowaną przez trzy miasta: Gdańsk, Gdynię i Sopot (powiaty grodzkie), stanowiące jego rdzeń. Historia miast to wiele inicjatyw podejmowanych wspólnie, ale i zupełnie rozdzielnie, a więc okresy współpracy i konkurencji (Sagan, Canowiecki 2011). Obszar metropolitalny stanowi lokomotywę wzrostu, gdzie zlokalizowane są ośrodki władzy rządowej i samorządowej, pełniący funkcje regionalne, ponadregionalne oraz międzynarodowe.

2.2. Obszar metropolitalny w sieci powiązań lokalnych i ponadlokalnych

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 proponuje postrzegać wizję zagospodarowania kraju przez pryzmat rozwoju policentrycznej metropolii sieciowej i procesów sieciowienia (ryc. 7). Podejście to uwzględnia wzmocnienie sieci największych ośrodków miejskich w kraju, które wspólnie z subregionalnymi ośrodkami wzrostu stworzą warunki dynamizowania rozwoju kraju i stworzą przeciwwagę dla obecnie szybko rosnącej dominacji stolicy, a ośrodki leżące poza bezpośrednim ich wpływem mają zostać poddane specjalnym działaniom aktywizującym. KPZK proponuje podejście metropolitalne, które było kontynuowane w koncepcji Polityki Miejskiej (2015), ale zmienione w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (2017) i Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego (2019) na rzecz rozwoju miast małych i średnich.

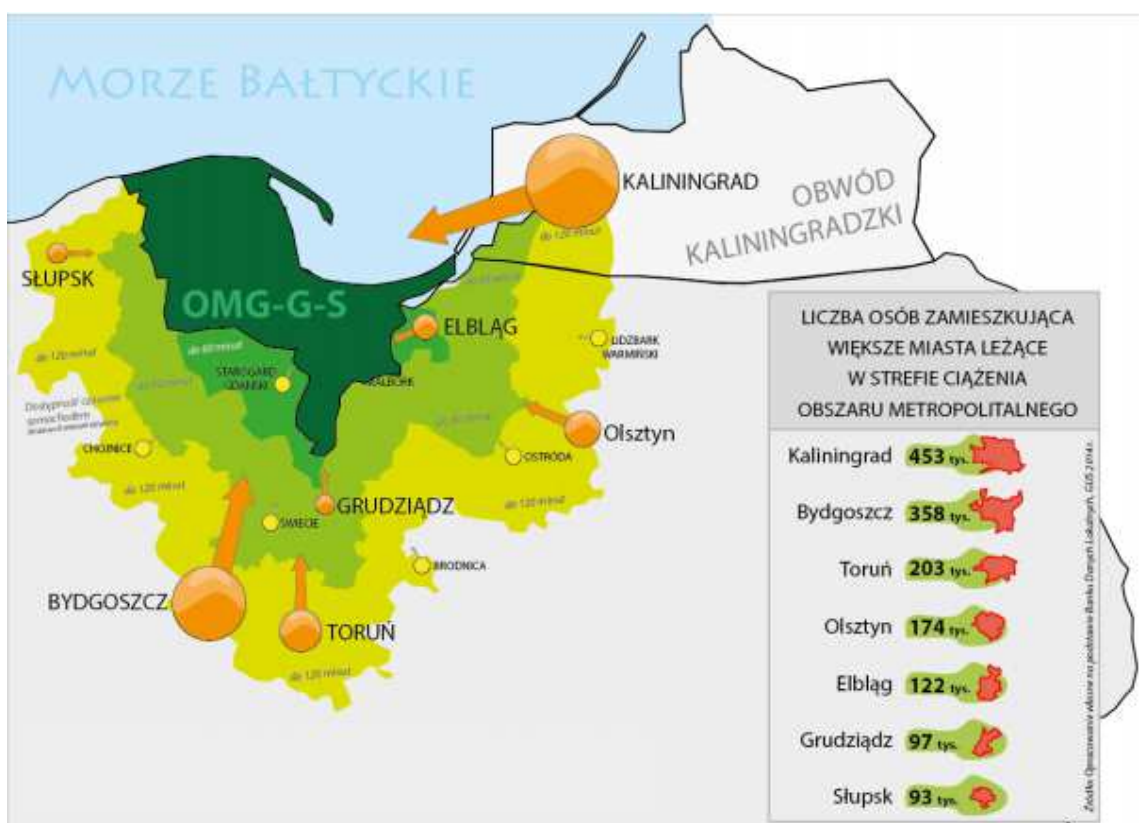

Ryc. 7. Powiązania funkcjonalne głównych ośrodków miejskich 2030
Źródło: Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

Wszystkie ośrodki wojewódzkie w Polsce mają stosunkowo dobre połączenie ze stolicą. Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot wyraźnie ciąży do Warszawy. Łączy je połączenie lotnicze (linia LOT), kolejowe (w tym szybkiej kolei Intercity Premium, tzw.

Pendolino) oraz drogowe (w tym autostrada A1 i droga ekspresowa S7). W przeciągu ostatnich kilku lat inwestycje w infrastrukturę drogową spowodowały, że dostępność czasowa zmniejszyła się do średnio 2,5 h (zmiennie w zależności od środka transportu) ze średniego czasu podróży wynoszącego 4 h.

Obszary metropolitalne ze względu na skupienie wielu potencjałów w postaci zasobów demograficznych, gospodarczych, przestrzennych i społecznych i jako obszary silnie zurbanizowane, zostały obciążone stałą silną presją antropogeniczną. Na ryc. 8 przedstawiono główne strefy ciążenia do Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot. Zasięgi oddziaływania obszaru przekraczają województwo pomorskie oraz sięgają wschodnich granic. Siła przyciągania jest duża, podobnie jak liczebność osób, które odwiedzają obszar w różnych celach, w tym korzystania z funkcji metropolitalnych.

Ryc. 8. Strefy ciążenia do Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot

Źródło: Opracowanie: Marcin Hrynkiwicz, Urząd Miejski w Gdańsku, za: Strategia Obszaru Metropolitalnego Gdańsk–Gdynia–Sopot do roku 2030.

W celu wymiany dobrych praktyk, a także współpracy kulturalnej, gospodarczej i informacyjnej, miasta i gminy nawiązują partnerstwa (ryc. 9). Przez lata podpisano szereg

umów partnerskich, a także listów intencyjnych, których efektem jest bardzo rozwinięta sieć powiązań z ośrodkami europejskimi oraz kilkoma umowami z ośrodkami z Azji i USA.

Ryc. 9. Miasta i gminy partnerskie gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji rozproszonych.

Stowarzyszenie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot nie jest członkiem sieci i organizacji krajowych. Do miast reprezentujących obszar w Radzie Fundacji Unii Metropolii Polskich należy Gdańsk. „Celem fundacji jest⁹:

- wspieranie rozwoju samorządności terytorialnej i gospodarczej;
- tworzenie podstaw kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego;
- promocja inicjatyw i działań związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem struktur regionalnych i lokalnych;
- wspólne rozwiązywanie specyficznych problemów wielkich miast;

⁹ Statut Unii Metropolii Polskich imienia Pawła Adamowicza, załącznik do uchwały nr 22/2019 r. Rady Fundacji Unia Metropolii Polskich z dnia 3 czerwca 2019 r., <https://www.metropolie.pl/pl/o-ump/statut-ump/>, dostęp: 20.09.2019 r.

- współpraca z organami państwa oraz organizacjami ogólnopolskimi, zagranicznymi i międzynarodowymi dla zwiększenia roli metropolii w państwie i integracji europejskiej.”

Do zadań fundacji należy szeroki wachlarz działań opiniotawczo-eksperckich. Unia działa od 1990 r., a jej członkowie zasiadają w Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego, Kongresie Władz Lokalnych i Regionalnych Europy (CLRAE), Komitecie Regionów oraz Komisji Heraldycznej.

Miasto Gdańsk jest również członkiem Eurocities. Eurocities to wiodąca sieć największych miast europejskich, współpracująca w celu zapewnienia wszystkim dobrej jakości życia. Do głównych zadań sieci należy reprezentowanie członków sieci na szczeblu UE, monitorowanie i przekazywanie informacji członkom o możliwościach finansowania i zmianach, które ich dotyczą, wymiana dobrych praktyk i szkolenia w budowaniu zdolności do sprostania obecnym i przyszłym wyzwaniom (za: www.eurocities.pl).

Jako stowarzyszenie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot bierze czynny udział w pracach europejskiej sieci URBACT (2011)¹⁰, która realizuje następujące cele:

1. poprawa zdolności miast do zarządzania zrównoważonymi politykami i praktykami miejskimi w zintegrowany i partycypacyjny sposób;
2. poprawa projektowania zrównoważonych polityk i praktyk miejskich w miastach;
3. poprawa wdrażania zintegrowanych i zrównoważonych strategii miejskich i działań w miastach;
4. zapewnienie na wszystkich poziomach dostępu do wiedzy i dzielenie się wiedzą fachową na temat wszystkich aspektów zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich.

Do aktywnych działań stowarzyszenia należy udział w projekcie RiConnect, którego głównym założeniem jest wypracowanie podejścia do kwestii zrównoważonej mobilności, próba rozwiązania wspólnych problemów w tym zakresie i wzajemna nauka sporządzania zintegrowanych planów działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. W ramach sieci projekty realizuje także Gdańsk (nazwa projektu: CityMobilNet, zakres

¹⁰URBACT jest programem Europejskiej Współpracy Terytorialnej, którego celem jest wspieranie zrównoważonego zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich w miastach w Europie. Jest to instrument polityki spójności, współfinansowany przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego. Misją URBACT jest umożliwienie miastom współpracy i opracowywania zintegrowanych rozwiązań wspólnych wyzwań miejskich, poprzez tworzenie sieci, uczenie się na podstawie wzajemnych doświadczeń, wyciągania wniosków i określania dobrych praktyk w celu poprawy polityki miejskiej.

tematyczny: zarządzanie zielenią i infrastrukturą drogową), Gdynia (2 projekty – nazwa projektu 1: ENTER.HUB, zakres tematyczny: promowanie kolei i węzłów multimodalnych w celu wspierania zrównoważonego rozwoju miast średnich; nazwa projektu 2: Freight TAILS, zakres tematyczny: wypracowanie innowacyjnych rozwiązań logistycznych do skutecznego zarządzania ładunkami i ich wpływ na zrównoważony rozwój miast) oraz Malbork (nazwa projektu: Kairós, zakres tematyczny: zarządzanie dziedzictwem kulturowym).

Do innych projektów międzynarodowych, w których bierze udział stowarzyszenie należą: (1) CAMELOT, który polega na wymianie doświadczeń dotyczących zarządzania funduszami europejskimi i roli miast metropolitalnych w przyszłości europejskiego zarządzania, ze szczególnym uwzględnieniem udziału mieszkańców w tym procesie, (2) EPIC (*European Platform of Integrating Cities*), który polega na współpracy pomiędzy samorządami a organizacjami pozarządowymi przy opracowaniu najlepszych praktyk w zakresie integracji imigrantów, (3) L-Energy, w ramach którego OMGGS tworzy trzy opracowania wykorzystania biogazu na potrzeby Żeglugi Gdańskiej, Przedsiębiorstwa Komunikacji Trolejbusowej w Gdyni i Zakładu Utylizacyjnego w Gdańsku. oraz (4) ESPON METRO, który polega na opracowaniu analizy porównawczej 9 europejskich metropolii pod kątem ich roli, kontekstu instytucjonalnego, możliwości w programowaniu i wdrażaniu Polityki Spójności (za: www.metropoliagdansk.pl).

Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot jest również częścią Programu Regionu Morza Bałtyckiego *Interreg* na lata 2014–2020, który wspiera zintegrowany rozwój terytorialny i współpracę na rzecz bardziej innowacyjnego, lepiej dostępnego i zrównoważonego regionu Morza Bałtyckiego. Partnerzy z krajów nadbałtyckich współpracują przy międzynarodowych projektach dotyczących wspólnych kluczowych wyzwań i szans, w zakresie wspierania inteligentnych specjalizacji logistyczno-morskich (projekt Smart-up BSR).

2.3. Obszar realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych i finansowanie Unii Europejskiej

Drogę rozwojową polskim obszarom metropolitalnym wytyczono przyjmując Rozporządzenie (UE) nr 1303/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady¹¹, które w art. 36 ustanawia nowe narzędzie – Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT). W Polsce powstały nowe założenia instytucjonalne. Dzięki tym regulacjom powołano stowarzyszenia, które mogą realizować zadania metropolitalne w Polsce. Europejskie ramy prawne realizacji ZIT przedstawia ryc. 10.

ZIT to instrument współpracy terytorialnej, który umożliwia realizację strategii rozwoju w sposób zintegrowany. Korzysta ze środków z co najmniej dwóch różnych osi priorytetowych w ramach tego samego lub różnych programów. Rozporządzenie ogólne (nr 1303/2013) mówi, że „co najmniej 5% środków z EFRR przydzielonych na poziomie krajowym [...] należy przeznaczyć na zintegrowane działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich”. W Polsce owe 5% w całości przeznaczono na rozwój obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich i subregionalnych, dając znaczne dofinansowanie obszarom metropolitalnym, na które czekało wielu mieszkańców i władza. Takie podejście to wyjątek w skali europejskiej. Aby pozyskać środki, konieczne było spełnienie dwóch warunków: zawiązanie współpracy sformalizowanej miasta wojewódzkiego z jego obszarem funkcjonalnym oraz ustanowienie dokumentu strategicznego – strategii – zawierającej cele, kierunki, zadania do realizacji, wynikające z potrzeb zidentyfikowanych w diagnozie obszaru metropolitalnego. Zgodnie z informacjami prasowymi, pojawiającymi się na oficjalnych stronach Unii Europejskiej, szacunkowo na ZIT przeznaczono ok. 12 mld EUR z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ok. 2 mld EUR z Europejskiego Funduszu Społecznego, co stanowi ok. 4% budżetu Polityki Spójności na lata 2014-2020.

¹¹Rozporządzenie (UE) nr 1303/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/regulation-eu-no-13032013-european-parliament-and-council>,
dostęp: 04.2019 r.

Rozporządzenie (UE) nr 1303/2013
art. 36 - ZIT
art.15 - treść Umowy Partnerskiej
art. 96 - treść programów operacyjnych dot. rozwoju gospodarczego i zatrudnienia

Rozporządzenie (UE)
nr 1301/1303
*(dot. Europejskiego
Funduszu Rozwoju
Regionalnego)*
art. 7 - zrównoważony
rozwój obszarów
miejskich

Rozporządzenie (UE)
nr 1304/1303
*(dot. Europejskiego
Funduszu Społecznego)*
art. 12 - przepisy
szczególne dotyczące
traktowania
szczególnych
uwarunkowań
terytorialnych

Rozporządzenie (UE)
nr 1299/1303
*(dot. Europejskiej
Współpracy Regionalnej)*
art. 11 - ZIT

Ryc. 10. Przepisy prawa ustanawiające i mające wpływ na ZIT

Źródło: Opracowanie własne.

Założenia ZIT ukierunkowują wsparcie na efektywne wykorzystanie potencjału każdego z terytorium. Podejście zindywidualizowane gwarantuje długoterminowe korzyści społeczno-ekonomiczne. Wymaga jednak współpracy jednostek administracyjnych i innych instytucji, na różnych poziomach zarządzania, z wykorzystaniem zewnętrznej wiedzy oraz zasobów, umiejętnie połączonych z zasobami lokalnymi. Realizacja celów Unii Europejskiej jest łatwiejsza poprzez adaptacje do warunków lokalnych, w tym klimatu, kultury zarządzania, infrastruktury. Istotne jest współdecydowanie, które eliminuje lub ogranicza zagrożenie dominowania któregośkolwiek z samorządów. Polityka publiczna wdrażana terytorialnie niesie ze sobą także wiele wyzwań – elastyczne działanie w otoczeniu biurokratycznym, weryfikacja lub falsyfikacja celów na każdym szczeblu wdrażania i zarządzania, brak wyraźnego przywództwa, które powoduje rozmycie odpowiedzialności. Zgodnie z agendą terytorialną UE instrument finansowy ZIT ma odpowiedzieć i złagodzić skutki następujących problemów (*Scenarios for Integrated Territorial Investments 2015*):

- kryzysy globalne, zmiany strukturalne wynikające z globalizacji gospodarki,
- nowe wyzwania dla integracji europejskiej i rosnąca współzależność regionów,
- zróżnicowane wymagania demograficzne i społeczne oraz przestrzenna segregacja osób szczególnie na nią narażonych,
- zmiany klimatu i zagrożenia dla środowiska,
- wyzwania energetyczne,

- utrata różnorodności biologicznej, wrażliwość dziedzictwa przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego.

Stowarzyszenie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot pełni w tym systemie rolę Instytucji Pośredniczącej dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 (RPO WP 2014-2020), biorąc udział we wdrażaniu funduszy unijnych. Aby pozyskać środki, zbudowano platformę współpracy między interesariuszami oraz powstała Strategia ZIT. Obejmuje ona cztery cele strategiczne, które są realizowane poprzez działania i zidentyfikowane przedsięwzięcia. Wybór projektów odbywa się w trybie pozakonkursowym. Szczegółowe informacje na temat realizowanych przedsięwzięć znajdują się w tabl. 7.

Tabl. 7. Powiązanie Strategii ZIT Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020

Strategia ZIT		RPO WP 2014-2020		
Cel strategiczny	Działanie	Przedsięwzięcie	Oś priorytetowa	Działanie / Poddziałanie
Rozwój konkurencyjnej innowacyjnej gospodarki	Przedsiębiorstwa	TRIPOLIS – zintegrowany program współpracy inkubatorów Przedsiębiorczości i parków naukowo-technologicznych w OMG-G-S	2. Przedsiębiorstwa	2.4 Otoczenie biznesu / Poddziałanie 2.4.2 Wsparcie Instytucji Otoczenia Biznesu na terenie Obszaru Metropolitalnego – mechanizm ZIT
Budowa aktywnego i otwartego społeczeństwa	Zatrudnienie	Innowacyjny system wsparcia zatrudnienia w OMG-G-S	5. Zatrudnienie	Działanie 5.1. Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych / Poddziałanie 5.1.1. Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych – mechanizm ZIT oraz Działanie 5.2. Aktywizacja zawodowa / Poddziałanie 5.2.1. Aktywizacja zawodowa – mechanizm ZIT
		Regionalny program polityki zdrowotnej dotyczący prewencji Cukrzycy typu 2		Działanie 5.4. Zdrowie na rynku pracy / Poddziałanie 5.4.1. Zdrowie na rynku pracy – mechanizm ZIT

	Integracja	Metropolitalny system aktywizacji społeczno-zawodowej	6. Integracja	Działanie: 6.1. Aktywizacja społeczno-zawodowa / Poddziałanie 6.1.1. Aktywizacja społeczno-zawodowa – mechanizm ZIT, Działanie 6.2. Rozwój usług społecznych / Poddziałanie 6.2.1. Rozwój usług społecznych – mechanizm ZIT, Działanie 6.3. Podmioty ekonomii społecznej / Poddziałanie 6.3.1. Podmioty ekonomii społecznej – mechanizm ZIT
	Zdrowie	Centrum geriatry	7. Zdrowie	Działanie 7.1. Zasoby ochrony zdrowia / Poddziałanie 7.1.1. Zasoby ochrony zdrowia – mechanizm ZIT
		<ol style="list-style-type: none"> 1. Kompleksowa rewitalizacja Centrum Kartuz 2. Rewitalizacja Zagórza w Rumi 3. Miasto od-nowa – rewitalizacja Starego Miasta i Zatorza w Tczewie 4. Gdynia OdNowa: Rewitalizacja obszaru Zamenhofs – Opata Hackiego 5. Rewitalizacja Centrum Pucka 6. Rewitalizacja Dolnego Miasta i Placu Wałowego wraz ze Starym Przedmieściem w Gdańsku 7. Rewitalizacja Biskupiej Górki i Starego Chelmu w Gdańsku 8. Rewitalizacja obszaru Nowy Port z Twierdzą Wisłoujście w Gdańsku 	6. Integracja 8. Konwersja	Poddziałania 8.1.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne w miastach obszaru metropolitalnego Trójmiasta – mechanizm ZIT będzie udzielane wyłącznie w formule projektów zintegrowanych, w powiązaniu z Poddziałaniem 6.1.1. Aktywizacja społeczno-zawodowa – mechanizm ZIT i/lub 6.2.1. Rozwój usług społecznych – mechanizm ZIT RPO WP

	Konwersja	<p>9. Rewitalizacja Oruni w Gdańsku</p> <p>10. Gdynia OdNowa: Rewitalizacja dzielnicy Oksywie</p> <p>11. Gdynia OdNowa: Rewitalizacja zachodniej części dzielnicy Witomino – Radiostacja</p> <p>12. Rewitalizacja Śródmieścia Wejherowa</p> <p>13. Rewitalizacja Starego Centrum Żukowa</p> <p>14. Rewitalizacja – ważna sprawa – Aktywizacja Społeczno - Zawodowa</p> <p>15. Rewitalizacja – ważna sprawa – Usługi społeczne</p>		
Kreowanie zintegrowanej przestrzeni	Mobilność	<p>Węzły integracyjne OMG-G-S wraz z trasami dojazdowym</p>	9. Mobilność	<p>Działanie 9.1. Transport miejski/Poddziałanie 9.1.1. Transport miejski – mechanizm ZIT</p>
		<p>Wdrożenie systemu biletu elektronicznego jako narzędzia Integracji taryfowo-biletowej transportu publicznego na OM ZIT, umożliwiającego wprowadzenie wspólnego biletu</p>		<p>9.1. Transport miejski / Poddziałanie 9.1.1. Transport miejski – mechanizm ZIT</p>
		<p>Budowa zintegrowanego systemu monitorowania bezpieczeństwa oraz zarządzania informacją na linii kolejowej nr 250 wraz z modernizacją budynku dworca podmiejskiego w Gdyni Głównej oraz peronów na linii kolejowej nr 250</p>		<p>Działanie 9.2. Regionalna Infrastruktura Kolejowa / Poddziałanie 9.2.1. Regionalna infrastruktura kolejowa - mechanizm ZIT</p>

Wzrost efektywności energetycznej i wdrożenie strategii niskoemisyjnej oraz efektywniejsze zagospodarowanie wód opadowych i roztopowych	Energetyka	Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków stanowiących Własność jednostek samorządu terytorialnego i ich jednostek, w szczególności Użyteczności publicznej OMG-G-S	10. Energia	10.1. Efektywność Energetyczna – mechanizm ZIT/Podziałanie 10.1.1. Efektywność Energetyczna – mechanizm ZIT – wsparcie dotacyjne
		Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków mieszkalnych w OMG-G-S		10.5. Efektywność Energetyczna – wsparcie pozadotacyjne / Podziałanie 10.5.1. Efektywność Energetyczna na terenie Obszaru Metropolitalnego Trójmiasta – wsparcie pozadotacyjne
	Środowisko	-	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii ZIT Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot.

Oprócz przedsięwzięć realizowanych z RPO WP 2014-2020, część z planowanych działań finansowanych jest z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 (POIiŚ). Mają one charakter komplementarny w stosunku do wymienionych w tabl. 7.

3. Modele potencjałów

3.1. Koncepcja modeli grawitacji i potencjału

Carey (1958: 42) twierdzi, że „Prawo grawitacji molekularnej stanowi konieczny warunek istnienia istoty ludzkiej... Im większa jest liczba (ludzi) zebranych na danym obszarze, tym większa powstaje tam siła przyciągania... Grawitacja istnieje tutaj, jak wszędzie, wprost proporcjonalnie do masy i odwrotnie do odległości...” (za: Chojnicki 2011a: 7). Uznaje się te słowa jako pierwsze odniesienie do przestrzennego kształtowania zjawisk w kontekście modeli grawitacji.

Przez lata w myśl tej koncepcji powstawały nowe „prawa”, m.in. „prawo migracji” Rovensteina, rozwinięte w późniejszym czasie przez Younga, „prawo popytu i podaży” Janowskiego, „prawo grawitacji handlu detalicznego” Reilly’ego, rozwinięte w późniejszym czasie przez Converse (Chojnicki 2011a).

Teoria grawitacji wywodzi się z założeń prawa powszechnego ciężenia. Prawo to w sposób prosty opisuje zachowanie dwóch ciał we wszechświecie. Mówi ono, że każde ciało przyciąga każde inne ciało z siłą, która dla dowolnej pary ciał jest wprost proporcjonalna do masy jednego i drugiego ciała w tej parze oraz odwrotnie proporcjonalna do kwadratu odległości między nimi. Feynman, Leighton, Sands (2001) uważają, że jeżeli powyższe prawo uzupełni się o fakt, że ciało reaguje na siłę przyspieszeniem, skierowanym zgodnie z kierunkiem siły, to z tych dwóch praw wynikają wszystkie inne wnioski dotyczące wszechświata. Pewne analogie do zjawisk przestrzenno-ekonomicznych, zaadoptowane w tej pracy, wydają się nie pozostawiać wątpliwości.

Pojęcie modelu potencjału zostało sformułowane na podstawie dedukcji modelu matematycznego z modelu grawitacji. Mają one jednak zasadniczą różnicę: model grawitacji uwzględnia wzajemne oddziaływanie pomiędzy parami mas, a model potencjału dodatkowo jeszcze oddziaływanie mas na jeden punkt. Model nie może być podstawą do badania zjawisk przestrzenno-ekonomicznych bezpośrednio, opisuje jedynie tendencje, które pokazują przestrzenną równowagę. Rolą modelu jest udowodnienie, że każdy element rozpatrywanej całości z punktu widzenia zachodzących powiązań między nimi jest charakterystyczny przez odniesienie do pozostałych na podstawie odległości (Chojnicki 2011b).

W 1942 r. Stewart zmierzył rozmieszczenie studentów pierwszego stopnia z czterech amerykańskich uniwersytetów w stosunku do ich miejsc zamieszkania, używając modelu potencjału. Model ten nazwano modelem potencjału ludności. Sfalsyfikował dzięki niemu

dotychczasowe przekonania o znacznych różnicach w skali kraju, co do schematów odnoszących się do pochodzenia studentów z tych uczelni. Wskazał też, że metoda, którą się posłużył jest istotna w badaniu problemów społecznych, ekonomicznych i politycznych. Uznał, że lekceważenie danych liczbowych i odległości między „zmiennymi” przyczyniają się do tragedii naszych czasów. Dowiódł tym samym zależności nauk społeczno-ekonomicznych do niektórych praw fizyki (Stewart 1942).

Dalsze prace Stewarda rozwijały ten pogląd. Jeżeli liczba ludności jest rozmieszczona w znany sposób w przestrzeni dwuwymiarowej i znane są odległości między nimi, możliwe jest obliczenie wielkości potencjału w każdym punkcie, a połączenie tych punktów tworzy linie ekwipotencjalne o określonych wartościach. Chojnicki (2011a) zwraca uwagę, że na mapach topograficznych linie wskazujące określone wysokości nad poziomem morza, wskazują tak naprawdę potencjał grawitacyjny. Idąc dalej, Stewart sformułował prawa grawitacji demograficznej (za: Chojnicki 2011a: 12):

- siły demograficznej – odpowiadającej sile grawitacji;
- energii demograficznej – odpowiadającej energii grawitacyjnej;
- potencjału demograficznego – odpowiadającemu potencjałowi grawitacyjnemu.

W niniejszej pracy wykorzystano to podejście jako metodę tworzenia map potencjału dla modeli potencjału wybranych zasobów Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem.

Ogólna postać modelu potencjału wykorzystana w tej pracy to uproszczona próba opisanie zjawisk przestrzenno-ekonomicznych, biorących pod uwagę dwie zmienne: masę i odległość. To badanie wzajemnego oddziaływania różnych zasobów w określonej relacji do odległości. Ogólna postać wykorzystanego modelu jest następująca:

$$v_i = \sum_{j=1}^n \frac{P_j}{d_{ji}}$$

$i = 1, 2, \dots, m,$

gdzie

v_i – całkowity potencjał ludności jednostki przestrzennej i , tutaj: Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot;

P_j – liczba ludności jednostki przestrzennej j , tutaj: podstawową jednostką przestrzenną były gminy Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, dane przyjęte i upowszechnione przez Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Gdańsku;

D_{ij} – odległość między i a j , co oznacza odległość między geograficznym punktem środkowym rdzenia obszaru metropolitalnego a innymi jednostkami systemu.

Wielkość potencjału zależy od mierzonego zasobu. Mierzona jest w jednostkach liczby osób na metr kwadratowy. Analogicznie interpretuje się pozostałe mierzone „masy”. Wielkość potencjału ma charakter skalarny – do jego określenia wystarczy jedna liczba rzeczywista wraz z wymiarem długości (odległości) (Chojnicki 2011a).

Zgodnie z założeniami modelu potencjału demograficznego Stewarda, potencjał demograficzny jednego punktu jest miarą dostępności (bliskości) lub miarą wielkości wpływu wywieranego przez wszystkie jednostki ludzkie umiejscowione w całym analizowanym obszarze na ludność znajdującą się w tym punkcie. Jest miarą udziału (wpływu) danego zasobu każdej z gminy leżącej w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, na cały obszar. Dane mają charakter ciągły przestrzennie o specyficznej konfiguracji wyrażonej przebiegiem izolinii – linii ekwipotencjalnych. Układy ciągłe gmin z wysokimi wartościami odpowiadają układom oddziaływania w postaci gmin najlepiej wykorzystujących zasoby rozwojowe. Wyniki obrazują nierówności wewnątrz obszaru metropolitalnego, a także pozwalają ocenić, które z gmin będących w granicach obszaru metropolitalnego zdefiniowały właściwie kierunki rozwoju, z uwzględnieniem zasobów wewnętrznych, a które bazują na innych przesłankach, np. zasobach zewnętrznych, przypadkowych inwestycjach.

3.2. Zastosowanie modeli potencjału w badaniach przestrzenno-ekonomicznych

Stosowanie modeli potencjału i grawitacji w geografii ekonomicznej, jako jednej z metod analiz przestrzennych, wydaje się być oczywiste. Jednak analizując dyskurs naukowy dostrzega się pewną prawidłowość. Można dokonać prostej topologii literatury przedmiotu, która w przypadku fizycznych metod analizy przestrzennej jest szczególnie zauważalna. Literatura o tej tematyce dzieli się na artykuły teoretyczne i praktyczne.

Pierwsza grupa, oprócz oczywistych nawiązań do dotychczasowych rezultatów badań, wyjaśnia typy i składowe modeli wraz z ich krytycznym uzasadnieniem dla badań nad kształtowaniem się zjawisk społeczno-ekonomicznych. Druga zaś przedstawia cele stosowania modelu, rzadziej składowe (skrótowo i bez konkretnych wzorów) wraz z wynikami prac. Często skutkuje to niejasnością, z której konkretnie ze znanych z literatury postaci modelu autor skorzystał.

Zakres stosowania modeli potencjału objaśnił Chojnicki (2011b). Model potencjału pozwala na zsumowanie własności całego obszaru metropolitalnego w precyzyjny sposób. Dla zrozumienia różnicy między potencjałem a wskaźnikiem, posłużono się potencjałem ludności i gęstością zaludnienia (tabl. 8).

Tabl. 8 Różnica między interpretacją modelu potencjału ludności a gęstością zaludnienia

Model potencjału	Gęstość zaludnienia
zależy od rozkładu populacji w całym zbiorze podobszarów	zależy tylko od liczebności jednego podobszaru
badanie relacji przeniesiono na strukturę przestrzenną obszaru będącą funkcjonalną całością	relacja odnosi się do jednej jednostki przestrzennej
ma heurystyczne znaczenie	jest bezpośrednio sprawdzalny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Chojnicki (2011b).

Modele opisują następujące grupy zagadnień (Chojnicki 2011b):

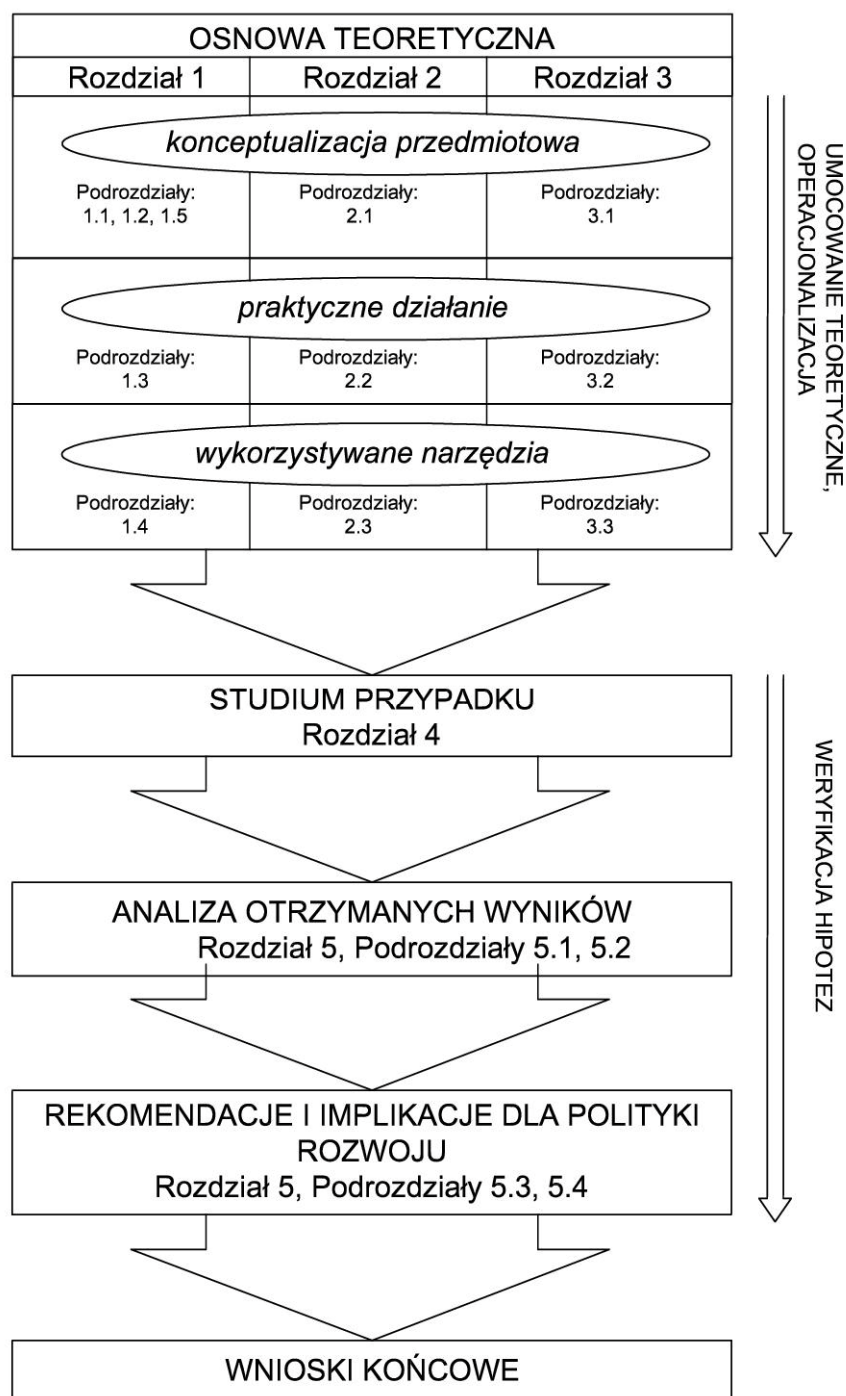
- pomiar przestrzennego rozmieszczenia zjawiska w postaci map potencjału (np. mapy potencjału ludności),
- badanie korelacji między wielkością potencjału a rodzajami i wielkościami wybranych zjawisk społeczno-ekonomicznych,
- pomiar przestrzennej zmienności wybranych zjawisk,
- przewidywanie zmian w rozmieszczeniu zjawisk,
- przewidywania rozwoju sieci osadniczej jako punktu sieci transportowej,
- zaistnienie jakiegoś zjawiska jako element wpływający na decyzje przestrzenne dotyczące konkretnego fragmentu przestrzeni.

Powyższe zagadnienia z wykorzystaniem modeli potencjału badali m.in. Kirk (1946), Stewart (1945), (1947), (1948), Isard, Freutel (1954), Dunn (1956), Duncan (1957), Carrothers (1958), Stewart, Warntz (1958a), (1958b) Isard, Bramhall (1959), Isard, Tung (1963), Warntz (1964), Kosiński (1965), Lachene (1965).

Modelu potencjału nie można opisać w sposób statystyczny, co jest jednym z podstawowych krytycznych aspektów wykorzystania tej metody. Zgodnie ze stwierdzeniem Chojnickiego (2011b: 78), „model potencjału pod względem konstrukcji logicznej należy interpretować jako model teoretyczny stanowiący założenie typu wzorca badawczego, a nie hipotezy empirycznej”. Wybór zakresu przestrzennego to interpretacja wyodrębnienia funkcjonalnej całości, a zakres empiryczny modelu to określenie pojęcia masy i odległości.

3.3. Metodologia badań

W niniejszej pracy wykorzystano następujące metody badawcze: *desk research*, analiza treści - analizy komunikatów tekstowych i ustnych, zarówno naukowych jak i prasowych, model potencjału – analiza przestrzenna oparta na technologii GIS. Schemat postępowania badawczego przedstawia ryc. 11.

Ryc. 11. Schemat postępowania badawczego

Źródło: Opracowanie własne.

Teoretyczna część pracy skupia się na analizie stanu zastanego – zarówno w dyskursie naukowym, jak i doniesieniach prasowych oraz źródłach internetowych. Rozdziały teoretyczne podzielono na trzy zakresy tematyczne, które obejmują (1) wyjaśnienia terminologiczne, a także historyczne przedmiotu badań, (2) funkcjonowanie omawianych zagadnień w praktyce oraz (3) praktyczne narzędzia stosowane lub wdrażane – metody dojścia do celu.

Część empiryczna opiera się na analizie strategii rozwojowych gmin OMGGS oraz na zasobach endogenicznych, które zidentyfikowano korzystając z dostępnej statystyki publicznej (tabl. 9). Należą one do kilku grup zagadnień: ludnościowych, gospodarczych, przestrzennych i jakości życia. Aby pokazać powiązanie dostępnych zasobów w przestrzeni posłużono się modelami potencjału. Pojęcie modelu potencjału sformułowano na podstawie dedukcji modelu matematycznego z modelu grawitacji. Rolą modelu jest udowodnienie, że każdy z dostępnych zasobów rozpatrywanej całości z punktu widzenia zachodzących powiązań między nimi jest charakterystyczny przez odniesienie do pozostałych na podstawie odległości. Potencjał jest miarą udziału (wpływu) danego zasobu wszystkich gmin leżących w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, będącym obszarem badania. Dane zostały przedstawione na mapie i mają charakter ciągły przestrzennie o specyficznej konfiguracji wyrażonej przebiegiem izolinii. Na mapie rozkładu układy ciągłe gmin z wysokimi wartościami odpowiadają układom oddziaływania w postaci gmin najlepiej wykorzystujących zasoby rozwojowe. Postać graficzna obrazuje również nierówności wewnątrz obszaru metropolitalnego. Analizy zostały wykonane przy pomocy oprogramowania ArcGIS (komponentu ArcMap) oraz QGIS.

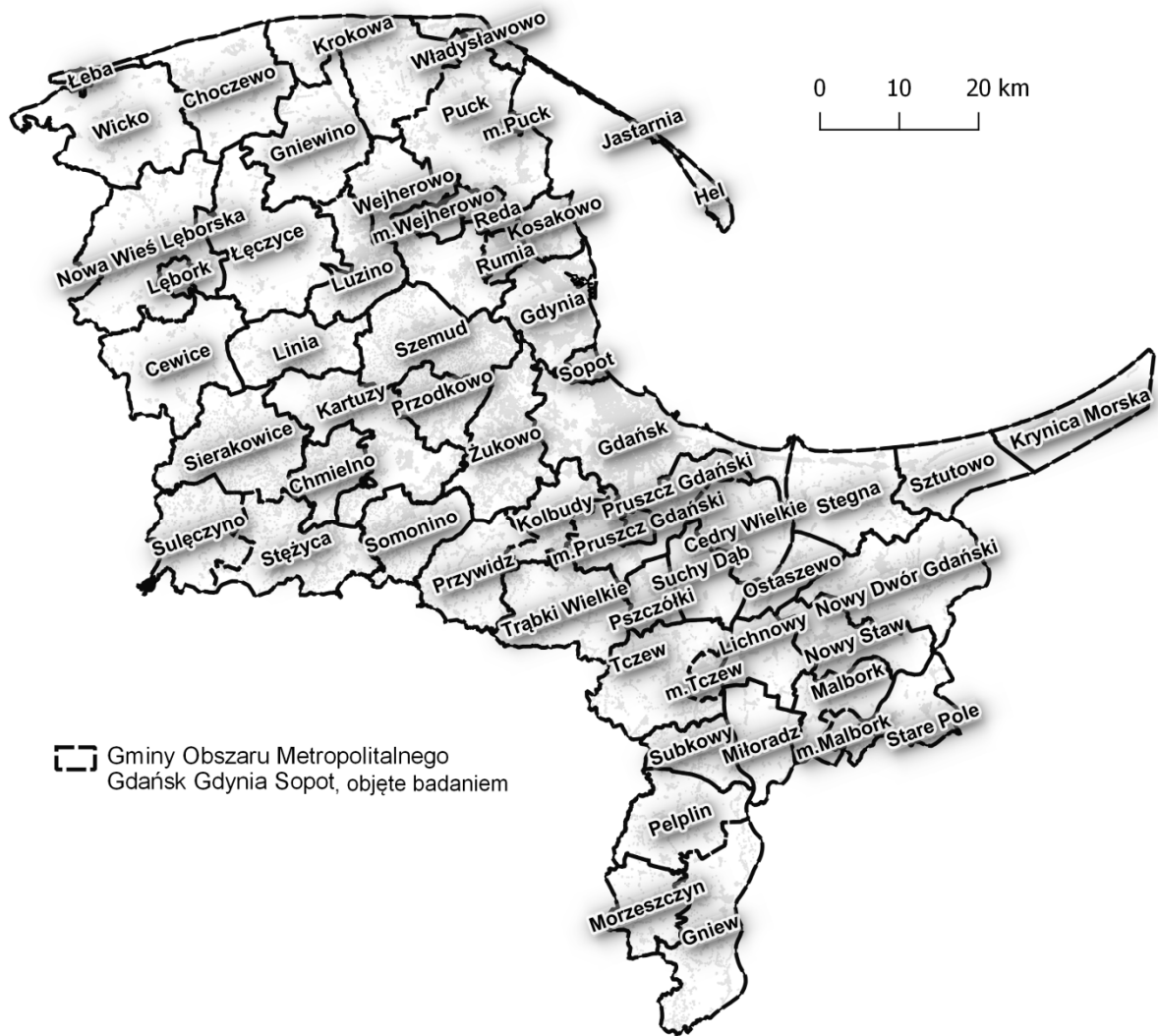
Tabl. 9. Zagadnienia, na podstawie których obliczono modele potencjału

Obszar analizy	Zbiory danych / wskaźniki	Źródło danych	Zmienna objaśniająca
Ludność i polityka społeczna	Liczba ludności	BDL, GUS	stymulanta
	Osoby korzystające z pomocy społecznej na 100 ludności	BDL, GUS	destymulanta
	Pracujący na 1000 ludności	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba NGO na 10 tys. mieszkańców	BDL, GUS	stymulanta
Gospodarka	Liczba przedsiębiorstw ogółem na 1 mieszkańca	BDL, GUS	stymulanta
	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1 mieszkańca	BDL, GUS	stymulanta
	Dochody gmin na 1 mieszkańca	uchwały budżetowe gmin	stymulanta

	Dochody z podatku PIT i CIT na 1 mieszkańca	uchwały budżetowe gmin	stymulanta
	Kwoty dofinansowania Unii Europejskiej na 1 mieszkańca	uchwały budżetowe gmin	stymulanta
	Liczba turystycznych miejsc noclegowych	BDL, GUS	stymulanta
	Turyści zagraniczni	BDL, GUS	stymulanta
Zagospodarowanie przestrzenne	Liczba zabytków na 1 mieszkańca	Wojewódzka Ewidencja Zabytków	stymulanta
	Liczba planów miejscowych	BDL, GUS	stymulanta
	Udział powierzchni gmin pokrytych planami miejsc	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu	BDL, GUS	stymulanta
Jakość i warunki życia	Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców	BDL, GUS	stymulanta
	Komunalne zasoby mieszkaniowe gmin na 1000 mieszkańców	BDL, GUS	stymulanta
	Długość sieci gazowej na 10 tys. mieszkańców	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba budynków mieszkalnych podłączonych do infrastruktury kanalizacyjnej w % budynków mieszkalnych	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba budynków mieszkalnych podłączonych do infrastruktury wodociągowej w % budynków mieszkalnych	BDL, GUS	stymulanta
	Ścieki przemysłowe i komunalne w przeliczeniu na 1 mieszkańca	BDL, GUS	stymulanta
	Opady komunalne na 1 mieszkańca	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba przychodni na 10 tys. mieszkańców	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba klubów sportowych na 1 mieszkańca	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba bibliotek na 1 mieszkańca	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba oddziałów w szkołach podstawowych w stosunku do liczby dzieci w wieku szkoły podstawowej	BDL, GUS	stymulanta
	Liczba oddziałów w szkołach ponadpodstawowych do liczby dzieci w wieku szkoły ponadpodstawowej	BDL, GUS	stymulanta

Źródło: Opracowanie własne.

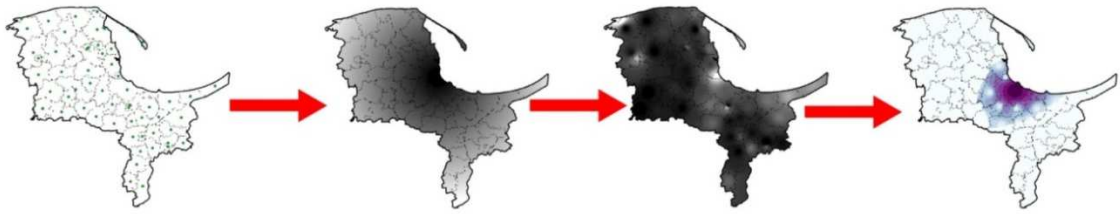
Analiza została przeprowadzona dla Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, natomiast wykorzystane dane zostały zagregowane do badawczych jednostek podstawowych, za które w badaniu przyjęto gminy. Przyjęto, że analizowany zasób koncentruje się w miejscu geometrycznego centrum każdej z gmin. Przy opisie modeli potencjału użyto nazw gmin, których lokalizacje przedstawiono na ryc. 12.

Ryc. 12. Gminy Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

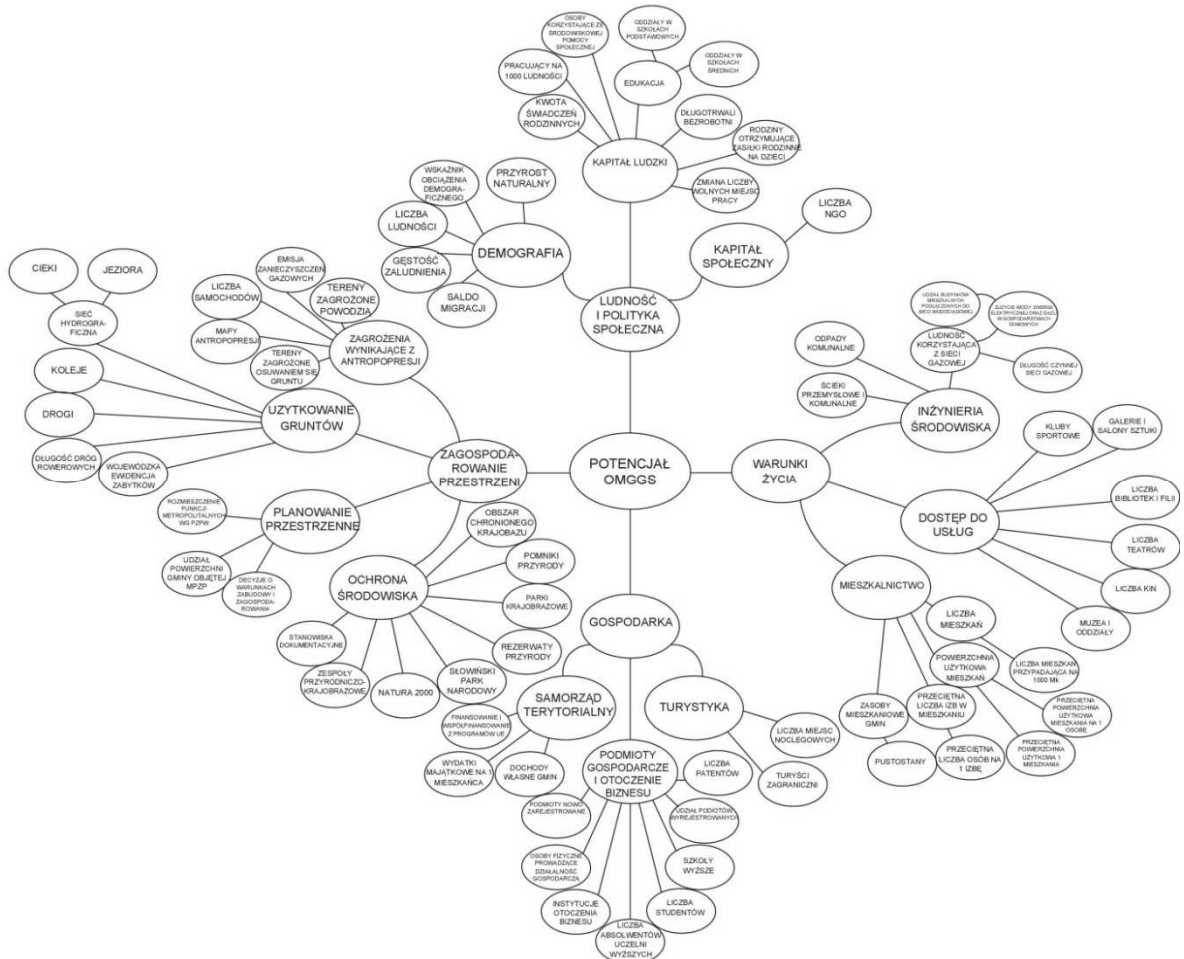
Źródło: Opracowanie własne.

Schemat postępowania analitycznego pokazuje ryc. 13. W pierwszym kroku wygenerowano centroidy. Następnie obliczono dystans i wprowadzono dane (połączono excel z warstwą wektorową z punktami). Następnie dane zostały estymowane przez pomocy IDW (*inverse distance weight*) i otrzymano dane dla całego obszaru metropolitalnego w postaci rastrowej. W ostatnim kroku wykonano iloraz „masy” z przeliczoną wcześniej odległością. Wszystkie potencjały zostały zsumowane i otrzymano raster wynikowy ze złożoną wizualizacją danych. Postępowanie tego rodzaju nazywane jest potencjałem skumulowanym, tak charakterystycznym dla obszarów metropolitalnych.

Ryc. 13. Schemat postępowania analitycznego – model potencjału (dane poglądowe)

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 14. Składowe skumulowanego potencjału i inne zmienne objaśniające model potencjału Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Źródło: Opracowanie własne.

Hoblyk (2014: 287) twierdzi, że „potencjał posiada taką właściwość jak addytywność i może przedstawiać sobą całkowicie kilka strukturalnie połączonych „nośników potencjału”. Różnorodność i złożoność miasta można podać w postaci skumulowanego potencjału, który graficznie można wygodnie podać w postaci wielopoziomowej hierarchicznej rozgałęzionej struktury składników potencjału miasta połączonych w niektóre klasy, podklasy na mocy określonych oznak”. Podejście zaprezentowane w niniejszej pracy przedstawia ryc. 14, która zawiera wszystkie przebadane aspekty. Uwzględnia również te, które nie zostały

przedstawione w postaci modelu potencjału, a które były składową określanego zasobu i okazały się być konieczne do właściwego zrozumienia zjawisk zachodzących w obszarze badanym, umożliwiając właściwą interpretację map potencjału.

4. Oszacowanie modeli potencjałów dla Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

4.1. Ludność i polityka społeczna

4.1.1. Uwarunkowania demograficzne

Robert Park (za: Harvey 2012: 21) uważał, że miasto „jest najspójniejszą i ogólnie rzecz biorąc, najbardziej udaną próbą, jaką kiedykolwiek podjął człowiek w przekształcaniu świata, w którym żyje, zgodnie z głosem swojego serca. Jednakże, jeżeli miasto jest światem stworzonym przez człowieka, to jest to też świat, w którym jest on odtąd zmuszony żyć”. W Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, mieszka ok. 1,5 mln ludzi. Podlega on ciągłej dynamice, relacje i przepływy ludzi, rzeczy i informacji są widoczne dzień po dniu.

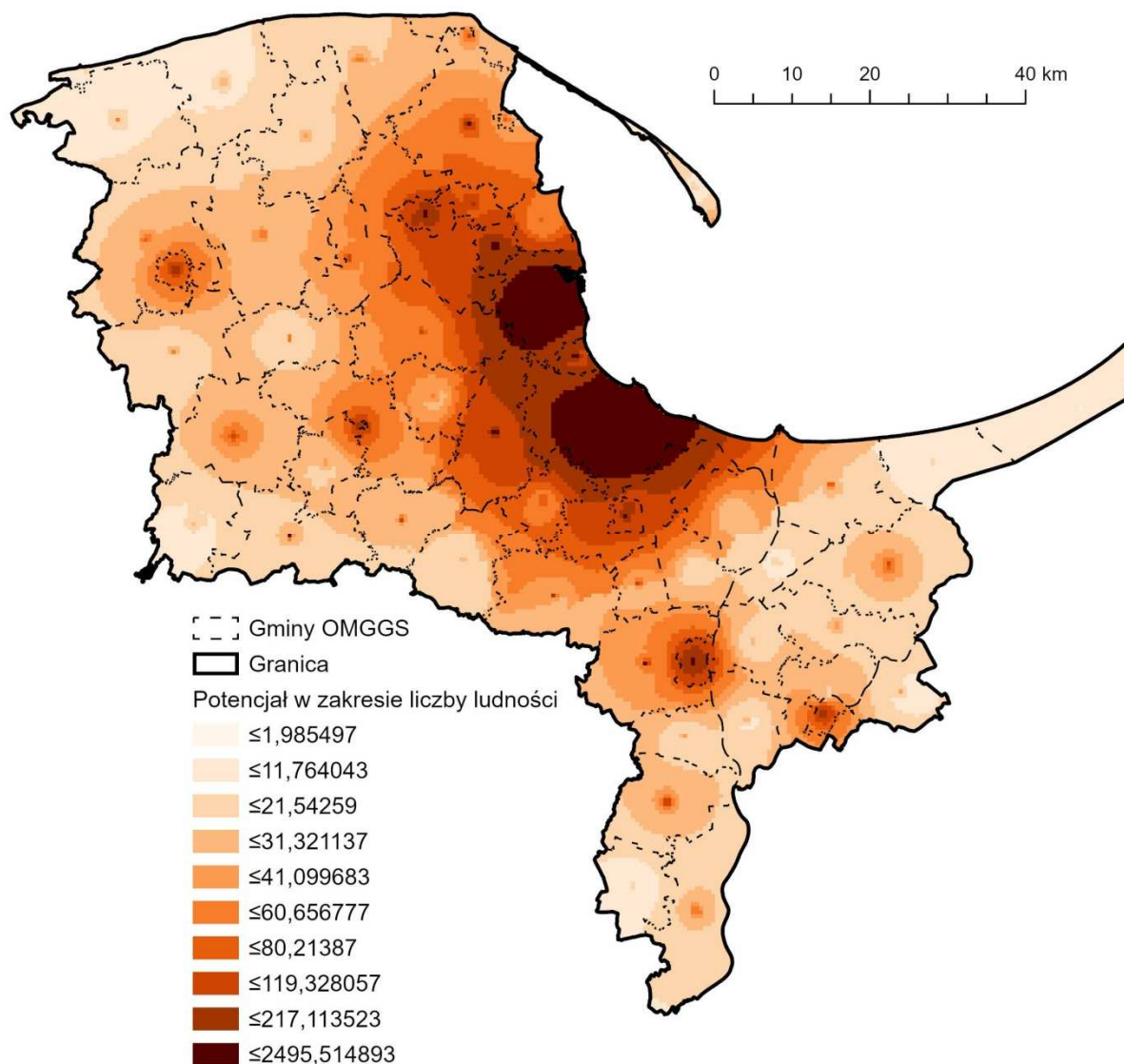
Traktowanie zasobu demograficznego, ludzkiego i społecznego jako potencjału rozwojowego zapoczątkowały prace m.in. Shultza (1961) i Beckera (1993). Analiza kondycji lokalnej gospodarki i zdolności społeczeństwa lokalnego stanowią normę i poprzedzają planowanie rozwoju ekonomicznego (Green Leigh, Blakely 2017). Zasadnicze jest znaczenie kwalifikacji w osiągnięciu korzystnych ekonomicznie efektów rozwoju.

Obserwowane trendy demograficzne ostatnich lat charakteryzują się depopulacją miast wraz ze wzrostem procesów suburbanizacyjnych. Kolejnym dostrzegalnym zjawiskiem jest wyraźne starzenie się społeczeństwa i spadek dzietności związane z zakończonym wyżem demograficznym. Wśród modeli rodziny najbardziej preferowany jest model 2+1, który nie zapewnia reprodukcji prostej i z punktu widzenia gospodarki nie jest korzystny. Otwarcie granic, poza ułatwieniem procesu przepływu towarów i informacji, spowodowało „drenaż mózgów”, który często przywoływany jest w odniesieniu do deficytu pracowników służby zdrowia.

Dane dotyczące liczby ludności odnoszą się do konkretnej jednostki przestrzennej – gminy. Dlatego przyjęto w modelu, że ludność danej gminy koncentruje się w jej centrum. Warto podkreślić, że w przypadku, gdy potencjał jest równomierny lub różnice nie są duże, potencjał maleje ku granicom (ryc. 15). Największa liczba ludności znajduje się w rdzeniu obszaru metropolitalnego – w Gdańsku i Gdyni – powyżej 2495 os./m², następnie w Sopocie. Tylko w Trójmieście mieszka prawie 1 mln osób, czyniąc ten obszar obszarem

o największym potencjale ludnościowym w obszarze metropolitalnym. Gminy graniczące z Trójmiastem charakteryzują się wysokim potencjałem, który w okresie 2008-2017 stale rósł.

Dużym potencjałem charakteryzują się także miasta Lębork, Malbork, Tczew oraz gminy Sierakowice i Kartuzy. W ich pobliżu potencjał rozchodzi się współśrodkowo. Najniższym potencjałem natomiast charakteryzują się gminy Przdkowo i Nowy Staw. Oznacza to, że jest to lokalne minimum potencjału, od którego potencjał wzrasta w każdym kierunku.

Ryc. 15. Rozkład potencjału w zakresie liczby ludności w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

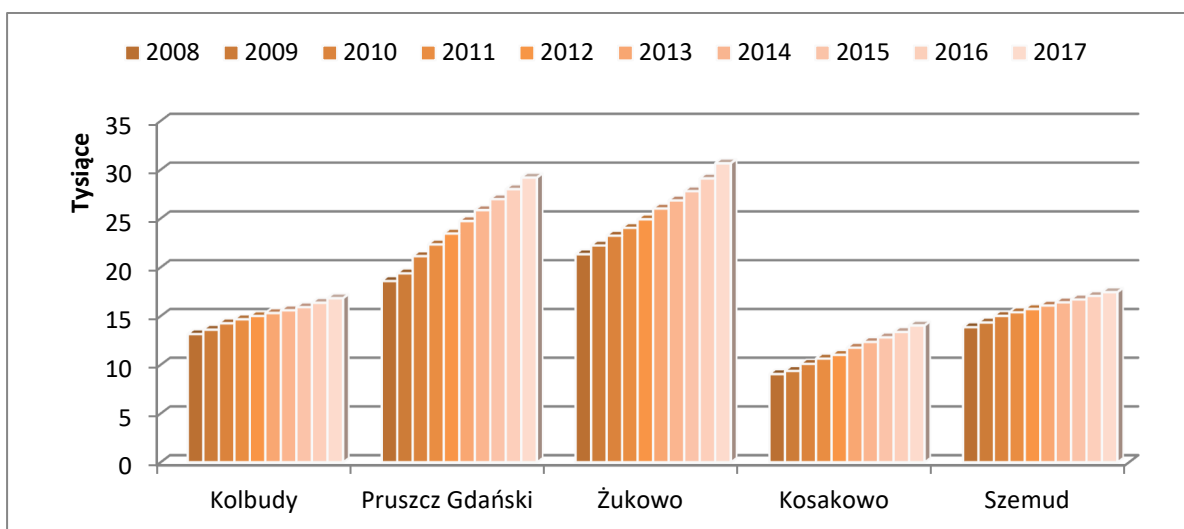
Źródło: Opracowanie własne.

Analiza modeli potencjału pokazuje, że nawet średniej wielkości miasta nie stanowią „lokalnych szczytów”. To zjawisko nazywane jest „rozrywaniem miast” i jest dobrze znane w

po bliziu metropolii, której potężna grawitacja rozrywa miasta-satelity (Chojnicki, Czyż, Ratajczak 2011).

„Miasto satelityczne to wyodrębniona przestrzennie z wielkiego miasta jednostka osadnicza, która jednak jest od niego społecznie i gospodarczo uzależniona. Część mieszkańców osiedla satelitycznego dojeżdża do pracy w mieście macierzystym, a także korzysta z urządzeń usługowych tego miasta (...)” (George 1956: 404). Mieszkańcy takich miast jeżdżą często do miast centralnych do pracy (tzw. miasta sypialnie), ale też miasta centralne służą im jako miejsca świadczące usługi kulturalne lub miejsce wypoczynku. Charakter miast satelitycznych mają Reda, Rumia, ale także Tczew.

Decydującymi czynnikami zmian w liczebności populacji są: przyrost naturalny, saldo migracji oraz wskaźnik obciążenia demograficznego. Do gmin o najwyższym przyroście naturalnym należą gminy centralne, począwszy od tych sąsiadujących z rdzeniem obszaru metropolitalnego i skończywszy na gminach wysuniętych najbardziej na zachód: Kosakowo, Reda, Wejherowo, Luzino, Szemud, Przodkowo, Żukowo, Pruszcz Gdański, Sierakowice, Chmielno, Somonino i Stężyca. Ujemne saldo migracji dotyczy gmin nadmorskich powiatów puckiego, nowodworskiego, ale także Gdyni i gmin powiatu tczewskiego. W znacznej większości gmin tendencja jest spadkowa.

Ryc. 16. Dynamika zmian liczby ludności w wybranych gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w latach 2008-2017

Źródło: Opracowanie własne.

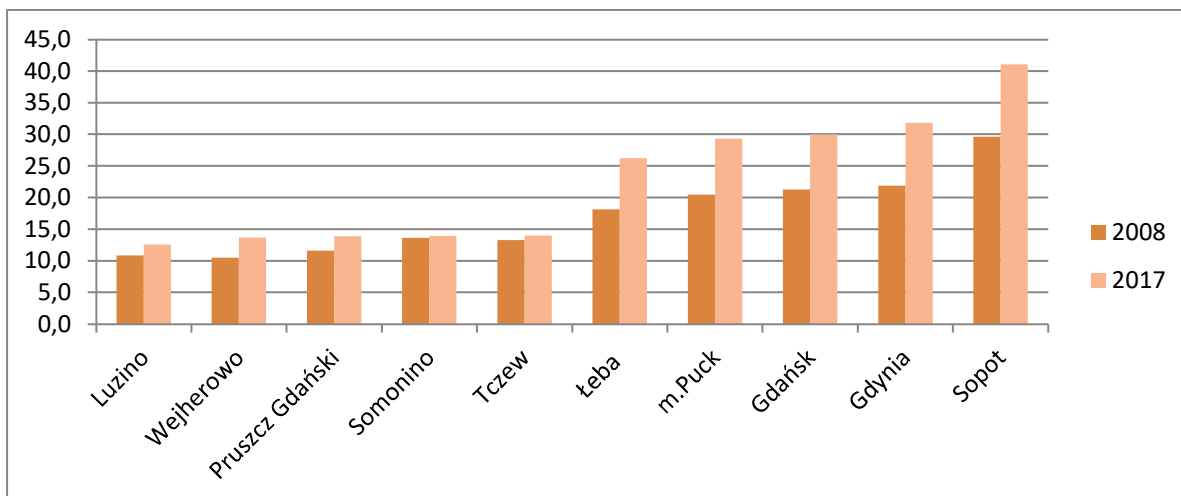
Bilans ludności poszczególnych gmin uzasadniony jest przez wybory mieszkaniowe mieszkańców. Dodatni występuje głównie w gminach sąsiadujących z rdzeniem obszaru metropolitalnego, co dowodzi postępującej suburbanizacji. Rozlewnie się miast na tereny

gmin sąsiednich nie jest powodowane niską podażą mieszkań w granicach miejskich, ale raczej konkurencyjną ceną nieruchomości w gminach sąsiednich. Jest to bezpośredni rezultat polityki planistycznej, która kończy się na granicach administracyjnych miast. Nie ma obowiązku prowadzenia działań wspólnie, co prowadzi do dysharmonii i złych decyzji planistycznych. W rezultacie na wsiach powstają osiedla miejskie, których mieszkańcy korzystają z infrastruktury i dóbr finansowanych przez sąsiednie miasto. Co więcej, mieszkańcy wsi czują się, jak gdyby byli mieszkańcami sąsiedniego miasta. Tworzą się duże obszary zurbanizowane, przekształcające się w obszary metropolitalne, wymagające nadrzędnego nadzoru chociażby w kwestii niekontrolowanej rozbudowy miejskiej. Migracje wewnętrzne o najwyższej wartości występują w gminach od Kosakowa, okalając rdzeń obszaru metropolitalnego, aż do Tczewa. Najniższą wartością charakteryzują się natomiast te gminy, które mają peryferyjne w stosunku do Trójmiasta położenie, tj. gminy powiatu nowodworskiego oraz powiatu tczewskiego (poza miastem Tczew), powiatu malborskiego oraz gmin: Choczewo, Łęczyce i Cewice.

Kostrzewa (2009) opierając się na przewidywaniach Głównego Urzędu Statystycznego twierdzi, że wyjazdy zagraniczne ulegną zmniejszeniu z dwóch zasadniczych powodów: starzenia się społeczeństwa i wzrostu jakości życia w kraju. O ile ilościowo tendencja ulegnie zmniejszeniu, tak wydaje się jednak, że udział ludności wyjeżdżającej z kraju wciąż będzie wysoki, pod warunkiem stabilności struktur Unii Europejskiej i utrzymania pozycji Polski we Wspólnocie. Wyjazdy zagraniczne są redukowane poprzez imigracje. Dotyczy to przede wszystkim ludności zza wschodniej granicy, np. Ukrainy, która, tak jak Polacy po otwarciu granic na początku tego tysiąclecia, tłumnie przyjeżdżają granice poszukując lepszych warunków życia. Jednak skala ta jest trudna do uchwycenia, ponieważ brak meldunku uniemożliwia przyporządkowanie tych osób do konkretnych miejsc zamieszkania. Można przypuszczać, że najwięcej takich osób znajduje się w miastach obszaru metropolitalnego, w szczególności Trójmieście, z uwagi na stabilny i rosnący rynek pracy.

Zasadnicze zmiany zachodzą w strukturze wieku. Na ryc. 17 przedstawiono wybrane gminy z najniższym i najwyższym wskaźnikiem obciążenia demograficznego. Wskaźnik ten oznacza stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym. Warto zaznaczyć, że do grupy osób nieprodukcyjnych należą także dzieci (ludzie w wieku przedprodukcyjnym). W każdej gminie wartość wskaźnika rośnie, ale w gminach wiejskich (Wejherowo, Pruszcz Gdański i Tczew), tempo jest zdecydowanie niższe od miast rdzenia obszaru metropolitalnego. Niepokojące są dane świadczące o tym, że

ponad 25% mieszkańców gmin to osoby zaliczane do grupy osób w wieku nieprodukcyjnym. Oznacza to konieczność zwiększenia efektywności pracy, zmiany funkcjonowania miasta, a także zmiany w politykach społecznych, służbie zdrowia i na rynku pracy.

Ryc. 17. Wskaźnik obciążenia demograficznego w wybranych gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w latach 2008-2017

Źródło: Opracowanie własne.

Zmiany w strukturze demograficznej determinują decyzje przestrzenne oscylujące wokół problemów: gospodarki mieszkaniowej, polityki przestrzennej, społecznej i polityki rozwoju (Wieczerzak 2018). Znaczenie tego zasobu jest ewidentne, a jego wykorzystanie stanowi ogromny potencjał.

4.1.2. Pomoc społeczna i sytuacja na rynku pracy¹²

Pomoc społeczna to jedna z wielu instytucjonalnych form wsparcia państwa. Głównym celem tej polityki jest pomoc w zwalczeniu trudności życiowych osobom lub rodzinom, które nie potrafią sobie z nimi poradzić. Z założenia pomoc powinna być tymczasowa i wspierać usamodzielnianie się i integrację ze środowiskiem. Można wyróżnić trzy sposoby udzielania pomocy społecznej: finansową, rzeczową lub w formie usług.

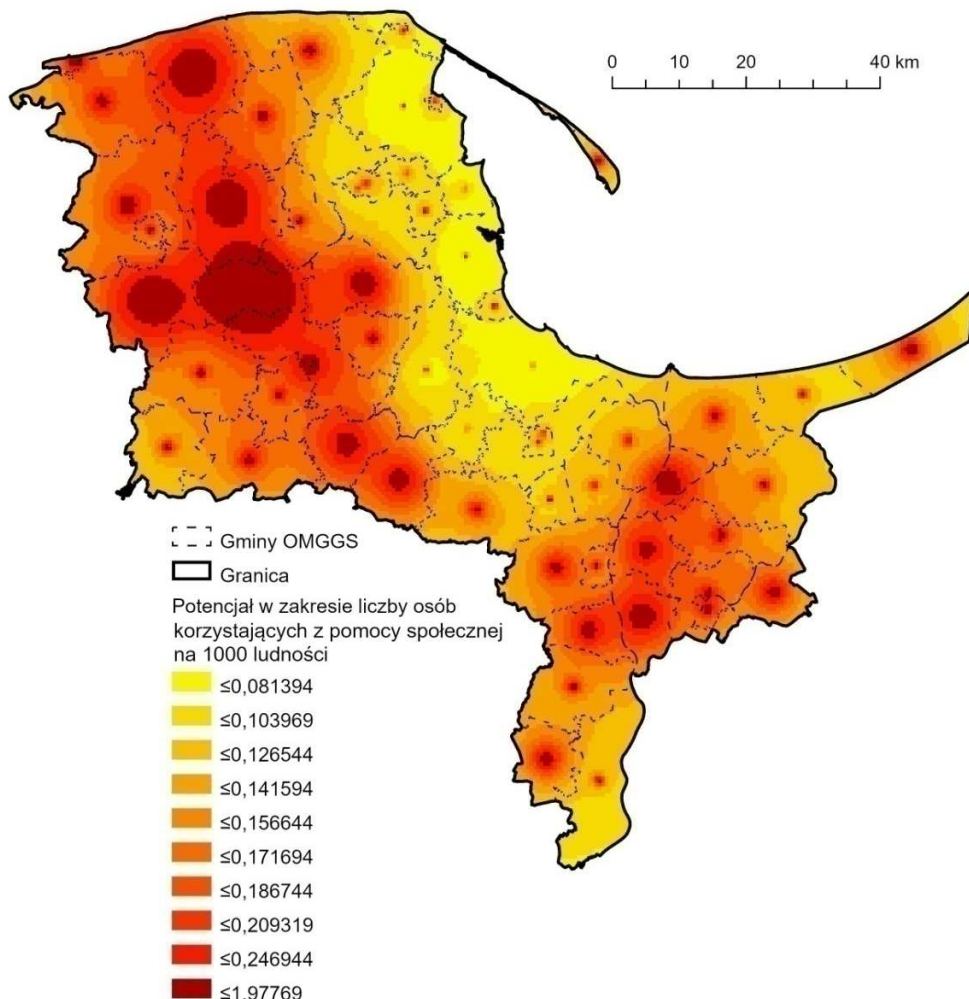
Pomoc społeczna polega w szczególności na (za: gov.pl):

- przyznawaniu i wypłacaniu świadczeń,
- pracy socjalnej,

¹² Informacje na temat rynku pracy zostały pozyskane z: *Opracowanie metodologii i oszacowanie liczby pracujących w gospodarce narodowej według miejsca zamieszkania i głównego miejsca pracy na poziomie NTS 4, stopy bezrobocia rejestrowanego na poziomie NTS 5 oraz miar wynagrodzeń brutto na poziomie NTS 4*, GUS, 2019.

- prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej,
- analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej,
- realizacji zadań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych,
- rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb.

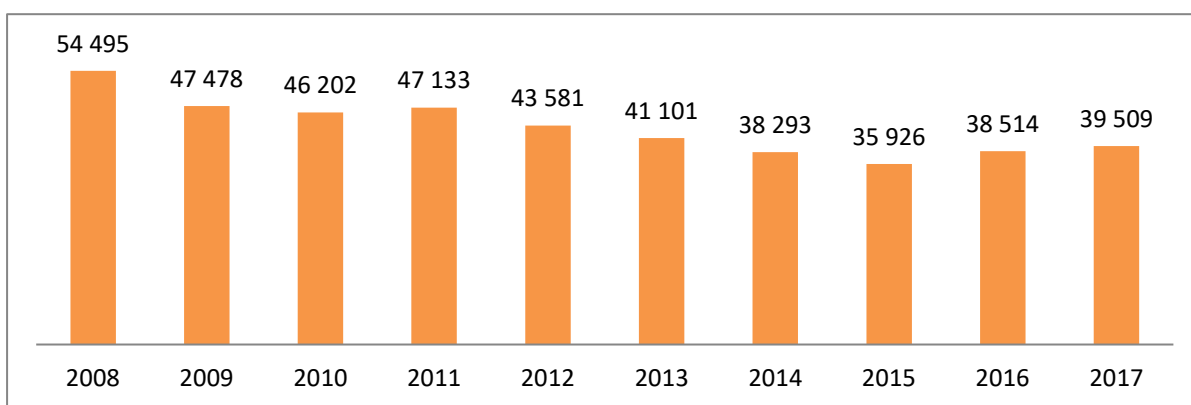
Model potencjału osób korzystających z pomocy społecznej rozkłada się odwrotnie proporcjonalnie niż potencjał ludności (ryc. 18). Gminy oddalone od rdzenia obszaru charakteryzują się wysokim potencjałem w tym zakresie. W najtrudniejszej sytuacji jest gmina Linia oraz gminy Choczewo, Łęczycza i Cewice. Potencjał w przypadku tego zasobu jest destymulantą. To obciążenie, które należałoby uwzględnić w planowaniu rozwoju obszaru.

Ryc. 18. Rozkład potencjału w zakresie liczby osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 ludności w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Podstawową jednostką funkcjonalną jest rodzina albo gospodarstwo domowe. W naszym społeczeństwie jesteśmy przekonani, że to rodzice są w stanie roztoczyć najlepszą opiekę nad dziećmi i zwłaszcza oni są w stanie wychować je na odpowiedzialnych dorosłych (Friedman 2018). W tym zakresie polityka rządu umożliwia również wsparcie ich w realizacji zadania (ryc. 19). Do 2015 r. liczba rodzin objęta wsparciem spadała, a przez kolejne lata znów wzrastała. Jest to związane ze zmianami liczby ludności, a oznacza, że taka polityka nie jest skuteczna – odsetek wciąż jest podobny. Można założyć, że wsparcie nie dotyczy długotrwale tych samych rodzin, ale byłoby to błędne. Zmiany w tym zakresie są konieczne.

Ryc. 19. Liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w latach 2008-2017

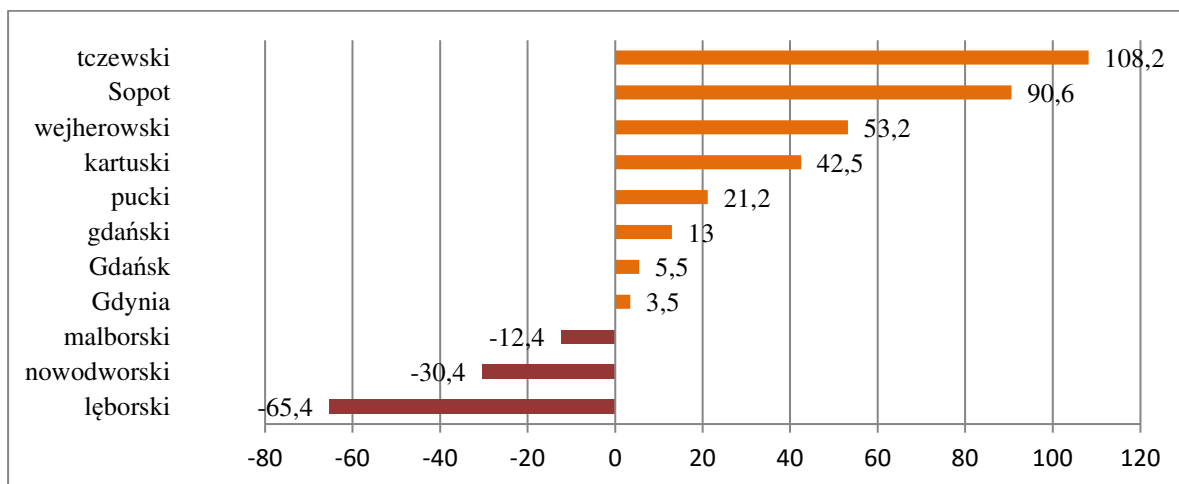
Źródło: Opracowanie własne.

Według najnowszych danych GUS sytuacja na rynku pracy ulega poprawie – bezrobocie maleje, a liczba ofert pracy oraz wynagrodzenie wzrastają. Podobne tendencje można zaobserwować w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, a w szczególności w jego rdzeniu. Warunki panujące na rynku pracy to wynikowa co najmniej dwóch czynników: gospodarki (otoczenia) oraz wnętrza przedsiębiorstw oferujących pracę.

Do czynników pozytywnych niewątpliwie zaliczyć można różnorodny i stabilny rynek pracy, który charakteryzuje się wciąż rosnącą informatyzacją. Globalizacja oznacza wiele szans, w szczególności dla ludzi młodych. Można stwierdzić, że na obszarze metropolitalnym funkcjonują równolegle lokalny rynek pracy, krajowy rynek pracy, zagraniczny rynek pracy i globalny rynek pracy, które są reprezentowane przez różne sektory rynku.

Liczba wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej to suma zgłoszonych do powiatowych urzędów pracy przez pracodawców wolnych miejsc zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej oraz miejsc aktywizacji zawodowej, m.in. stażu, przygotowania zawodowego

dorosłych, prac społecznie użytecznych (ryc. 20). W skali obszaru metropolitalnego są one nierównomiernie rozmieszczone. W województwie pomorskim w listopadzie 2019 r. zgłoszono 7145 miejsc, z czego ok. 68% pochodzi z obszaru metropolitalnego, a 35% z jego rdzenia¹³. Świadczy to o tym, że obszar metropolitalny jest głównym rynkiem pracy nie tylko w zakresie siły roboczej oraz zatrudnienia, ale także możliwości – wolnych miejsc pracy. W okresie 2015-listopad 2019 r. tylko w trzech powiatach – malborskim, nowodworskim i lęborskim – liczba miejsc pracy spadła.

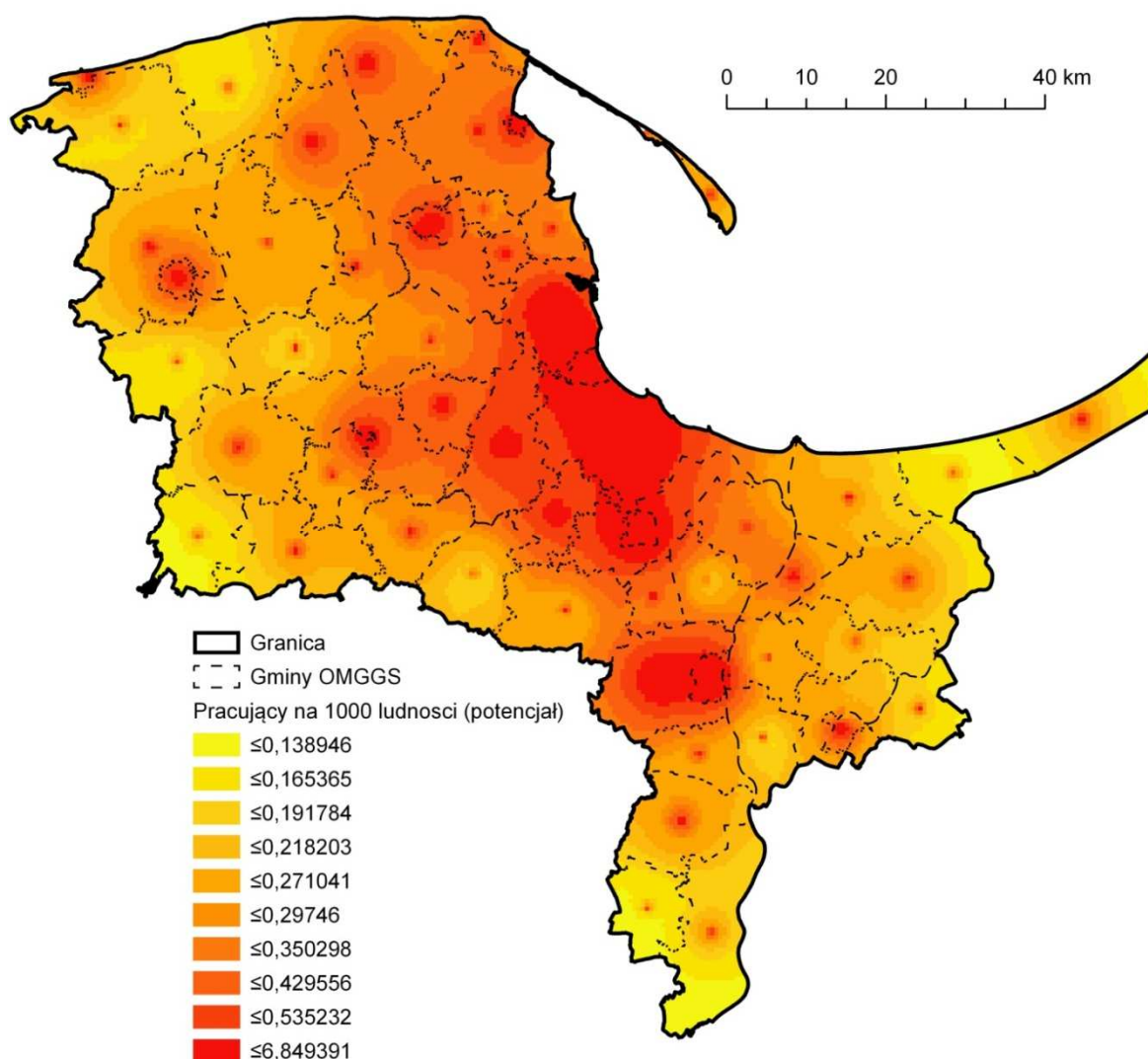
Ryc. 20. Zmiana liczby wolnych miejsc pracy listopad 2019 r. / listopad 2015 r. [%]

Źródło: Sprawozdanie o rynku pracy MPPiPS-01, za: Wojewódzki Urząd Pracy.

Zauważalną tendencją na metropolitalnym rynku pracy jest większa liczba ofert przy jednoczesnym spadku liczby bezrobotnych. Dostrzegalny jest spadek popytu na pracę fizyczną, przy jednocześnie względnie wysokiej podaży na takich pracowników. Zmiany te są częściowo rekompensowane przez cudzoziemców. Z końcem 2017 r. procedura rejestracji oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi została zakończona, a od 1 stycznia 2018 r. znowelizowana ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy wprowadziła oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi wpisane do ewidencji oświadczeń przez powiatowe urzędy pracy, które dotyczą prac nie sezonowych. Ponadto od 1 stycznia 2018 r. ustawa wprowadziła nowe rozwiązanie umożliwiające zatrudnianie w Polsce cudzoziemców do pracy sezonowej – zezwolenie na pracę sezonową. Według danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy wydaje się najczęściej obywatelom Republiki Armenii, Republiki Białorusi, Republiki Mołdawii, Federacji Rosyjskiej, Gruzji i Ukrainy.

¹³ Dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy.

Potencjał pracujących na 1000 ludności Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot wskazano na ryc. 21. Największym potencjałem w tym zakresie charakteryzuje się rdzeń obszaru oraz gminy leżące w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Podkreślić należy, że najwyższe wykluczenie z potencjału obejmuje obszary wiejskie położone peryferyjnie, co jest związane z wzrastającą odległością od rdzenia oraz ważniejszych ośrodków II rzędu. Ośrodki te, do których należą Lębork, Łeba, Kartuzy, Tczew i Malbork, tworzą w powierzchni izarytmicznej lokalne „wzniesienia” potencjału, a ich położenie i wpływ na obszary sąsiednie powodują, że potencjał osób pracujących w przeliczeniu na 1000 ludności na większości obszaru jest silny.

Ryc. 21. Rozkład potencjału w zakresie liczby osób pracujących na 1000 ludności w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

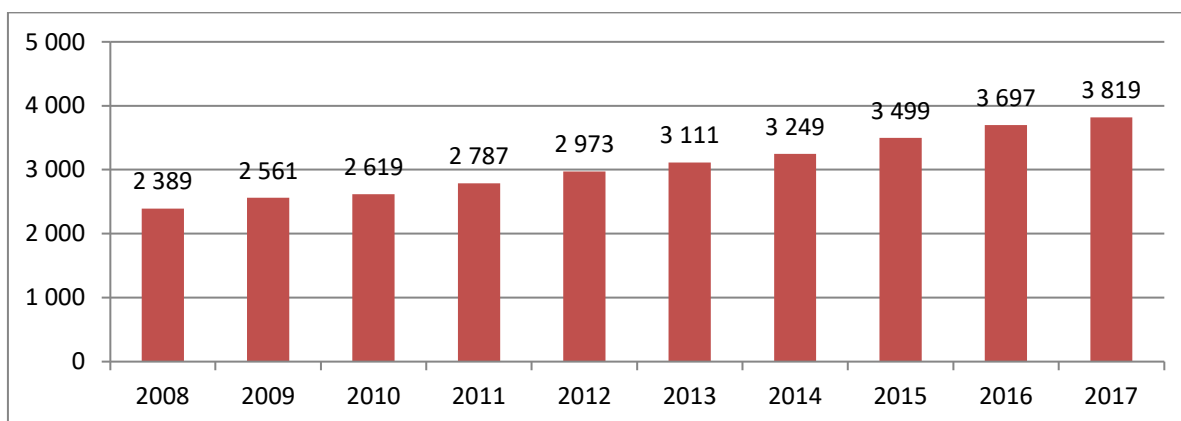
Potencjał w tym zakresie na obszarach wiejskich jest wyraźnie niższy niż na terenach miejskich. Jeśli liczba pracujących przypadająca na 1000 ludności byłaby wysoka, to odległość od mocniejszych ośrodków miałaby na niego niewielki wpływ. Przyczynami niższej wartości potencjału mogą być przede wszystkim: wysokie bezrobocie ukryte, niższa stopa bezrobocia rejestrowanego, wyższe wskaźniki aktywności zawodowej i zatrudnienia, działanie mniejszej liczby zakładów pracy, niedofinansowanie infrastruktury, a ponadto na wsiach istnieje rozwinięta szara strefa (łatwiej znaleźć pracę „na czarno”), są niższe możliwe dochody do pozyskania (Sypniewska, Rawa-Siarkowska 2015). Zanim jednak określi się tereny wiejskie jako słabsze ekonomicznie i gorsze jako miejsce zamieszkania w kontekście znalezienia optymalnego miejsca pracy, należy zwrócić uwagę, że wsie leżące bezpośrednio przy miastach, a w szczególności Trójmiasta, często nie mają charakteru wiejskiego – zarówno w odniesieniu do struktury zatrudnienia, jak i rodzaju zabudowy. W takich przypadkach liczba pracujących jest zbliżona do liczby pracujących w mieście, co świadczy o rozproszeniu zasobów pracy również poza granice rdzenia OMGGS. Istniejące przepływy ludności to jeden z ważniejszych aspektów metropolizacji, która w analizowanym obszarze postępuje w szybkim tempie.

4.1.3. Aktywność obywatelska

Zgodnie ze wspomnianą w rozdziale 1 koncepcją *governance* (współzarządzanie), udział mieszkańców w podejmowaniu decyzji ma być gwarantem trafności tych decyzji (Szczepańska 2018). Na początku tysiąclecia nowa fala strategii metropolitalnych opierała się na filozofii projektowania partycypacyjnego kreowanej przez m.in. Lyncha (1972, 1976, 1986, 1987) i Hestera (1984, 1985, 1989). Cały nowy słownik urbanistyki bazował na technikach badań społecznych (Heywood 1997). Pod koniec lat sześćdziesiątych powstała też stworzona przez Sherry Arnstein „drabina partycypacyjna”, która obejmuje osiem etapów: manipulacji, terapii, informowania, konsultacji, zjednywania, partnerstwa, delegowania władzy, kontroli obywatelskiej (Arnstein 1969). Aktywność w formie współuczestniczenia w formowaniu postulatów, zmian i akceptacji rozwiązań jest jednak trudno mierzalna w skali obszaru metropolitalnego, zważywszy na tradycyjny (papierowy) sposób przechowywania informacji o uczestnikach spotkań, warsztatów, itp. Niezależnie od chęci i możliwości włączania lokalnej społeczności w życie publiczne, grupy społeczne najchętniej organizują się wobec jakiegoś konfliktu czy przyczyny, która wymaga konsolidacji siły (Gdula, Lewicki 2014). Powoduje to trudności w postawieniu hipotezy czy mieszkańcy są aktywnymi

obywatelami, czy jednorazowe lub nawet kilkurazowe wystąpienie i sprzeciw wobec decyzji władzy pozwala określić ich jako aktywnych. Z uwagi na te zastrzeżenia warto zwrócić uwagę na sformalizowane formy aktywizmu: organizacje pozarządowe.

Organizacje pozarządowe - NGOs (*non-government organizations*) określa się je jako trzeci sektor – obok sektora publicznego i rynkowego. Do NGOs należą wszystkie podmioty, które nie są jednostkami albo organami administracji publicznej oraz których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, np. fundacje i stowarzyszenia (za: www.ngo.pl). Odmienną formą jest organizacja społeczna, której działalność jest regulowana przez inne przepisy prawne, np. związki zawodowe. Głównym zadaniem organizacji jest pośredniczenie pomiędzy władzą a mieszkańcami oraz wsparcie działań miejskich poprzez dotarcie do ludzi i miejsc, które najbardziej takiego wsparcia potrzebują. Obszary działania organizacji są bardzo szerokie, obejmują m.in.: sport, turystykę, rekreację, hobby, kulturę, sztukę, tradycję, edukację, wychowanie, ochronę zdrowia, usługi socjalne, pomoc społeczną, ratownictwo, bezpieczeństwo, rozwój lokalny, ekologię, prawa człowieka, demokrację, prawo, wsparcie dla organizacji pozarządowych, rynek pracy, aktywizację zawodową, działalność międzynarodową, naukę, technikę, sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe, religię i inne. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców w latach 2008-2017 oraz potencjał NGOs na 10 tys. mieszkańców zarejestrowanych w 2017 r. w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot przedstawiają ryc. 22 i 23.

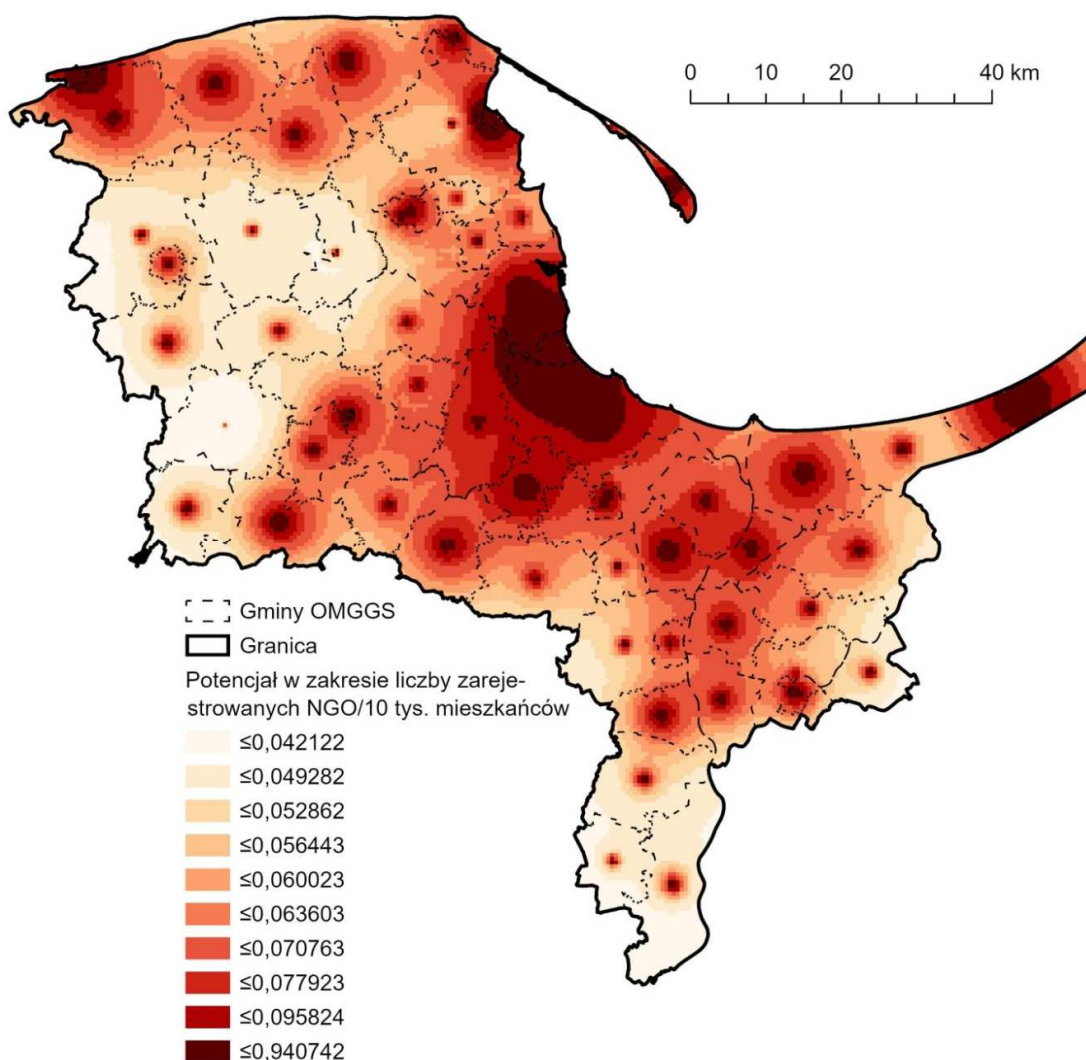
Ryc. 22. Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców w latach 2008-2017 w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot

Źródło: Opracowanie własne.

Liczba organizacji pozarządowych i społecznych stale wzrasta. Najwięcej organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców w 2017 r. zarejestrowano w rdzeniu obszaru metropolitalnego oraz w większych miastach. Obszary miejskie oraz gminy położone w bezpośrednim sąsiedztwie rdzenia charakteryzują się największym nasyceniem organizacji, co

czyni te obszary najbardziej aktywnym w obszarze działalności społecznej. Z ryc. 22 wynika również, że ich liczba średniorocznie wzrasta o ok. 150, a od 2008 roku wzrosła o ok. 37%.

Dużym potencjałem charakteryzuje się rdzeń obszaru oraz gminy: Krynica Morska Puck i Łeba. Organizacje pozarządowe często działają wielobranżowo, ale lokalnie. Tam gdzie rozproszenie ludności jest większe dominuje pomoc sąsiedzka i nieformalizowana. Ta forma pomocy przeważa przede wszystkim na terenie gmin: Gniew, Morzeszczyn, Pelplin, Stare Pole, oraz na terenie gmin w zachodniej części obszaru, w pasie od Łęczycy, poprzez Luzino do Stężycy (która charakteryzuje się zdecydowanie najniższym potencjałem). Niski potencjał w tym zakresie może być przeszkodą w rozwoju gmin, która nie jest wspierana przez tzw. trzeci sektor. Należy zauważyć, że potencjał w tym zakresie maleje względnie jednorodnie w czterech kierunkach i obejmuje znaczną część obszaru badanego.

Ryc. 23. Rozkład potencjałów w zakresie liczby NGO na 10 tys. mieszkańców w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot zarejestrowanych w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

W perspektywie finansowania UE w latach 2014-2020 istotnym czynnikiem prowadzenia polityki społecznej była deinstytucjonalizacja usług społecznych. Należy podkreślić, że organizacje stanowią platformę współpracy pomiędzy mieszkańcami a samorządem, realizując zadania publiczne, m.in. z zakresu polityki społecznej. W tym zakresie odgrywają one dużą rolę, ponieważ są „bliżej mieszkańców”, znają lokalne środowisko dużo lepiej niż samorzady (gminy). Mimo wciąż wielu przeszkód i trudności w finansowaniu działalności pozarządowej finansowanie zadań z budżetu UE otworzyło drogę do rozwoju trzeciego sektora w Polsce. W konsekwencji prowadzi to do tworzenia nowych organizacji, umocnienia istniejących, ale i likwidacji takich, które nie potrafiły tej szansy wykorzystać lub dla których lokalne warunki (również legislacyjne) nie były sprzyjające. Niemniej działalność NGO jest pożądana w dużym stopniu dla uzupełnienia luki powstałej w wyniku usztywnienia procesów i procedur działania samorządów. Pojawienie się organizacji w przestrzeni lokalnej niejednokrotnie wskazuje na podniesienie jej standardu oraz wzrost jakości życia mieszkańców ulic, dzielnic, miast czy wsi.

4.2. Gospodarka

4.2.1. Podmioty gospodarki narodowej

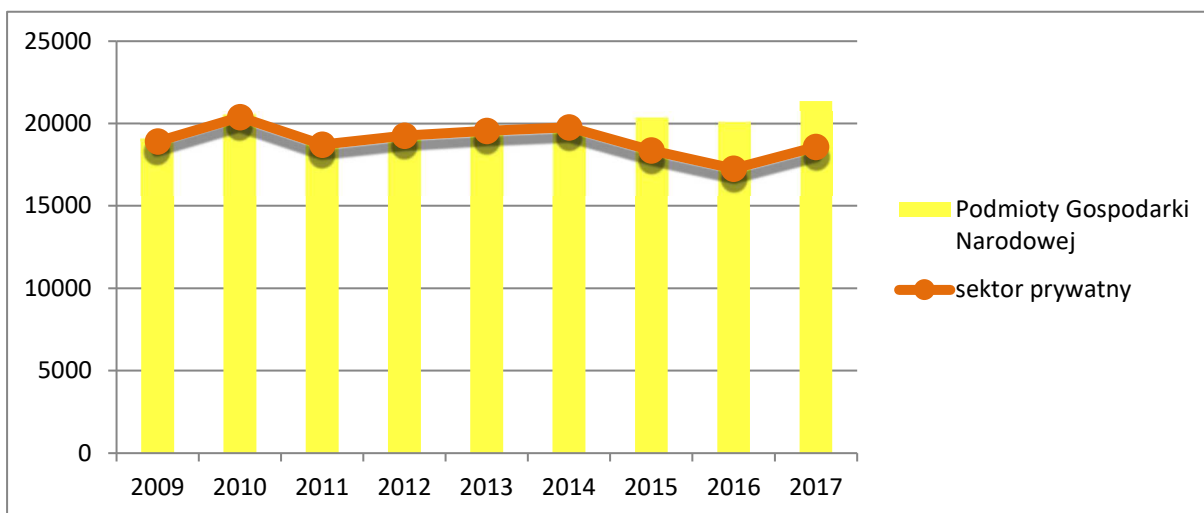
Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem, dzięki swojemu położeniu charakteryzuje się wysoką atrakcyjnością osiedleńczą i dużymi możliwościami rozwojowymi. Jest też węzłem transportowo-logistycznym zyskującym na znaczeniu. Dynamika rozwoju obszaru oprócz czynników wewnętrznych jest modelowana przez wiele czynników zewnętrznych tj. przekształcenia własnościowe, wprowadzenie nowych technologii, tworzenie nowych warunków dla małych i średnich przedsiębiorstw, udział samorządów w kreowaniu szans rozwojowych, przyciąganie inwestorów zagranicznych. Co istotne, obszar cechuje duża aktywność gospodarcza.

Zgodnie z definicją zawartą w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 30 listopada 2015 r. w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej, wzorów wniosków, ankiet¹⁴, podmiot gospodarki narodowej to osoba prawna, jednostka organizacyjna niemająca osobowości

¹⁴ Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 30 listopada 2015 r. w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej, wzorów wniosków, ankiet (Dz.U. 2015 poz. 2009).

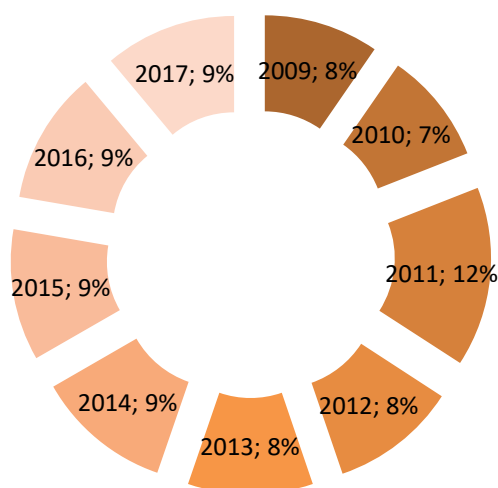
prawnej oraz osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą. W systemie REGON pojęcie podmiotu gospodarki narodowej jest tożsame z pojęciem jednostki prawnej.

Liczba nowych podmiotów, rejestrowanych rocznie, od wielu lat jest na podobnym poziomie, z delikatnym trendem wzrostowym (ryc. 24). Natomiast udział wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON waha się od 7-11% w okresie 2009-2017 (ryc. 25).

Ryc. 24. Podmioty nowo zarejestrowane z wyszczególnieniem sektora prywatnego w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne.

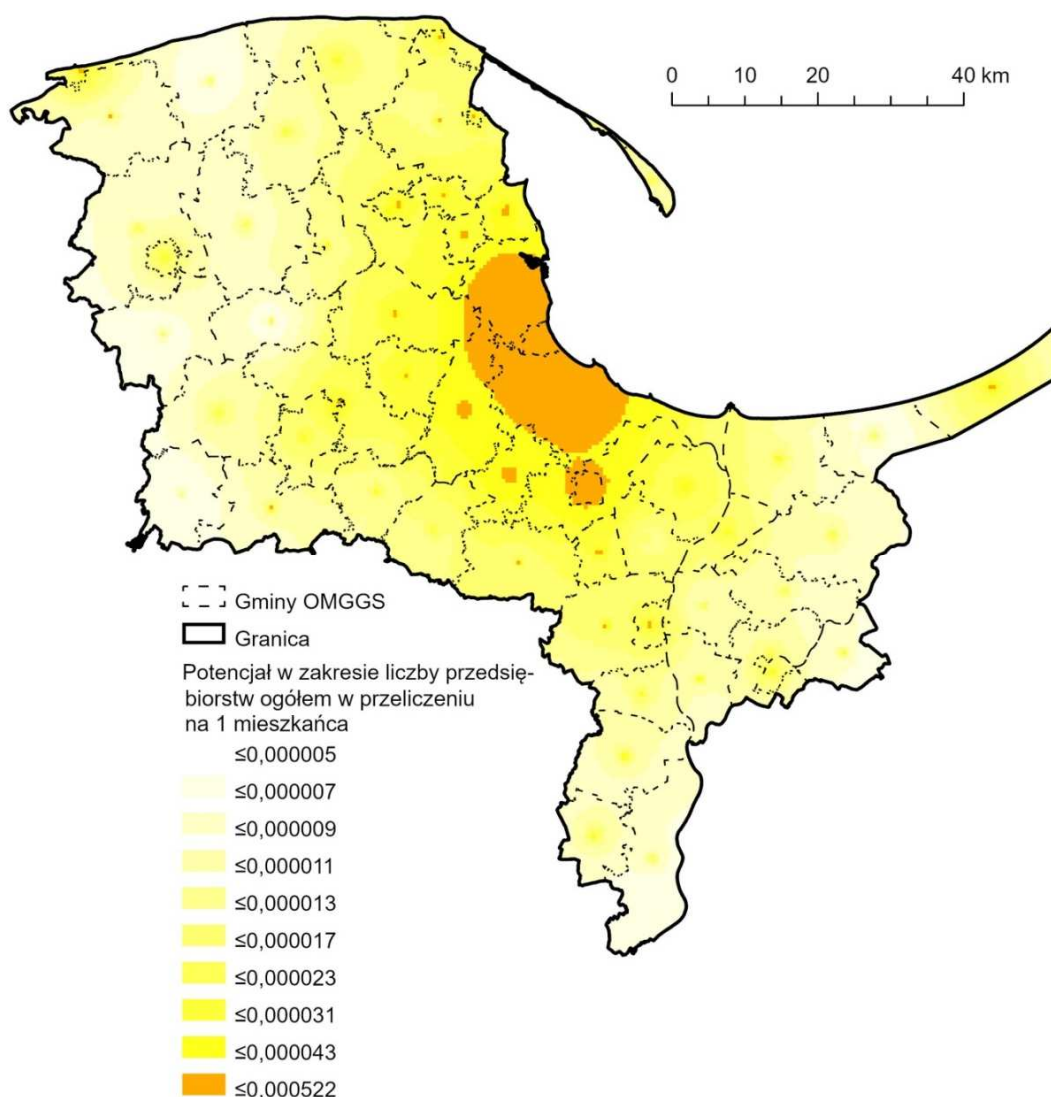

Ryc. 25. Udział podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w latach 2009 – 2017

Źródło: Opracowanie własne.

Rozkład potencjału wszystkich przedsiębiorstw w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot obrazuje ryc. 26. Największa koncentracja potencjału znajduje się w rdzeniu – Trójmieście oraz w Pruszczu Gdańskim, co jest powiązane z dużym zagęszczeniem ludności

i wysokim stopniem urbanizacji. Miejski obszar funkcjonalny (zasięg wskazano na ryc. 5) jest wyposażony względnie jednorodnie. Najmniejszym potencjałem charakteryzują się gminy: Choczewo, Nowa Wieś Lęborska, Linia oraz pas terenu od gminy Sztutowo do gminy Gniew (z wyłączeniem ośrodka II rzędu, jakim jest miasto Malbork). Ten rodzaj potencjału jest szczególnie mocno powiązany z rynkiem pracy i zatrudnieniem. Nierówności w terytorialnym rozmieszczeniu przedsiębiorstw jest jak najbardziej akceptowalne, a nawet konieczne. Zależy to od specyfiki produkcji, udziału usług i przemysłu. Niemniej w tym przypadku istnieje wyraźny trend liniowy – im dalej od rdzenia obszaru, tym sytuacja jest gorsza, niezależnie od struktury zatrudnienia, wiodących sektorów rynku i zasobów siły roboczej. Do miast o lokalnym wysokim potencjale należą: Łeba, Lębork, Malbork i Krynica Morska.

Ryc. 26. Rozkład potencjałów w zakresie liczby przedsiębiorstw ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

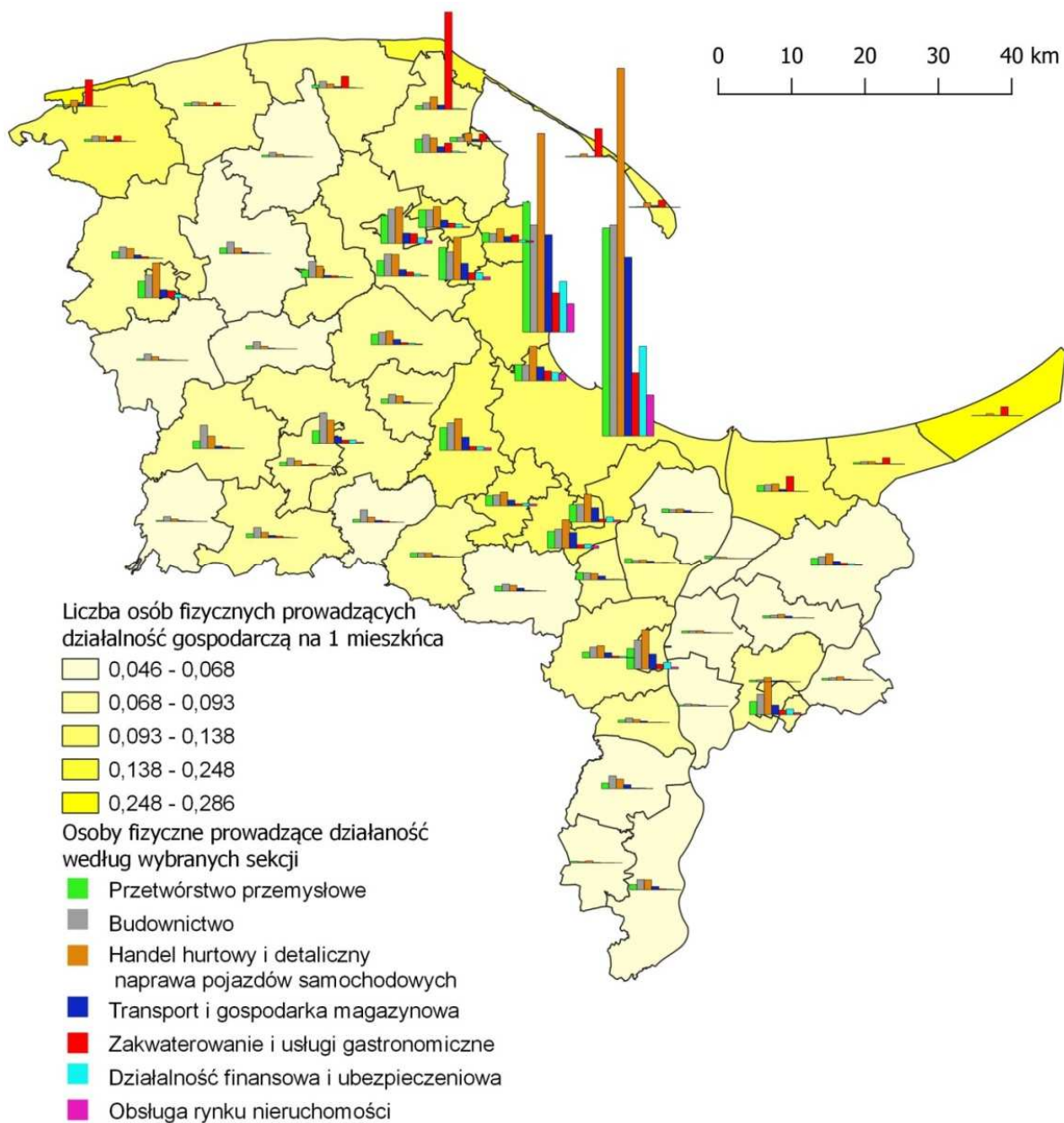
Źródło: Opracowanie własne.

Analizując liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1 mieszkańca (ryc. 27a) można stwierdzić, że największą przedsiębiorczością charakteryzują się gminy specjalizujące się w sektorze turystyki, tj. Łeba, Władysławowo i Krynica Morska. Dużą liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą charakteryzuje się także rdzeń i gminy leżące w sąsiedztwie rdzenia oraz gminy Stegna i Sztutowo. Kluczowe znaczenie ma w tym zakresie m.in. dostęp do zasobów, wsparcie instytucjonalne, wykształcenie mieszkańców, dostępna baza lokalowa oraz rynki zbytu. Należy zwrócić uwagę, że gminy Łęczyce, Somonino, Trąbki Wielkie i Cedry Wielkie wykazują się niższym wskaźnikiem, natomiast na ryc. 27b ich potencjał jest podobny do potencjału gmin otaczających. Potencjał nie kończy się na granicy administracyjnej gminy, tylko im jest on większy, tym silniej oddziałuje na otoczenie, tak jak w tym przypadku – następuje dyfuzja potencjału na gminy sąsiednie.

Rozkład liczby osób fizycznych prowadzących działalność w przeliczeniu na 1 mieszkańca powiązany jest ze strukturą ich działalności. Gminy nadmorskie, o wysokim wskaźniku, to obszary wysokiej specjalizacji w turystyce i działalności około turystycznej, rdzeń obszaru, ośrodki II rzędu i gminy sąsiadujące z rdzeniem, o nieco niższym, ale wciąż wysokim wskaźniku, to struktura bardzo zróżnicowana. Natomiast pozostałe obszary charakteryzują się zróżnicowaniem prowadzonych przedsiębiorstw, ale wskaźnik jest niski. Do najczęściej podejmowanych zakresów działalności należą handel, przetwórstwo przemysłowe oraz budownictwo. Na terenach wiejskich praktycznie nie występuje działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz obsługa rynku nieruchomości. Potrzeby te w znacznym stopniu zaspokajane są przez miasta powiatowe, w tym miasta rdzenia obszaru metropolitalnego.

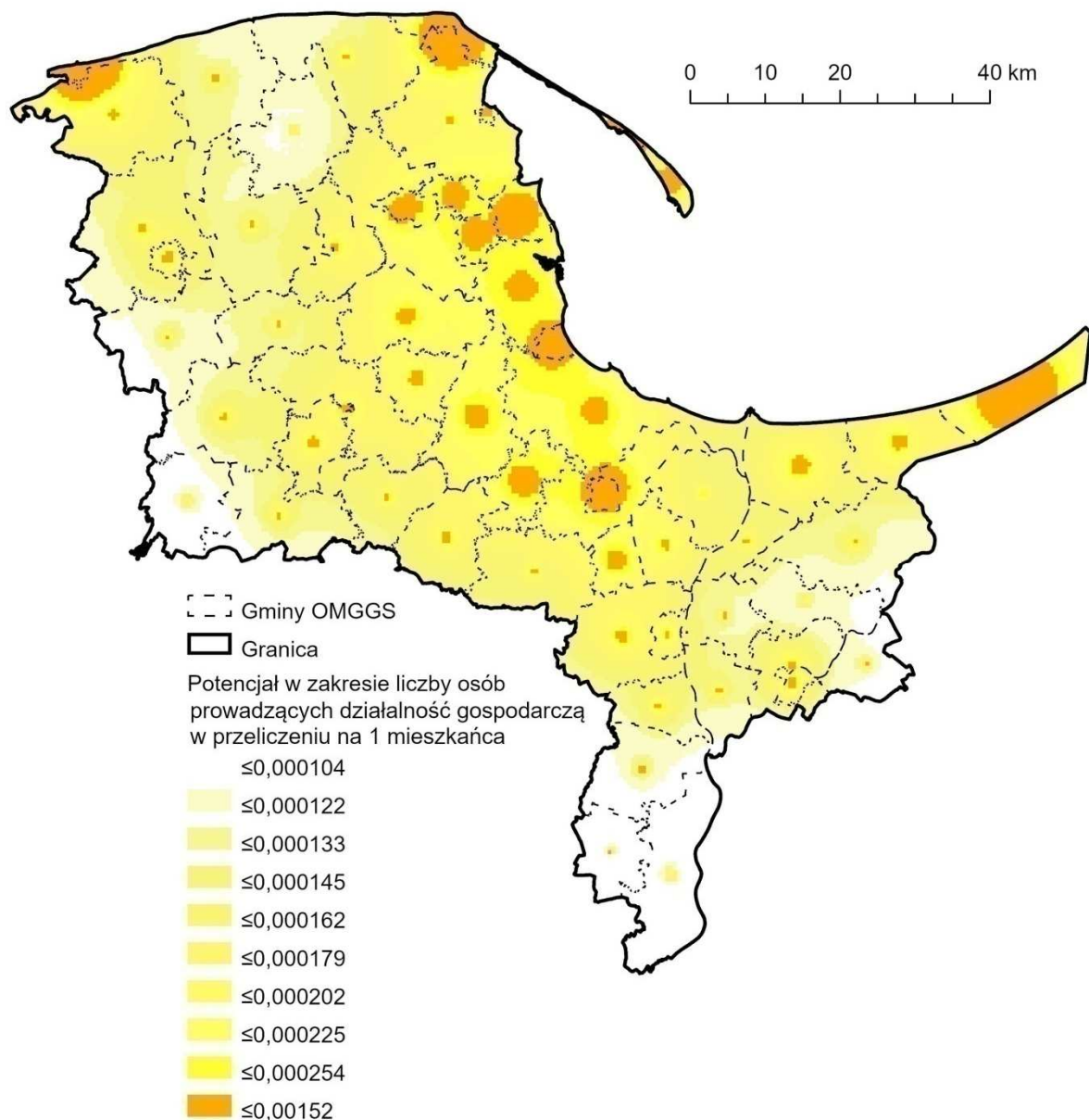
Model potencjału liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1 mieszkańca (ryc. 27b) pokazuje, że niemal cały obszar, poza gminami peryferyjnymi, charakteryzuje się podobnym potencjałem. Rdzeń obszaru nie stanowi „szczytu”, a wspólnie z gminami otaczającymi jest zbiorem punktów o wyższej, ale nie dominującej wartości potencjału. Do tej grupy zaliczyć można również gminy: Krynica Morską, Łebę i Władysławowo. Gminy Gniewino i Lichnowy stanowią lokalne minimum i „przerywają” ciągłość dyfuzji potencjału, która nie została wyrównana poprzez sąsiedztwo ośrodków rozwojowych II rzędu. Najmniejszy potencjał mają gminy leżące w potencjalnym miejskim obszarze funkcjonalnym (zasięg wskazano na ryc. 5). Są to gminy o charakterze

głównie rolniczym, położone w znacznej odległości od rdzenia, dokąd potencjał ośrodków o wysokim potencjale nie dociera.

Ryc. 27a. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1 mieszkańca oraz osoby fizyczne prowadzące działalność według wybranych sekcji w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 27b. Rozkład potencjałów w zakresie liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem, charakteryzuje się dużą przedsiębiorczością mieszkańców. Model wskazuje, że potencjał w tym zakresie, poza strefą peryferyjną i dwoma gminami jest bardzo podobny. Jeżeli chodzi o liczbę przedsiębiorstw ogółem zdecydowanie więcej firm znajduje się w rdzeniu obszaru, co spowodowane jest efektem synergicznym i usieciowieniem miast w skali krajowej i międzynarodowej.

4.2.2. Otoczenie biznesu

Otoczenie biznesu to wszystkie uwarunkowania mające wpływ na poprawę jakości funkcjonowania przedsiębiorstw, m.in.: certyfikacji, usieciowienia, współpracy międzynarodowej i pośredniczenia pomiędzy sektorem publicznym, naukowo-badawczym i przedsiębiorcami. Działalność instytucji otoczenia biznesu ma na celu wzmocnienie miejscowego rynku i z reguły ma charakter non-profit. „Instytucja Otoczenia Biznesu to mikroprzedsiębiorca, mały lub średni przedsiębiorca, a także przedsiębiorca inny niż mikroprzedsiębiorca, mały lub średni przedsiębiorca, bez względu na formę prawną, który nie działa dla zysku lub przeznaczają zysk na cele statutowe i prowadzi działalność służącą tworzeniu korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości”¹⁵. Są to: agencje rozwoju regionalnego i lokalnego, ośrodki szkoleniowo-doradcze, fundusze, organizacje reprezentujące przedsiębiorców, instytucje proinnowacyjne działające na rzecz innowacyjności: centra transferu technologii, instytuty i ośrodki badawczo-rozwojowe, w tym inkubatory przedsiębiorczości i parki naukowo badawcze (Burdecka 2004). Najważniejsze instytucje działające na terenie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot zestawiono w tabl. 10.

Instytucje otoczenia biznesu oraz uczelnie wyższe są skoncentrowane głównie w rdzeniu obszaru metropolitalnego, a w szczególności w Gdańsku. Centralizacja instytucji otoczenia biznesu w Gdańsku nie sprzyja zrównoważonej innowacyjności w całym obszarze metropolitalnym. Jednakże dostęp komunikacyjny, dostęp do jednostek badawczych tj. uniwersytetów czy centrów doskonałości, a także umiędzynarodowienie i marka miasta sprzyja rozwojowi tego typu funkcji właśnie w stolicy województwa. Trzeba dodać, że większość z przedstawionego katalogu instytucji, mimo siedziby zarejestrowanej w Gdańsku, pełni rolę co najmniej regionalną.

¹⁵Rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego z dnia 20 maja 2009 r. w sprawie udzielania pomocy na wzmocnienie potencjału instytucji otoczenia biznesu w ramach regionalnych programów operacyjnych (Dz. U. nr 85, poz. 719).

Tabl. 10 Najważniejsze instytucje otoczenia biznesu działające na terenie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Gmina	Nazwa instytucji	Rodzaj	Zasięg
Chmielno	Lokalna Grupa Rybacka Kaszuby	agencja rozwoju lokalnego	Chmielno, Kartuzy, Przedkowo, Sierakowice Somonino, Stężycza, Sulęczyno
Gdańsk	Agencja Rozwoju Pomorza	agencja rozwoju regionalnego	międzynarodowy
	Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu	ośrodek badawczo-rozwojowy	krajowy
	Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Politechniki Gdańskiej		
	Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Business Link		
	Black Pearls VC – ośrodek szkoleniowy	fundusze	międzynarodowy
	Business Angel Seedfund	fundusze	krajowy
	Centrum Transferu Technologii	centrum transferu technologii	międzynarodowy
	Centrum Transferu Wiedzy i Technologii Politechniki Gdańskiej	centrum transferu technologii	międzynarodowy
	Gdańska Agencja Rozwoju Gospodarczego	agencja rozwoju lokalnego	międzynarodowy
	Gdański Inkubator Przedsiębiorczości STARTER	ośrodek badawczo-rozwojowy	krajowy
	Gdański Park Naukowo - Technologiczny	ośrodek badawczo-rozwojowy	międzynarodowy
	Gdański Uniwersytet Medyczny	centrum transferu technologii	lokalny
	InnoBaltica	ośrodek badawczo-rozwojowy	międzynarodowy
	Loża Gdańska Business Centre Club	organizacja reprezentująca przedsiębiorców	międzynarodowy
	Pomorska Izba Rzemieśnicza Małych i Średnich Przedsiębiorstw	ośrodek szkoleniowo-doradczy	międzynarodowy
	Pomorski Fundusz Pożyczkowy	fundusz	regionalny
Pomorski Regionalny Fundusz Poręczeń Kredytowych	fundusz	regionalny	

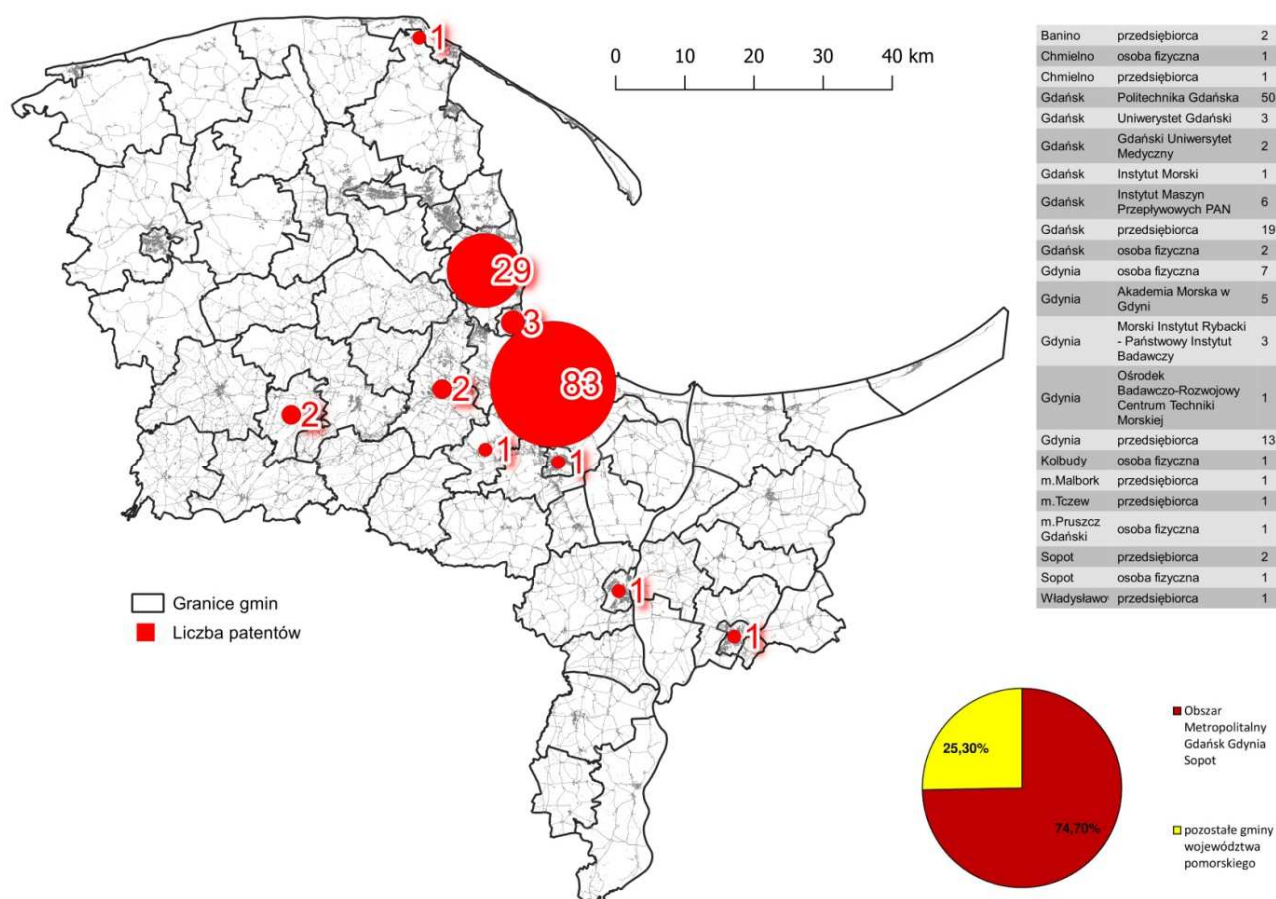
	Regionalna Izba Gospodarcza Pomorza	ośrodek szkoleniowo-doradczy	regionalny
	Stowarzyszenia „Wolna Przedsiębiorczość”	ośrodek szkoleniowo-doradczy	międzynarodowy
	Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa	ośrodek szkoleniowo-doradczy	międzynarodowy
Gdynia	Fundacja Gospodarcza	ośrodek badawczo-rozwojowy	międzynarodowy
	Pomorski Park Naukowo-Technologiczny	ośrodek badawczo-rozwojowy	międzynarodowy
	Agencja Rozwoju Gdyni	agencja rozwoju lokalnego	międzynarodowy
Kartuzy	Kaszubski Fundusz Przedsiębiorczości	fundusz	regionalny
	Stowarzyszenie Turystyczne Kaszuby	agencja rozwoju lokalnego	Chmielno, Kartuzy, Przodkowo, Przywidz, Sierakowice Somonino, Stężycza, Sulęczyno, Żukowo
Luzino	Lokalna Grupa Działania "Kaszubska Droga"	agencja rozwoju lokalnego	Linia, Luzino, Łęczyce, Szemud
m.Malbork	Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości w Malborku	ośrodek szkoleniowo-doradczy	lokalny
m.Tczew	Dom Przedsiębiorcy	ośrodek badawczo-rozwojowy	lokalny
	EDORADCA	fundusz	krajowy
Nowy Dwór Gdański	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Rybacka - Rybacka Brać Mierzei	agencja rozwoju lokalnego	Cedry Wielkie, Krynica Morska, Nowy Dwór Gdański, Ostaszewo, Pruszcz Gdański, Stegna, Sztutowo
	Żuławska Lokalna Grupa Działania	agencja rozwoju lokalnego	Krynica Morska, Lichnowy, Malbork, Miłoradz, Nowy Dwór Gdański, Nowy Staw, Ostaszewo, Stare Pole, Stegna, Sztutowo
Pruszcz Gdański	Lokalna Grupa Działania "Trzy Krajobrazy"	agencja rozwoju lokalnego	Cedry Wielkie, Kolbudy, Pruszcz Gdański, Pszczółki, Suchy Dąb, Trąbki Wielkie
Sopot	Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Uniwersytetu Gdańskiego	ośrodek badawczo-rozwojowy	krajowy
Tczew	Lokalna Grupa Działania "Wstęga Kociewia"	agencja rozwoju lokalnego	Gniew, Morzeszczyn, Pelplin, Subkowy, Tczew
Władysławowo	Stowarzyszenie Północnokaszubska Lokalna Grupa Rybacka	agencja rozwoju lokalnego	Hel, Jastarnia, Kosakowo, Krokowa, Puck, m.Puck, Władysławowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji rozproszonych.

Na Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot działa 19 szkół wyższych:

1. Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku,
2. Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku,
3. Ateneum – Szkoła Wyższa w Gdańsku,
4. Gdańska Szkoła Wyższa w Gdańsku,
5. Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna w Gdańsku,
6. Gdański Uniwersytet Medyczny w Gdańsku,
7. Politechnika Gdańska w Gdańsku,
8. Uniwersytet Gdański w Gdańsku,
9. Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku,
10. Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku,
11. Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku,
12. Uniwersytet Morski w Gdyni,
13. Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni,
14. Pomorska Wyższa Szkoła Nauk Stosowanych w Gdyni,
15. Szkoła Wyższa Prawa i Dyplomacji w Gdyni,
16. Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu im. Eugeniusza Kwiatkowskiego w Gdyni,
17. Wyższa Szkoła Komunikacji Społecznej w Gdyni,
18. Sopotcka Szkoła Wyższa w Sopocie,
19. Kaszubsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Wejherowie.

Potwierdzeniem koncentracji wszelkich instytucji wspierających przedsiębiorstwa i ogólnie rzecz ujmując – rynku, jest liczba udzielonych patentów (ryc. 28). Zdecydowanie najwięcej opatentowanych wynalazków odkryto w Gdańsku – 83, z czego aż 50 na wiodącej uczelni technicznej, Politechnice Gdańskiej. W całym obszarze metropolitalnym opatentowano 75% wszystkich wynalazków opatentowanych w województwie pomorskim.

Ryc. 28. Liczba patentów udzielonych w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wiadomości Urzędu Patentowego (miesięcznik).

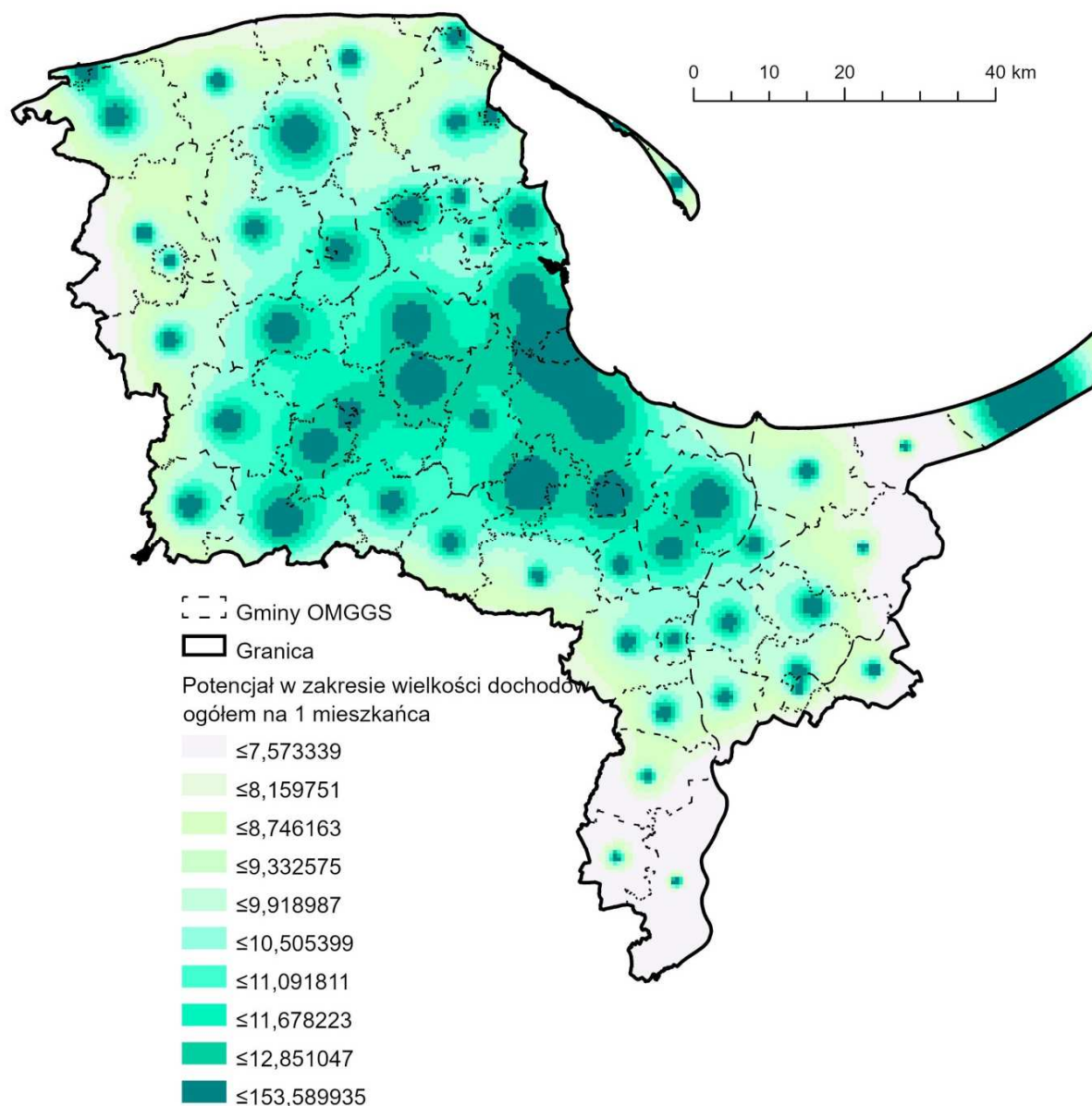
Potencjał w zakresie innowacyjności oraz wsparcia biznesowego w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot wciąż jest odkrywany. Przez ostatnie lata, głównie za pośrednictwem środków z Unii Europejskiej, zrealizowano wiele projektów infrastrukturalnych oraz miękkich, mających na celu wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw, zarówno w procesie ich powstawania, jak i podczas ich funkcjonowania. Wraz ze wstąpieniem do Wspólnoty otworzyły się nowe ścieżki rozwojowe dla sektora naukowego – znacznemu ułatwieniu uległa możliwość współpracy międzynarodowej w projektach o tej randze, ale także wzrosła liczba dostępnych staży i wizyt naukowych w granicach UE.

4.2.3. Sytuacja budżetowa gmin Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Podstawą finansów jednostek samorządu terytorialnego (JST) są uchwały budżetowe. W skład budżetu wchodzi wydatki i dochody, bilans (nadwyżka albo deficyt), przychody i rozchody. Istnieją dwie reguły fiskalne regulujące finanse JST: indywidualny wskaźnik zadłużenia i zasada zrównoważenia budżetu JST w części bieżącej. Wskaźnik zadłużenia podlega zmianom w zależności od różnych czynników. Zasada zrównoważenia natomiast oznacza, że wydatki bieżące nie mogą być wyższe niż planowane dochody bieżące, powiększone o nadwyżkę budżetową z ubiegłego roku i wolne środki (Gospodarka finansowa... 2018).

Dochody dzielą się na dochody własne, subwencje i dotacje oraz fundusze zewnętrzne, np. z Unii Europejskiej, które stanowią obecnie bardzo ważną część budżetów. Ilość środków na zaspokojenie wszystkich niezbędnych zadań jest rozłożona bardzo nierównomiernie w całym obszarze metropolitalnym. Model potencjału dochodów w przeliczeniu na 1 mieszkańca (ryc. 29) pokazuje, że wpływ najbogatszego rdzenia na obszary otaczające, gminy ościenne, nie jest dominujący. W zasadzie niemalże cały miejski obszar funkcjonalny (wskazany na ryc. 5) ma zbliżoną, wysoką wartość potencjału. Dużym potencjałem charakteryzują się także Gniewino i Krynica Morska, które wykształciły swoje lokalne centra potencjałów. Dyfuzja potencjału dochodu w przeliczeniu na 1 mieszkańca nie jest płynna, charakteryzuje się wieloma lokalnymi „wzniesieniami”, co dowodzi na względnie równomierną sytuację ekonomiczną centralnej części obszaru. Do wyjątków należą gminy: Puck, Władysławowo, Trąbki Wielkie, Tczew, Wejherowo oraz miasto Puck, których potencjał jest niższy, a które również leżą w miejskim obszarze funkcjonalnym.

Korzyści położenia w bliskiej odległości od miast rdzeniowych obszaru funkcjonalnego są nieocenione. Wraz ze wzrostem odległości od centrum maleje koncentracja siły roboczej, wyspecjalizowanych usług (również finansowych), dostęp do najnowszych technologii, wiedzy i informacji, ale również maleją koszty dotyczące infrastruktury oraz koszty transakcyjne związane z wspólnymi zakupami, np. energii oraz istnieje wiele komplementarnych instytucji. Model potencjału trafnie pokazuje to właśnie zjawisko. Efekt synergii lub efekt aglomeracji jest czynnikiem konkurencyjnym, ale oprócz tego powoduje również znaczne nierówności międzyregionalne, a w tym przypadku wewnątrz Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot.

Ryc. 29. Rozkład potencjałów w zakresie dochodów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Do istotnych wpływów budżetowych należą wpływy z podatków PIT i CIT. Należy zwrócić uwagę, że rdzeń obszaru ma silnie rozwijającą się strefę suburbanizacji. Ludność miejska w poszukiwaniu lepszych warunków życia przenosi się na peryferia, do gmin sąsiednich, korzystając wciąż z dóbr miasta – rynku pracy, infrastruktury drogowej, oświaty, instytucji kultury itp. Obszary nowej zabudowy znajdują się na tyle blisko granicy z miastem, że ludność miejska przenosząc się na suburbia, wciąż czuje się mieszkańcami tegoż miasta. Dynamika tego zjawiska także zobrazowana została na ryc. 41 przy pomocy modelu

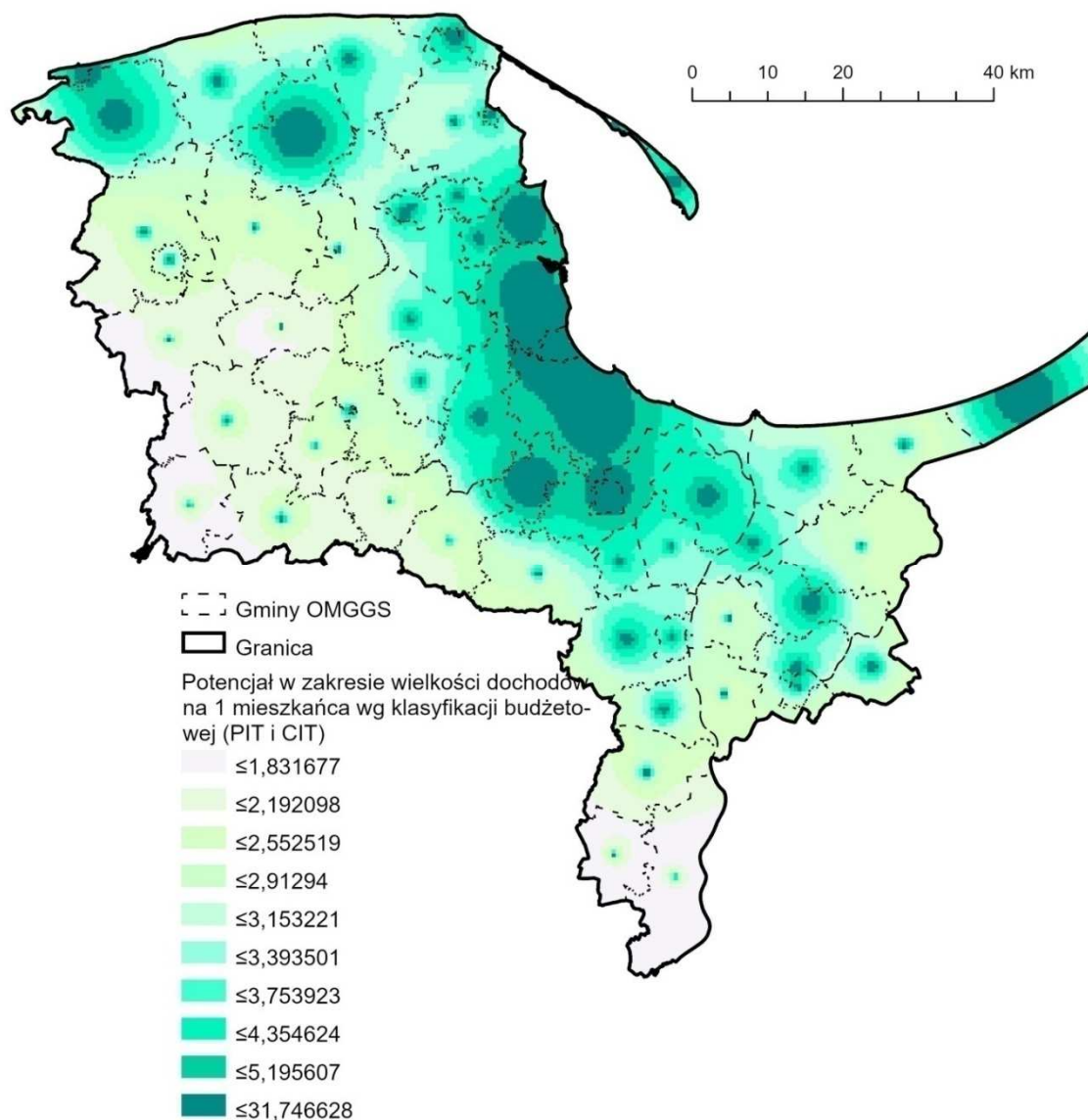
potencjału w zakresie liczby decyzji o warunkach zabudowy. Podatki płacone są w miejscu zamieszkania, co znacznie uszczupla budżety miast, które organizują wiele ważnych elementów życia mieszkańców innych miejscowości. Wielkość udziałów JST we wpływach z podatku PIT i CIT przedstawia tabl. 11. W przypadku gmin udział we wpływach z podatków PIT w 2017 r. wynosiły blisko 40%. O zjawisku suburbanizacji pisali m.in. Kajdanek (2012), Heffner (2016), Masik (2018), twierdząc, że to nieunikniony scenariusz przekształceń przedmieść i w Polsce bardzo widoczny.

Tabl. 11. Wysokość udziałów JST we wpływach z podatków dochodowych w 2017 r.

	PIT	CIT
gminy	39,34	6,71
powiaty	10,25	1,40

Źródło: Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (za: Gospodarka finansowa... 2018).

Model potencjału dochodów z podatków PIT i CIT w przeliczeniu na 1 mieszkańca (ryc. 30) jest odzwierciedleniem koncentracji ludności i przedsiębiorstw. Bardzo wysoką wartością tego potencjału charakteryzuje się rdzeń obszaru metropolitalnego, a także gminy Łeba, Wicko, Gniewino, Kosakowo, Kolbudy, miasto Pruszcz Gdański i Krynica Morska. Wymienione gminy to lokalne szczyty potencjału, od których rozchodzą się linie ekwipotencjalne w postaci pierścieni. Potencjał ciągły przestrzennie obejmuje tylko bezpośrednio sąsiedztwo rdzenia, który wzmocniony jest dużą wartością potencjałów w szczególności miasta Pruszcz Gdański oraz gmin Kolbudy i Kosakowo. Należą one do często wybieranych kierunków suburbanizacji. Gminy Krynica Morska, Wicko, Łeba, oraz Gniewino dysponują dużym potencjałem własnym, którego podłoża można doszukiwać się w sytuacji demograficznej oraz strukturze gospodarki tych gmin. Widoczna jest także dyfuzja potencjału w kierunku wschodnio-południowym – od Tczewa do gminy Subkowy oraz od Cedr Wielkich poprzez Ostaszewo, Nowy Staw do Malborka. Pozostały obszar charakteryzuje się niższym potencjałem, który jest względnie równomierny. Jedynie punktowo wzrasta w okolicy gmin o wyższych wartościach.

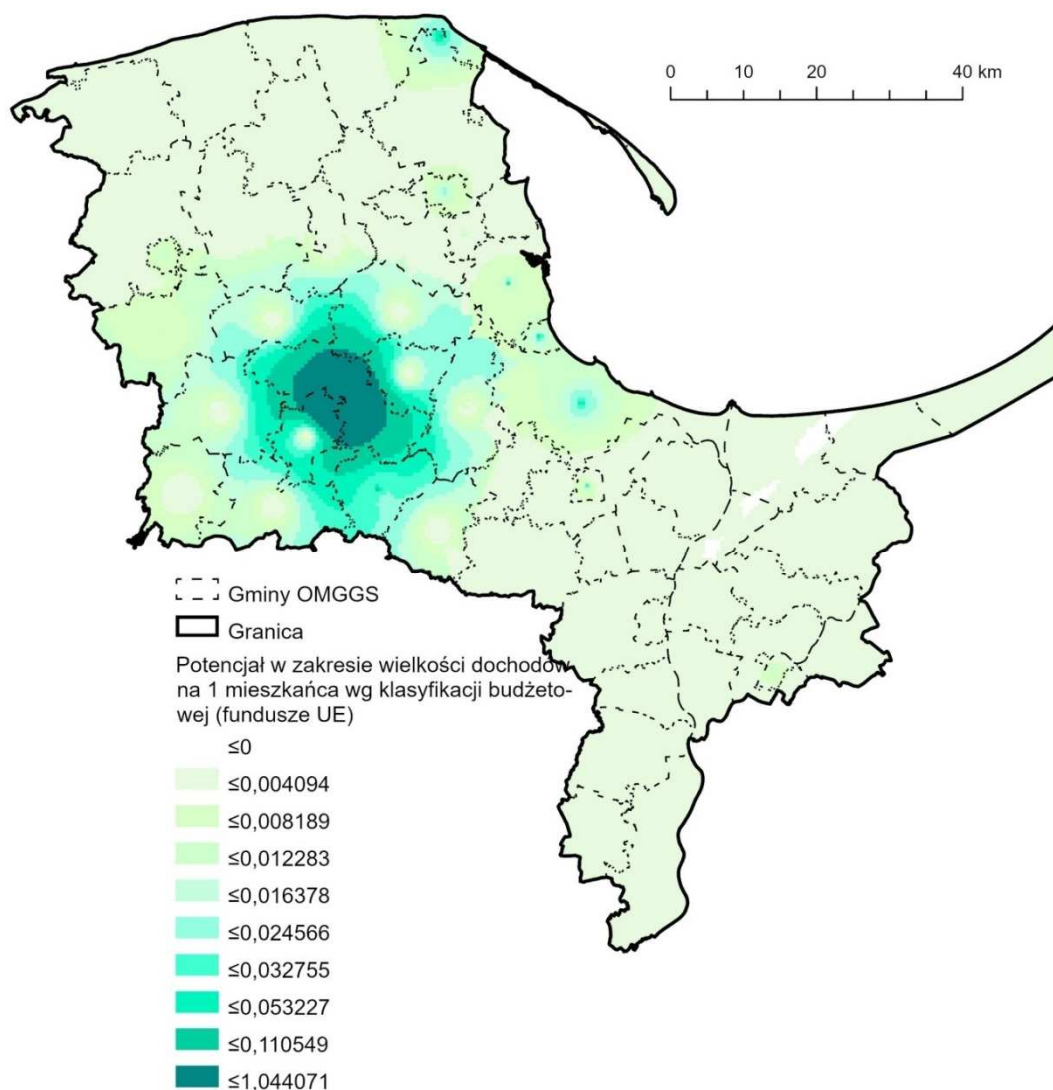
Ryc. 30. Rozkład potencjałów w zakresie dochodów z podatku PIT i CIT w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Polityka Unii Europejskiej, jej budżet i cele, dążą do konwergencji regionów w aspektach gospodarczych, społecznych, środowiskowych i innych. Głównym celem tej polityki jest wyrównywanie szans. Służy temu wiele narzędzi, w tym polityka spójności, która, upraszczając, określa redystrybucje środków na określone zgodnie z wizją cele. Jak wynika z modelu potencjału (ryc. 31) nie każda gmina pozyskuje i wykorzystuje środki w takiej samej kwocie.

Liderami pozyskiwania środków z Unii Europejskiej jest gmina Kartuzy, Władysławowo, Gdańsk i Gdynia. Model potencjału, który uwzględnia wagę w postaci liczby ludności każdej z gmin wskazuje jednoznacznie gminę Kartuzy. Umiejętność wykorzystania

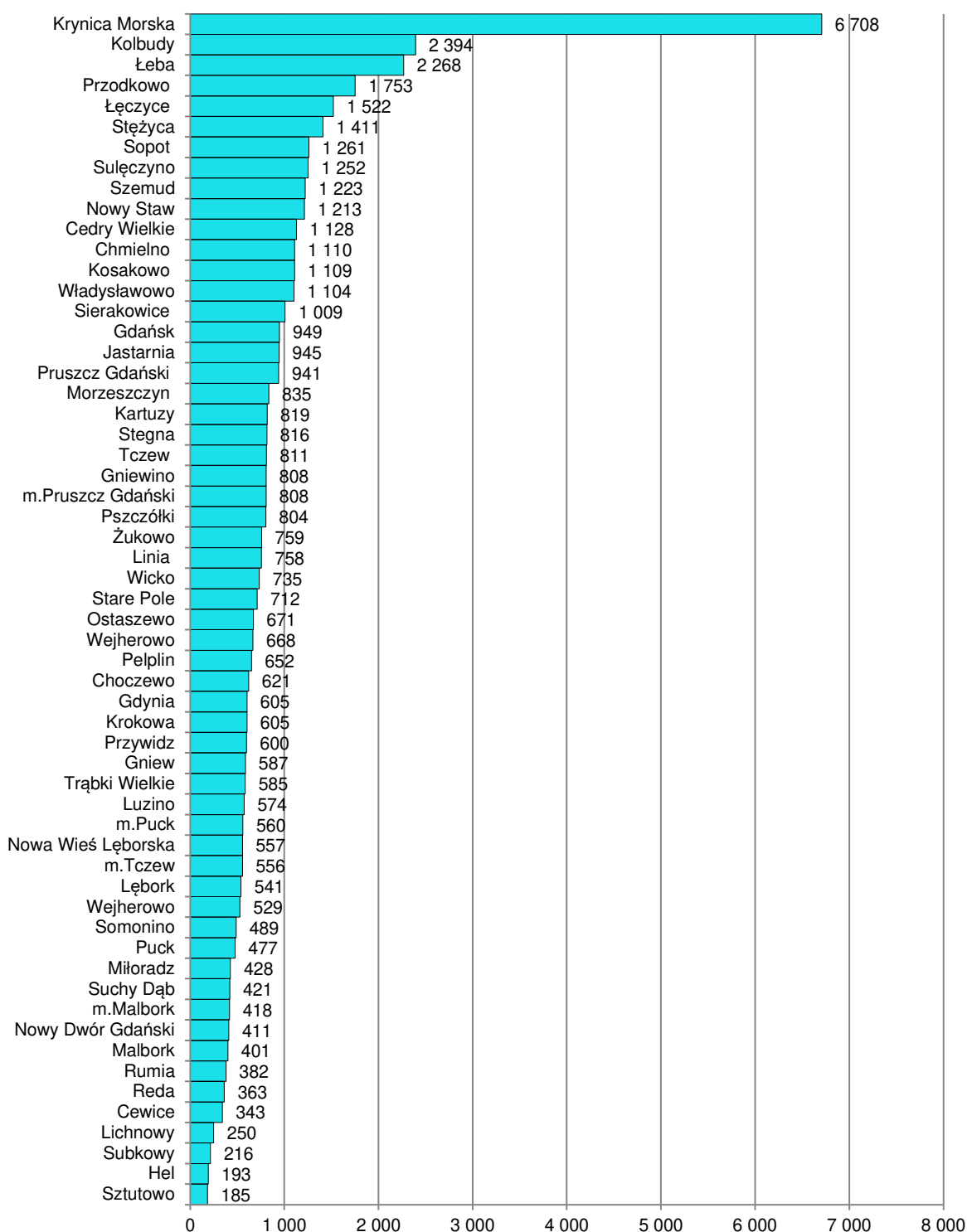
szansy rozwojowej, jaką jest pozyskiwanie środków zewnętrznych, jest kluczowa w sytuacji niedofinansowania samorządów terytorialnych i ciągle rozszerzanej listy ich obligatoryjnych zadań. Model potencjału wskazuje, że istnieje rezerwa możliwości w wykorzystaniu faktu należenia do wspólnoty, a zatem konieczne jest przekroczenie istniejących barier instytucjonalnych i prawnych. Procedury stworzone w tym celu są unikatowe, kluczowe wydaje się ich zrozumienie i uzupełnianie wiedzy, a żeby to zrobić, należy powołać w każdej gminie zespół ekspertów, zajmujący się tym zagadnieniem. Ten problem jednak wymaga wielu zmian, szczególnie w małych urzędach, gdzie ilość obowiązków znacznie przekracza możliwości ich pracowników.

Ryc. 31. Rozkład potencjałów w zakresie kwot dofinansowania Unii Europejskiej w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Należy także zwrócić uwagę, że w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, wskazanym do badania, leżą gminy, dla których potencjał jest zerowy. Oznacza to, że gminy nie pozyskały żadnych lub bardzo znikome środki z UE. Są to m. in. Ostaszewo, Stegna.

Ryc. 32. Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Wydatki majątkowe w poszczególnych gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot przedstawia ryc. 32. Zgodnie z art. 236 pkt 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych „w planie wydatków majątkowych wyodrębnia się w układzie działów i rozdziałów planowane kwoty wydatków majątkowych, do których zalicza się wydatki na: (1) inwestycje i zakupy inwestycyjne, w tym na programy finansowane z udziałem środków” z UE i innych środków zagranicznych niepodlegających zwrotowi, „w części związanej z realizacją zadań jednostki samorządu terytorialnego, (2) zakup i objęcie akcji i udziałów, (3) wniesienie wkładów do spółek prawa handlowego”¹⁶. Znaczna część tych wydatków to wydatki inwestycyjne.

Największą kwotę na 1 mieszkańca wydała Krynica Morska – 6708 zł. Jest to miasto o turystycznym charakterze oraz jedyne miasto na Mierzei Wiślanej. Mieszkańcy tej gminy oraz prowadzone przez nich działalności gospodarcze są typowo turystyczne i sezonowe. Znaczna część inwestycji prowadzonych w gminie była związana z tym sektorem rynku. Do głównych inwestycji należały rozbudowa tras rowerowych (m.in. Hanzeatyckiej trasy R-10), szlaków wodnych (np. Pętli Żuławskich), a także inwestycje w infrastrukturę sportową i edukacyjną, współfinansowane z UE. Najmniej natomiast wydaje gmina sąsiadująca z Krynica Morską – Sztutowo. Zasadnym jest zatem pytanie w jakim stopniu tak znikome wydatki gminy Sztutowo wynikają z możliwości korzystania z potencjału inwestycyjnego sąsiada. Miasta rdzenia stosują różne polityki – Sopot jest w czołówce, Gdańsk pośrodku a Gdynia w drugiej połowie stawki.

Analiza wykazała, że Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem, dysponuje dużym potencjałem finansowym, który umożliwia wykonywanie zadań publicznych bez naruszania ustawowych zasad ochrony równowagi budżetowej. Wysokim potencjałem dochodu w przeliczeniu na 1 mieszkańca charakteryzuje się rdzeń obszaru a także gminy Krynica Morska, Wicko, Łeba i Gniewino. Jednocześnie Krynica Morska wykazuje się wysokim potencjałem dochodu z PIT i CIT oraz wysokim nakładem wydatków majątkowych na mieszkańca, co znajduje odzwierciedlenie w jej sezonowej turystycznej strukturze gospodarki oraz wysokiej przedsiębiorczości mieszkańców i osób, które inwestują w tym mieście. Największym potencjałem dochodu pochodzącym z dotacji z UE w przeliczeniu na 1 mieszkańca odznacza się gmina Kartuzy.

Gminy, które wykazują się najniższym potencjałem dochodu w przeliczeniu na 1 mieszkańca to przede wszystkim gminy położone peryferyjnie względem rdzenia obszaru.

¹⁶ Dz. U. 2009 Nr 157 poz. 1240 (z późn.zmianami).

Model wskazuje na procesy dyfuzji, które wzmacniają ekonomicznie gminy leżące w sąsiedztwie silniejszych ośrodków. Widoczny jest także efekt aglomeracji i efekt synergii, które rozprzestrzeniają się głównie w sąsiedztwie rdzenia i ośrodków II rzędu.

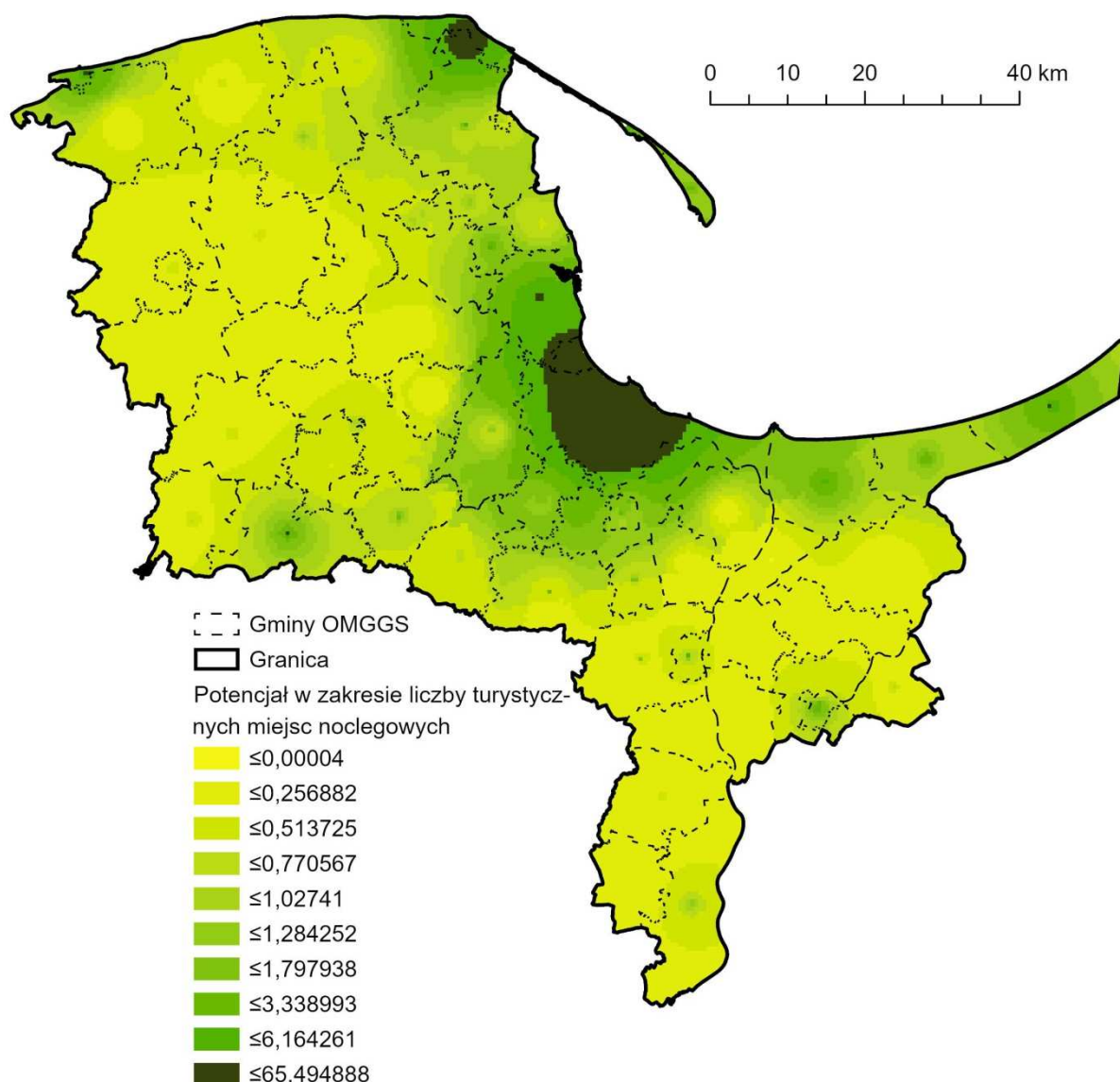
4.2.4. Turystyka

Turystyka jako gałąź gospodarki to sektor, w który jak wynika ze strategii rozwojowych inwestują wszystkie gminy Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot. Scharakteryzować turystykę można z punktu widzenia (1) czynności/działań, (2) turysty i (3) jej komponentów. Jak twierdzą Kachniarz i Niewiadomski (1994) turystyka to świadome działanie, które ma na celu przystosowanie środowiska do świadczenia usług turystyki i rekreacji oraz ich rozwoju. Opisać ją można jako aktywność osób podróżujących i będących poza swoim miejscem zamieszkania do 1 roku bez przerwy na świadczenie pracy (Światowa Organizacja Turystyki¹⁷). W podobnym kierunku podążają rozważania Kowalczyk i Derek (2010: 18), których zdaniem zagospodarowanie turystyczne to „system połączonych ze sobą funkcjonalnie urządzeń turystycznych i usług, które występują na określonym obszarze, powstały w celu udostępnienia turystom walorów przestrzeni geograficznej (środowiska geograficznego), i które służą zaspokojeniu szeroko rozumianych potrzeb turystyczno-rekreacyjnych człowieka”.

Do podstawowych urządzeń i usług turystycznych należą baza noclegowa, żywieniowa, transportowa, rekreacyjno-sportowa, rozrywkowo-kulturalna, leczniczo-uzdrowiskowa, regeneracyjno-kosmetyczna, handlowo-usługowa, organizacyjno-informacyjna i inna (Kowalczyk, Derek 2010).

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem, posiada wszelkie atrybuty, aby niezmiennie utrzymywać pozycję najbardziej atrakcyjnego turystycznie obszaru w regionie. Z punktu widzenia turysty kluczowe znaczenie ma potencjał miejsc noclegowych (ryc. 33). Pas nadmorski charakteryzuje się największym potencjałem bazy noclegowej, choć ze względu na klimat, głównie jest ona sezonowa. Największą koncentracją miejsc noclegowych całorocznych charakteryzują się miasta, szczególnie Gdańsk oraz gmina Władysławowo. Stosunkowo dużym potencjałem charakteryzuje się także Malbork, co jest spowodowane niepowtarzalnym w skali świata zespołem zamkowym, a także gmina Stężyca, która ukierunkowała swój rozwój na turystykę.

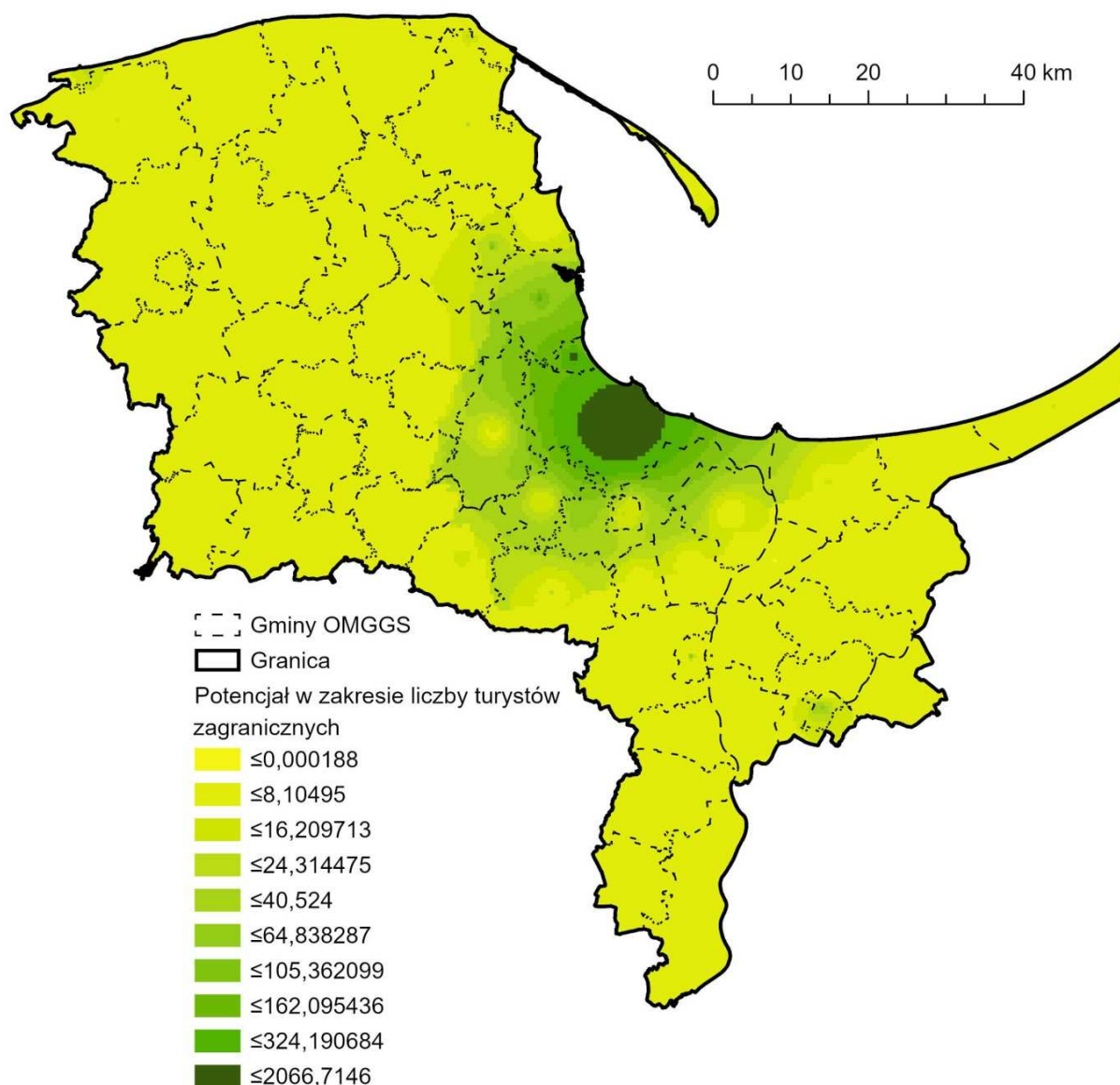
¹⁷Światowa Organizacja Turystyki, <https://www.unwto.org/>, dostęp: wrzesień 2018.

Ryc. 33. Rozkład potencjałów w zakresie liczby turystycznych miejsc noclegowych w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Nie dziwi również fakt, że z roku na rok w obszarze metropolitalnym pojawia się również coraz więcej turystów zagranicznych, którzy z punktu widzenia ekonomicznego są bardzo pożądani. W całym obszarze metropolitalnym jest jedno lotnisko międzynarodowe, co powoduje koncentrację potencjału turystycznego głównie w rdzeniu obszaru (ryc. 34), a w szczególności w Gdańsku.

Ryc. 34. Rozkład potencjałów w zakresie liczby turystów zagranicznych odwiedzających Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Gdańsk ze względu na bogatą historię, również tą najnowszą, jest marką światową przyciągającą turystów przez cały rok. Liczne obiekty kulturalne (muzea, galerie, instytucje muzyczne), a także wydarzenia (jarmark dominikański, jarmark świąteczny) to tylko niektóre z atrakcji. W zestawieniu z bogatą ofertą noclegową jest niedoścignionym liderem wśród wszystkich jednostek obszaru metropolitalnego.

Na uwagę zasługuje również wpływ potencjału Gdańska na gminy otaczające, wyrażony modelem potencjału. Potencjał w zakresie miejsc noclegowych jest ok. dziesięciokrotnie, a w przypadku turystów zagranicznych ok. siedmiokrotnie wyższy niż

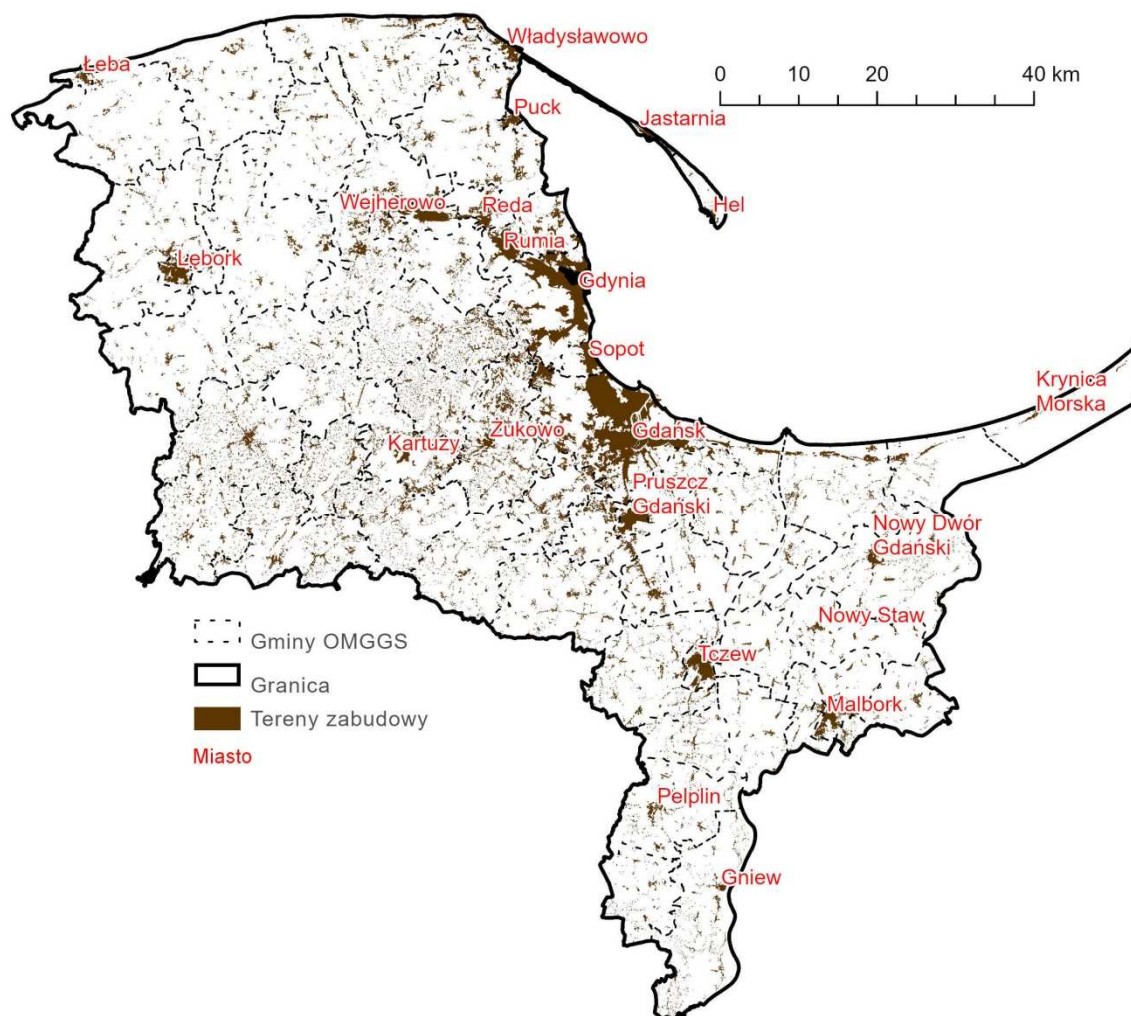
potencjał pozostałych gmin leżących w badanym obszarze. Tak silny potencjał powoduje uruchomienie procesu dyfuzji potencjału, który swym zasięgiem obejmuje już nie tylko gminy sąsiednie, ale również oddziałuje na tereny znajdujące się w znacznej odległości od Gdańska.

4.3. Zagospodarowanie przestrzenne

4.3.1. Użytkowanie gruntów

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot charakteryzuje się zróżnicowanymi warunkami przyrodniczymi. Wpływ na to mają zarówno geneza, jak i ciągłe zmiany oraz działalność człowieka. Elementami sieci ekologicznej obszaru są liczne siedliska, płaty oraz korytarze ekologiczne, które są niezbędne do utrzymania różnorodności biologicznej (Plan Zagospodarowania... 2016). Część centralna obszaru jest w znacznym stopniu zurbanizowana, część wschodnia i południowa jest głównie użytkowana rolniczo, a część zachodnia jest znacznie bardziej naturalna w porównaniu do reszty obszaru.

W strukturze użytkowania gruntów na Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot przeważają uprawy trwałe (np. sady) i grunty orne (ok. 51%) oraz tereny leśne (ok. 26%). Taka struktura wskazuje na znaczny udział rolnictwa w gospodarce obszaru, objętego badaniem. Tereny zurbanizowane zajmują ok. 8% terenu i sukcesywnie zwiększają swoją powierzchnię. W obszarze leżą 22 miasta: Gdańsk, Gdynia, Lębork, Sopot, Pruszcz Gdański, Żukowo, Hel, Władysławowo, Puck, Łeba, Nowy Dwór Gdański, Malbork, Tczew, Nowy Staw, Krynica Morska, Pelplin, Gniew, Kartuzy, Jastarnia, Reda, Rumia i Wejherowo (ryc. 35).

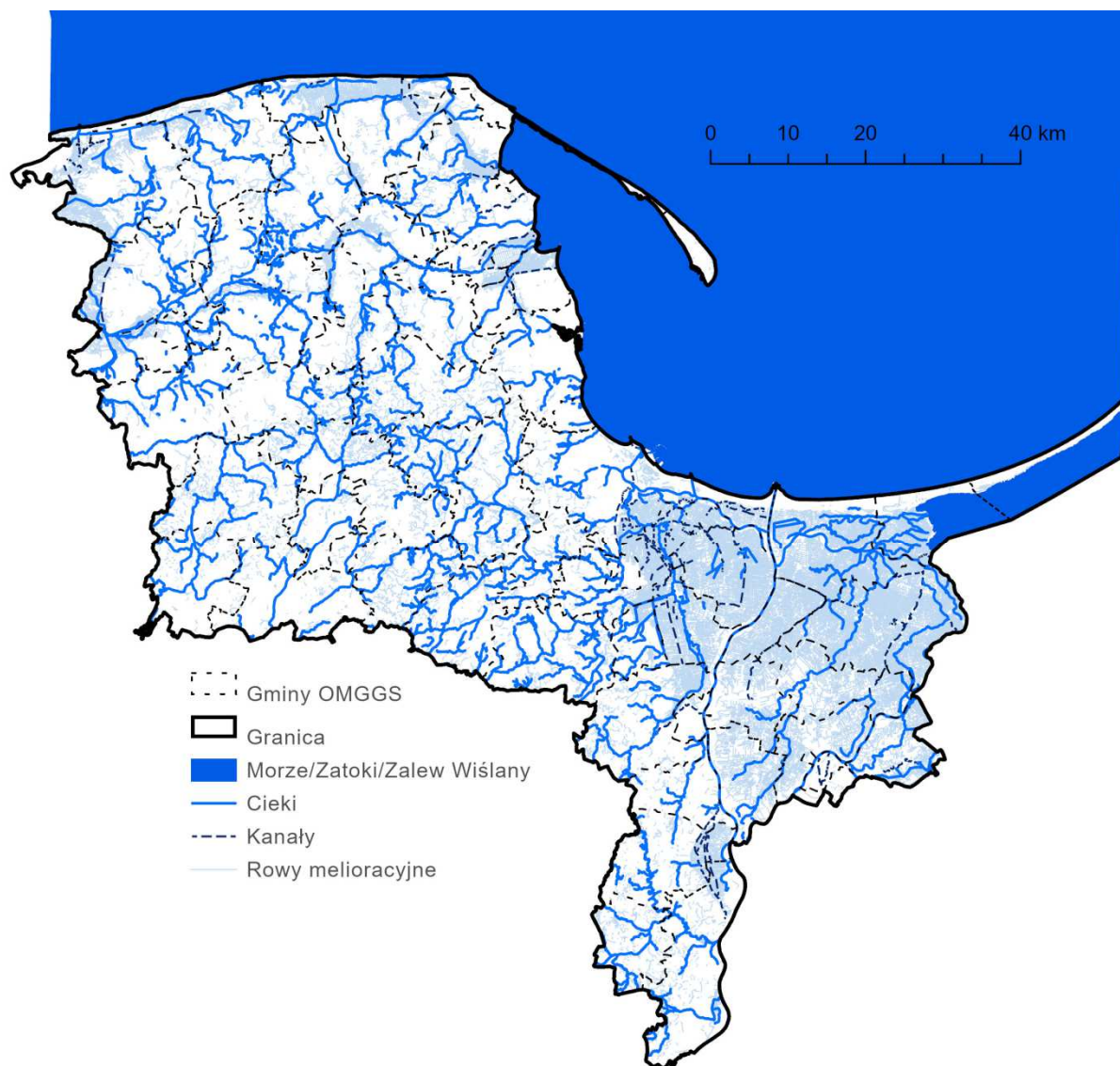

Ryc. 35. Sieć osadnicza Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bazy danych obiektów topograficznych (BDOT10k) Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej w Gdańsku.

Obszar leży nad Morzem Bałtyckim. Charakteryzuje się rozbudowaną siecią cieków (ryc. 36). Przez obszar przepływa Wisła, której ujście znajduje się w Mikoszewie. Do innych ważniejszych rzek należą: Motława, Białogardzka Struga, Bukowina, Gizdepka, Izbowa Łacha, Styna, Stara Tuja, Mała Słupina, Zakręt Pięciu Gwizdków, Bolszewka, Piaśnica, Kłodawa, Kisewska Struga, Strzelenka, Nogat, Stary Nogat, Stara Łeba, Choczewka, Czarna Łacha, Słupia, Mała Święta, Martwa Wisła, Łeba, Charbrowska Struga, Węgorza, Dębica, Święta, Fiszewka, Okalica, Chełst, Motława, Reda, Bielawa, Zagórska Struga, Gościcina, Szkarpa, Reknica, Tejna, Szpęgawa, Jeżowska Struga, Płutnica, Radunia, Linawa, Wierzyca, Tuja, Czarna Woda, Więcisa.

Kolejnym elementem hydrologicznym są liczne jeziora. Do największych (>500 ha) należą: Łebsko (częściowo), Gardno, Jezioro Żarnowieckie, Jeziora Charzykowskie, Wdzydze, Dzierżgoń, Jezioro Raduńskie Dolne, Sarbsko, Szczytno, Jasień, Jezioro Karsiańskie, Bobięcino. Charakterystyczne są także liczne kanały i rowy melioracyjne (w szczególności na terenie Żuław), mające strategiczne znaczenie ze względu na bezpieczeństwo powodziowe obszaru.

Ryc. 36. Sieć hydrograficzna Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bazy danych obiektów topograficznych (BDOT10k) Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej w Gdańsku.

Na obszarze metropolitalnym przeważają gleby bardzo dobre, dobre i średnie (ok. 70%), choć znajdują się tu także gleby bardzo żyzne, np. mady na Żuławach oraz bardzo ubogie, np. białe wydmy nadmorskie (Plan Zagospodarowania... 2016).

Obszar Metropolitalny leży w granicach następujących mezoregionów (Kondracki 2002): Wysoczyzna Żarnowiecka, Pradolina Redy-Łeby, Pobrzeże Kaszubskie, Pojezierze Kaszubskie, Mierzeja Helska, Mierzeja Wiślana, Żuławy Wiślane oraz częściowo Pojezierze Starogardzkie.

Wysoczyzna Żarnowiecka przekracza 100 m.n.p.m. Krajobraz ma charakter polodowcowy, znajduje się tu wiele małych jezior oraz rynnowe Jezioro Żarnowieckie, wykorzystywane do produkcji energii (elektrownia szczytowo-pompowa). Znajdują się tu dwa niewielkie pasma wzniesień morenowych, zalesiony sandr i rezerwat przyrody.

Pradolina Redy-Łeby również została wykształcona podczas recesji lądolodu. Ma kształt dolinny. Na tym obszarze występują dwa miasta: Lębork (lokacja: XIV w.p.n.e.) oraz Wejherowo (lokacja: XVII w.p.n.e.).

Pobrzeże Kaszubskie obejmuje dwa typy krajobrazów: wysoczyznowe kępy oraz części pradolin. Na Pobrzeżu znajdują się Trójmiasto, rdzeń obszaru metropolitalnego, w obrębie którego znajduje się kilka rezerwatów przyrody oraz park krajobrazowy. Kępy przy granicy z Zatoką Gdańską kończą się klifem.

Pojezierze Kaszubskie to najwyżej położony teren obszaru metropolitalnego, z najwyższym wzniesieniem – Wieżycą. Obszar jest znacznie zalesiony i charakteryzuje się wysoką jeziornością. Znajduje się tu kilkanaście rezerwatów przyrody.

Mierzeja Helska jest stosunkowo wąskim półwyspem, usypanym pod wpływem działalności wiatru. Mieści się tu kilka miast oraz wsi, głównie o pełniące rolę turystyczną o charakterze sezonowym. Jest porośnięta lasem iglastym. Znajduje się tu park krajobrazowy.

Mierzeja Wiślana to również półwysep, który odgradza Zalew Wiślany od Zatoki Gdańskiej. W tym mezoregionie znajduje się kilka osiedli Gdańska: Stogi, Górki, Sobieszewo i Świbno. Tutaj znajduje ujście Wisła w okolicach miejscowości Mikoszewo. Ten obszar jest również bardzo ważny pod względem różnorodności biologicznej, znajdują się tu trzy rezerваты oraz park krajobrazowy.

Żuławy Wiślane pokryte są gęstą siecią kanałów, dzięki którym depresyjny obszar nie podlega podtopieniom. Na obszarze tym charakterystyczne są obiekty hydrotechniczne, chroniące przed powodzią, tzw. przepompownie. Czynne znajdują się np. w Michałowie,

Oslonce, Chłodniewie i w okolicy Żuławek (tzw. Gdańska Głowa). Najniżej położony punkt znajduje się w miejscowości Marzęcino.

Niewielka część obszaru metropolitalnego leży na Pojezierzu Starogardzkim, który jest stosunkowo gęsto zaludnionym, o niskim stopniu zalesienia, terenem z niewielką liczbą jezior. Znajdują się tu dwa rezerwaty przyrody.

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem, to obszar o bardzo urozmaiconej rzeźbie terenu, różnorodnych krajobrazach oraz bogatej sieci cieków i licznych jeziorach. Obszar miejscami jest pagórkowaty, miejscami równinny, a nawet depresyjny. W jego granica leżą Mierzeja Helska i Mierzeja Wiślana. Występują tu również różne typy wybrzeża morskiego – klifowy (np. Gdynia), wydmy (np. Stegna). Z uwagi na uwarunkowania naturalne (m.in. żyzne gleby) znaczny udział w strukturze gruntów mają sady i grunty orne. Na szczególną uwagę zasługuje wysoka lesistość obszaru. Najbardziej zurbanizowany jest jego rdzeń, składający się z trzech miast – Gdańska, Gdyni i Sopotu. W granicach obszaru znajdują się w sumie 22 miasta. Można stwierdzić, że bogactwo krajobrazów naturalnych i antropogenicznych to czynnik wyróżniający Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, stanowiący przewagę o wykorzystania w planowaniu rozwoju.

4.3.2. Ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego

Ograniczone zasoby przyrodnicze i zmiany klimatu to jedne z największych wyzwań współczesnego świata. Zaniechanie ochrony bioróżnorodności prowadzi do zmian warunków klimatycznych, które często są źródłem coraz częściej nawracających zjawisk ekstremalnych, tj.: intensywnych opadów, wiatrów o dużych prędkościach, podnoszenia się poziomu morza, podtopień i powodzi, fal upału.

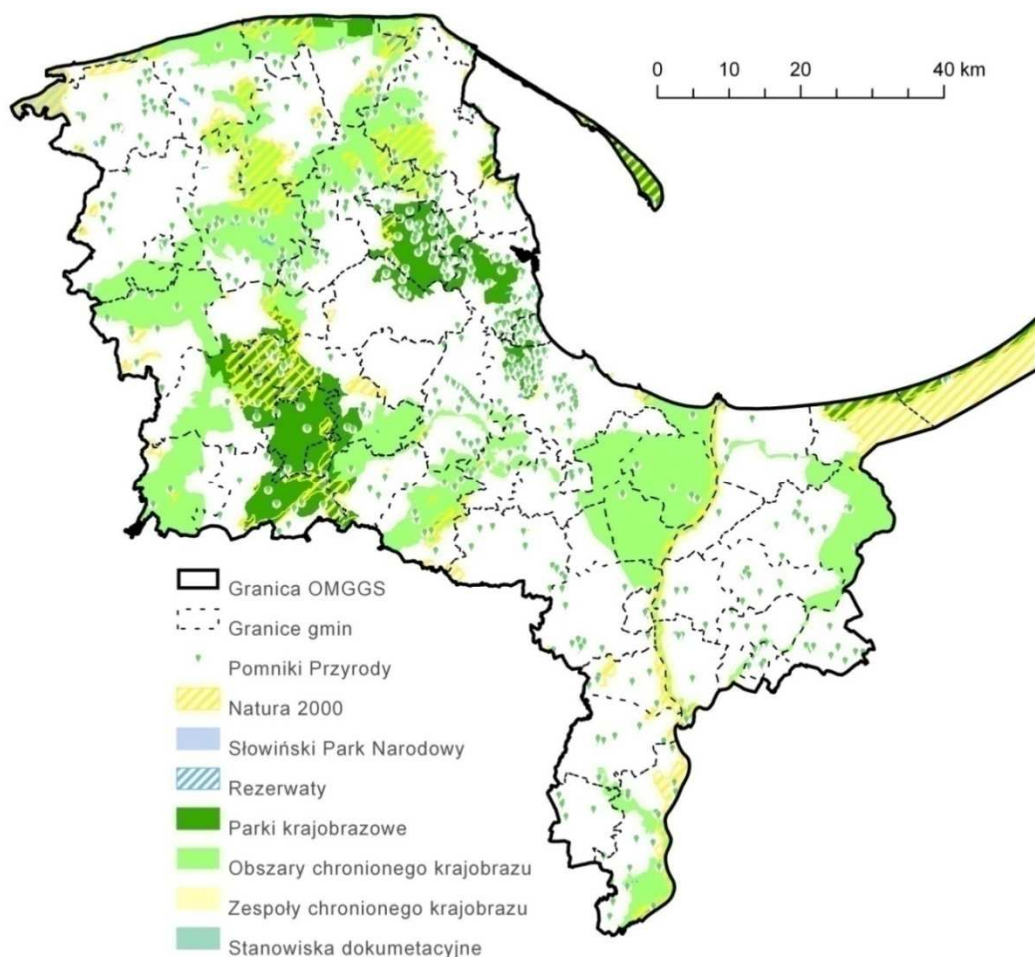
Na Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot znajdują się następujące formy ochrony przyrody (ryc. 37)^{18 19}:

- Słowiński Park Narodowy,
- Obszary Natura 2000:
 - o ok. 50 na podstawie dyrektywy siedliskowej, np. Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana, Uroczyska Pojezierza Kaszubskiego, bunkier w Oliwie, Łebskie Bagna,

¹⁸ Opracowano z wykorzystaniem danych z Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji i Kartografii BDOT10k z 2017 r.

¹⁹ Pełna lista form przyrody znajduje się w załączniku 1.

- 10 na podstawie dyrektywy ptasiej, np. Przybrzeżne Wody Bałtyku, Bielawskie Błota, Ujście Wisły, Pobrzeże Słowińskie,
- ok. 60 rezerwatów przyrody, np. Choczewskie Cisy, Cisowa, Góra Zamkowa, Kępa Redłowska, Kąty Rybackie, Zajęcze Wzgórze w Sopocie, Beka,
- Parki Krajobrazowe: Trójmiejski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana”, Kaszubski Park Krajobrazowy, Nadmorski Park Krajobrazowy,
- 18 Obszarów chronionego krajobrazu,
- 11 Zespołów przyrodniczo-krajobrazowych,
- 4 Stanowiska dokumentacyjne,
- Prawie 1 500 Pomników Przyrody.

Ryc. 37. Formy ochrony przyrody w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bazy danych obiektów topograficznych (BDOT10k) Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej w Gdańsku.

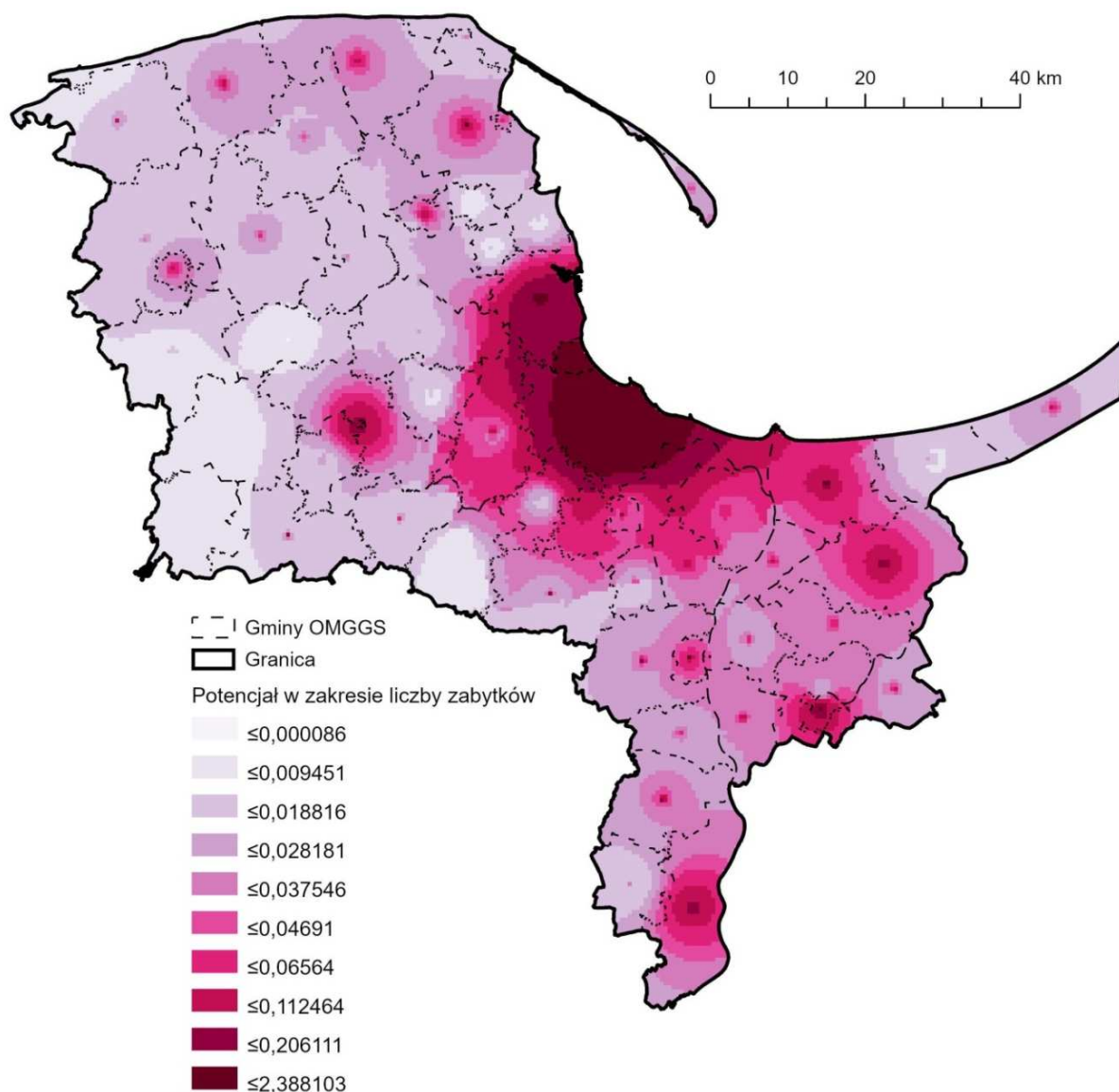
Inne komponenty środowiska: zasoby wodne, grunty leśne i rolne, powietrze, są również chronione za pomocą aktów prawnych na poziomie lokalnym, regionalnym i rządowym. W związku z tym istotne jest racjonalne planowanie przestrzenne przestrzegające tych reguł. W rzeczywistości jednak pomału, lecz sukcesywnie zmniejsza się powierzchnia lasów, a nowelizacja ustawy o ochronie użytków rolnych i leśnych²⁰, zdejmując z władarzy obowiązek ochrony terenów rolniczych w granicach miast.

Kolejnymi obiektami i obszarami wartymi ochrony są zabytki i obszary zabytkowe oraz ich strefy ochronne. Każda z gmin obszaru metropolitalnego uchwała dokumenty – gminne ewidencje zabytków, w których określa się co i w jaki sposób należy zostać zachowane. Ustalenia te są kontynuowane także w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Dokumenty na poziomie gminnym, tak jak w przypadku innych dokumentów i programów o tym charakterze, muszą być zgodne z Wojewódzką Ewidencją Zabytków.

Według danych z Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków w województwie pomorskim najwięcej zabytków mieści się Gdańsku. Gdańsk to miasto z 700 letnią tradycją, o ogromnym potencjale i silnej światowej marce. W porównaniu do Gdyni (która ma zaledwie nieco ponad 90 lat) i pozostałymi gminami obszaru metropolitalnego jest obszarem znacznie wyróżniającym się. Inne silne w zabytki miasta to Malbork (z zamkiem krzyżackim), Nowy Dwór Gdański, Stegna, Kartuzy i Gniew, ale także Gdynia i Sopot (ryc. 38).

Potencjał związany z liczbą zabytków nie odzwierciedla rozkładu w zakresie infrastruktury turystycznej wyrażonej potencjałem liczby miejsc noclegowych (ryc. 33). Gminy Kartuzy, Gniew i Nowy Dwór Gdański zgodnie z modelem dysponują dużą atrakcyjnością turystyczną w zakresie zabytków, która nie jest równoważona infrastrukturą turystyczną. Z kolei gminy Łeba, Stężycza i Władysławowo charakteryzują się dużym potencjałem w zakresie liczby miejsc noclegowych, jednocześnie nie mając wyróżniającej się wielkości potencjału w zakresie liczby zabytków, których brak jest równoważony atrakcyjnymi warunkami przyrodniczymi. Aby przyciągnąć turystów do gmin o dużym potencjale w zakresie zabytków, należy przy planowaniu rozwoju zwrócić uwagę na powyższą zależność, co być może przyczyni się do postrzegania tych gmin w kontekście celu podróży, a nie jedynie krótkiej wycieczki weekendowej.

²⁰ Ustawy o ochronie użytków rolnych i leśnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1161).

Ryc. 38. Rozkład potencjałów w zakresie liczby zabytków według Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot
 Źródło: Opracowanie własne.

Współczesny krajobraz Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot ma bardzo złożoną strukturę, która podlega ciągłym przekształceniom. W przestrzeni można odnaleźć wiele znaków i symboli, szczególnie ważnych dla właściwego gospodarowania tą przestrzenią. Z punktu widzenia środowiska naturalnego i kulturowego kontynuowanie ochrony prawnej tych elementów jest niezbędne. Atrakcyjność turystyczna obszaru i jego odpowiednie zagospodarowanie przyciąga ruch turystyczny. Ten z kolei przyczynia się do degradacji czynników, które rozpoczęły proces wykształcania się funkcji turystycznych. Zjawisko to jest coraz częściej dostrzegalne na świecie (np. Wenecja), ale i w Polsce (np. Kraków). Dlatego presja turystyki na zasoby stanowi duże wyzwanie dla zrównoważonego

rozwoju. Wymaga takiego gospodarowania zasobami, aby – z jednej strony – zachować te elementy dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego i – z drugiej strony – wykorzystać potencjał rozwojowy istniejących zasobów.

4.3.3. Planowanie strategiczne i przestrzenne

Z punktu widzenia polskiego prawa w Polsce jest tylko jeden obszar metropolitalny – na Śląsku. Pewne ustalenie na poziomie rządowym wydają się być kluczowe dla zarządzania i rozwoju obszarów metropolitalnych. Jednak mimo ich dotychczasowego braku w systemie prawnym podkreślana jest rola miast i ich obszarów funkcjonalnych. W tabl. 12 zestawiono najważniejsze dokumenty przyjęte na poziomie krajowym i ich wpływ na rozwój obszarów metropolitalnych w Polsce.

Analiza poniższych dokumentów wskazuje na zmiany odwrotne niż zakładałaby pałaca potrzeba rozwoju obszarów metropolitalnych. Paradygmat rozwoju policentrycznego preferowanego jeszcze w KPZK oraz KPM zasadniczo jest jedynie wspomniany w SOR i nie występuje w KSRR, które są zdecydowanie nowsze niż dwa pierwsze dokumenty. Istotne jest jednak podkreślenie w ich treści konieczności rozwoju narzędzi terytorialnych jakim są ZIT i MOF, jako kontynuacji działań Unii Europejskiej. Widoczna jest różnica priorytetów w politykach krajowych i politykach wspólnoty europejskiej w kontekście rozłożenia nacisków na poszczególne modele rozwojowe.

Na szczeblu regionalnym występują trzy dokumenty: Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020 (nowa strategia jest w przygotowaniu), Plan zagospodarowania województwa pomorskiego 2030 oraz Plan zagospodarowania przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot. Dodatkowymi dokumentami wdrażanymi przez stowarzyszenie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot są Strategia Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot do roku 2030 oraz Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot do roku 2020.

Wspomniana Strategia ZIT to wymagany prawem Unii Europejskiej dokument określający główne kierunki interwencji dla obszaru metropolitalnego. Dokładniej omówiono ją w podrozdziale 2.3. Stowarzyszenie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot przygotowało odrębną strategię rozwojową, która jest kompatybilna do ustaleń ZIT. Każda z gmin leżąca w obszarze metropolitalnym, niezależnie czy potencjalnym obszarze funkcjonalnym, czy rdzeniu, przyjęła dokument strategiczny.

Tabl. 12 Najważniejsze obowiązujące na poziomie krajowym dokumenty strategiczne i planistyczne, ich cele i narzędzia wdrażania w kontekście rozwoju miast i obszarów metropolitalnych

	Nazwa	Cele/ustalenia (wybrane)	Narzędzia/kierunki działań (wybrane)
STRATEGICZNE	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju - SOR (2017 r.)	<ul style="list-style-type: none"> - Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów, - Podniesienie skuteczności i jakości wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie 	<ul style="list-style-type: none"> - Zintegrowane Inwestycje Terytorialne PLUS – optymalizacja realizacji ZIT w Polsce. - Odnowiony Kontrakt Terytorialny
	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 - KSRR (2019 r.)	<p>„Największe aglomeracje, które w największym stopniu skorzystały z dotychczasowych działań prowadzonych w ramach polityki regionalnej, nie stanowią w KSRR obszaru strategicznej interwencji. [...] Kluczowe będzie dla nich generowanie zintegrowanych projektów rozwojowych, m.in. w zakresie zintegrowanego systemu transportu publicznego, podnoszenia jakości przestrzeni, poprawy jakości środowiska naturalnego, w tym jakości powietrza.”</p>	/
	Krajowa Polityka Miejska - KPM (2015 r.)	<p>Cel strategiczny: Strategicznym celem polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców.</p> <p>Cel szczegółowy: Stworzenie warunków dla skutecznego, efektywnego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności na obszarach metropolitalnych</p>	<p>Główną płaszczyznę strategicznego dialogu rządowo-samorządowego dotyczącego realizacji celów Krajowej Polityki Miejskiej stanowi Komisja Wspólna Rządu i Samorządu Terytorialnego (KWRiST), a szczególnie działający w jej ramach Zespół ds. Funkcjonalnych Obszarów Metropolitalnych i Miejskich (FOMM).</p>
PLANISTYCZNE	Koncepcja przestrzennego zagospodarowania a kraju 2030 - KPZK (2011 r.)	<p>Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych głównych ośrodków miejskich; - Intensyfikacja powiązań funkcjonalnych pomiędzy głównymi węzłami sieci osadniczej w układzie krajowym i międzynarodowym; - Integracja obszarów funkcjonalnych głównych ośrodków miejskich.

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza strategii rozwojowych gmin obszaru metropolitalnego wykazuje korelacje z założeniami koncepcji zrównoważonego rozwoju. Planowanie rozwoju w tej koncepcji polega na właściwym wykorzystaniu trzech kapitałów (trzech filarów): przyrodniczego, ludzkiego i ekonomicznego (*planet, people, profit*) (Latoszek 2016). W niemal każdej strategii pojawia się „społeczeństwo”, „jakość życia”, „kapitał ludzki”, „kapitał społeczny”, a także „wzrost przedsiębiorczości”, „wzrost gospodarczy”, „wzrost konkurencyjności”. Problemem jest ochrona zasobów przyrodniczych. Jako cel lub priorytet występuje ona w mniej niż 20 przypadkach. Z reguły zastępowana jest szerszym pojęciem „przestrzeń”, pod którym kryją się inwestycje drogowe, w infrastrukturę techniczną, poprawa estetyki, remonty itp.

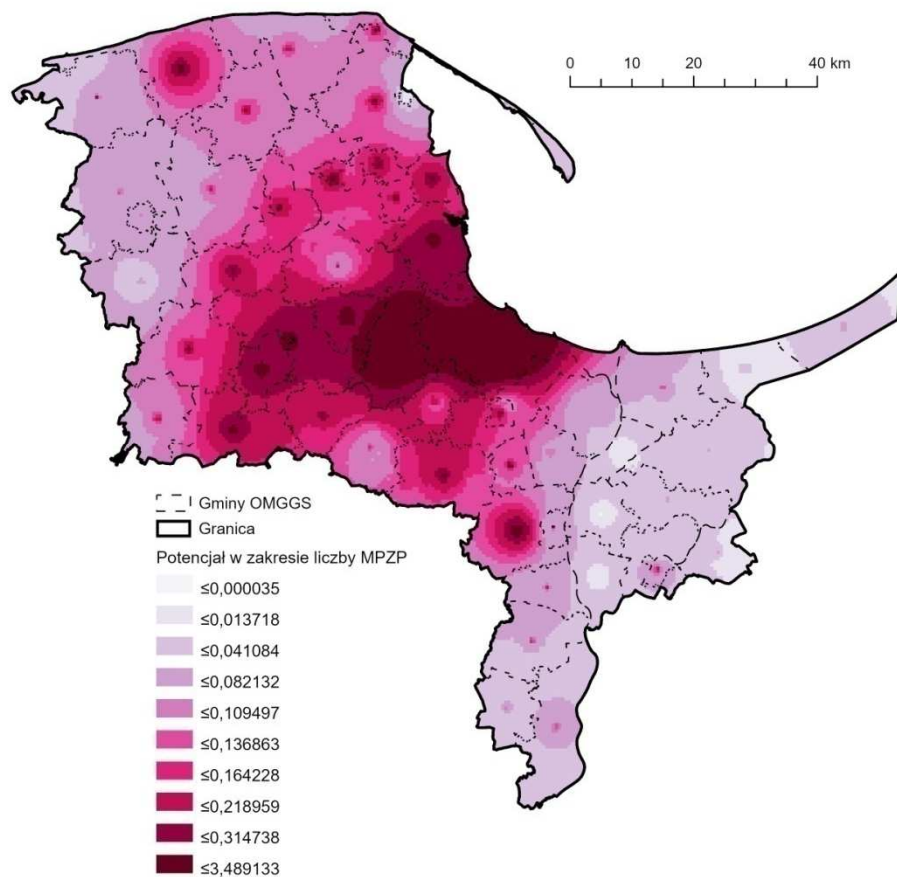
Kategoria „przestrzeni” w celach strategicznych pojawia się najczęściej. Jako drugą wskazuje się „gospodarkę”, następnie „mieszkańców”. Położenie głównego nacisku na działania infrastrukturalne (w przestrzeni) wskazują na strategię konsumowania środków. Jednocześnie takie wskazania są kluczowe w procesie pozyskiwania środków zewnętrznych.

Wiele z samorządów Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot wskazuje na rozwój turystyki, wyodrębniając tą gałąź gospodarki jako odrębny cel strategiczny. Rozwój rolnictwa wskazano jedynie w dwóch gminach – Choczewie i Pelplinie, mimo, że rolnictwo stanowi ważny aspekt gospodarczy obszaru. Gdańsk jako jedyny wskazał na mobilność, a Nowa Wieś Lęborska na ochronę zdrowia, jako tych zadań, które są istotne w kontekście rozwoju strategicznego gmin. Cztery samorzady – miasto Tczew, miasto Wejherowo, miasto Pruszcz Gdański i gmina Somonino – uznały za znaczący cel rozwój budownictwa mieszkaniowego. Generalnie miasta graniczące lub dobrze skomunikowane z rdzeniem Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot dynamicznie rozwijają się w zakresie budownictwa mieszkaniowego, co jest wynikiem intensywnych procesów suburbanizacyjnych zachodzących na ich obszarze. Na ogół jest to jednak efekt prywatnych inwestycji nie dość kontrolowanych w ramach polityki przestrzennej gminy. Dewastujące efekty dla środowiska i krajobrazu towarzyszą tym procesom w większości gmin nie tak OMGGS jak i w całym kraju. Zarządzanie rozwojem zabudowy mieszkaniowej lub jego brak świadczą o świadomości władz lokalnych jak istotny jest to proces. Istota ta ma wymiar (1) ekonomiczny, objawiający się np. wysokością wpływów z podatków, (2) środowiskowy, który może dotyczyć np. niszczenia habitatów pod nową zabudowę, (3) techniczny, dotyczący wzrastających kosztów budowy i utrzymania infrastruktury technicznej, a także (4) społeczny,

który może dotyczyć zanikania relacji sąsiedzkich. Pełne zestawienie celów wskazanych w strategiach rozwojowych gmin stanowi załącznik nr 2.

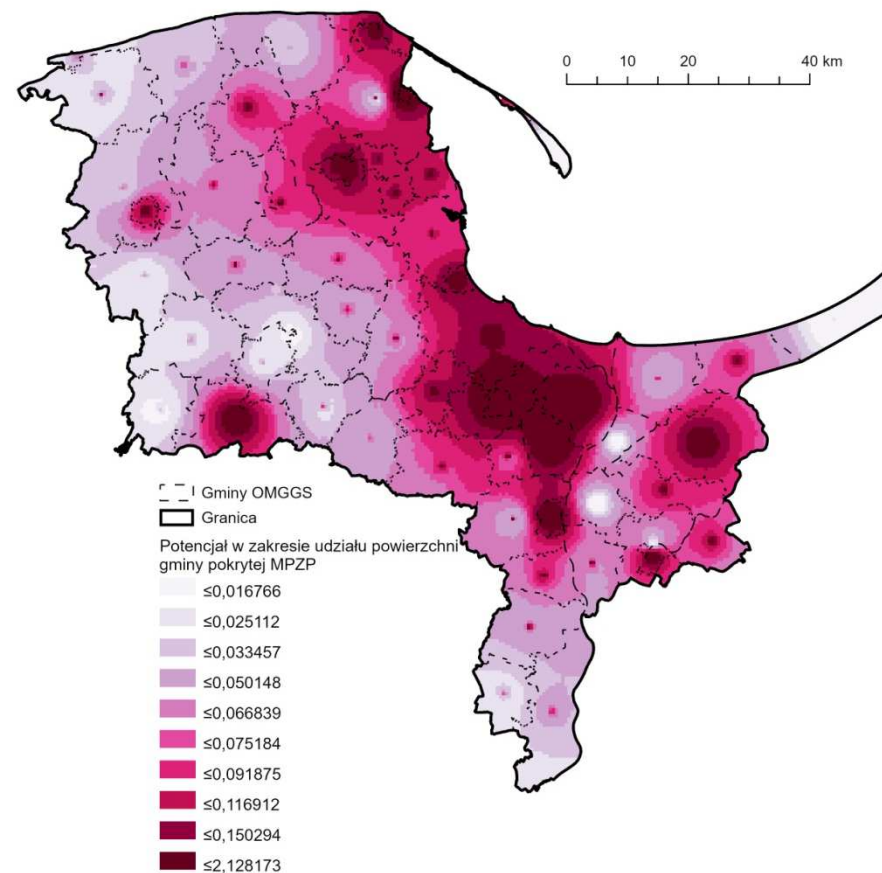
Realizacji powyższych celów mają służyć dokumenty planistyczne: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Studium jest dokumentem obligatoryjnym i nie stanowi prawa miejscowego. Ostatnie nowelizacje prawa gospodarowania przestrzenią przyniosły wymóg sporządzania tzw. bilansu obszarów przeznaczonych pod zabudowę jako sposób na uniknięcie nadpodaży terenów zainwestowanych oraz obniżenie kosztów związanych z niekontrolowaną suburbanizacją. Nie każda z gmin dostosowała się już do zmian przepisów. Prawem miejscowym jest plan miejscowy. Liczbę planów i udział ich powierzchni w obszarach gmin przedstawiają ryc. 39 i 40.

Aktywność gmin w zakresie uchwalania planów miejscowych jest duża w rdzeniu obszaru metropolitalnego oraz obszarze funkcjonalnym. Największą liczbę aktów przyjmują Rady Gminy Żukowo oraz Gdańska. Procedura planistyczna jest długotrwałym procesem, który w najlepszym wypadku może trwać nie krócej niż 9 miesięcy, w przeważających przypadkach trwa jednak dłużej. Przewagę w tym zakresie mają miasta i gminy, które dysponują odpowiednią kadrą i odpowiednią wielkością środków finansowych. Liczba planów miejscowych nie jest wyznacznikiem ani ich jakości, ani rzeczywistej powierzchni podlegającej ochronie i odpowiedniemu zagospodarowaniu. Zależność pomiędzy liczbą planów a powierzchnią gmin pokrytą planami nie jest widoczna. Największym udziałem pokrycia powierzchni planami mają gminy: Pruszcz Gdański (miejska i wiejska), Suchy Dąb, Cedry Wielkie, Nowy Dwór Gdański, Władysławowo, miasto Wejherowo, miasto Puck, Stężyca, Lębork, miasto Malbork. Można przypuszczać, że rozwój przestrzenny tych gmin jest odpowiednio kontrolowany i zaplanowany. Innym aspektem jest jakość planów, ich aktualność (także pod względem prawa) oraz trwałość ustaleń (liczba ewentualnych zmian niewielkich obszarów, co z reguły burzy zamysł urbanistyczny projektanta). Duża liczba planów o małej powierzchni może świadczyć o ustalaniu funkcji i parametrów zabudowy zgodnie z intencją potencjalnego inwestora, co także może zburzyć pewną ideę rozwoju zwartej struktury przestrzennej, którą łatwiej jest zachować i utrwalić w planach obejmujących osiedle lub część dzielnicy lub całą jednostkę urbanistyczną. Małe plany miejscowe mogą świadczyć również o konieczności ustalenia takich funkcji i parametrów zabudowy dla określonego budynku, który nie mógłby powstać na podstawie decyzji o warunkach zabudowy, wydawanych w przypadku braku planu miejscowego (ryc. 41).

Ryc. 39. Rozkład potencjałów w zakresie liczby planów miejscowych uchwalonych w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot

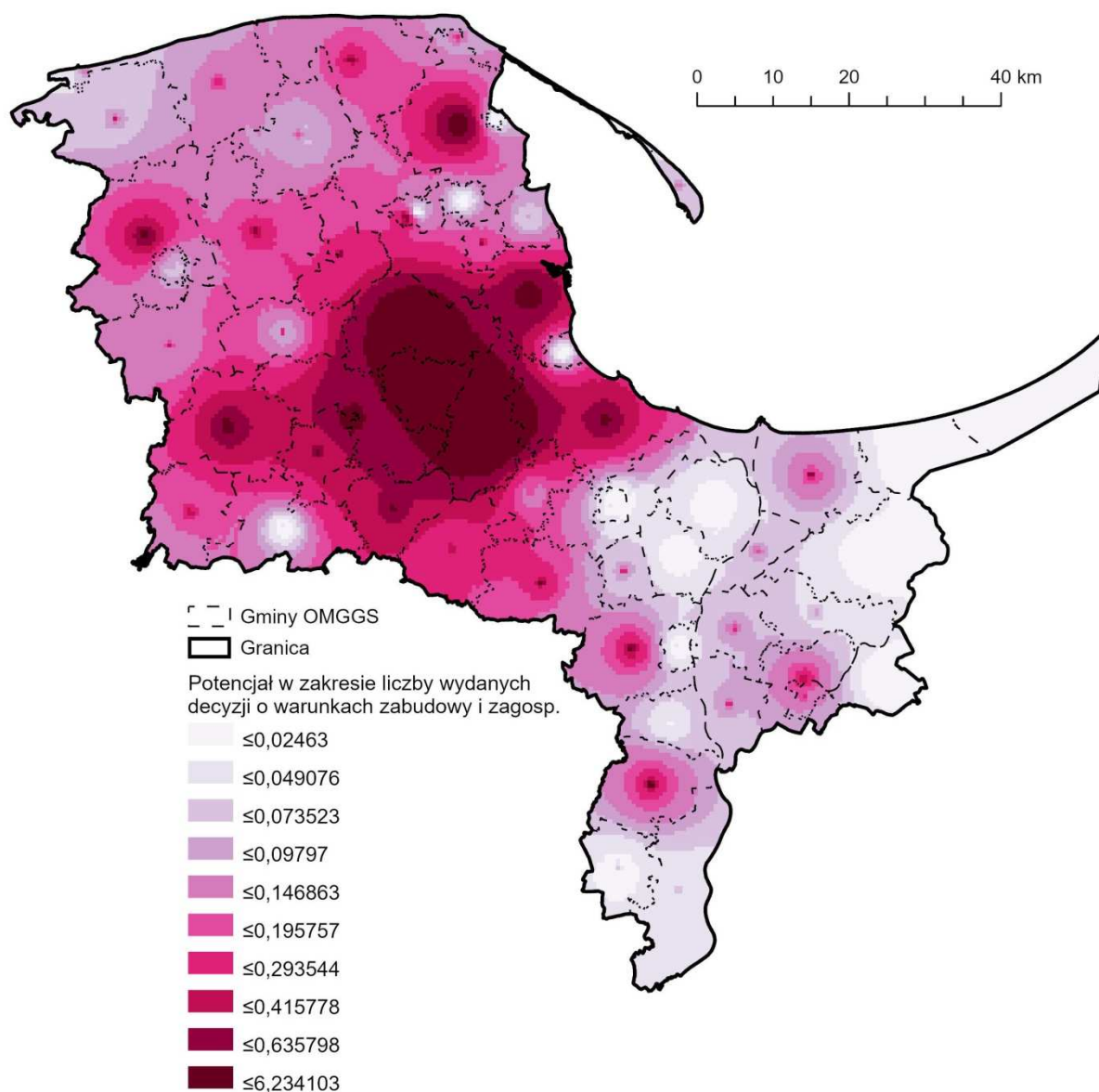
Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 40. Rozkład potencjałów w zakresie udziału powierzchni gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot pokrytych planami miejscowymi

Źródło: Opracowanie własne.

O złych skutkach rozwoju przestrzennego opartego na tzw. wuzetkach napisano już wiele, np. Nowak (2012), Brzeziński (2013), Jeżak, Wierzchowski (2014). Wadliwość działania narzędzia jest oczywista: brak planowania urbanistycznego, tzw. dobre sąsiedztwo, brak wymogu zgodności ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy czy możliwość pozyskania decyzji na działkę nienależącą do wnoszącego. Na ryc. 41 można zauważyć prężnie rozwijającą się strefę suburbanizacyjną Trójmiasta, na którą presja urbanizacyjna jest największa i która jest realizowana głównie z wykorzystaniem wuzetek.

Ryc. 41. Rozkład potencjału w zakresie liczby decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu wydanych w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Warto zwrócić uwagę na zestawienie mapy potencjału udziału powierzchni gmin w pokryciu planami miejscowymi i mapy potencjału w zakresie decyzji o warunkach zabudowy. Decyzje jako substytut planów miejscowych zgodnie z intencją ustawodawcy miały być wydawane po to, aby nie zahamować procesu budowlanego w długotrwałym okresie sporządzania planów. W momencie uchwalenia planu decyzje wygasają. Praktyka pokazuje jednak, że gminy leżące w bezpośrednim sąsiedztwie rdzenia wykorzystują decyzje jako główne narzędzie swojej polityki przestrzennej. Potencjał w zakresie jest bardzo silny i rozprzestrzenia się na inne gminy. Model potencjału wyraźnie wskazuje, że gminy, które wykorzystują plany miejscowe, rzadziej korzystają z „wuzetek”. Te dwie mapy pokazują różne podejścia do planowania przestrzeni w gminach, które są wobec siebie komplementarne.

Na podstawie modeli potencjału można stworzyć typologię realizowania polityki przestrzennej, opartej na trzech głównych podejściach:

- dążenie do objęcia planami miejscowymi całego obszaru gminy, stosowane głównie przez Pruszcz Gdański (gmina miejska i wiejska), Suchy Dąb, Cedry Wielkie, Nowy Dwór Gdański, Władysławowo, miasto Wejherowo, miasto Puck, Stężycę, Lębork, miasto Malbork, miasto Tczew,
- uchwalanie niewielkich obszarowo, ale licznych planów miejscowych, realizowane głównie przez Żukowo, Przodkowo, Kartuzy, Chmielno i Gdańsk, gminę Tczew, Trąbki Wielkie,
- rozwijanie nowej zabudowy przy pomocy decyzji o warunkach zabudowy, stosowane przez Szemud, Żukowo, Przodkowo, gminę Puck, Nową Wieś Lęborską oraz Sierakowice.

Gminy Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot zadania z zakresu planowania przestrzennego realizują z różnym skutkiem, prowadząc politykę samodzielnego rozwoju. Korzystna w tym zakresie byłaby rozważna i interdyscyplinarna współpraca wszystkich samorządów członkowskich. Prowadzony dotychczas dialog nie przynosi pożądaných w tym zakresie rezultatów, zatem konieczna jest zmiana systemowa, która powiązałaby rozwiązania legislacyjne z chęcią wykorzystania lokalizacji wszystkich, ale i indywidualnych gmin wchodzących w skład obszaru metropolitalnego. Można zauważyć, że silna presja inwestycyjna dotyczy w dużym stopniu rdzenia obszaru oraz miejskiego obszaru funkcjonalnego, a w mniejszym stopniu potencjalnego obszaru funkcjonalnego (strefy wskazano na ryc. 5). Świadczyć to może o silnej koncentracji potencjału rdzenia, którego

dyfuzja i siła przyciągania nie kończy się na gminach sąsiednich, ale sięga dużo dalej. Dynamika rozwojowa wpływa na inwestycje, których realizacja wymaga niekiedy różnych polityk i podejść, nie są one zawsze w odpowiedni sposób stymulowane i kontrolowane.

4.4. Jakość i warunki życia

4.4.1. Mieszkalnictwo

15 lutego 1989 lutego podczas Forum podzespołu ds. polityki mieszkaniowej w ramach obrad Okrągłego stołu Hanna Kulesza²¹ powiedziała: „System polityki mieszkaniowej, który był realizowany spowodował to, że co najmniej dwóm pokoleniom Polaków wrosło w świadomość, że mieszkanie w Polsce się należy” (Borodziej, Garlicki 2004: 64-65). Do tego dnia uznawano wyposażenie obywateli w mieszkanie za zadanie publiczne. Transformacja gospodarki i późniejsze zmiany w polityce mieszkaniowej spowodowały obecnie postrzeganie mieszkanie jako dobra rynkowego. W latach 30. głód mieszkaniowy wynosił według różnych szacunków od 320 tys. do 1 mln mieszkań. Tylko 70,4% miejskich gospodarstw domowych mieszkało samodzielnie. To w latach 30. ubiegłego wieku powstały osiedla zbudowane substandardowo, zwyczajowo nazywane: „Abisynia”, „Pekin”. Sytuacja była dramatyczna.

W latach powojennych na mocy Dekretu z dnia 26 października 1945 r. o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze m.st. Warszawy²² (tzw. Dekretu Bieruta) całkowicie przemianowana została polityka mieszkaniowa na ziemiach polskich – również tych odzyskanych. Do najważniejszych kwestii uregulowanych dokumentem należy ta, że po wejściu w życie aktu wszelkie nieruchomości gruntowe stały się własnością państwa. Budynki, które się na tych gruntach znajdowały, pozostawały własnością właścicieli. Było to dużym odstępstwem od przepisów polskiego prawa, bowiem zasadą było, że własność budynku jest związana z własnością gruntu, a przejście gruntu we własność innego właściciela automatycznie oznaczało przejście własności budynku. Wszystkie decyzje kwaterunkowe: umowy najmu, uregulowania zasiedlenia, ilości mieszkańców w lokalu, stało się właściwością odpowiednich Komisji Kwaterunkowych. Po wprowadzeniu publicznej kontroli najmu lokali właściciele nieruchomości (zarządcy domów) zobowiązani byli do m.in.

²¹ Hanna Kulesza była uczestnikiem obrad Okrągłego Stołu jako reprezentant strony opozycyjno-solidarnościowej.

²² Zgodnie z art. 2.1 Dekretu publiczną gospodarkę lokalami stosowano w Warszawie, Łodzi, Gdańsku, Lublinie, Krakowie, Katowicach i Poznaniu.

podania do publicznej wiadomości informacji o każdym wolnym lokalu. Brak podporządkowania groził poważnymi sankcjami. Mówiąc wprost: nie było możliwości zarządzania własnymi zasobami; interes publiczny był nadrzędny wobec motywów prywatnych.

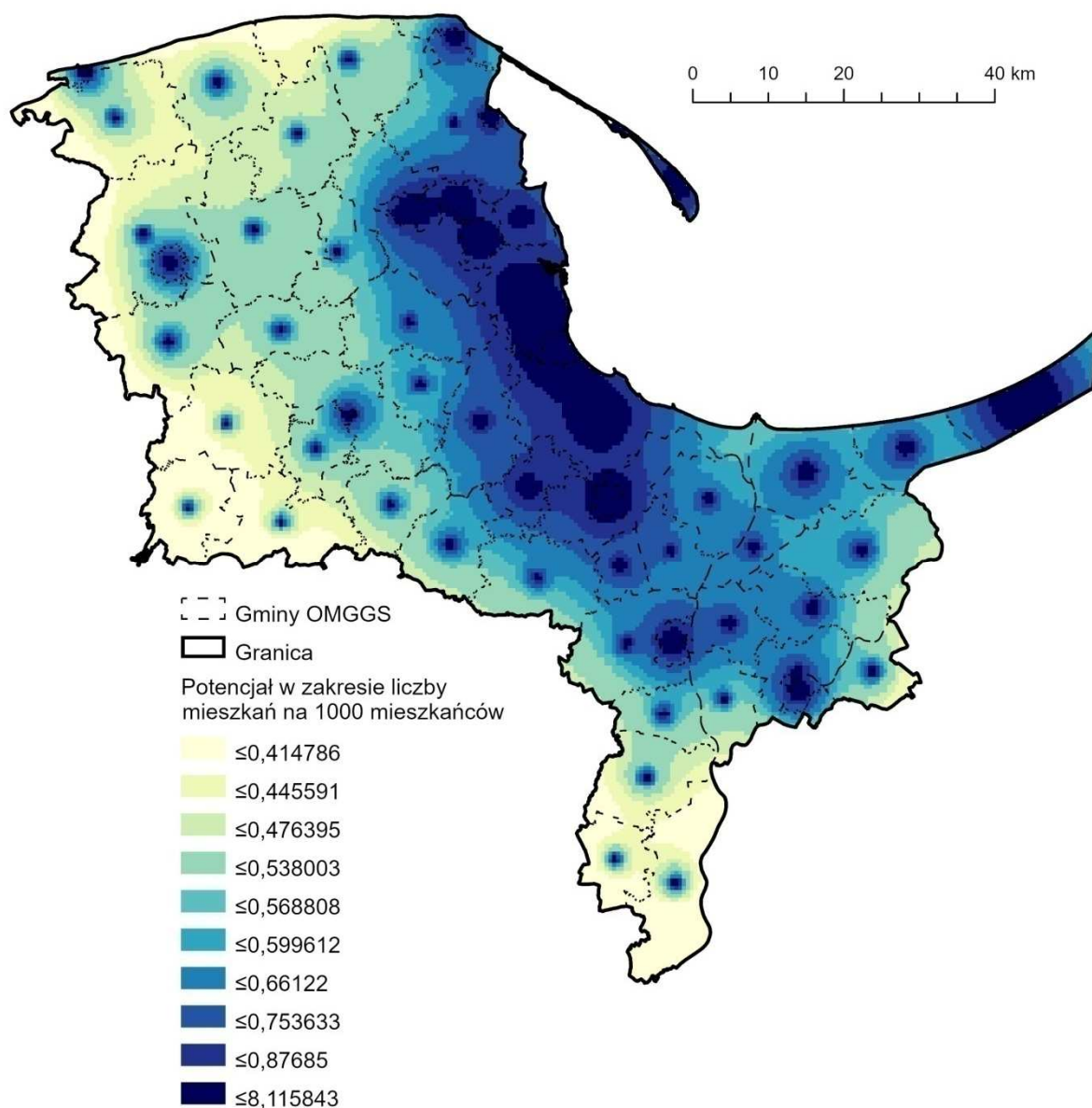
Po latach rządów centralnie sterowanych, nadeszły lata decentralizacji, a wraz z nią niekontrolowana prywatyzacja we wczesnych latach 90. Jej skutki odczuwane są w Polsce po dziś dzień. Jak wskazano powyżej często przeludnione mieszkania komunalne były w bardzo słabym stanie technicznym, w zabudowie substandardowej, a mimo to, chęć posiadania własnego mieszkania, a także znaczne bonifikaty z tytułu wykupu, przeważały. Mieszkania w szybkim tempie zmieniały właścicieli. Reforma mieszkalnictwa w latach 90. miała na celu uruchomienie praw rynkowych, usprawnienie polityki mieszkaniowej państwa i opracowanie i uruchomienie nowych narzędzi, które docelowo miały powodować zahamowanie niekorzystnych zjawisk w zakresie mieszkalnictwa.

W latach 1990-1995 próbowano osiągnąć wzrost podaży sektora mieszkań na wynajem o umiarkowanych czynszach a także zwiększyć efektywny popyt na zakup mieszkania oraz uruchomić remonty budynków mieszkalnych. Stosowane w latach późniejszych instrumenty mające wspomóc tę politykę powoli wygaszono, mając za uzasadnienie kryzys gospodarczy. Wycofanie się państwa ze stymulowania wydatków na mieszkalnictwo zostało zamortyzowane dzięki sprawnie funkcjonującemu systemowi kredytów mieszkaniowych oraz wzrostowi zamożności ludności. Obecnie do celów polityki mieszkaniowej w Polsce należą wzmocnienie zdolności kredytowej gospodarstw domowych, jako sposobu dochodzenia do własności, oraz wsparcie budowy mieszkań w ramach rozpoczynającego się programu Mieszkanie+.

W obliczu tak intensywnych przemian i rewolucyjnych zmian sytuacja nie ustabilizowała się, a posiadanie własnego mieszkania stanowi ciągle dobro luksusowe, często związane również z zadłużeniem na co najmniej kilkadziesiąt lat. O ile w miastach rynek nieruchomości rozwija się prężnie, o tyle w mniejszych miejscowościach i wsiach praktycznie nie istnieje. Potencjał mieszkaniowy wyrażony liczbą mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, przedstawia ryc. 42.

Sytuacja na rynku mieszkaniowym w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, nie jest równomierna. Dominujący potencjał wyrażony liczbą mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców koncentruje się w Gdańsku, następnie

w Gdyni, Sopocie, Redzie, Wejherowie, Pruszczu Gdańskim, Helu i Krynicy Morskiej. Około dziesięciokrotnie niższym potencjałem w tym zakresie charakteryzuje się cały miejski obszar funkcjonalny (oznaczony na ryc. 5), a także teren do Lęborka na zachodzie, do Krynicy Morskiej na wschodzie oraz do Malborka na południe. Obszary peryferyjne w rzeczywistości wykazują nieco niższe wartości. Bardzo widoczne są linie ekwipotencjalne, wskazujące dyfuzję współśrodkową tego potencjału od centrum rdzenia.

Ryc. 42. Rozkład potencjałów w zakresie liczby mieszkań przypadające na 1000 mieszkańców w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.
 Źródło: Opracowanie własne.

Analizując wskaźniki standardu mieszkaniowego – liczbę izb przypadającą na 1 osobę oraz powierzchnię użytkową mieszkań na 1 osobę, można zauważyć, że mimo znacznego

postępu, wciąż popyt nie został zaspokojony (tabl. 13). Wskaźniki znacznie różnią się od standardów zachodnioeuropejskich – mieszkania są przeludnione i ciasne, co wskazuje na konieczność rozgęszczenia ich i – mimo spadku liczby ludności (szczególnie w miastach) – wzrostu ich liczby i poprawy jakości.

Tabl. 13. Standardy mieszkaniowe w wybranych gminach obszaru metropolitalnego w 2017 r.

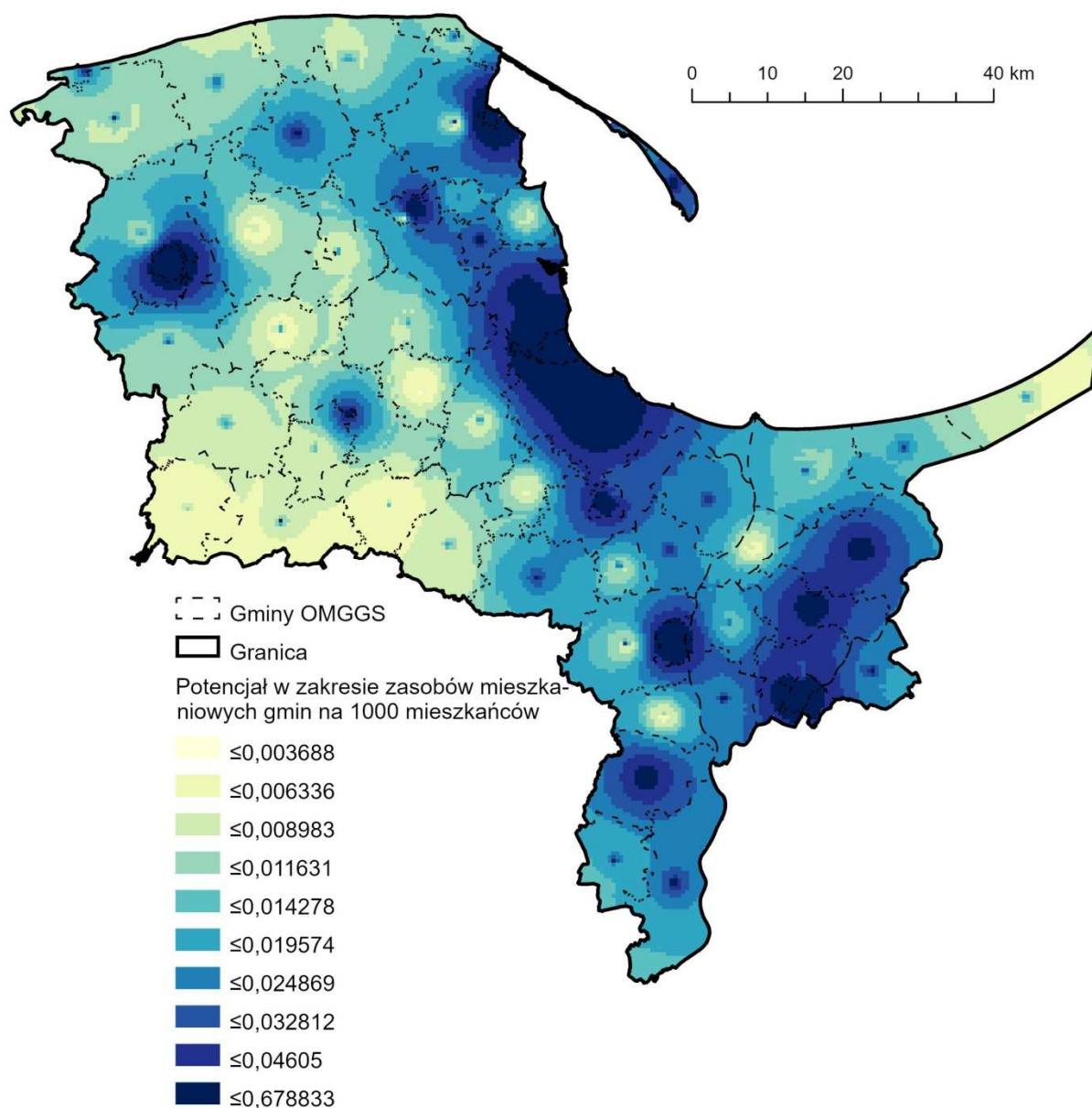
Gminy o najniższym wskaźniku		Gminy o najwyższym wskaźniku	
Powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 osobę [m ²]			
Pelplin	19,1	79,9	Krynica Morska
Gniewino	19,2	52,8	Władysławowo
Miłoradz	19,4	50	Łeba
Lichnowy	20	48,9	Jastarnia
Łęczycze	20,5	41,2	Sztutowo
Liczba izb przypadająca na 1 osobę			
Miłoradz	1,05	0,25	Krynica Morska
Gniewino	1,02	0,40	Władysławowo
Pelplin	0,98	0,41	Jastarnia
Lichnowy	0,97	0,43	Łeba
Sierakowice	0,97	0,50	Sztutowo

Źródło: Opracowanie własne.

Mimo znacznych inwestycji mieszkaniowych realizowanych przez deweloperów (podmioty prywatne), wskaźniki europejskie znacznie się różnią od polskich. Istotą jest jednak dostrzeżenie znacznych nierówności w analizowanym obszarze. Wyjaśnieniem tych rozbieżności jest gospodarka lokalna, skupiona na realizacji usług typowo sezonowych. W miejscowościach znajdujących się na mierzejach wskaźniki są zdecydowanie korzystniejsze. Z reguły domy są rozbudowywane na poczet możliwości wynajmu turystom albo mieszkania są zajmowane tylko w okresie letnim, przez osoby niezameldowane na stałe. W miejscowościach, gdzie dominuje rolnictwo, w domach rodzinnych mieszka kilka pokoleń. Odmienną grupą są domy w strefie podmiejskiej miast, gdzie wskaźniki są zbliżone do średnich europejskich. Warto też zaznaczyć, że ceny nieruchomości w województwie pomorskim należą do najwyższych w kraju (średnią znacznie zawiąza Trójmiasto) i wciąż rosną. Część istniejącego zasobu mieszkaniowego jest niewykorzystana. Ponad 1,5 tys. budynków w obszarze metropolitalnym stanowią pustostany (GUS 2018).

Jak podaje Twardoch (2019: 35) „działania zwiększające dostępność mieszkań powinny być podejmowane z pełną świadomością stanu mieszkalnictwa i przy pełnym

zrozumieniu jego kontekstu”. Najbiedniejszej części społeczeństwa, która nie ma zapewnionego lokum, z pomocą przychodzą samorządy lokalne, które w ramach swoich zasobów zapewniają im mieszkania. Największa koncentracja potencjału w zakresie zasobów mieszkaniowych gmin, wyrażonych liczbą mieszkań gminnych ogółem na 1000 mieszkańców, znajduje się w miastach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem (ryc. 43). Potrzeby mieszkaniowe są tam znacznie większe niż na obszarach wiejskich.

Ryc. 43. Rozkład potencjału w zakresie zasobów mieszkaniowych gmin w przeliczeniu na 1000 mieszkańców Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Należy zwrócić uwagę, że „pasmem wzniesień” potencjałów w tym zakresie charakteryzują się gminy Nowy Dwór Gdański, Nowy Staw, Malbork oraz miasta Malbork i Tczew, które wytworzyły swój lokalny silny ośrodek policentryczny. Pomiędzy nim a rdzeniem potencjał wyraźnie spada. Wschodnia część Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem, ma wyraźnie wyższy potencjał w tym zakresie. Najniższym potencjałem charakteryzują się gminy peryferyjne – Krynica Morska, Sulęcyno i Stężycza.

Polityki mieszkaniowe na terenie gmin leżących w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, realizowane są przy pomocy różnych narzędzi (wskazanych w podrozdziale 4.3). Można wysnuć wniosek, że gminy leżące w bezpośrednim sąsiedztwie rdzenia, które dążą do zapewnienia 100% pokrycia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, posiadają wyższy potencjał w zakresie liczby mieszkań na 1000 mieszkańców, niż te gminy, które wybrały inne podejście. Warto zadać pytanie czy w dłuższym okresie dla gminy nie jest lepszym rozwiązaniem sporządzać plany i oczekiwać realizacji ich zapisów przez inwestorów, niż wydawać decyzje dopiero wtedy, gdy ten się pojawi. Należy zwrócić uwagę, że w przypadku obowiązującego planu miejscowego na danym terenie inwestor, aby rozpocząć budowę musi uzyskać pozwolenie na budowę, a w przypadku jego braku, musi uprzednio czekać jeszcze na wydanie decyzji o warunkach zabudowy lub oczekiwać na plan miejscowy, co znacznie wydłuża proces inwestycyjny.

Osoby, które nie mogą pozwolić sobie na długoterminowe spłaty kredytów lub nie spełniają progów wymaganych do otrzymania lokalu komunalnego, mają ograniczone możliwości zaspokojenia potrzeby posiadania mieszkania. Najem mieszkania na rynku pochłania znaczną część średnich zarobków. Sytuację uratować miało budownictwo społeczne – mieszkania na wynajem z regulowanym czynszem. Jedynym samorządem w omawianym obszarze, który w sposób czynny buduje mieszkania na wynajem, jest miasto Gdańsk. W obszarze mieszkalnictwa konieczna jest interwencja polityki państwowej. O tej trudnej sytuacji pisała Twardoch (2019), twierdząc, że potrzebne są rozwiązania systemowe, wynikające z kompromisu.

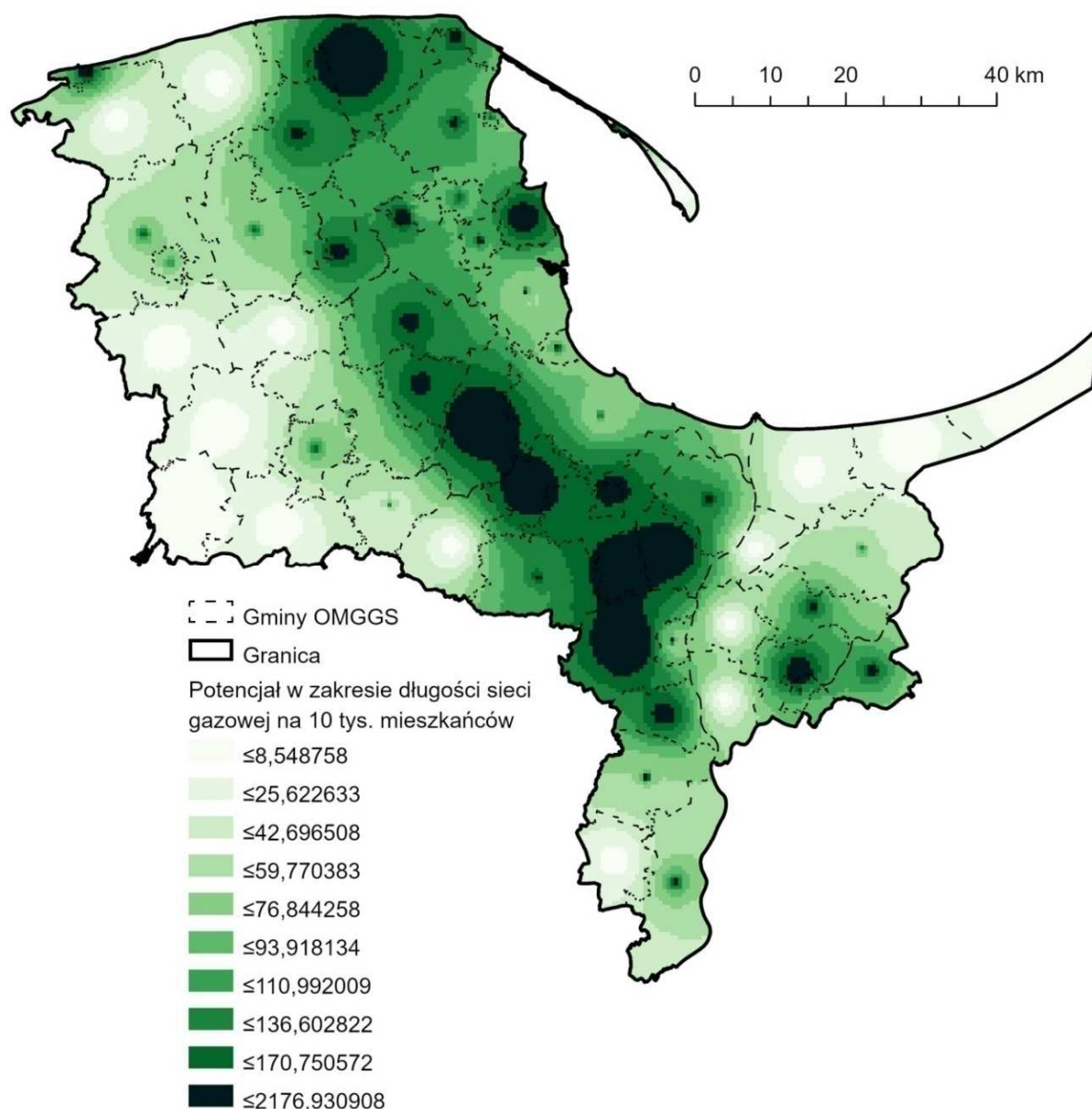
4.4.2. Inżynieria środowiska

Inżynieria środowiska obejmuje wszelkie rozwiązania techniczne, mające wpływ na dostarczanie, zużywanie i recykling albo konsumpcje dóbr środowiska w otoczeniu zurbanizowanym. Przyjęte rozwiązania mają na celu zachowanie środowiska przyrodniczego

w stanie równowagi, podtrzymywanie możliwości do homeostazy i odnawiania, w przypadku ekstremalnych zmian.

Funkcjonowanie obszarów zurbanizowanych i metropolitalnych to działanie w określonych, dynamicznych systemach. Z pewnych nawyków, dotyczących warunków życia, ciężko jest zrezygnować, stąd zmiany w tym zakresie postępują dużo wolniej. Jednak w czasach, gdy warunki są niepewne i zmiany klimatyczne postępują znacznie szybciej niż zakładano, należy wdrażać nowe taktyki adaptacyjne w sposób zdecydowany. Rozwój systemu jest możliwy wówczas, gdy dokładnie przeanalizuje się połączenie jego wejść, wyjść i informacji, aby stworzyć warunki, dzięki którym zwiększy się odporność na rozmaite stresy (Rose 2019). Ogromne znaczenie w zarządzaniu zmianą i planowaniu strategicznym ma obecnie nie konsumpcja a wtórne wykorzystanie zasobów oraz rozwój sieci przesyłowych: gazowych, telekomunikacyjnych, kanalizacyjnych, wodociągowych i elektrycznych a także gospodarka odpadami.

Powszechnie gaz ziemny uważany jest za alternatywę w stosunku do paliw kopalnych jako źródeł energii. Jest on obecnie szeroko stosowany w gospodarce. „Pozyskanie paliwa gazowego na wejściu do systemu gazowego, zachowanie spójnej rozbudowy systemu przesyłowego i dystrybucyjnego, wpływa na stopień zrównoważonego rozwoju, o czym świadczyć mogą wskaźniki, np. kosztów termoeekologicznych” (Grzędzielski, Mróz 2010: 39). W Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot największym potencjałem w zakresie długości sieci gazowej na 10 tys. mieszkańców charakteryzują się gminy sąsiadujące z rdzeniem obszaru metropolitalnego oraz Tczew, Suchy Dąb, Pszczółki i Krokowa (ryc. 44). Natomiast najniższym potencjałem w tym zakresie wykazują się pozostałe wsie i mało zaludnione obszary gmin miejsko-wiejskich, w większości leżące w potencjalnym obszarze funkcjonalnym (wskazanym na ryc. 5). Należy zauważyć, że rdzeń obszaru stanowi w tym modelu obszar II rzędu, a gminy położone w jego sąsiedztwie znacznie przeważają go tym potencjałem. Może to oznaczać, że Gdańsk i Gdynia koncentrują zasoby na uzbrajaniu w tę sieć nowych terenów mieszkaniowych. W przypadku wszystkich trzech miast rdzeniowych, interwencja może stanowić znaczny koszt lub być nawet nieopłacalna, stąd potencjał może być niższy. Powiązane są gminy Nowy Staw, Malbork i Stare Pole, których potencjał stanowi lokalne „wzniesienie”, otoczone gminami o niższym potencjale. W przypadku potencjału w zakresie infrastruktury technicznej wyraźnie zaznacza się trend polegający na zmniejszaniu się wartości potencjału od ośrodków silniej zurbanizowanych.

Ryc. 44. Rozkład potencjałów w zakresie długości sieci gazowej na 10 tys. mieszkańców w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

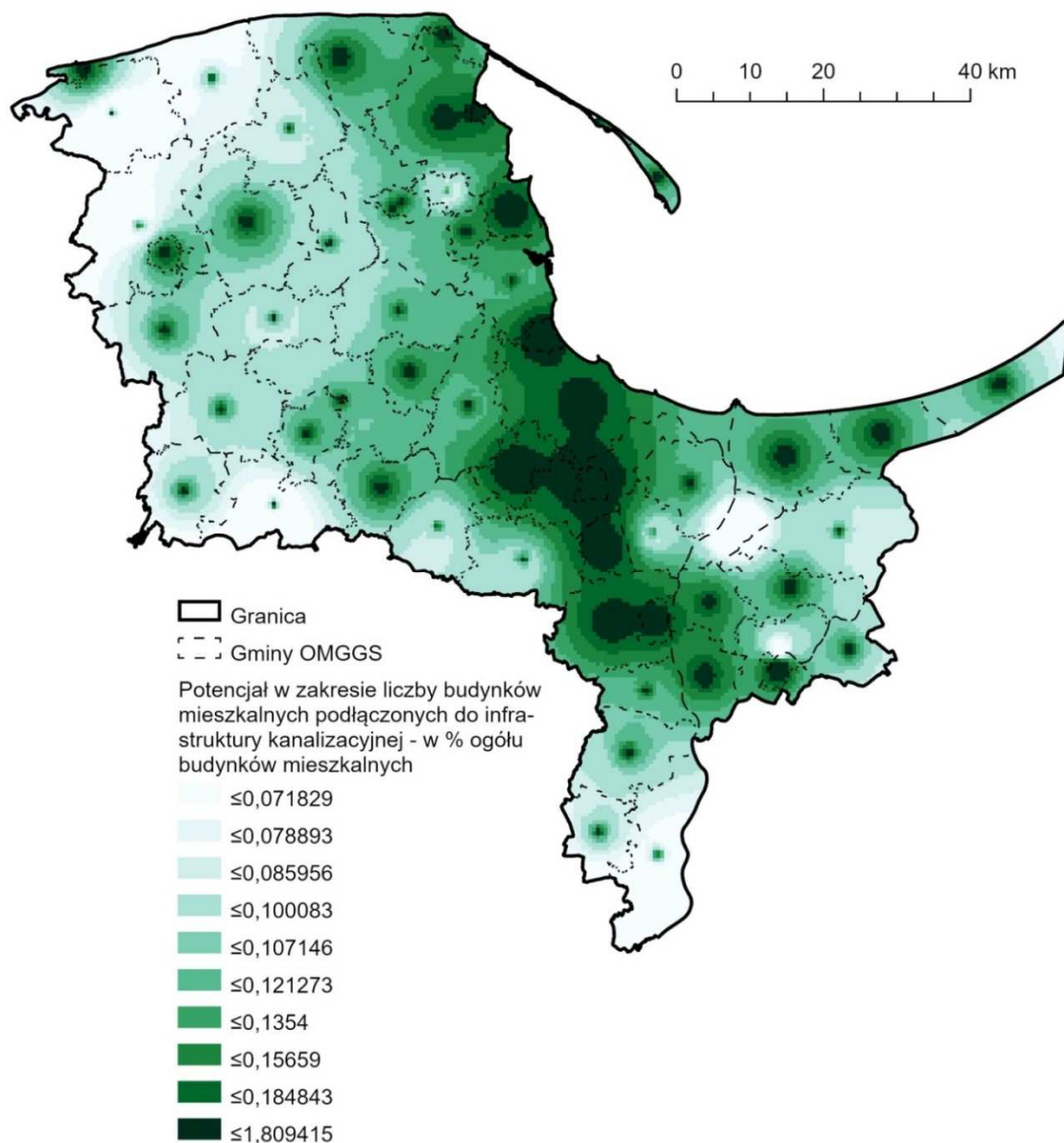
W toku rozwoju terenów zurbanizowanych należy zakładać, że uzbrojenie w sieci gazowe kolejnych fragmentów obszaru metropolitalnego będzie faktem. Należy zwrócić uwagę na korzyści płynące z restrukturyzacji gospodarki bazującej na paliwach kopalnych tj. węgla, w te korzystające z gazu – niższe zanieczyszczenie środowiska, większe zasoby, mniejsze koszty.

Do podstawowych sieci infrastruktury należą sieć wodociągowa i kanalizacyjna. Gdy od 2018 r. w prawie polskim pojawiła się nowelizacja ustawy Prawo Wodne, która wyłączyła ze ścieków wody opadowe i roztopowe, zmieniło się również podejście do ich

zagospodarowania. Od tej chwili stanowią one zasób do ponownego wykorzystania. W ślad za nowymi przepisami nie poszły inne konieczne zmiany natury ustawodawczej. Gminy na własną rękę próbują sobie z tym poradzić, stosując zachęty do tworzenia ogrodów deszczowych, retencjonowania wody (np. do podlewania ogródków) w przydomowych lub przyblokowych obszarach, a także zatrzymywania wody atmosferycznej w miejscu jej spadania (np. odtworzenie Potoku Wiczlińskiego w Gdyni). W dalszym ciągu jest to niewykorzystany potencjał.

Ścieki, które są wytwarzane poprzez działalność gospodarczą, w tym przemysłową, podlegają wielu obostrzeniom, zanim trafią do sieci. Trudniejszym zadaniem jest unikanie zanieczyszczeń przenikających do gleby z budynków mieszkalnych. Ryc. 45 i 46 przedstawiają potencjał udziału budynków mieszkalnych podłączonych do sieci kanalizacyjnej i wodociągowej w budynkach mieszkalnych ogółem. W miejscach gdzie tych sieci brakuje dominują indywidualne formy pozyskiwania wody (np. studnie) oraz gospodarowania ściekami (przydomowe szamba lub odprowadzanie nieczystości prosto do gruntu).

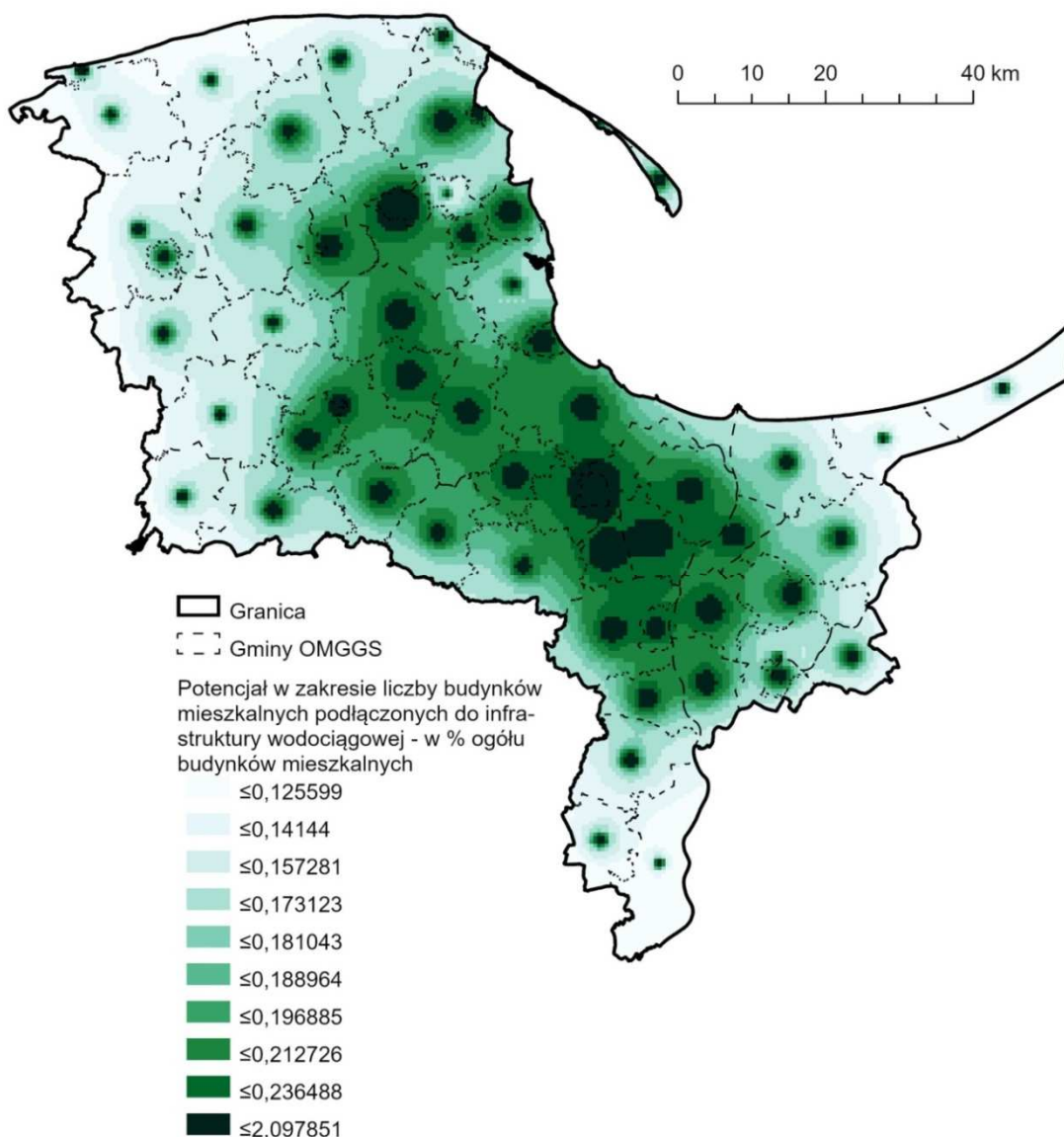
Należy zwrócić uwagę, że modele potencjału ww. infrastruktury technicznej wskazują na nierównomiernym rozmieszczeniu tego potencjału. Niższym potencjałem w tym zakresie charakteryzuje się Gdynia, leżące w rdzeniu Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem. W przypadku rozkładu potencjału w zakresie liczby budynków mieszkalnych podłączonych do infrastruktury kanalizacyjnej w % ogółu budynków mieszkalnych pasmo północ-południe, o najwyższych wartościach potencjału, zostaje przerwane poprzez lokalne obniżenia wartości tego potencjału w gminach: Reda, Suchy Dąb, Ostaszewo, gmina Malbork. Natomiast w przypadku rozkładu potencjału w zakresie liczby budynków mieszkalnych podłączonych do infrastruktury wodociągowej w % ogółu budynków mieszkalnych pasmo centralne, o najwyższych wartościach potencjału, zostaje przerwane poprzez lokalne obniżenia wartości tego potencjału w miastach: Gdynia i Reda.

Ryc. 45. Rozkład potencjału w zakresie liczby budynków mieszkalnych podłączonych do infrastruktury kanalizacyjnej w % ogółu budynków mieszkalnych w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Bez szczelnego, sprawnego i bezawaryjnego systemu inżynierii środowiska nie można mówić ani o dbałości o środowisko naturalne, ani o dobrostanie mieszkańców. Sytuacja braku podstawowej infrastruktury technicznej, pomimo XXI w. i znacznego rozwoju myśli inżynierskiej, wciąż jest powszechnie spotykana nie tylko na obszarach wiejskich, ale również niejednokrotnie w centrach dużych miast.

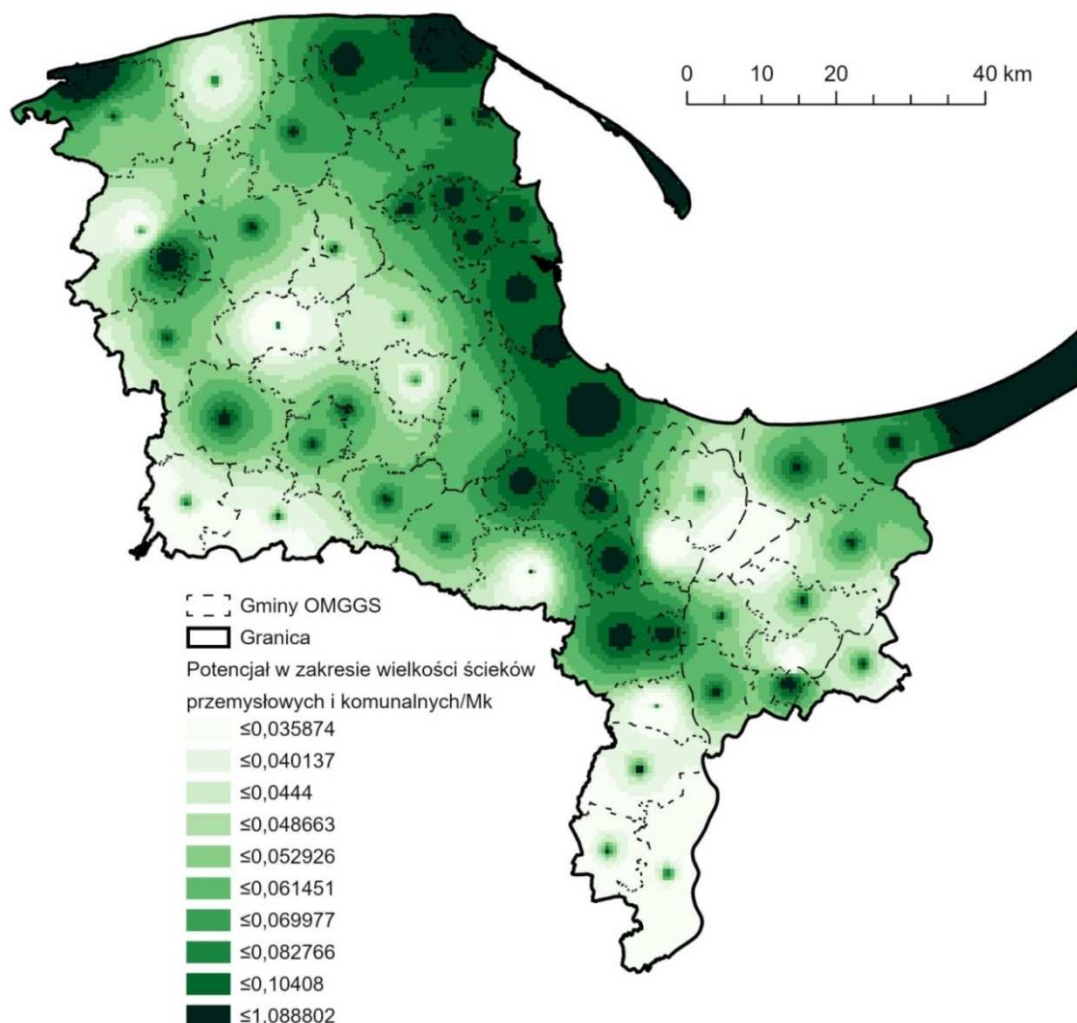

Ryc. 46. Rozkład potencjału w zakresie liczby budynków mieszkalnych podłączonych do infrastruktury wodociągowej w % ogółu budynków mieszkalnych w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Ilość ścieków przeliczona na mieszkańca w obszarze metropolitalnym obrazuje istotne możliwości wykorzystania tego potencjału (ryc. 47). Wraz z pojawieniem się problemów związanych z zagospodarowaniem i unieszkodliwieniem ścieków, pojawiły się pomysły na ich oczyszczanie i zwracanie środowisku. Większość już raz wykorzystanej wody powinna zostać poddana oczyszczeniu i ponownie wykorzystana. Stosuje się to jednak nie w sposób bezpośredni, a pośredni, poprzez uprzednie przesączenie oczyszczonej lub podczyszczanej wody przez warstwę gleby, skąd przenika ona do wód gruntowych. W 46 gminach obszaru

metropolitalnego w 2017 r. było 80 oczyszczalni ścieków obsługujących ok. 1,33 mln mieszkańców, co stanowi ok. 85% ludności obszaru metropolitalnego²³.

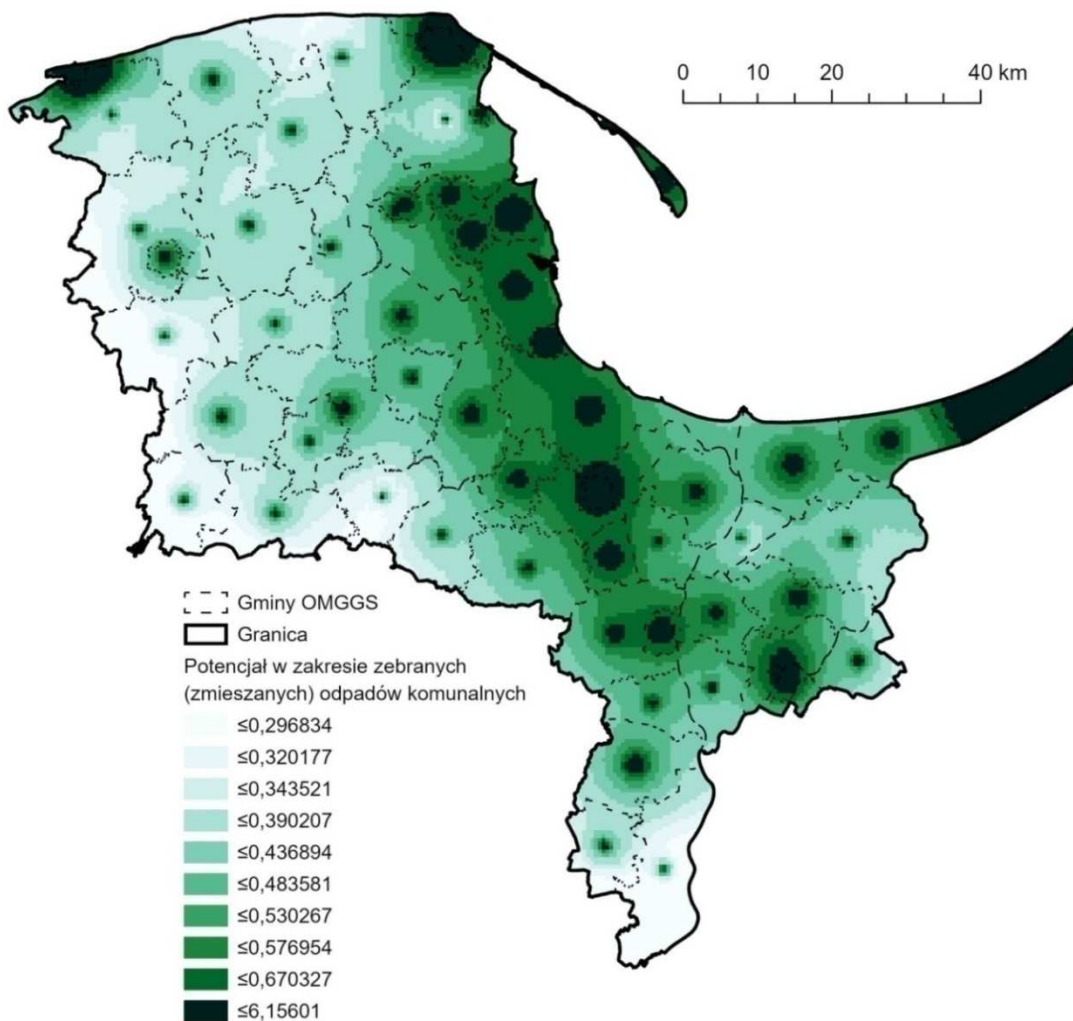
Ryc. 47. Rozkład potencjału w zakresie ilości ścieków przemysłowych i komunalnych ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

„W świecie wzrastającej presji na ochronę zasobów naturalnych i postępującej degradacji środowiska naturalnego Unia Europejska będzie zmuszona do przejścia na wydajniejszy model gospodarki w obiegu zamkniętym, w której zasoby ulegają odtworzeniu” (za: Manifesto for a resource-efficient Europe 2012). Świadomość odpowiedzialności za przyszłe pokolenia generuje zmiany odnośnie kolejnego zasobu – odpadów komunalnych (ryc. 48). W obszarze metropolitalnym najwięcej odpadów zmieszanych produkowanych jest w gminach wschodnich i nadmorskich, co może być

²³ Bank Danych Lokalnych, GUS, stan na 2017 r.

spowodowane turystycznym charakterem gospodarki. Jedyną z przyczyn mogących wpływać na zachowania mieszkańców i odwiedzających te gminy jest system kar za niesegregowanie śmieci lub też próba promowania korzystnych zachowań.

Ryc. 48. Zakres potencjału w zakresie ilości odpadów komunalnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

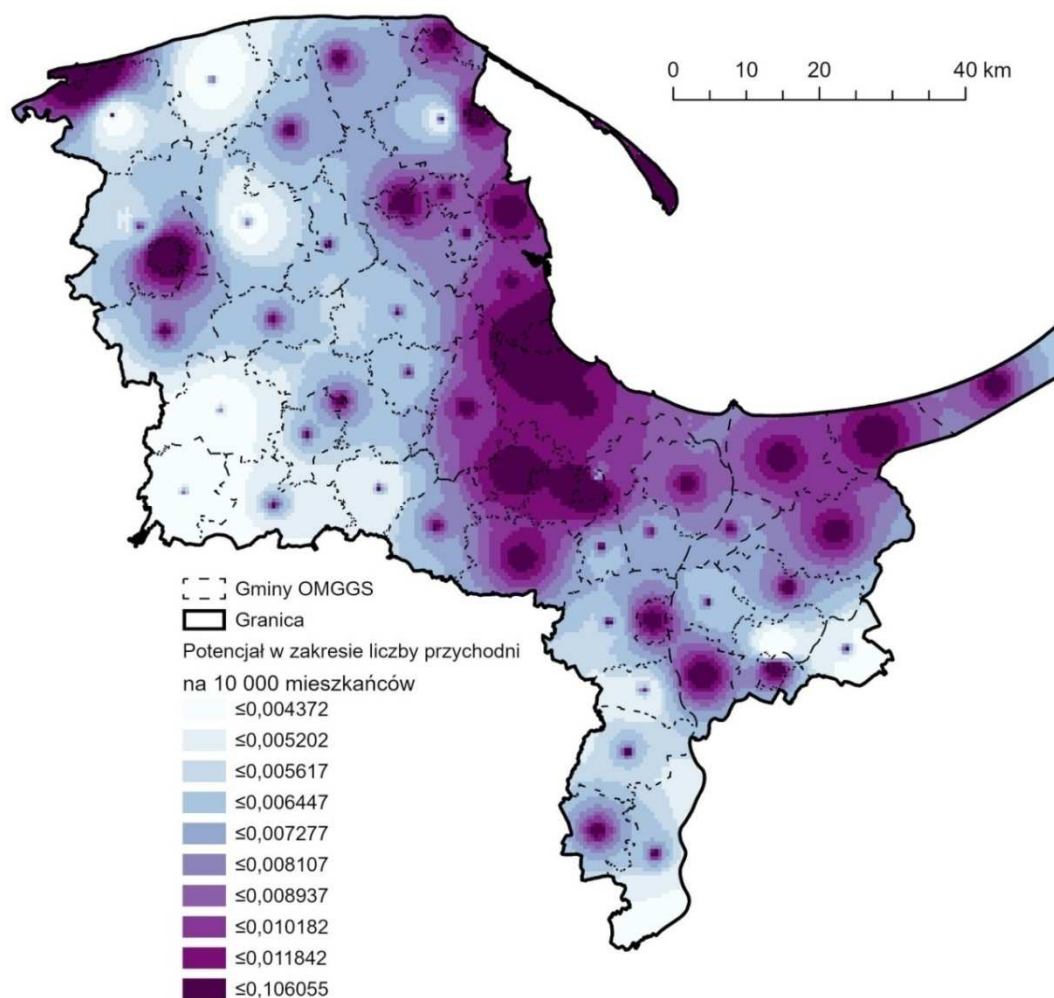
Rose (2019: 201) stwierdził, że „najważniejsza lekcja gospodarki ekologicznej brzmi: zwracaj uwagę na śmieci, bo im ich mniej, tym większa wydajność”. Prawie każde śmieci można ponownie wykorzystać. W Polsce segregacja śmieci wciąż jest wyzwaniem. Zmiana postaw może jednak pomóc wytworzyć nowe materiały przydatne w życiu codziennym. Największym wyzwaniem są odpady organiczne i zmieszane. Te pierwsze mogą posłużyć za kompost dla rolnictwa, jednak w większych miastach rolnictwo niemal nie istnieje, więc pozostaje okładanie w kompostowniach. Śmieci zmieszane, trafiają na wysypiska lub do spalarni – zanieczyszczając środowisko, zajmując przestrzeń i marnotrawiąc możliwości.

W związku z przedstawionymi modelami potencjału w zakresie ścieków oraz opadów (ryc. 47 i 48) należy postawić pytanie dotyczące wpływu turystyki na środowisko obszarów nadmorskich i gmin o dużym ruchu turystycznym. Modele potencjału ewidentnie wskazują na szkodliwość dużego ruchu turystycznego. Istnieje zależność polegająca na tym, że gminy o dominacji sektora turystycznego w gospodarce lokalnej charakteryzują się wysokim potencjałem w tym zakresie, a z uwagi na wskazane podobieństwa, wymagają rozwiązań systemowych.

4.4.3. Dostęp do usług

Przemiany w strukturze gospodarki cechują się zmniejszeniem roli przemysłu na rzecz usług. Ocena usług w dużej mierze zależy od ich struktury rodzajowej. Zróżnicowanie działalności usługowej można oprzeć na charakterze pracy – albo prostej, niewymagającej kwalifikacji, albo pracy wysoko kwalifikowanej (Golinowska, Kocot 2013). Ocenic usługi można również dostępem do nich – usługi podstawowe, ogólnodostępne, czyli podstawowa opieka zdrowotna, podstawowa i średnia edukacja, a także kina oraz galerie handlowe, oraz na usługi wyższe tj. szkolnictwo wyższe, teatry, filharmonie, galerie sztuki.

Dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem nie jest równomierny. Ryc. 49 przedstawia potencjał w zakresie liczby przychodni przypadających na 10 tys. mieszkańców w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot. Sytuacja opieki zdrowotnej wymaga zdecydowanej poprawy. Największym potencjałem w tym zakresie charakteryzują się pas terenu obejmujący rdzeń obszaru oraz gminy Władysławo, Puck, Kosakowo, Reda, miasto Wejherowo, Kolbudy, Pruszcz Gdański (miasto i gmina), Trąbki Wielkie a także Cedry Wielkie, Stegna, Sztutowo Krynica Morska oraz Nowy Dwór Gdański. Potencjał ten nie jest na tyle wysoki, aby oddziaływał w znacznym stopniu na gminy otaczające. Lokalnie wyższymi potencjałami charakteryzują się Tczew i Miłoradz, Lębork i Łeba. W sytuacji braku odpowiedniego dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej zdrowia życie mieszkańców może być zagrożone, co czas pandemii jednoznacznie wykazał. Do obszarów o najniższej wartości potencjału należą gminy Choczewo, Wicko, Łęczyce, Sierakowice, Sulęcyno, Somonino, Subkowy i gmina Malbork. Zmiany w dostępie do placówek medycznych możliwe są jedynie po przeprowadzeniu odpowiedniej reformy na poziomie rządowym.

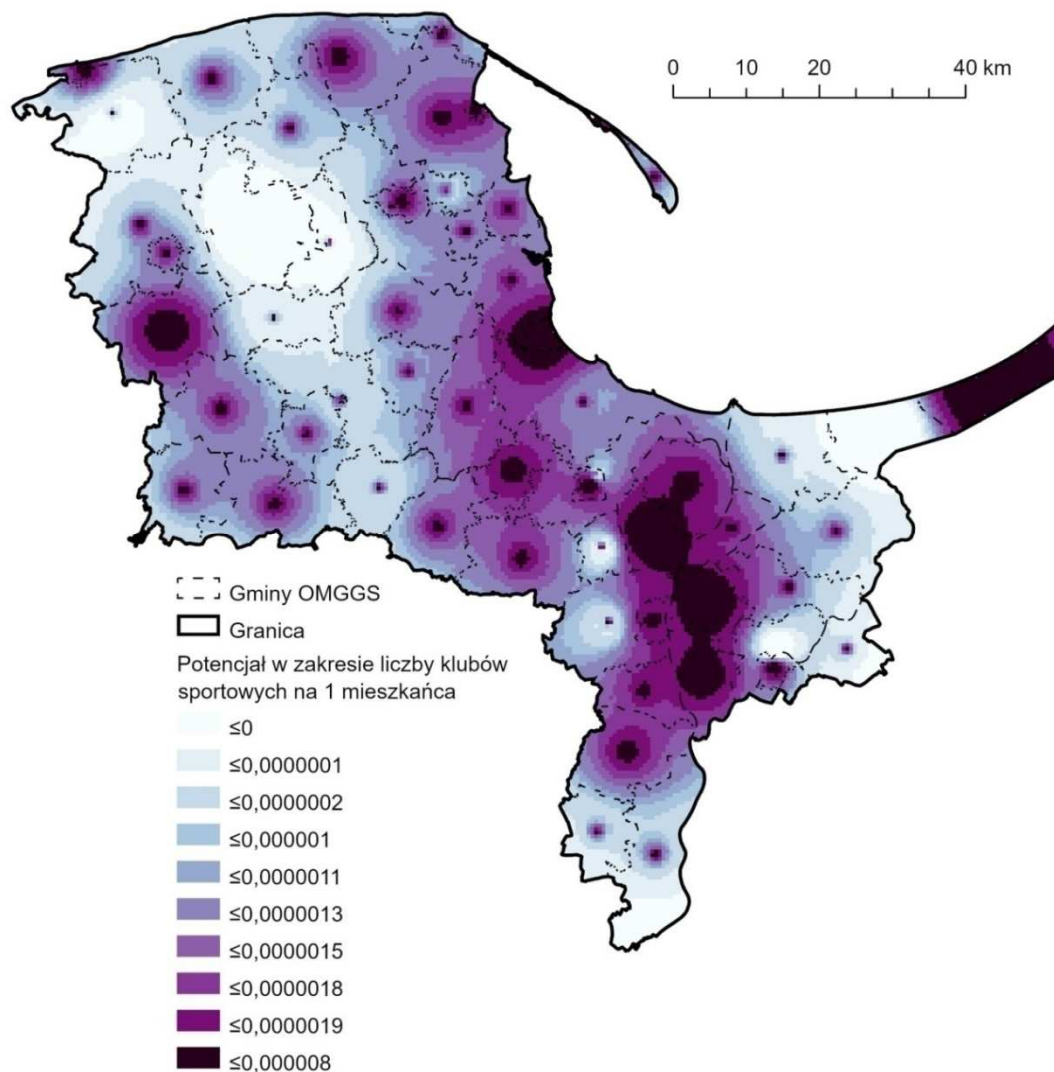

Ryc. 49. Rozkład potencjałów w zakresie liczby przychodni na 10 tys. mieszkańców gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Pomóc mieszkańcom w zachowaniu zdrowia może odpowiednia profilaktyka, w tym zdrowe odżywianie się i aktywność fizyczna. Podczas gdy trenerzy personalni, zajęcia na siłowniach, tj, pilates, joga, zumba i in. dominują w miastach, na wsiach i w mniejszych miastach występuje deficyt dodatkowych zajęć sportowych. W całym Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, rozmieszczone są kluby sportowe, które skłaniają do aktywności mieszkańców. Należy stwierdzić, że mieszkańcy całego obszaru metropolitalnego mają do nich zróżnicowany dostęp. Potencjał w zakresie liczby klubów sportowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (ryc. 50) rozmieszczony jest południkowo, tworząc trzy pasy. Największy z nich obejmuje centralne gminy obszaru, kolejny obejmuje gminy zachodnie położone peryfryjnie, a trzeci to miasto Krynica Morska. Należy zwrócić uwagę, że różnica w potencjałach w tym zakresie jest bardzo niewielka,

jedynie Sopot, Krynica Morska, Suchy Dąb, Miłoradz i Lichnowy stanowią obszary o wyższym potencjale.

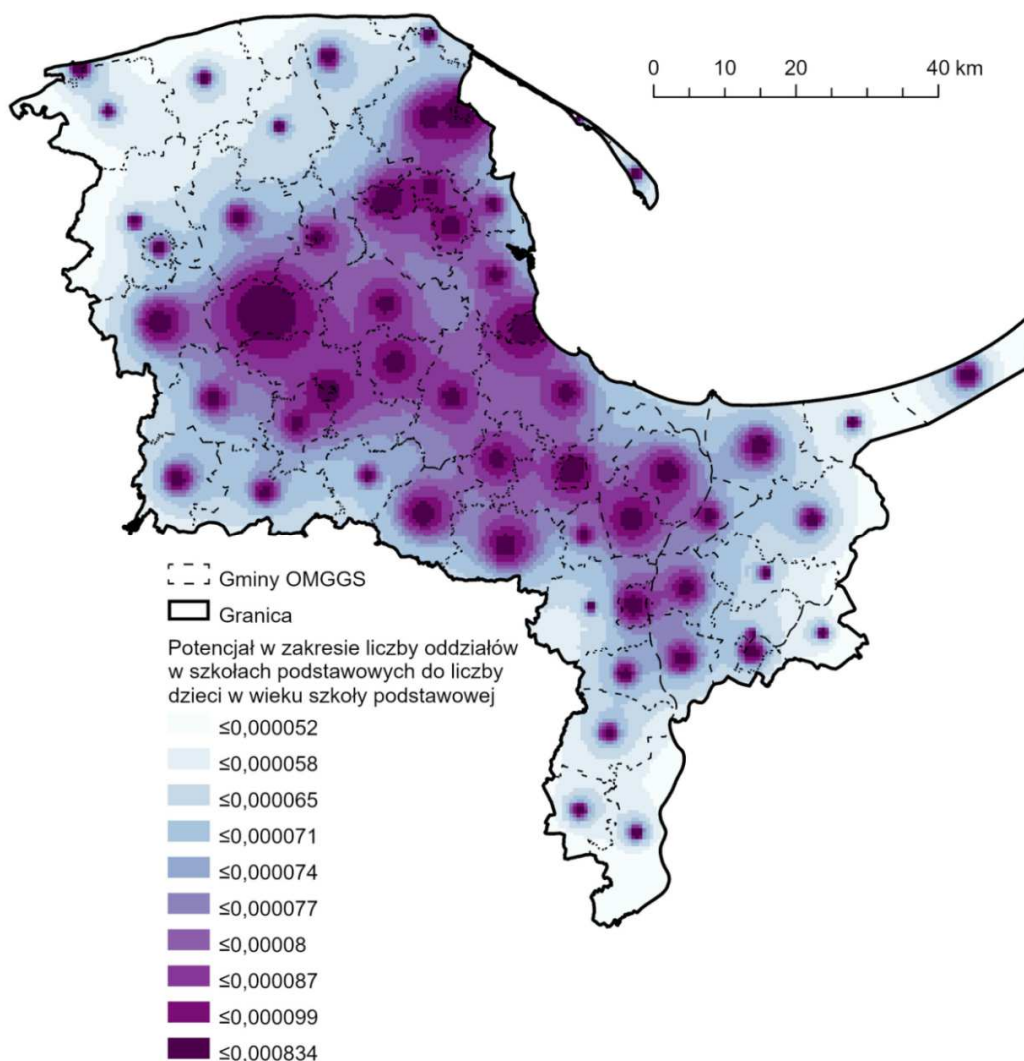

Ryc. 50. Rozkład potencjałów w zakresie liczby klubów sportowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Edukacja ma kolosalne znaczenie dla człowieka, jego rozwoju i przyszłych możliwości. Pozwala ona ujawnić predyspozycje fizyczne, intelektualne, estetyczne jednostki itd. po to, aby człowiek był świadomy swoich możliwości i mógł realizować swoje cele i pragnienia. W Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, znajdują się szkoły z wszystkich szczebli edukacji (podstawowego, średniego, wyższego), a także o różnych profilach (również specjalne i szkoły dla dorosłych). Największym potencjałem

w zakresie liczby oddziałów²⁴ w szkołach podstawowych w stosunku do liczby dzieci w wieku szkoły podstawowej charakteryzuje się Sopot i gmina Linia (ryc. 51). Model potencjału wykazał nieco wyższą wartość potencjału w miejskim obszarze funkcjonalnym (wskazanym na ryc. 5), choć różnice te nie są znaczące. Można stwierdzić, że ten potencjał jest względnie równomiernie rozmieszczony, co jest spowodowane tym, że edukacja podstawowa jest w Polsce obowiązkowa, a konieczność jej zapewnienia spoczywa na gminach.

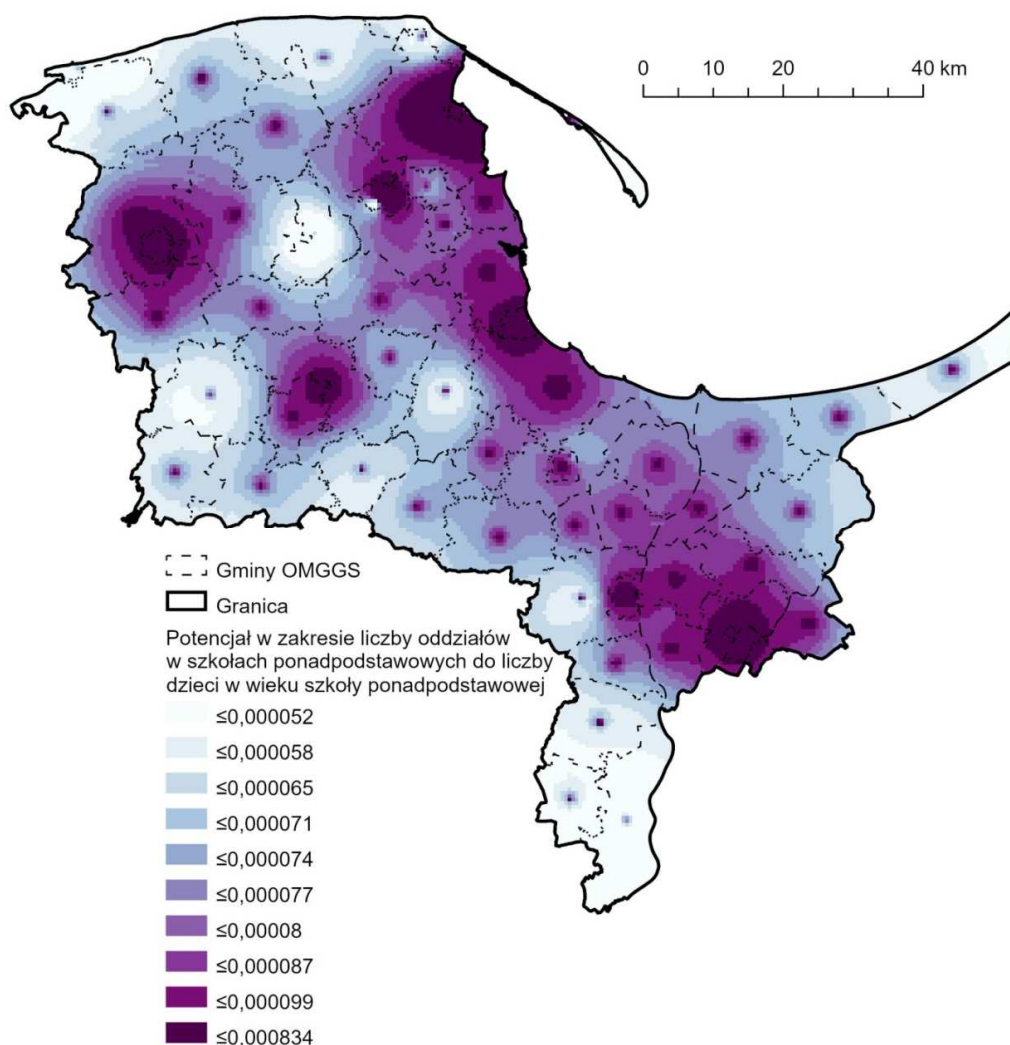

Ryc. 51. Rozkład potencjałów w zakresie liczby oddziałów w szkołach podstawowych w stosunku do liczby dzieci w wieku szkoły podstawowej w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

²⁴ Pojęcie „oddziału” nie jest tożsame z pojęciem „klasa”. W niniejszej pracy należy rozumieć klasę jako grupę dzieci z klasy 1, 2, 3 itd., natomiast oddział jako oddziały 1a, 1b, 1c itd. W tym rozumieniu klasa może składać się z kilku oddziałów.

Nauka na poziomie ponadpodstawowym²⁵ leży w dyspozycji powiatów. Linie ekwipotencjalne modelu (ryc. 52) układają się dookoła środków ciężkości, jakimi są środki geometryczne gmin, będących stolicami powiatów. Bardzo silne są: Puck, Tczew, Malbok, Kartuzy, Sopot, Wejherowo, Lębork. Dystans między tymi miastami wzmacnia potencjał pojedynczych ośrodków, tworząc obszar o dużym potencjale. Wyjątkiem od tej reguły jest powiat gdański, który znacznie odbiega potencjałem od innych powiatów w bliskim położeniu od Trójmiasta. Tak dobra dostępności i skomunikowanie może powodować brak popytu na usługi szkolnictwa ponadpodstawowego w tym rejonie – obsługa uczniów odbywa się w rdzeniu obszaru metropolitalnego.

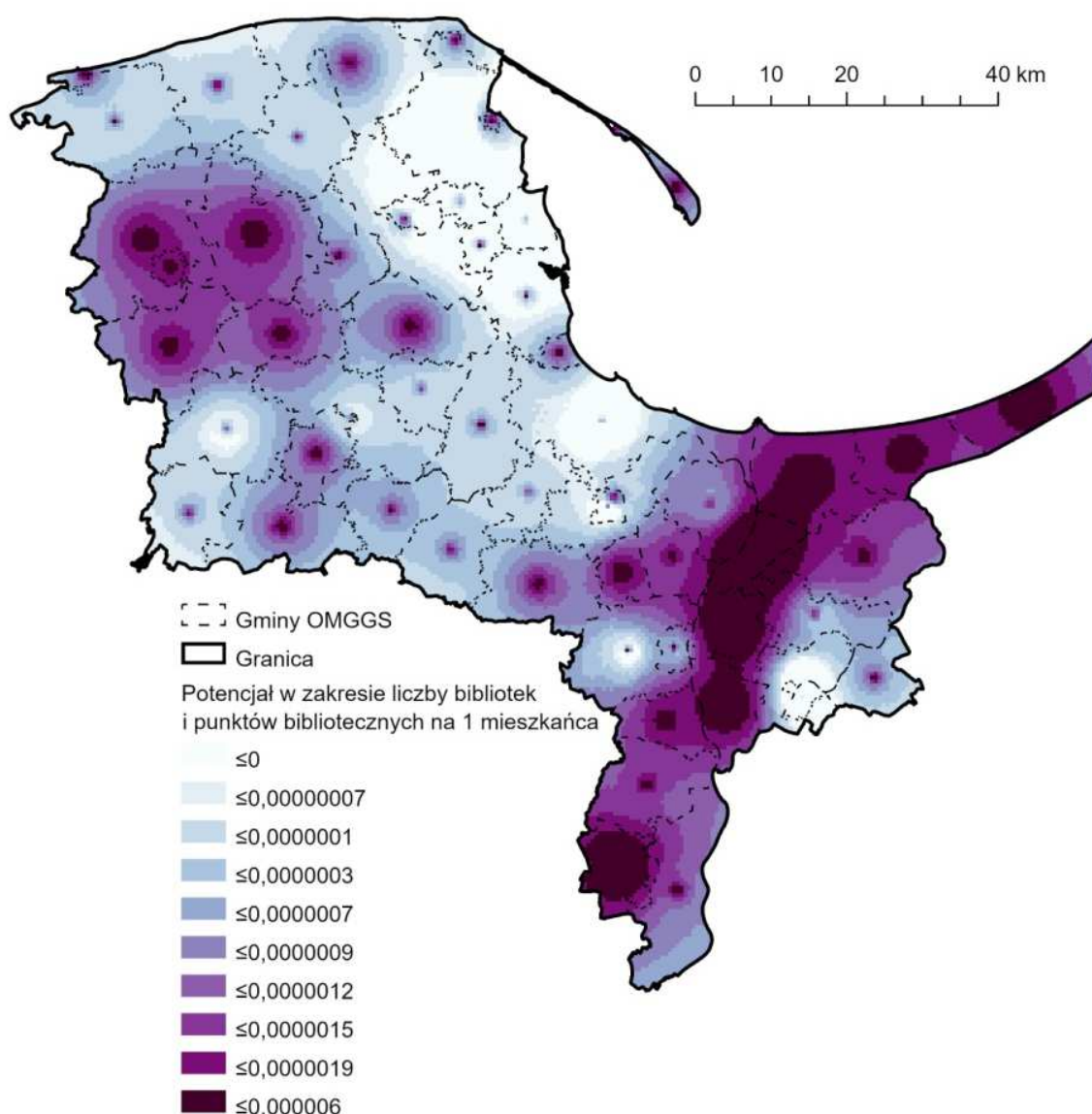

Ryc. 52. Rozkład potencjałów w zakresie liczby oddziałów w szkołach ponadpodstawowych w stosunku do liczby dzieci w wieku szkoły ponadpodstawowej w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

²⁵W niniejszej pracy poziom ponadpodstawowy szkolnictwa to szkoły średnie.

Do ważnych instytucji kultury mających duże znaczenie dla budowania kapitału ludzkiego i społecznego należą biblioteki, których potencjał zobrazowano przy pomocy modelu potencjału na ryc. 53. Mogą one zaspakajać potrzeby rozwoju człowieka niezależnie od statusu społecznego czy posiadanego majątku. Biblioteki, ich filie lub punkty biblioteczne znajdują się w każdej gminie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem, jednak potencjał tego zasobu koncentruje się w pasie gmin od Krynicy Morskiej, poprzez Sztutowo, Stegnę, Ostaszewo, Lichnowy, do Miłoradza i dalej poprzez Pelplin do gminy Morzeszczyn. Dużym potencjałem charakteryzują się także gminy Lębork, Nowa Wieś Lęborska, Cewice i Linia, które tworzą dużą koncentrację tego potencjału.

Ryc. 53. Rozkład potencjałów w zakresie liczby bibliotek w przeliczeniu na 1 mieszkańca gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Współcześnie biblioteki to miejsca, gdzie nie tylko można wypożyczyć książki, ale również miejsca spotkań, miejsca inkluzji społecznej, miejsca szerzenia tożsamości lokalnej oraz kultury współczesnej. Stanowią nierzadko kulturalne serca miejscowości i miast, z tego względu ich znacznie wyrasta ponad funkcję biblioteczną.

Do często wykorzystywanych możliwości rozrywki masowej należą kina. Nie ma ich w każdej z gmin. Głównie koncentrują się w Gdańsku. Obszary peryferyjne albo nie mają dostępu do tych instytucji, lub jest on w sposób znaczny utrudniony. Niektóre z gmin korzystają z kin znajdujących się poza obszarem metropolitalnym, np. gmina Nowy Dwór Gdański korzysta z kin elbląskich.

Obszar metropolitalny jest wyposażony w nowoczesną sieć centrów handlowych, które niejednokrotnie oferują również kina, kluby fitness czy punkty gastronomiczne. W takich miejscach bez problemu można nabyć produkty z całego świata, a także załatwić drobne sprawunki w punktach typu kantor, dorabianie kluczy, usługi krawieckie itd. Do najpopularniejszych należą:

- w Gdańsku: City Forum, Forum Gdańsk, Galeria Przymorze, Galeria Handlowa Madison, Alfa Centrum Gdańsk, Centrum Handlowe Auchan Gdańsk, Centrum Handlowe Manhattan Gdańsk, Centrum Handlowe Morena, Fashion House Outlet Centre, Galeria Bałtycka Gdańsk, Galeria Chełm, Galeria Zaspą, Gdańska Hala Targowa, Morski Park Handlowy, Park Handlowy Matarnia, Galeria Metropolia,
- w Gdyni: Klif Gdynia, Centrum Handlowe Batory, Centrum Handlowe Riviera, Centrum Kwiatkowskiego, Dom Towarowy Chylonia, Witawa Centrum Rodzinne,
- w Rumi: Galeria Rumia, Port Rumia Centrum Handlowe Auchan,
- Centrum Handlowe Kaszebe w Kartuzach, Galeria Kociewska w Tczewie, Park Handlowy we Władysławowie, Galeria Puck, Galeria Malborska, itp.

Z raportu PRCH Retsil Research Forum wynika, że Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot zajmuje trzecie miejsce w Polsce pod względem nasycenie powierzchnią handlową (za: www.trójmiasto.wyborcza.pl).

W rdzeniu obszaru metropolitalnego rośnie także powierzchnia biurowa. W 2017 r. wynosiła blisko 700 tys. m², co plasowało Trójmiasto na trzecim miejscu w kraju. Do największych kompleksów biurowych zaliczyć można: Olivie Buisness Centre oraz Alchemię w Gdańsku, Łużycka Office Park oraz kompleks Tensor w Gdyni. Rozpoczęła się również

budowa kompleksu Gdynia Waterfront przy Nabrzeżu Prezydenta w Gdyni oraz niebawem mogą zostać uruchomione tereny stoczniowe w Gdańsku. Gdańsk dysponuje zdecydowaną większością powierzchni biurowej w regionie, przyciągając tym samym duże polskie firmy, ale i dużych zagranicznych najemców. Dzięki tego typu inwestycjom, dobrej lokalizacji, dostępnej bazie pracowników, rynek obszaru metropolitalnego ma ogromny potencjał rozwojowy w całym obszarze metropolitalnym.

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot ma też bogatą ofertę kulturalną świadczoną przez różnorodne instytucje. Znajduje się tu ponad 60 muzeów i skansenów, 16 teatrów, 5 oper i filharmonii oraz prawie 20 galerii i wystaw (za: www.pomorskie.travel.pl). Część z nich czerpie z tradycji i lokalnej kultury (np. Żuławski Park Historyczny, Muzeum Morskie w Gdańsku), a część ma charakter ogólnopolski i międzynarodowy (np. Muzeum II Wojny Światowej, Gdański Teatr Szekspirowski, Państwowa Galeria Sztuki w Sopocie). Obszar zamieszkiwany jest przez grupy etnograficzne - Żuławiaków, Kociewiaków oraz Kaszubów. Koncentracja usług wyższego rzędu znajduje się w Gdańsku i Gdyni. Zestawienie wszystkich jednostek kulturalnych znajduje się w załączniku 3.

Liczne obiekty kulturowe można podzielić na główne grupy:

- obiekty o tematyce historycznej,
- obiekty o tematyce morskiej oraz rybackiej,
- obiekty o tematyce tożsamościowej (kaszubskiej, żuławskiej lub kociewskiej),
- obiekty o funkcji metropolitalnej,
- obiekty o wysokich walorach architektonicznych,
- inne obiekty, o innej tematyce.

Struktura rodzajowa usług realizowanych w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia, objętym badaniem, jest zróżnicowana. Analizując przestrzenny rozkład potencjałów w zakresie usług należy wskazać dużą siłę rdzenia, którego potencjał rozchodzi się odśrodkowo na gminy sąsiednie, a także w dwóch podstawowych kierunkach – na północ do Władysławowa oraz na południowy-wschód do Tczewa. Drugim silnym ośrodkiem jest Lębork, który stanowi ważne miasto subregionalne. Warte podkreślenia jest względnie równomierny dostęp do usług szkolnictwa podstawowego, a także wysoki potencjał w zakresie liczby bibliotek, ich filii oraz punktów bibliotecznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach wykazujących słabszy potencjał w innych zakresach. Niemniej w całym obszarze metropolitalnym można zauważyć chęć wzmocnienia roli kultury w rozwoju

gospodarczym i spójności społecznej obszaru, opartej na lokalnej tożsamości i bogatej historii. Przestrzenny rozkład instytucji kultury jest związany także z lokalną kulturą i tożsamością. Usługi wyższego rzędu świadczone są głównie w rdzeniu obszaru.

5. Niewykorzystane zasoby rozwojowe, rekomendacje oraz ich implikacje dla polityki rozwoju obszaru metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

5.1. Model potencjału rozwojowego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

5.1.1. Potencjałowa struktura funkcjonalno-przestrzenna Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Jedną z istotniejszych cech potencjału jest jego addytywność. Obszar metropolitalny jest złożonym systemem połączonych nośników potencjałów, których suma może być jednym ze sposobów odzwierciedlenia jego stopnia rozwoju. Zastosowany model potencjału, z racji jego graficznej prezentacji, umożliwia również analizę przestrzennego rozkładu potencjału rozwojowego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem. Model potencjału rozwojowego OMGGG (ryc. 54) to suma wszystkich map modeli potencjału znajdujących się w niniejszej pracy, za wyjątkiem:

- map modeli potencjału dochodu z PIT i CIT oraz dofinansowania UE, które są składową mapy modelu potencjału w zakresie dochodu ogółem,
- mapy modelu potencjału w zakresie komunalnych zasobów mieszkaniowych, które zawierają się w modelu potencjału liczby mieszkań ogółem,
- mapy modelu potencjału liczby uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na rzecz mapy modelu potencjału w zakresie udziału powierzchni gmin objętego ww. planami.

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot nie ma środkowo położonego ośrodka centralnego (Trójmiasto), co jest związane z lokalizacją nad Zatoką Gdańską. Obszary oddziaływania głównego węzła są rozłożone wachlarzowato oraz potencjał szybko wygasa. Półkoncentryczny układ jest odkształcony przez lokalne centra wzrostu – Malbork, Tczew, Lębork i Kartuzy. Przeprowadzone badania pozwalają wyróżnić w granicach obszaru metropolitalnego pięć stref o odmiennej charakterystyce, rozumianych jako strukturalna organizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej: (1) rdzeń obszaru metropolitalnego, (2) gminy sąsiadujące z rdzeniem obszaru metropolitalnego, (3) miasta o dużym potencjale, oddalone od rdzenia obszaru metropolitalnego – ośrodki submetropolitalne, (4) obszary

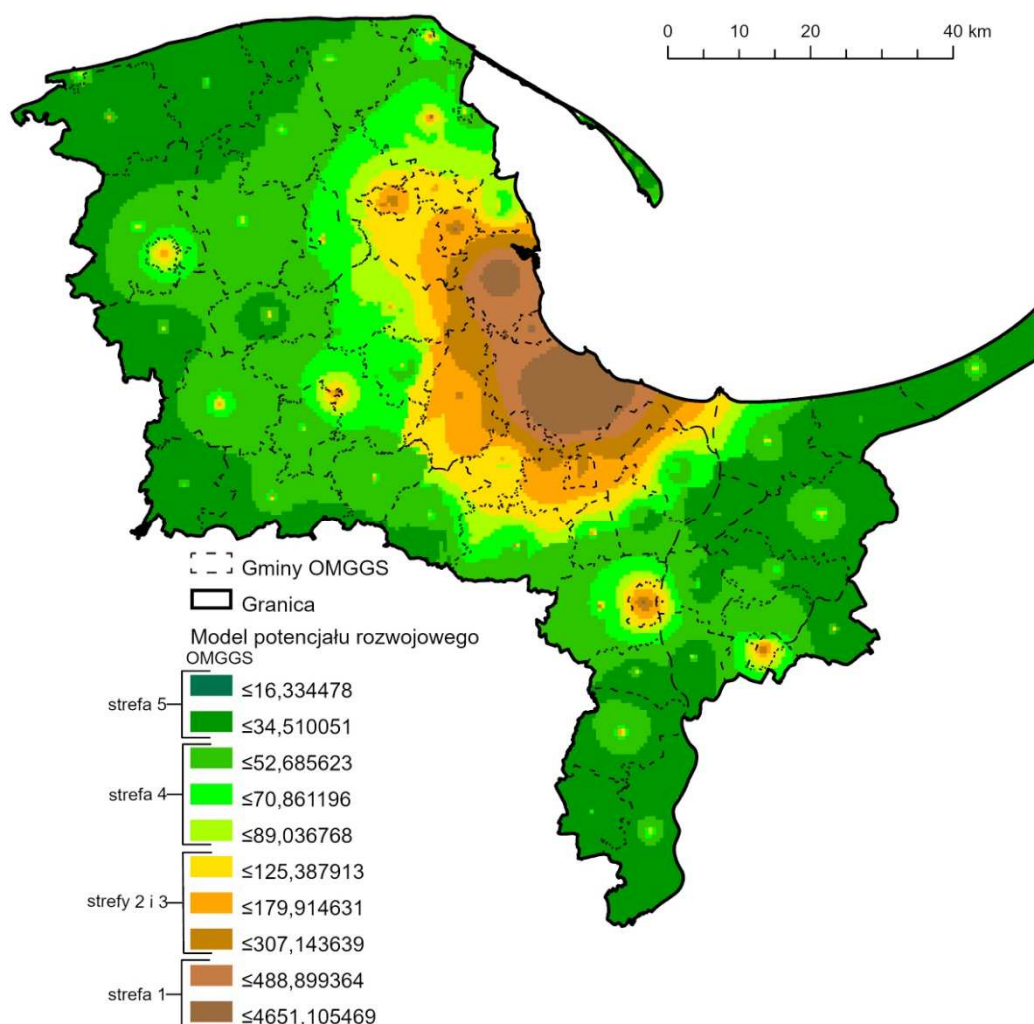
o niskim potencjale rozwojowym oraz (5) obszary peryferyjne. Delimitacja oddziaływania ww. stref opierała się na rozpoznaniu kulminacji potencjału i obszarów okołoszczytowych, tj. obszarów o dużej koncentracji potencjału wokół centrów kulminacji, następnie analizowano izoliny zewnętrzne (ich przebieg i kierunek), na których podstawie rozpoznano strefy peryferyjne.

- 1) Rdzeń obszaru metropolitalnego (Gdańsk, Gdynia i Sopot) pełni funkcje metropolitalne. Tutaj koncentrują się instytucje o dużym znaczeniu administracyjnym i kulturalnym. Rdzeń jest obszarem zurbanizowanym, z niewielkimi rezerwami do zabudowy, jednocześnie z licznymi terenami do rewitalizacji. Na terenie Trójmiasta znajdują się obszary cenne przyrodniczo i obiekty cenne historycznie, które narażone są na silną antropopresję. Rdzeń charakteryzuje się najwyższą wartością potencjału, który przekracza 15-krotnie bezpośrednio jego zaplecze oraz 130-krotnie obszary określone jako peryferyjne.
- 2) Dookoła rdzenia obszaru metropolitalnego leżą gminy, które w największym stopniu zyskują na lokalizacji, czyli korzystają z koncentracji potencjału w rdzeniu. Stanowią one nierzadko obszary monofunkcyjne o charakterze mieszkaniowym. Mimo często wiejskiego położenia zabudowa przypomina miejskie osiedla, gęsto zaludnione. Dojazdy do rdzenia obszaru są codziennością, ponieważ tam znajduje się rynek pracy miejscowej ludności. Transport samochodowy ma duży udział w strukturze transportowej i powoduje kongestie na drogach wlotowych do Trójmiasta. Gminy, w szczególności gmina Kolbudy i miasto Pruszcz Gdański, zyskują na podatkach PIT oraz podatkach od nieruchomości (co wykazała mapa potencjału dochodu – ryc. 30). Miasta: Żukowo, Pruszcz Gdański, Reda, Rumia, Wejherowo, rozwijają się w strefie bezpośredniego funkcjonalnego oddziaływania Trójmiasta. Jakość życia w tych gminach nie różni się znacznie od życia w mieście rdzeniowym – odległość pozwala na korzystanie z usług podstawowych i kulturalnych w równym stopniu, co mieszkając w jego obrębie. W miarę oddalania się od rdzenia osadnictwo wiejskie odzyskuje swoje typowe cechy. Zaczyna się zabudowa siedliskowa z gruntami rolnymi.
- 3) Ośrodki submetropolitalne to miasta: Tczew, Malbork, Lębork oraz gminy: Władysławowo i Kartuzy. Są to ośrodki ekonomiczne drugiego rzędu, o wysokim potencjale rozwojowym. Model wskazuje, że mimo stosunkowo dużej odległości

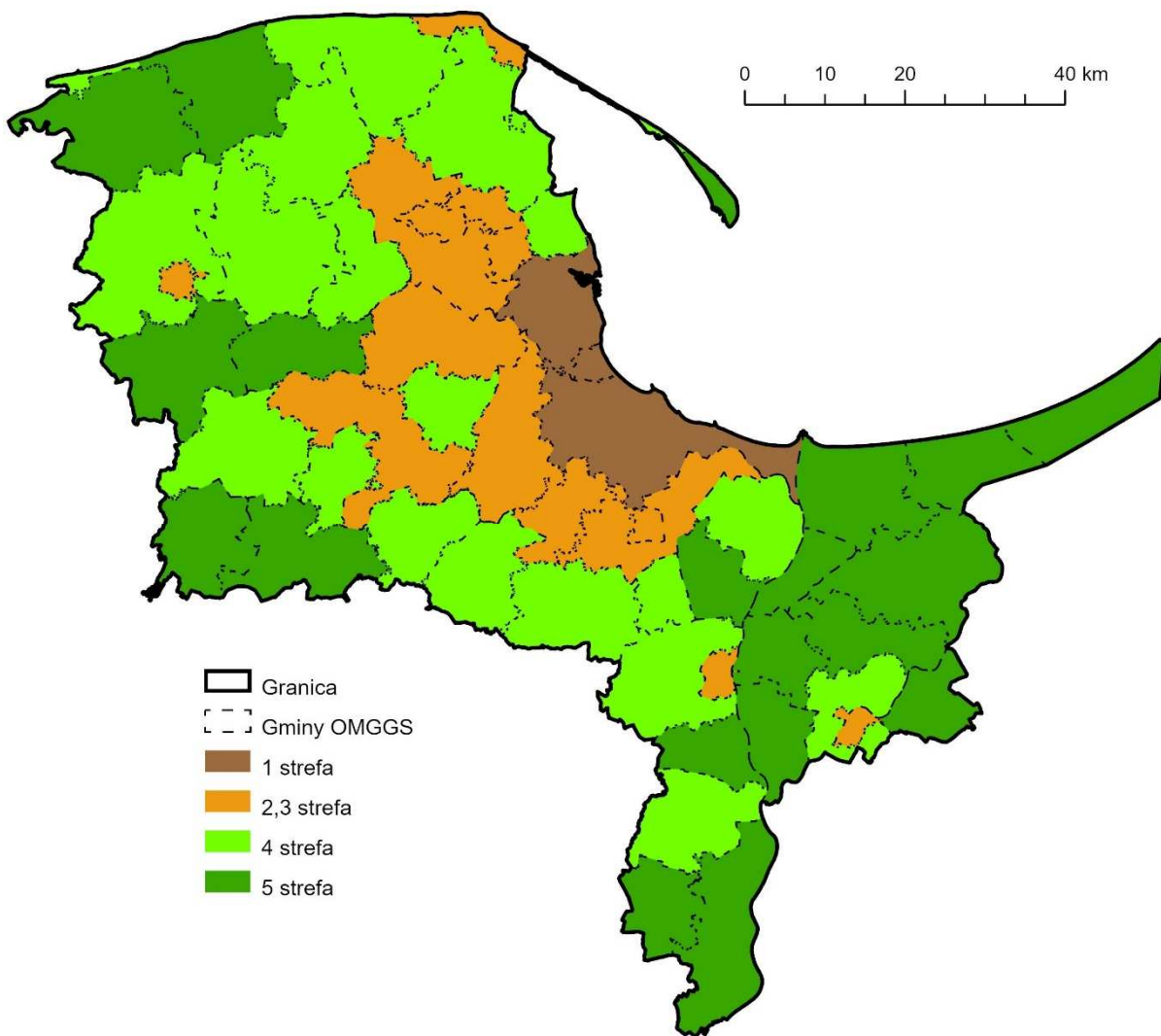
od rdzenia obszaru wykazują one duże wewnętrzne możliwości rozwoju. Siła ich oddziaływania wywiera wpływ na gminy sąsiednie, w związku z tym mają one swoje otoczenie powiązane funkcjonalnie. Strefy silnego oddziaływania ośrodków submetropolitalnych zaburzają dyfuzję potencjału z rdzenia metropolitalnego w formie koncentrycznego przebiegu izolinii i wyznaczają korytarze rozwoju obszaru metropolitalnego. Część zadań metropolitalnych mogłaby zostać z czasem przejęta przez te ośrodki pod warunkiem ich dobrego skomunikowania z obszarem centralnym. Jedynie Tczew, będąc kolejowym węzłem przesiadkowym o znaczeniu krajowym, jest dobrze skomunikowany z rdzeniem obszaru metropolitalnego. Można przypuszczać, że rozwój przestrzenny będzie postępował od rdzenia w kierunku miast submetropolitalnych, wskazanych przez model potencjału, niezależnie od ustalonych planów. Wszystkie te gminy mają połączenia kolejowe, co wydaje się mieć kluczowe znaczenie w dynamice ich rozwoju.

- 4) Obszary o niskim potencjale stanowią duży odsetek powierzchni obszaru metropolitalnego i wyraźnie kontrastują z obszarami opisanymi powyżej, wykazując niższą wartość potencjału, a zatem niższy poziom rozwoju. Są to w większości obszary wiejskie lub takie, które dopiero wkroczyły na ścieżkę intensywnego rozwoju, a w tym pozyskiwania środków zewnętrznych. Należą do nich np. gminy Cedry Wielkie, Cewice, Krokowa, Pelplin. Charakterystyczny dla tych gmin jest stały, powolny wzrost gospodarczy, ale także nieusługowa struktura gospodarki. Są słabo zaludnione, często o funkcji rolniczej. Gminy te również pełnią rolę miejsc turystyki weekendowej dla mieszkańców rdzenia i okolic, ponieważ dysponują wysokimi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi. Kosztochłonne inwestycje w tych gminach zdarzają się rzadko, a strategie rozwojowe są niedostosowane do lokalnych potencjałów.
- 5) Obszary peryferyjne to takie, które mają słabe połączenie przestrzenne i funkcjonalne z rdzeniem obszaru metropolitalnego. Braki w infrastrukturze oraz trudności na rynku pracy, brak perspektyw rozwojowych powodują, że mieszkańcy tych terenów regularnie odpływają w kierunku większych miast. Brak odpowiedniej dostępności powoduje, że obszary te nie w pełni wykorzystują swój potencjał. Nie wszystkie gminy leżące w tej strefie znajdują się na peryferiach obszaru metropolitalnego. Niektóre, jak Ostaszewo czy Nowy Staw, nie stanowią

na tyle atrakcyjnych lokalizacji, aby samodzielnie wykreować silne ośrodki, choć nie brakuje im zasobów. Strefa peryferyjna charakteryzuje się niskim oddziaływaniem potencjału w porównaniu z rdzeniem obszaru metropolitalnego oraz wyraźnym rozmyciem układów oddziaływań. Strefa ta, w większym jeszcze stopniu niż obszary o niskiej wartości potencjału, ma słabo wykształconą relację funkcjonalno-przestrzenną z rdzeniem obszaru. Fragmenty tej strefy leżące przy granicy obszaru metropolitalnego mogą mieć dobrze wykształconą relację z obszarami leżącymi poza obszarem metropolitalnym. Przykładem Stężyca, która jest powiązana funkcjonalnie z Kościerzyną. Silniejsze powiązania zewnętrzne powinny skutkować wyłączeniem tych terenów z granic OMGGS. Wartość ich potencjału może być także niedoszacowana ze względu na tzw. efekt granicy występujący także w przypadku pomiaru potencjału.

Ryc. 54. Model potencjału rozwojowego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot
 Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 55. Strefy potencjału rozwojowego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot zidentyfikowane z wykorzystaniem modelu potencjału

Źródło: Opracowanie własne.

Model potencjału rozwojowego obrazuje poziom oraz kierunki rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot. Wyraźnie brakuje ciągłej przestrzennie dyfuzji efektu wzrostu potencjału od dwóch największych miast rdzenia czyli Gdańska i Gdyni. Charakterystyczne są również „kulminacje”, w których koncentrują się najsilniejsze oddziaływania, i które tworzą lokalne centra wzrostu.

5.1.2. Wyjaśnienie nierówności rozwojowych

Nierówności rozwojowe są immanentną cechą społeczeństw, gospodarek, regionów. Pewien ich poziom jest akceptowany, a nawet konieczny. Problem zaczyna się wówczas, gdy jeden z wiodących obszarów akumuluje potencjał, nie wprawiając go w obieg. Akumulacja w jednym miejscu powoduje gwałtowny wzrost dysproporcji, a co za tym idzie, niezgodę społeczną. Krytycznym momentem jest, gdy problemy ekonomiczne i polityczne obszaru przekształcają się w problemy natury kulturowej – wówczas ma to wpływ na warunki bezpieczeństwa i zgody społecznej. Dlatego tak istotne jest budowanie kilku ośrodków silnych ekonomicznie, wewnątrz funkcjonalnego obszaru, dla którego centrum będzie rdzeń mający siłę ponadlokalną.

Nierówności występujące w obszarze metropolitalnym oddaje opracowany model potencjału rozwojowego. Różnica potencjałów między rdzeniem a peryferiami jest ponad stukrotna i prawdopodobnie nigdy nie zostanie zniwelowana. Jeżeli przyjąć analogię do miary nierówności rozkładu dochodów – wskaźnika Giniego, dla którego wartość 1 (100%) oznacza, że 1 gospodarstwo domowe posiada 100% dochodu, a pozostałe nie mają go wcale, należy uznać, że skoro 99% potencjału koncentruje się w rdzeniu, badany obszar rozwija się bardzo nierównomiernie. Analizując rozkład potencjału w kontekście modelu rozwoju polaryzacyjno-dyfuzyjnego należy stwierdzić, że polaryzacja zdecydowanie dominuje nad dyfuzją.

Ośrodki określone jako ośrodki drugiego rzędu zostały omówione w poprzednim podrozdziale. Większość z nich to miasta powiatowe, które realizują większy wachlarz usług niż pozostałe miasta i tym samym zwiększają swoje możliwości rozwojowe. Jedynie Władysławo nie jest stolicą powiatu. Wysokim potencjałem charakteryzują się także Sierakowice. Sierakowice to swoisty fenomen wśród gmin wiejskich. Dobrze wykorzystują swój potencjał w oparciu o funkcję rolniczą i kulturę kaszubską. Sierakowice są też dobrym przykładem wdrażania dyrektywy INSPIRE. Jest to gmina, która trafnie zidentyfikowała swój potencjał endogeniczny i go dobrze wykorzystuje. Do stolic powiatowych, które nie wykorzystują w pełni swojego potencjału należy Nowy Dwór Gdański. Miasto to leży w centrum Żuław Wiślanych i jednocześnie jest to jedyny powiat w województwie pomorskim, który nie posiada całorocznego połączenia kolejowego. Transportową obsługą międzymiastową na terenie tej gminy zapewnia PKS Elbląg. Trudności w dostępie komunikacyjnym, słaba infrastruktura społeczna oraz stosunkowo wysokie bezrobocie skutecznie hamowało przez lata rozwój tego miasta. Wraz z otwarciem trasy S7 otworzyły się

nowe możliwości dla gminy. Podróż do Gdańska obecnie zajmuje mniej niż godzinę. Może to w przyszłości skutkować zarówno transferem kapitału ludzkiego do Trójmiasta w celach zarobkowych, jak również napływem do Nowego Dworu Gdańskiego mieszkańców rdzenia obszaru, którzy będą chcieli mieszkać w małym mieście lub na wsi w pobliżu ośrodka o znaczeniu ponadregionalnym.

Kilka gmin OMGGS posiada zdecydowanie niższy potencjał, niż gminy otaczające. Poza gminą Przodkowo, która jest w strefie 4, są to: Ostaszewo, Lichnowy, Subkowy, Linia (5 strefa). Nawiązując do opisaną w podrozdziale 1.5 teorii zrównoważonego rozwoju Hirschmana należy rozważyć kilka podstawowych zmiennych w kontekście przerwania na tych obszarach dyfuzji potencjału rozwojowego rdzenia metropolitalnego: istnienie gospodarki rynkowej, rolę kapitału zewnętrznego i zdolność tych gmin do oszczędzania. Pierwszy warunek jest spełniony – obowiązują równe szanse w korzystaniu ze stworzonych przez państwo i jego gospodarkę możliwości. Ustrój władzy lokalnej podzielony jest na administrację rządową oraz na samostanowiący o sobie samorząd terytorialny. Rolę kapitału zewnętrznego oceniono na podstawie wykorzystywanych środków z Unii Europejskiej. Wymienione gminy w 2018 roku nie pozyskały żadnych środków z programów Unii Europejskiej, poza gminą Przodkowo, która wykorzystywała środki w wysokości nieco ponad 2 mln zł (za: BDL, GUS). Trzecim aspektem, który należy wziąć pod uwagę, jest umiejętność gromadzenia oszczędności. Analizując dochody i wydatki ogółem wymienionych gmin można zauważyć, że żadna z ww. gmin nie wypracowała nadwyżki budżetowej w roku 2018. Gminy wykazały deficyty, ale nie na tyle wysokie, aby uniemożliwiały one realizację zadań budżetowych bez naruszenia ustawowych zasad równowagi budżetowej (za: BDL, GUS). Należy zatem przyjąć, że brak korzystania z możliwości wsparcia unijnego jest jednym z tych aspektów, który przyczynił się do widocznego kontrastu pomiędzy tymi gminami, a gminami sąsiednimi, korzystającymi z funduszy zewnętrznych. Można pośrednio wysnuć z tej sytuacji wniosek, że problemem tych gmin jest niski kapitał ludzki.

Dla gmin Przodkowo, Ostaszewo, Lichnowy, Subkowy, Linia należałoby stworzyć nową strategię rozwojową, ponieważ zgodnie z wynikami modelu, nie wykorzystują one potencjału wynikającego z ich zasobów i lokalizacji w strefie oddziaływania potencjału metropolitalnego. Ponadto nie wykorzystują one nadarzających się szans zewnętrznych, w tym możliwości finansowania inwestycji „twardych” i „miękkich” ze środków zewnętrznych. Nie świadczy to o całkowitym braku potencjału, jedynie o tym, że obszary otaczające mają go zdecydowanie więcej. Jednocześnie należy podkreślić, że zgodnie

z zasadą dyfuzyjnego rozchodzenia się efektu wzrostu potencjał rozwojowy tych gmin powinien być zdecydowanie wyższy niż obecnie.

Gminy peryferyjne, tj. Krynica Morska, Sztutowo, Stare Pole, Miłoradz, Wicko, Choczewo, Sulęczyno i Łeba, charakteryzują się najniższymi wartościami potencjału, co spowodowane jest największą odległością od rdzenia metropolitalnego. Z uwagi na konstrukcję modelu potencjału odległość ma kluczowe znaczenie w wyznaczeniu stref oddziaływania rdzenia Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot. Dodatkowo tzw. efekt granicy, a co za tym idzie, nieuwzględnione relacje z obszarami przyległymi do OMGGS, mógł spowodować niedoszacowanie wartości potencjału na tych terenach. Z uwagi na brak widocznych załamania dyfuzującego z rdzenia potencjału, należy uznać, że te czynniki mają znaczący wpływ na wartości potencjału w wymienionych powyżej gminach.

5.2. Możliwe scenariusze rozwoju obszaru metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Zaangażowanie obszaru metropolitalnego w budowanie strategii rozwojowej musi być znaczące. Istotne jest, aby podjąć wysiłek poszukiwania specyfiki obszaru metropolitalnego i jednocześnie nie zatracić autonomii tworzących go gmin i powiatów. Standaryzacja podejść i technik zarządczych jest domeną świata konsumenckiego, ale przewaga konkurencyjna może być budowana na oryginalności i tożsamości.

Do możliwych scenariuszy rozwojowych obszaru należą: scenariusz regresywny, scenariusz powolnego wzrostu, scenariusz progresywny (tabl. 14). Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot posiada wszelkie środki, aby wdrażać scenariusz progresywny. Do niego nawiązuje również obowiązująca strategia rozwoju. Do największych wyzwań, które w tym scenariuszu są stawiane przed samorządami należy bezpieczeństwo energetyczne, właściwe wykorzystanie zasobów wewnętrznych z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, wysoko rozwinięty sektor B+R, wzrost innowacyjności oraz współpraca nauki z biznesem. Analizy zawarte w rozdziale 5 wskazują na pasywne podejście gmin leżących w obszarze metropolitalnym do powyższych zagadnień. Natomiast zarówno programowane na kolejną perspektywę finansową wsparcie unijne, jak i potrzeby wynikające z rozwoju obszaru wymagają bardziej dynamicznych i zdecydowanych działań w tym zakresie. Zatem preferowany scenariusz dla Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, to scenariusz progresywny.

Tabl. 14. Charakterystyka możliwych scenariuszy rozwoju obszaru metropolitalnego

Scenariusz	Charakterystyka Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot
scenariusz regresywny	<ul style="list-style-type: none"> - słaba dostępność komunikacyjna, - niskie środki rozwojowe, - spadek przedsiębiorczości mieszkańców i spadek gospodarczy, - odpływ ludności, - gospodarka bazująca na branżach schyłkowych o niskiej wartości dodanej, - niska jakość życia mieszkańców a także zasoby kulturowe i środowiskowe ulegają znacznemu pogorszeniu, - postępuje dezintegracja społeczna i terytorialna, - wzrastają dysproporcje między rdzeniem a zapleczem, - stopniowa marginalizacja obszaru.
scenariusz powolnego wzrostu	<ul style="list-style-type: none"> - niedostatecznie rozwinięta sieć transportowa utrudnia inwestycje (również zewnętrzne), - dominuje rodzima produkcja o lokalnej skali oraz gospodarka oparta na transporcie, - gospodarka jest wrażliwa na konkurencję, - wzrasta jakość edukacji, poziom kapitału ludzkiego i społecznego, - wzrastają potrzeby kulturalne i dbałość o środowisko, -brak impulsu do wzrostu innowacyjności.
scenariusz progresywny	<ul style="list-style-type: none"> - duża liczba inwestycji (również zagranicznych), - wykorzystanie potencjałów wewnętrznych, - wysoko rozwinięty sektor B+R – tworzenie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań i technologii, - rozwinięta współpraca między ośrodkami naukowymi a biznesem, - wysoka jakość edukacji, wzrost kreatywności, - wysoce atrakcyjny rynek pracy, - wysoka mobilność mieszkańców – węzeł integracyjno-transportowy, - bezpieczeństwo energetyczne, - rozwój z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, - wzrost zamożności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji rozproszonych.

Oprócz scenariusza rozwoju ważne jest wybranie odpowiedniego modelu rozwojowego. W literaturze przedmiotu można odnaleźć wiele modeli rozwojowych: (1) opartych na zasobach (model kreatywny, model oparty na kapitale społecznym), (2) opartych na gospodarce (model polaryzacyjno-dyfuzyjny, model zrównoważonego rozwoju), (3) opartych na relacjach przestrzennych (model otwartej policentrycznej koncentracji).

Modele gospodarcze to najczęściej przywoływane modele rozwojowe. Model polaryzacyjno-dyfuzyjny odwołuje do różnego potencjału i dynamiki rozwoju ośrodków. Siłą napędową są bieguny wzrostu (np. metropolie), które przy zapewnieniu odpowiednich

warunków dyfuzji (w tym układów międzyregionalnych), wpływają na rozwój niższego rzędu ośrodków (gmin, powiatów). Wspieranie silnych ośrodków bez zapewnienia warunków oddziaływania na pozostałe obszary może prowadzić do marginalizacji i dalszego pogłębiania różnic. Model ten jest preferowany i wspierany przez Unię Europejską, która wypracowała dwa konkretne narzędzia implikowane w Polsce – ZIT i MOF. Mają one charakter terytorialny i ukierunkowane są na wsparcie ośrodków centralnych i ich zaplecza funkcjonalnego. Schemat ten został wdrożony na szczeblu krajowym (w dokumentach strategicznych z lat 10-tych XXI w.), a następnie na poziomie regionalnym w strategiach oraz Regionalnych Programach Operacyjnych na lata 2014-2020.

W ostatnich latach w Polsce promowany jest rozwój zrównoważony, który ma za zadanie wspierać słabe ośrodki i małe miasta, aby te mogły niwelować różnice rozwojowe względem dużych miast i silnych gospodarczo regionów. W tym rozumieniu rozwój obszarów metropolitalnych może zostać zahamowany i będzie postępował znacznie wolniej. Odnosząc to do koncepcji Hirschmana można odnieść wrażenie, że o ile wsparcie zostanie skierowane do właściwych ośrodków, które mają potencjał instytucjonalny, środki te wpłyną znacząco na rozwój całego obszaru. Natomiast jeżeli wsparcie będzie udzielane według kryterium niedostatecznego rozwoju, część zainwestowanych funduszy nie przyniesie właściwych rezultatów. Biorąc pod uwagę te kwestie rozdysponowanie środków powinno być uzależnione od właściwie zdefiniowanych potrzeb, wynikających z potrzeb rozwojowych i możliwości instytucjonalnych. Na tej podstawie dużo prostszym i znacznie pewniejszym jest model polaryzacyjno-dyfuzyjny, który wspiera te ośrodki, które potrafią we właściwy sposób korzystać z udzielonego wsparcia. Przy czym należy pamiętać, że dyfuzja potencjału z silnych ośrodków powinna być wzmocniana przez wypracowane narzędzia, mające na celu wprowadzenie słabszych ekonomicznie ośrodków na drogę dynamicznego rozwoju.

Podstawowym narzędziem wdrażania modelu rozwojowego jest strategia rozwoju. Planowanie strategiczne zakłada projekcje stanu obszaru w perspektywie ok. 10 lat. Niezależnie od obranego toru, konieczny jest stały monitoring efektów i analiza jakościowa przyjętych rozwiązań. Niewątpliwym błędem często popełnianym przy sporządzaniu dokumentów strategicznych jest próba naprawienia wszystkich problemów rozwojowych, które występują lub mogą potencjalnie pojawić się podczas okresu strategicznego. Świadczy to o wciąż niskich kompetencjach w obszarze planowania strategicznego. Do innych deficytów w tym zakresie należą (Jegorow 2016): wysoki poziom nieufności wewnątrz struktur biurokratycznych, deficyt postawy służebnej wobec mieszkańców czy zbyt duże

scentralizowanie, które osłabia możliwości lokalnych samorządów. Prostą drogą do budowania strategii ogólnie akceptowalnej jest korzystanie z wzorców, np. państw wysoko rozwiniętych i standaryzacja przyjętych rozwiązań w skali globalnej. Efektem tego podejścia jest to, że samorzady stają się odbiorcą standardów i nie uczestniczą czynnie w wypracowywaniu polityki strategicznej. Dominuje wówczas przekonanie, że wybór drogi jest oczywisty i nie ma konieczności badania okoliczności i wykonywania oceny realizacji obranych kierunków.

W przypadku obszaru metropolitalnego krytycznym będzie szczegółowa diagnoza oraz odpowiedni dobór celów – ważny z punktu widzenia potrzeb OMGGS, ale równocześnie zachowujący autonomię i możliwości rozwoju lokalnego poszczególnych jego członków. Podział zadań na te, które można by realizować z poziomu obszaru metropolitalnego oraz na te, które powinny być realizowane z poziomu lokalnego, zależy od specyfiki obszaru i jego powiązań wewnętrznych.

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot powinien realizować scenariusz progresywny rozwoju, oparty na modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnym, który już teraz jest widoczny w morfologii i fizjonomii obszaru, a także w wynikach przeprowadzonych przy pomocy modelu potencjału badań. Aby w pełni zrealizować scenariusz należy wykorzystać istniejące narzędzia (np. strategia rozwojowa), a także stworzyć nowe możliwości (np. ustanowić związek metropolitalny w województwie pomorskim). Bez zdecydowanych działań rozwój będzie wolniejszy oraz oparty w części na działaniach spontanicznych i przypadkowych.

5.3. Implikacje dla polityki rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot

Utworzenie związku metropolitalnego w województwie pomorskim ma kluczowe znaczenie dla prowadzenia polityki rozwoju tego obszaru. Mimo samoistnej metropolizacji, konieczna jest współpraca i odpowiednie narzędzia, w tym legislacyjne, mogące odpowiednio kierować i stymulować rozwój obszaru metropolitalnego i tym samym, lepiej zaspokajać jego potrzeby. Brak sformalizowanej struktury znacznie ogranicza możliwości sprostanania oczekiwaniom w wymiarze funkcjonalnym i finansowym. Dotychczasowe działania nie są wystarczające dla realizacji scenariusza nazwanego w tej pracy jako progresywny. Niewystarczające usieciowienie i wypromowanie marki obszaru metropolitalnego w Europie i na świecie powoduje mniejszy, niż to wynika z posiadanego przez obszar potencjału, wzrost

zainteresowania obcego kapitału tym terenem. Sposoby finansowania inwestycji są uzależnione od polityki Unii Europejskiej. Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, objęty badaniem, wymaga strategii rozwojowej, spełniającej potrzeby i aspiracje, które drzeją w jego potencjale społecznym i gospodarczym. Znaczne ograniczenia w prowadzeniu polityki metropolitalnej powodują, że działania są nierzadko przypadkowe, wynikają z pojawiającej się w danej chwili okazji. Zidentyfikowany w badaniu potencjał OMGGS jednoznacznie wskazuje na potrzebę prowadzenia własnej, indywidualnej strategii rozwojowej, opartej na wewnętrznych zasobach, bogatej historii i lokalnej tożsamości. Do tego potrzebne są odpowiednie ramy prawne stabilizujące i legitymizujące działania.

Proponowane rekomendacje w zakresie polityki rozwoju Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot są następujące:

- w zakresie demografii konieczne jest uwzględnienie w planach rozwojowych indywidualnych trendów demograficznych we wszystkich gminach obszaru metropolitalnego;
- w zakresie świadczenia usług pomocy społecznej konieczny jest monitoring i uszczelnienie przyznawania świadczeń społecznych oraz ograniczenie wspierania bezradności, a także wzmocnienie oraz przeanalizowanie systemu wspierania osób w gminach o największym obciążeniu, tj. w gminach Choczewo, Łęczyce, Linia, Cewice i Ostaszewo, należących do strefy 4 i 5;
- w zakresie aktywności obywatelskiej badania wskazują na konieczność wzmocnienia trzeciego sektora w wielu gminach powiatu lęborskiego i tczewskiego; najniższą wartość potencjału ma gmina Sierakowice, która charakteryzuje się bardzo wysokim kapitałem społecznym, ale o charakterze wiążącym a nie pomostowym (Putnam 2000);
- w zakresie wzmocnienia gospodarczego OMGGS wsparcie w zakresie rozwoju przedsiębiorczości należy skierować przede wszystkim do gmin należących do 5 strefy – położonych peryferyjnie i słabo powiązanych funkcjonalnie z rdzeniem, który oferuje rozwinięty sektor otoczenia biznesu;
- w zakresie wspierania innowacyjności – poprawa współpracy biznesu z nauką,
- w zakresie samozatrudnienia w pierwszej kolejności należy zaprogramować wsparcie dla gmin, które zakłócają przebieg linii ekwipotencjalnych i przerywają przestrzenną dyfuzję potencjału, tj. gminy Choczewo, Gniewino, Sulęczyńno, Cewice, Lichnowy, Stare Pole i Nowy Staw (strefa 4 i 5);

- należy również prowadzić działania zmierzające do zróżnicowania sekcji działalności, szczególnie w gminach o charakterze typowo turystycznym, tj. Sztutowo, Krynica Morska, Łeba, Krokowa (strefa 4 i 5);
- w zakresie rynku pracy należy poszukiwać rozwiązań systemowych, np. pozyskiwać firmy zagraniczne, żeby uatrakcyjnić i zwiększyć liczbę miejsc pracy w gminach Suchy Dąb, Wicko, Choczewo, Cewice, Sulęcyno, Przywidz, Sztutowo, Stare Pole, Morzeszczyn, Miłoradz, należących do strefy 4 i 5;
- w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych należy stworzyć narzędzia, np. szkolenia, dla gmin, które z dodatkowego finansowania nie korzystają lub korzystają w znikomym zakresie, tj. gmin Stegna, Ostaszewo, Morzeszczyn, Pelplin, Wicko, Choczewo, Przdokowo, Suchy Dąb, Lichnowy, Miłoradz, Subkowy, Przywidz (strefa 4 i 5);
- w zakresie wyposażenia w infrastrukturę turystyczną strefy 4 i 5 nie posiadają wystarczająco wykształconej bazy noclegowej co zasadniczo często stoi w sprzeczności z postawionymi w strategiach rozwojowych celami; z uwagi na bogactwo zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, a także ukierunkowanie rozwoju na turystykę, należy wzmocnić świadczenie usług w tym zakresie z poszanowaniem lokalnych uwarunkowań szczególnie w gminach Cedry Wielkie, Linia, Morzeszczyn, Subkowy (strefy 4 i 5);
- w zakresie rozwoju ruchu turystycznego należy wzmocnić jego obsługę w gminach położonych na wschodzie obszaru metropolitalnego, które wykazują się dużym potencjałem w tym zakresie mimo przynależności do stref 4 i 5, np. teren Żuław;
- w zakresie wzrostu liczby turystów zagranicznych należy wypromować lokalne potencjały w szczególności przyrodnicze, unikatowe w skali europejskiej, aby skierować zainteresowanie tego segmentu turystów na inne gminy niż Gdańsk, Sopot, Gdynia (1 strefa) i Malbork (3 strefa), dominujące w obszarze pod względem walorów kulturowych;
- w zakresie mieszkalnictwa należy etapować rozwój terenów zabudowy oraz zastosować podział na strefy śródmiejskie, miejskie, wiejskie, itp., które pozwolą kontrolować procesy suburbanizacyjne i będą korzystne z punktu widzenia ładu przestrzennego i zarządzania infrastrukturą. Presja urbanistyczna

jest szczególnie silna w gminach Szemud, Żukowo, Kolbudy, Pruszcz Gdański (miasto i gmina), położonych w strefie 2, będącej strefą suburbanizacyjną rdzenia;

- należy dążyć do lokalizowanie nowych terenów zabudowy w pasie dobrze skomunikowanym z rdzeniem obszaru poprzez drogi ponadlokalne oraz kolej oraz zwiększenie mobilności mieszkańców obszaru metropolitalnego, celem przyspieszenia dyfuzji potencjału i wyrównywania nierówności;
- w zakresie dostępu do informacji konieczne jest publiczne udostępnianie dokumentów dotyczących rozwoju jednostek samorządu terytorialnego; niektóre gminy nie udostępniają publicznie strategii rozwoju, są to: gmina Łeba, Stare Pole, Tczew, Trąbki Wielkie (strefa 4) Miłoradz, Ostaszewo (strefa 5); może to świadczyć o niskim kapitale społecznym tych gmin wyrażonym brakiem komunikacji mieszkańców z samorządem;
- w zakresie planowania przestrzennego należy dążyć do zintegrowania polityki przestrzennej i stworzenia wspólnej bazy aktów planistycznych;
- w zakresie planowania nowej zabudowy należy bilansować zasoby mieszkaniowe) w skali obszaru metropolitalnego, w celu zapobiegania nadpodaży oraz w celu ograniczenia rozwój zabudowy na podstawie tzw. wuzetek w bezpośrednim sąsiedztwie rdzenia obszaru metropolitalnego (strefa 2);
- w zakresie polityki mieszkaniowej należy ujednoczyć procedury polityki mieszkaniowej, wyznaczyć obszary pod dostępne budownictwo mieszkaniowe, budownictwo dla ludzi o średnich dochodach, np. TBS, w szczególności na obszarach miejskich, zwłaszcza w gminach strefy 4 i 5, również w 2 i 3, gdzie standardy zamieszkania odbiegają od średnich na terenach wiejskich oraz średnich europejskich;
- w zakresie komunalnych zasobów mieszkaniowych należy doprowadzić do zwiększenia dostępności mieszkań komunalnych w gminach Przodkowo, Ostaszewo, Linia, Subkowy, Lichnowy, Somonino, które znajdują się w strefach 4 i 5 modelu potencjału oraz gminy Kolbudy, znajdującej się w strefie 2 modelu, a mimo to wykazującej się niską wartością potencjału w tym zakresie;

- w zakresie dostępu do infrastruktury technicznej najniższym potencjałem w zakresie długości sieci gazowej charakteryzują się gminy Przywidz, Ostaszewo, Lichnowy, Miłoradz, Morzeszczyn, Choczewo, Wicko, Linia, Stegna, a zatem obszary wiejskie o niewielkiej gęstości zaludnienia skoncentrowane w strefie 4 i 5 – należy rozważyć czy tereny planowanej nowej zabudowy położone są w bliskiej odległości od terenów już uzbrojonych; w zakresie pozostałych sieci: kanalizacyjnych i wodociągowych, należy bowiem dążyć do pełnego wyposażenia budynków w te urządzenia i do koncentracji zabudowy ze względu na aspekty środowiskowe;
- w zakresie efektywności infrastruktury technicznej należy dokonać niezbędnych modernizacji, a także prowadzić dalsze badania w zakresie nierównomiernej produkcji ścieków na mieszkańca szczególnie w gminach o strukturze gospodarki opartej na turystyce, np. Łeba, Krynica Morska, Władysławowo – leżących w różnych strefach, charakteryzujących się różnym stopniem rozwoju;
- w zakresie gospodarki odpadami konieczne jest wdrożenie gospodarki o obiegu zamkniętym, recycling i wtórne wykorzystanie odpadów, co obniży koszty ich unieszkodliwiania oraz umożliwi powstanie tanich lokalnych zasobów; należy zwiększyć wykorzystywanie wody deszczowej; najwyższy potencjał w zakresie produkcji odpadów na mieszkańca mają miasta oraz gminy o istotnym udziale sektora turystycznego w gospodarce, np. Krynica Morska, Sztutowo, Hel (strefa 5) miasto Puck, Stegna (strefa 4), miasto Malbork (strefa 3), miasto Pruszcz Gdański (strefa 2);
- w zakresie świadczenia usług zdrowotnych konieczne jest wzmocnienie lokalnych systemów opieki zdrowotnej w gminach Sierakowice, Sulęczyń, Wicko, Choczewo, Łęczyce, Przywidz, Stare Pole, Subkowy, Gniew, które ze względu na oddalenie znajdują się w strefach 4 i 5, a więc poza zasięgiem bezpośredniego oddziaływania potencjału rdzenia obszaru;
- w zakresie dostępności do klubów sportowych konieczne jest jej wzmocnienie w gminach Wicko, Łęczyce, Luzino, Somonino, gmina Tczew, Pszczółki, Morzeszczyn, Sztutowo, Stare Pole i gmina Malbork (strefy 4 i 5), które ze względu na oddalenie znajdują się poza strefą oddziaływania potencjału rdzenia obszaru;

- w zakresie świadczenia usług edukacyjnych na poziomach podstawowym i ponadpodstawowym należy zapewnić lepszy dostęp do pełnej oferty kształcenia w szczególności w gminach Łeba, Wicko, Morzeszczyn, Krynica Morska, Pelplin, Gniew i Luzino, które będąc w strefach 4 i 5 modelu, ze względu na oddalenie od rdzenia obszaru nie mają dostępu do pełnej oferty edukacyjnej;
- w zakresie dostępności do bibliotek i punktów bibliotecznych na 1 mieszkańca w niekorzystnej sytuacji znajdują się gminy: Sierakowice, Malbork (miasto i gmina), Gdańsk, Gdynia, Reda, Rumia Wejherowo (miasto i gmina), gmina Puck (strefy 1 i 2) należy stworzyć więcej miejsc, gdzie udostępnione zostaną księgozbiory i będzie promowane czytelnictwo,
- z wyjątkiem rdzenia oraz stref 2 i 3, znaczna część gmin obszaru metropolitalnego nie ma w swoich granicach, ani w bezpośrednim swoim sąsiedztwie dostępu do kin.

Planowanie strategiczne Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot to nie tylko analizowanie potencjału, ale także działania mające na celu hierarchizowanie celów i ustalenie priorytetyzacji ich realizowania. Tworzenie podstaw rozwoju długookresowego w strategii może kolidować z niektórymi oczekiwaniami lokalnych społeczności, stąd konieczność wypracowania kompromisu, opartego na wspólnej wizji. Wymienione powyżej implikacje dla polityki rozwoju to założenia, które powinny zostać poddane dyskusji w debacie toczącej się wokół dalszego rozwoju obszaru. Propozycje te mają na celu zwrócenie uwagi na tkwiący w poszczególnych obszarach potencjał, który jest niewykorzystywany, a być może nieświadomiony.

Hirschman (1958: 210) konstatuje, że nie tylko bierność, ale i nieprzemysłane i spontaniczne decyzje mogą być przejawem nieodpowiednio dobranej strategii rozwoju. Wywodzą się one z podstawowej niewiedzy i niechęci do procesu rozwoju gospodarczego oraz z próby osiągnięcia szybkiego wzrostu gospodarczego bez włożonego w działania wysiłku. Założenie, że wszystkie napotkane trudności muszą być rozwiązane od razu, a osiągnięcie celów jest możliwe poprzez jeden konwulsyjny ruch inwestycyjny, jedno wyłączenie na dużą skalę lub jeden krótki okres rządów autorytarnych, jest błędem. Wiele krajów, regionów i obszarów pokazuje dziś, że polityka rozwojowa nie musi ograniczać się tylko do powszechnie przyjętych alternatyw. Poznanie natury procesu rozwoju pozwala

przewyciężyć presję i napięcia towarzyszące podejmowaniu decyzji rozwojowych i może pomóc w osiągnięciu nawet najodleglejszych celów.

Wnioski

Koncepcja zrównoważonego rozwoju stała się powszechnie przywoływanym i wieloznacznym pojęciem. Jej głównym celem jest rozwój, w którym integruje się różne działania: polityczne, gospodarcze i społeczne, z poszanowaniem zasobów środowiska przyrodniczego i zapewnieniem kontinuum dla przyszłych pokoleń. Według Hirschmana (1958) realizacja tej koncepcji została sprowadzona do wyrównanej redystrybucji zasobów, podczas gdy problemem nie jest brak zasobów, ale umiejętne ich zidentyfikowanie, powiązanie i wykorzystanie z uwzględnieniem idiosynkratycznych korzyści lokalizacyjnych. Inwestycje powinny być prowadzone, aby uzupełniać luki i niedostatki. W efekcie połączenia istniejących zasobów i wypełnionych luk, zyska się efekt synergii i wzrost rozwojowy.

Obszary metropolitalne to miejsca szczególnej koncentracji kapitału. Procesy w nich zachodzące są samoistne, ale można je odpowiednio kontrolować i stymulować. Istotą metropolizacji są powiązania i przepływy. Obszary metropolitalne nie są definiowane poprzez stopień zurbanizowania, a przez funkcje jakie pełnią między sobą rdzeń obszaru i poszczególne ośrodki leżące w obszarze oraz wszystkie ośrodki sieci metropolitalnej. Ta siła powiązań świadczy o potencjale, który może być wykorzystany do realizacji wspólnej wizji rozwoju.

Potencjał rozwojowy obszaru metropolitalnego może być badany modelem potencjału. Jego wyniki to pochodna zróżnicowania poziomu rozwoju w poszczególnych częściach obszaru. Wyniki modelu zależą od rozkładu zasobu w całym zbiorze podobszarów, relacje przestrzenne są przeniesione na strukturę przestrzenną, która funkcjonalnie jest całością. Graficzna postać modelu to linie ekwipotencjalne, które wskazują części obszaru o określonej wielkości potencjału. Model nie jest bezpośrednio sprawdzalny, pokazuje jedynie tendencje i kierunki rozwojowe. Niemniej pozwala on powiązać ze sobą różne masy zasobów i istniejące między nimi relacje przestrzenne. W efekcie powstaje graficzna interpretacja struktur przestrzenno-funkcjonalnych danego systemu.

Jednym z kluczowych problemów obszaru metropolitalnego są nierówności rozwojowe. Polaryzacja i brak równowagi to immanentne cechy systemów społeczno-gospodarczych, jednak znaczne dysproporcje mogą stanowić o dezintegracji całego układu. Nie ulega wątpliwości, że należy kształtować nie jeden, a kilka ośrodków silnych ekonomicznie. Wówczas w miarę postępowania rozwoju pojawiają się silne tendencje rozprzestrzeniania się procesów prorozwojowych.

Analiza strategii rozwojowych gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot wykazała, że znaczna część z nich próbuje wpisać swoje cele rozwojowe w trzy filary zrównoważonego rozwoju – ludność, gospodarka, środowisko. Niestety w większości z nich środowisko jest kojarzone z inwestycjami infrastrukturalnymi, czyli z przestrzenią. Wyraźnie widoczne są zunifikowane schematy rozwojowe, standaryzacja rozwiązań, które przekładają się także na strategię rozwoju OMGGS.

Zadania metropolitalne w województwie pomorskim realizowane są w dużej mierze przez stowarzyszenie przy pomocy narzędzia terytorialnego ZIT (zintegrowane inwestycje terytorialne). Jest to realizacja projektów finansowanych przez Unię Europejską, a dedykowanych obszarom powiązanych funkcjonalnie.

W wyniku przeprowadzonych badań empirycznych w czterech grupach zagadnień: ludność i polityka społeczna, gospodarka, zagospodarowanie przestrzenne oraz jakość i warunki życia, zidentyfikowano w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem, strukturę hierarchiczno-funkcjonalną, na którą składa się pięć stref o odmiennej charakterystyce – (1) rdzeń obszaru metropolitalnego, (2) gminy sąsiadujące z rdzeniem obszaru metropolitalnego, (3) miasta o dużym potencjale, oddalone od rdzenia obszaru metropolitalnego – ośrodki submetropolitalne, (4) obszary o niskim potencjale rozwojowym oraz (5) obszary peryferyjne (ryc. 55). Przeprowadzona analiza wykazała, że rdzeń obszaru powinien stanowić miejsce realizacji funkcji metropolitalnych, których potencjał nie jest wystarczająco wykorzystany, np. w przypadku organizowania wydarzeń kulturalnych o zasięgu światowym. Ośrodki submetropolitalne, do których należą głównie stolice powiatów, mogłyby realizować część funkcji wyższego rzędu, pod warunkiem zapewnienia sieci dróg kołowych i kolejowych zapewniających szybki do nich dojazd. Struktura OMGGS składa się z policentrycznego rdzenia oraz kilku ośrodków II rzędu (Malbork, Tczew, Lębork i Kartuzy). Dużym problemem obszaru jest suburbanizacja. Gminy leżące w 2 strefie charakteryzują się szybkim wzrostem liczby ludności, a faworyzowanie indywidualnego środka transportu wpływa na kongestię oraz lokalne pogorszenia standardów środowiska. Bezpośrednie zaplecze Trójmiasta jest w dużej mierze monofunkcyjne w zakresie oferowanych usług, co wynika z położenia w „cieniu” silnego obszaru rdzeniowego i realizacji potrzeb usługowych mieszkańców na jego terenie. Obszary o relatywnie niskim potencjale rozwojowym to obszary wiejskie, gdzie dominuje rolnictwo i turystyka. Ogromnym atutem tych obszarów jest krajobraz o wysokich walorach środowiskowych. Należą do nich Kaszuby, Żuławy, Kociewie – należące w przeważającej części do 4 strefy.

Kaszuby i Kociewie są wyposażone w infrastrukturę turystyczną, jednak w niewystarczającym stopniu. Natomiast Żuławy, jeżeli chodzi o obsługę ruchu turystycznego, są jej właściwie pozbawione. Najslabszym potencjałem wykazały się obszary peryferyjne, znajdujące się w 5 strefie, które ze względu na trudniejszy dostęp do rdzenia i mniejsze możliwości rozwojowe, wymagają wsparcia w budowaniu strategii rozwojowej.

Istnieje kilka możliwych scenariuszy rozwoju obszaru OMGGS – regresywny, powolnego wzrostu lub progresywny. Każdy z tych scenariuszy może być realizowany przy pomocy różnych modeli rozwojowych, opartych na zasobach i relacjach przestrzennych. Kluczowa jest szczegółowa diagnoza oraz odpowiedni dobór celów, które w dalszej kolejności będą monitorowane i w razie konieczności – modyfikowane.

Aby realizować scenariusz progresywny należy implikować szereg zmian zarówno w kontekście planowania strategicznego, jak i realizacji inwestycji. Podstawową, palącą potrzebą mającą niebagatelny wpływ na rozwój obszaru jest ustanowienie odpowiedniej regulacji prawnej, która pozwoli stworzyć strukturę zarządczą i ramy finansowe dla związku metropolitalnego w województwie pomorskim. W kolejnych krokach konieczne jest wdrożenie gospodarki o obiegu zamkniętym, odpowiedzialnej reglamentacji prawa zabudowy, spójny system planowania przestrzennego, wspólne zakupy energii, inwestycje w błękitną i zieloną infrastrukturę, wzmocnienie bioróżnorodności, wspólny bilet metropolitalny, inwestycje w połączenia kolejowe, wzmocnienie współpracy na rzecz budowania wspólnej marki i pozyskiwanie inwestorów czy efektywniejsza infrastruktura techniczna, itd.

Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot ze względu na położenie charakteryzuje się wyjątkowymi w skali kraju możliwościami rozwojowymi. Silna przedsiębiorczość mieszkańców, ułatwiony przez dostęp do morza eksport na rynki zewnętrzne, relatywnie dobry stan środowiska naturalnego i struktura demograficzna, czynią go dobrym miejscem do życia. Jest to obszar o wysokich ambicjach rozwojowych, bogatej kulturze i wykształconej tożsamości lokalnej. Przeprowadzone badania wykazały, że posiada on jednocześnie znaczne rezerwy potencjału rozwojowego, który odpowiednio wykorzystany, doprowadzi do trwałego i odpowiedzialnego rozwoju.

Bibliografia

- Ahrend, R., Schumann, A. (2014). *Approaches to Metropolitan Area Governance - a country overview*. OECD Regional Development Working Papers, 2014/03, OECD Publishing.
- Alonso, W. (1972). *Location Theory*. [w:] L. Needham, *Regional Analysis* (p. 87). Harmondsworth, UK: Penguin.
- Andersson, M. (2012). *Metropolitan management – approaches and implications*. Sixth Urban Research and Knowledge Symposium.
- Arnstein, S. (1969). *A ladder of citizen participation*. Journal of the American Institute of Planners, 35(4).
- Bassand, M. Kübler, D. (2001). *Debate: Metropolitan Governance Today*. Swiss Political Science Review 7(3).
- Becker, G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special References to Education*. Chicago (wyd.3): The University of Chicago Press.
- Bernié-Boissard, C. (2008). *Des mots qui font la ville*. Paris: La Dispute.
- Boix Domenech, R., Veneri, P., Almenar-Liongo, V. (2012). *Polycentric Metropolitan Areas in Europe: Towards a Unified Proposal of Delimitation*. Advances in Spatial Science. 10.1007/978-3-642-31994-5_3.
- Borodziej, W., Garlicki, A. (2004). *Okrągły Stół. Dokumenty i materiały*. Wybór i opracowanie dokumentów: J. Gajewski i P. Osęka, t.3., Warszawa.
- Brol, R. (1998). *Rozwój lokalny - nowa logika rozwoju gospodarczego*. [w:] R. Brol, A. Sztando, *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce* (s. 11). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Broński, K. (2016). *Metropoliia i jej wymiary. Perspektywa historyczna i współczesność (zarys problematyki)*. [w:] J. Purchla, *Kraków –metropolia*. Kraków. s. 11-35.
- Brzeziński, C. (2013). *Wybrane problemy planowania przestrzennego w Polsce*. ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS, FOLIA OECONOMICA 289, s. 105-114.
- Budzynowska, O. (2000). *Obszary metropolitarne, ich struktura i funkcje w układach terytorialnych*. Samorząd Terytorialny, s. 37-45.
- Burdecka, W. (2004). *Instytucje otoczenia biznesu*. Warszawa: Polska Agencja Przedsiębiorczości.
- Carey, H. C. (1958). *Principles of Social Science*. Londyn: J. B. Lippincott Company.

- Carrothers, G. A. (1958). *Population Projections by Means of Income Potentials Models*. Papers and Proceedings of the Regional Science Association, vol. 4, s. 121-152.
- Castells, M. (2002). *Local and global: cities in the network society*. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, Vol. 93 (No.5).
- Cattan, N., Berroir, S. (2006). *Les représentations de l'étalement urbain en Europe: essai d'interprétation* (w:) Berque A. i inni: *La ville insoutenable*. Paris: Belin.
- Chojnicki, Z. (1999). *Podstawy teoretyczne i metodologiczne geografii*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Chojnicki, Z. (2011a). *Rozwój koncepcji modeli grawitacji i potencjału*. [w:] Z. Chojnicki, T. Czyż, W. Ratajczak, *Model potencjału. Podstawy teoretyczne i zastosowania w badaniach przestrzenno-ekonomicznych i regionalnych* (s. 7-42). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Chojnicki, Z. (2011b). *Zakres i warunki zastosowania modelu potencjału w badaniach przestrzenno-ekonomicznych*. [w:] Z. Chojnicki, T. Czyż, & W. Ratajczak, *Model potencjału. Podstawy teoretyczne i zastosowania w badaniach przestrzenno-ekonomicznych oraz regionalnych* (s. 43-80). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Chojnicki, Z., Czyż, T., Ratajczak, W. (2011). *Model potencjału. Podstawy teoretyczne i zastosowania w badaniach przestrzenno-ekonomicznych oraz regionalnych*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Czyż, T. (1999). *Die neue territoriale Struktur der Verwaltung und die regionale sozioökonomische Struktur in Polen*. Europa Regional 7. (1999), 1, s. 33-42.
- Czyż, T. (2009). *Koncepcje aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w Polsce*. Przegląd Geograficzny, 81, 4, s. 445-459.
- Czyż, T. (2002). *Zastosowanie modelu potencjału w analizie zróżnicowania regionalnego Polski*. Studia Regionalne i Lokalne Nr 2-3/2002, s. 5-14.
- Danielewicz, J., Turała, M. (2011). *Delimitacja obszarów metropolitalnych jako podstawa wdrażania metropolitan governance*. Acta Universitatis Lodzianensis Folia Oeconomica (258).
- Drabik, E. (2012). *Zastosowanie praw fizyki klasycznej w mechaniki kwantowej w ekonomii*. [w:] B. Pawełek, *Modelowanie i prognozowanie zjawisk społeczno-gospodarczych. Aktualny stan i perspektywy rozwoju*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, s. 37-47.
- Duncan, O. D. (1957). *The easurement of Population Distributions*. Population Studies, 11, 1.

- Dunn, E. S. (1956). *The Market Potential Concept and Analysis of Location*. Papers and Proceedings of the Regional Science Association, 2, s. 183-194.
- Durranton, G. (2013). *Delineating metropolitan areas: Measuring Spatial Labour Market Networks Through Commuting Patterns*. [w:] T. Watanabe, I. Uesugi, A. Ono, *The Economics of Interfirm Networks*. Tokyo: SPRINGER. s. 107-133.
- EOCD. (2012). *Compact City Policies. A Comparative Assessment*. OECD Green Growth Studies.
- Feynman, R., Leighton R., Sanbs M. (2001). *Feynmana wykłady z fizyki*. Tom 1.1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Florida, R., Gulden, T., Mellander, C. (2008). *The Rise of the Mega-Region*. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, Vol. 1, Issue 3, s. 459-476.
- Flyvbjerg, B., Sunstein, C. R. (2016). *The Principle of the Malevolent Hinding Hand; or, the Planning Fallacy Writ Large*. Social research, vol. 83: No.4 , 979-1004.
- Friedman, M. (2018). *Kapitalizm i wolność*. The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, USA: HELION, s. 83.
- Gaczek, W. M. (2015). *Warunki rozwoju poznańskiego obszaru metropolitalnego*. Warszawa: PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.
- Gawryszewski, A., Korcelli, P., Nowosielska, E. (1998). *Funkcje metropolitalne Warszawy*. Zeszyty IGiPZ PAN, 53.
- Gdula, M., Lewicki, M. (2014). *Napięci wewnętrzne, potencjalne sojusze*. [w:] *My i oni. Przestrzenie wspólne / projektowanie dla wspólnoty* (s. 101-108). Warszawa: Fundacja Bęc Zmiana.
- George, P. (1956). *Miasto*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s.404.
- Golinowska, S., Kocot, E. (2013). *Spójność społeczna. Stan i perspektywy rozwoju społecznego kraju w przekrojach regionalnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Gorzalak, G., Smętkowski, M. (2005). *Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej*. Warszawa: Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego 2017*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Green Leigh G. N., Blakely, E. (2017). *Planning local economic development. Theory and practice*. Londyn: SAGE Library of Social Research.

- Grządzielski, W., Mróz, T. M. (2010). *Planowanie rozbudowy sieci gazowych czynnikiem zrównowalonego rozwoju gminy*. Rynek Energii – nr 6/2010, s. 35-42.
- Harvey, D. (2012). *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*. Warszawa: Bęc Zmiana.
- Heffner, K. (2016). *Proces suburbanizacji a polityka miejska w Polsce*. [w:] T. Marszał [red.], *Miasto - Region - Gospodarka w badaniach geograficznych* (s. 75-110). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Hester, R. (1984). *Planning Neighborhood Space with People*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Hester, R. (1989). *Social values in open space design*. Places 6(I).
- Hester, R. (1985). *Subconscious landscapes of the heart*. Places 2(3).
- Heywood, P. (1997). *The emerging social metropolis: successful planning initiatives in five new world metropolitan regions*. Progress in Planning, Vol. 47, s. 159-250.
- Hirschman, A. O. (1991). *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hirschman, A. (1958). *Strategy of Economic Development*. New Haven and London: Yale University Press.
- Hoblyk, A. (2014). *Skumulowany potencjał miasta: model, struktura i metodyka jego obliczenia na przykładzie dzielnicy mieszkaniowej Lwowa*. Space & Form | przestrzeń i forma 21/2014, s. 285-296.
- Isard, W., Bramhall, D. (1959). *Regional Employment and Population Forecasts via Relative Income Potential Models*. Papers and Proceedings of the Regional Science Association 25, s. 25-50.
- Isard, W., Freutel, G. (1954). *Regional and national product projections and their interrelations*. [w:] N. B. Research, *Long-range economic projections*, Vol. 16, Studies in Income and Wealth . Princeton, New York: Princeton University Press.
- Isard, W., Tung, T. H. (1963). *Some Concept for the Analysis of Spatial Organisation: Part I*. Papers and Proceedings of the Regional Science Association, 11, s. 17-40.
- Izdebski, H. (2010). *Dwadzieścia lat samorządu terytorialnego - potrzeba rozwiązania problemu metropolii*. [w:] A. Lutrzykowski, R. Gawłowski, *Metropolie. Wyzwania polskiej polityki miejskiej* (s. 20). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Jałowiecki, B. (2002). *Zarządzanie rozwojem aglomeracji miejskich*. Białystok: Wyd. Wyższej Szkoły Finansów.

- Jałowiecki, B. (2007). *Globalny świat metropolii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jegorow, D. (2016). *Planowanie strategiczne w rozwoju regionalnym – Polska w perspektywie 2020 roku*. *Przedsiębiorczość i zarządzanie*, Wydawnictwo SAN, Tom XVII, zeszyt 4, część I, s. 77-81.
- Jeżak, J., Wierzchowski, M. W. (2014). *Wpływ decyzji o warunkach zabudowy na ład przestrzenny polskich miast*. *Świat nieruchomości, ŚN–WOR EJ 89/2014*, s. 25-29.
- Kachniarz, T., Niewiadomski, Z. (1994). *Nowe podstawy prawne zagospodarowania przestrzennego*. Warszawa: AW IGPIK.
- Kaczmarek, T. (2010). *Proces integracji metropolitalnej – „od dołu” i „od góry”*. [w:] *Metropolie. Wyzwanie polskiej polityki miejskiej*, [red.] A. Lutrzykowski, R. Gawłowski, Toruń, s. 48.
- Kaczmarek, T. (2018). *Zarządzanie obszarami metropolitalnymi – zagraniczne doświadczenia i ich polskie implikacje*. Warszawa: PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.
- Kaczmarek, T., Bul, R. (2014). *Statystyka obszarów metropolitalnych - stan i potrzeby*. *Biuletyn KPZK*, no 255, s. 118-143.
- Kajdanek, K. (2012). *Suburbanizacja po polsku*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Kirk, D. (1946). *Europe's Population in the Interwar Years*. League of Nations.
- Klobučník, M., Máliková, L. (2016). *The impact of population potential on population redistribution in the long-term historical context: case study of region stredné Považie, Slovak Republic*. *Geographia Polonica*, Volume 89 (Issue 4, s. 443-455.).
- Kłosowki, W., Warda, J. (2001). *Wyspy szans. Jak budować strategie rozwoju lokalnego?* Bielsko-Biała: Warda & Kłosowski Consulting, Biblioteka Rozwoju Lokalnego.
- Koolhaas, R. (2013). *Deliryczny Nowy Jork. Retroaktywny manifest dla Manhattanu*. Kraków: Wydawnictwo Karakter.
- Komornicki, T., Korcelli, P., Siłka, P., Śleszyński, P., Świątek, D. (2013). *Powiązania funkcjonalne pomiędzy polskimi metropoliami*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie SEDNO.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*. (2011). Warszawa.
- Kondracki, J. (2002). *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Korcelli-Olejniczak, E. (2012). *Region metropolitalny – pojęcie, struktura przestrzenna, dynamika*. Prace Geograficzne nr 235.
- Korenik, S. (2004). *Metropolizacja przestrzeni społeczno-gospodarczej w kontekście procesu globalizacji*. ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS FOLIA OECONOMICA 174.
- Kosiński, L. (1965). *Potencjał ludności jako miara jej rozmieszczenia*. Przegląd Geograficzny, 39, 2, s. 355-368.
- Kostrzewa, Z. (2009). *Założenia prognozy demograficznej - migracje*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Kowalczyk, A., Derek, M. (2010). *Zagospodarowanie turystyczne*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, s.18.
- Krajowa Polityka Miejska*. (2015). Warszawa.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030*. (2019). Warszawa.
- Krukowska, J., Lackowska, M. (2016). *Metropolitalne kolory europeizacji. Instytucjonalizacja współpracy w funkcjonalnych obszarach miejskich w Polsce w świetle nowych instrumentów polityki spójności UE*. Studia Regionalne i Lokalne 1(63), s. 82-107.
- Krzyminiewska, G. (2013). *Nierówności a rozwój społeczny świata*. Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 139, s.50-59.
- Kuciński, K. (1994). *Geografia ekonomiczna. Zarys teoretyczny*. Warszawa: SGH, s. 105.
- Kudra, A. (2016). *Uwarunkowania prawne współpracy międzysamorządowej i międzysektorowej*. [w:] T. Potkański, *Współpraca jednostek samorządu terytorialnego narzędziem wsparcia polskiej polityki rozwoju*. s. 43-62. Poznań: Związek Miast Polskich.
- Kuźnik, F. (2005). *Polityka rozwoju obszarów metropolitalnych*. ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS FOLIA OECONOMICA 186, 51.
- Lachene, R. (1965). *Contribution a la l'analyse de l'espace economique*, Vol. 6.
- Lackowska, M. (2009). *Zarządzanie obszarami metropolitalnymi w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s.28.
- Latoszek, E. (2016). *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w teorii i praktyce ONZ*. [w:] E. Latoszek, M. Proczek, M. Krukowska, [red.], *Zrównoważony rozwój a globalne dobra publiczne w teorii i praktyce organizacji międzynarodowych* (s. 25-63). Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA.

- Leszkowska, A. (2017). *Świat w kawałkach*. dostęp: 31.08.2017, <http://www.sprawynauki.edu.pl/archiwum/dzialy-wyd-elektron/306-prognozowanie-el/3673-swiat-w-kawalkach>.
- Lipiński, J. S. (2015). *Dyskurs metropolitalny na przykładzie Trójmiasta*. Warszawa: PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.
- Liszewski, S. (2005). *Delimitacja obszaru metropolitalnego Łodzi*. Biuletyn KPZK, 15, Warszawa, s. 25-47.
- Lynch, K. (1987). *Good City Form*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lynch, K. (1976). *Managing the Sense of the Region*. Cambridge, MA.: MIT Press.
- Lynch, K. (1986). *The Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lynch, K. (1972). *What Time Is This Place?* Cambridge, MA.: MIT Press.
- Ładysz, I. (2009). *Konkurencyjność obszarów metropolitalnych w Polsce na przykładzie Wrocławskiego obszaru metropolitalnego*. Warszawa: CeDeWU.
- Majda, T., Mironowicz I. [red.], *Manifesty urbanistyczne*. Warszawa: Towarzystwo Urbanistów Polskich. s. 117-122.
- Manifesto for a resource-efficient Europe*. (2012). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_12_989
- Markowski, T. (2005). Procesy integracji i dezintegracji obszarów zurbanizowanych - wyzwania dla polityki metropolitalnej. [w:] P. Lorens, *Integracja i dezintegracja obszarów metropolitalnych*. Warszawa: "Urbanista" sp.z o.o.
- Markowski, T., Marszał, T. (2006). *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*. Warszawa: PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, s. 10.
- Masik, G. (2018). *Suburbanizacja demograficzna i przestrzenna na Obszarze Metropolitalnym Gdańsk-Gdynia-Sopot*. Studia Obszarów Wiejskich. s. 155-170.
- Matznetter, W., Musil, R. (2012). *The European City in the Age of Globalisation*.dostęp: 21.06.2017. <http://belgeo.revues.org/6100>.
- Meadows, D. H. (1999). *Leverage Points: Places to Intervene in a System*. The Sustainability Institute. http://donellameadows.org/wp-content/userfiles/Leverage_Points.pdf, s. 3.
- METREX. (2014). *Metropolitan Dimension. Position Statement*. METREX.
- METREX.(2011). *Urban-rural relationships in metropolitan areas of influence: best practice examples of metropolitan-rural cooperation*.METREX.

- Mikuła-Bączek, E. (2007). *Oddziaływanie nierówności społecznych na wzrost gospodarczy w obszarze kapitału ludzkiego: aspekty teoretyczne*. *Nierówności Społeczne a wzrost Gospodarczy* z. nr 11, s. 223-233.
- Myna, A. (1998). *Rozwój lokalny, regionalne strategie rozwoju, regionalizm*. Samorząd terytorialny, nr 11. Warszawa.
- Nowak, M. J. (2012). *Decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu – instrument czy wyłącznie bariera rozwoju?* *Studia Regionalne i Lokalne*, Nr 2(48)/2012, ISSN 1509–4995, s. 77-91.
- OECD. (2011). *OECD Urban Policy Reviews: Poland 2011*. OECD Publishing.
- Opracowanie metodologii i oszacowanie liczby pracujących w gospodarce narodowej według miejsca zamieszkania i głównego miejsca pracy na poziomie NTS 4, stopy bezrobocia rejestrowanego na poziomie NTS 5 oraz miar wynagrodzeń brutto na poziomie NTS 4.* (2019). Warszawa: GUS.
- Pankau, F. (2006). *Studia nad Obszarem Metropolitalnym Trójmiasta*. Gdańsk: Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego.
- Parysek, J. (1995). *Rola samorządu terytorialnego w rozwoju lokalnym*. [w:] J. Parysek, *Rozwój lokalny: zagospodarowanie przestrzenne i nisze atrakcyjności gospodarczej*. Warszawa: PWN, s. 37.
- Pezzini, M. (2008). *System rządzenia, kapitał społeczny i potencjał kulturowy w kontekście regionalnym*. [w:] P. Jakubowska, A. Kukliński, P. Żyber, *Problematyka przyszłości regionów. W poszukiwaniu nowego paradygmatu*. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, s. 32-40.
- Piasecki, R. (2008). *Ekonomia rozwoju wobec problemów nędzy i nierówności społecznych na świecie*. *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*, vol. 11, nr 1, s. 225-232.
- Pielesiak, I. (2012). *Delimitacja i instytucjonalizacja Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*. [w:] T. Marszał, B. Bartosiewicz, T., Pielesiak I. *Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego* Warszawa: PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. (strony 169-185).
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot 2030.* (2016). Gdańsk: Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego województwa pomorskiego 2030.* (2016). Gdańsk: Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego.
- Platon. (1997). *Prawa*. przeł. Maria Maykowska. Warszawa: s. 188.

- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rażniak, P. (2013). *Globalne powiązania metropolii europejskich - próba typologii*. 9, s. 85-94.
- Read, R. (2000). *Chances and Potentials of Networks in Supporting Future-oriented Development in Metropolitan Regions*. Informationen zur Raumentwicklung Heft 11/12.2000.
- Rose, J. F. (2019). *Dobrze nastrojone miasto*. Kraków: Karakter.
- Rozschazy, R. (1988). *Le developpement des communautés*. Louvain-la-Neuve: CIACO Editour.
- Sagan, I. (2017). *Miasto. Nowa kwestia i nowa polityka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Sagan, I., Canowiecki, Z. (2011). *Między integracją a konkurencją. Gdańsko-Gdyński Obszar Metropolitalny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Scenarios for Integrated Territorial Investments*. (2015). Bruksela: Komisja Europejska.
- Shultz, T. (1961). *Investments in Human Capital*. American Economic Review, t.51(1).
- Simon, H. A. (1996). *The Sciences of the Artificial*, 3rd ed. MIT Press. Cambridge, MA.
- Smętkowski, M., Jałowiecki, B., Gorzelak, G. (2008). *Obszary metropolitalne w Polsce. Problemy rozwojowe i delimitacja*. Warszawa: EUROREG Uniwersytet Warszawski.
- Sołtys, J. (2015). *Problemy planowania strategii i zagospodarowania przestrzennego w zarządzaniu rozwojem obszarów metropolitalnych*. Warszawa: PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.
- Stewart, J. Q. (1942). *A Measure of the Influence of a Population at a Distance*. Sociometry, Vol. 5, No. 1, s. 63-71.
- Stewart, J. Q. (1945). *Coasts, Waves and Weather*. New York.
- Stewart, J. Q. (1948). *Concerning social physics*. Scientific American, 178, 5, s. 20-23.
- Stewart, J. Q. (1947). *Empirical Mathematical Rules Concerning the Distribution and Equilibrium of Population*. Geographical Review, 37, s. 461-485.
- Stewart, J. Q., & Warntz, W. (1958a). *Macrogeography and social science*. The Geographical Review, 48, s.167-184.
- Stewart, J. Q., Warntz, W. (1958b). *Physics of population distribution*. Journal of Regional Science, 1,1, s. 99-123.

- Stiglitz, J. E. (2015). *Cena nierówności? W jaki sposób dzisiejsze podziały społeczne zagrażają naszej przyszłości?* Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*. (2017). Warszawa.
- Strategia Obszaru Metropolitalnego Gdańsk–Gdynia–Sopot do roku 2030*. (2015). Gdańsk: Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot.
- Swianiewicz, P., Klimska, U. (2005). *Spółeczne i polityczne zróżnicowanie aglomeracji w Polsce – waniliowe centrum, mozaika przedmieść*. Prace i Studia Geograficzne, t. 35.
- Sypniewska, B. A., Rawa-Siarkowska, O. (2015). *Regionalny rynek pracy w opinii mieszkańców wsi i miast*. Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku, Nauki Ekonomiczne, t. XXII.
- Szczepańska, M. (2018). *Lokalna aktywność obywatelska – czynniki, pułapki, zróżnicowanie. O wzorach zaangażowania charakterystycznych dla wspólnot mieszkaniowych*. ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS, FOLIA SOCIOLOGICA 64 .
- Szmytkowska, M. (2014). *Top-down czy bottom-up? Dylematy kształtowania policentrycznych obszarów metropolitalnych na przykładzie Trójmiasta*. Studia Regionalne i Lokalne 3(57), 26-45.
- Szymańska, D. (2007). *Urbanizacja na świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Śleszyński, P. (2013). *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*. Przegląd Geograficzny 85, 2, s. 173-197.
- Tobler, W. (1970). *A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region*. Economic Geography, Vol. 46, s. 234-240.
- Tosics, I. (2015). *Functional territories for better integrated governance: Towards spatially coordinated development in metropolitan and urban-rural area*. dostęp: 08.2018. <https://urbact.eu/functional-territories-better-integrated-governance-towards-spatially-coordinated-development>.
- Trejtowicz, M. (2007). *Dynamika dobrostanu psychicznego. Eksporacja danych z badań* *Diagnoza społeczna*. Psychologia Społeczna, t. 2, nr 01 (02), s. 66-81.
- Trzepacz, P. (2012). *Geneza i istota koncepcji zrównoważonego rozwoju*. [w:] P. Trzepacz, *Zrównoważony rozwój – wyzwania globalne*. s. 13-35. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Twardoch, A. (2019). *System do mieszkania. Perspektywy rozwoju dostępnego budownictwa mieszkaniowego*. Warszawa: Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana.

- Urban Projects Results*. (2011). <https://urbact.eu/files/urbact-project-results-first-edition>.
- Warczewska, B., Mastalska-Cetera, B. (2010). *Charakterystyka Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego ze szczególnym uwzględnieniem systemu przyrodniczego*. ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS, s. 157-167.
- Warntz, W. (1964). *A new map of the surface of population potentials for the United States, 1960*. Geographical Review, 54, 2, s. 170-184.
- Wich, U. (2014). *Metropolie - czynnik integracji czy dezintegracji regionów?* Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H Oeconomia, s. 193-201.
- Wieczerek, J. (2018). *Kapitał demograficzny, ludzki i społeczny jako czynniki rozwoju regionalnego*. Ekonomia społeczna, s. 68-78.
- Wieczerek, J. (2016). *Nowe spojrzenie na geograficzną przestrzeń miejską w kontekście utworzenia związków metropolitalnych*. [w:] M. Kuczera, K. Piech, *Zagadnienia aktualnie poruszane przez młodych naukowców* 8. s. 295-299. Kraków: CreativeTime.
- Wojewódzka-Król, K., Rolbiecki, R. (2017). *Spoleczno-ekonomiczne skutki zagospodarowania dolnej Wisły*. Gdańsk: Energa SA, Acta Energetica, s.316.
- Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Przestrzennego Kraju*.(2005). Warszawa: RCSS.
- Zanon, B. (2013). *Caling-down and scaling-up processes of territorial governance: cities and regions facing institutional reform and planning challenges*. Urban Research & Practice, 6:1, s. 19-39.
- Zużńska-Żyśko, E. (2016). *Procesy metropolizacji. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Spis tabel

Tabl. 1. Zestawienie definicji obszaru metropolitalnego.....	15
Tabl. 2. Definicje koncepcji zarządzania obszarami metropolitalnymi.....	24
Tabl. 3. Przykłady współpracy metropolitalnej	25
Tabl. 4. Różnice w zdolności do oszczędzania i inwestowania między krajami wysoko rozwiniętymi i krajami słabo rozwiniętymi	32
Tabl. 5. Ocena koncepcji zrównoważonego rozwoju	34
Tabl. 6. Wybrane opracowania planistyczne odnoszące się do Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot przed reformą administracyjną w 1999 r.....	37
Tabl. 7. Powiązanie Strategii ZIT Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 .	49
Tabl. 8 Różnica między interpretacją modelu potencjału ludności a gęstością zaludnienia	56
Tabl. 9. Zagadnienia, na podstawie których obliczono modele potencjału	58
Tabl. 10 Najważniejsze instytucje otoczenia biznesudziałające na terenie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	82
Tabl. 11. Wysokość udziałów JST we wpływach z podatków dochodowych w 2017 r.	88
Tabl. 12 Najważniejsze obowiązujące na poziomie krajowym dokumenty strategiczne i planistyczne, ich cele i narzędzia wdrażania w kontekście rozwoju miast i obszarów metropolitalnych	105
Tabl. 13. Standardy mieszkaniowe w wybranych gminach obszaru metropolitalnego w 2017 r.	114
Tabl. 14. Charakterystyka możliwych scenariuszy rozwoju obszaru metropolitalnego....	141

Spis ilustracji

Ryc. 1. Typologia obszarów metropolitalnych według ESPON w 2014 r.	28
Ryc. 2. Podstawowe narzędzia współpracy metropolitalnej.....	29
Ryc. 3. Determinanty decyzji inwestycyjnych	33
Ryc. 4. Wybrane inicjatywy historyczne w zakresie współpracy w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot.....	38
Ryc. 5. Składowe wyznaczenia przyjętego w badaniu Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	40
Ryc. 6. Położenie i zakres przestrzenny OMGGS w województwie pomorskim przyjęty w badaniu.....	41
Ryc. 7. Powiązania funkcjonalne głównych ośrodków miejskich 2030.....	42
Ryc. 8. Strefy ciążenia do Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot.....	43
Ryc. 9. Miasta i gminy partnerskie gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętego badaniem	44
Ryc. 10. Przepisy prawa ustanawiające i mające wpływ na ZIT.....	48
Ryc. 11. Schemat postępowania badawczego	57
Ryc. 12. Gminy Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	60
Ryc. 13. Schemat postępowania analitycznego – model potencjału (dane poglądowe).....	61
Ryc. 14. Składowe skumulowanego potencjału i inne zmienne objaśniające model potencjału Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	61
Ryc. 15. Rozkład potencjału w zakresie liczby ludności w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	64
Ryc. 16. Dynamika zmian liczby ludności w wybranych gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w latach 2008-2017	65
Ryc. 17. Wskaźnik obciążenia demograficznego w wybranych gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w latach 2008-2017	67
Ryc. 18. Rozkład potencjału w zakresie liczby osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 ludności w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	68
Ryc. 19. Liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w latach 2008-2017	69
Ryc. 20. Zmiana liczby wolnych miejsc pracy listopad 2019 r. / listopad 2015 r. [%] ...	70
Ryc. 21. Rozkład potencjału w zakresie liczby osób pracujących na 1000 ludności w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	71

Ryc. 22. Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców w latach 2008-2017 w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot	73
Ryc. 23. Rozkład potencjałów w zakresie liczby NGO na 10 tys. mieszkańców w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot zarejestrowanych w 2018 r.	74
Ryc. 24. Podmioty nowo zarejestrowane z wyszczególnieniem sektora prywatnego w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2017 r.....	76
Ryc. 25. Udział podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w latach 2009-2017	76
Ryc. 26. Rozkład potencjałów w zakresie liczby przedsiębiorstw ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	77
Ryc. 27a. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1 mieszkańca oraz osoby fizyczne prowadzące działalność według wybranych sekcji w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	79
Ryc. 27b. Rozkład potencjałów w zakresie liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	80
Ryc. 28. Liczba patentów udzielonych w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot w 2017 r.	85
Ryc. 29. Rozkład potencjałów w zakresie dochodów w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	87
Ryc. 30. Rozkład potencjałów w zakresie dochodów z podatku PIT i CIT w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	89
Ryc. 31. Rozkład potencjałów w zakresie kwot dofinansowania Unii Europejskiej w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	90
Ryc. 32. Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2017 r.....	91
Ryc. 33. Rozkład potencjałów w zakresie liczby turystycznych miejsc noclegowych w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	94
Ryc. 34. Rozkład potencjałów w zakresie liczby turystów zagranicznych odwiedzających Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	95

Ryc. 35. Sieć osadnicza Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	97
Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 36. Sieć hydrograficzna Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	98
Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 37. Formy ochrony przyrody w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot	101
Ryc. 38. Rozkład potencjałów w zakresie liczby zabytków według Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	103
Ryc. 39. Rozkład potencjałów w zakresie liczby planów miejscowych uchwalonych w Obszarze Metropolitalnym Gdańsk Gdynia Sopot	108
Ryc. 40. Rozkład potencjałów w zakresie udziału powierzchni gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot pokrytych planami miejscowymi	108
Ryc. 41. Rozkład potencjału w zakresie liczby decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu wydanych w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	109
Ryc. 42. Rozkład potencjałów w zakresie liczby mieszkań przypadające na 1000 mieszkańców w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	113
Tabl. 13. Standardy mieszkaniowe w wybranych gminach obszaru metropolitalnego w 2017 r.	114
Ryc. 43. Rozkład potencjału w zakresie zasobów mieszkaniowych gmin w przeliczeniu na 1000 mieszkańców Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	115
Ryc. 44. Rozkład potencjałów w zakresie długości sieci gazowej na 10 tys. mieszkańców w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	118
Ryc. 45. Rozkład potencjału w zakresie liczby budynków mieszkalnych podłączonych do infrastruktury kanalizacyjnej w % ogółu budynków mieszkalnych w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	120
Ryc. 46. Rozkład potencjału w zakresie liczny budynków mieszkalnych podłączonych do infrastruktury wodociągowej w % ogółu budynków mieszkalnych w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	121
Ryc. 47. Rozkład potencjału w zakresie ilości ścieków przemysłowych i komunalnych ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	122
Ryc. 48. Zakres potencjału w zakresie ilości odpadów komunalnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	123

Ryc. 49. Rozkład potencjałów w zakresie liczby przychodni na 10 tys. mieszkańców gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	125
Ryc. 50. Rozkład potencjałów w zakresie liczby klubów sportowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.	126
Ryc. 52. Rozkład potencjałów w zakresie liczby oddziałów w szkołach ponadpodstawowych w stosunku do liczby dzieci w wieku szkoły ponadpodstawowej w gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	128
Ryc. 53. Rozkład potencjałów w zakresie liczby bibliotek w przeliczeniu na 1 mieszkańca gminach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot w 2018 r.....	129
Ryc. 54. Model potencjału rozwojowego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot	136
Ryc. 55. Strefy potencjału rozwojowego Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot zidentyfikowane z wykorzystaniem modelu potencjału	137

Załączniki

Załącznik 1 – Obszary Natura 2000 oraz rezerwaty przyrody ustanowione na terenie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot, objętym badaniem²⁶

Obszary Natura 2000

- dyrektywa siedliskowa: Biała, Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana, Szczodrowo, Jeziora Kistowskie, Jeziora Choczewskie, Uroczyska Pojezierza Kaszubskiego, Pomlewo, Piotrowo, Nowa Sikorska Huta, Huta Dolna, Szumleś, Wejherowo, Prokowo, Mechowiska Zęblewskie, Kaszubskie Klify, Karwickie Źródlika, Guzy, Grądy nad jeziorami Zduńskim i Szpegawskim, Zielenina, Bielawa i Bory Bażynowe, Bunkier w Oliwie, Widowo, Górkowski Las, Ostoja w Ujściu Wisły, Łebskie Bagno, Dolina Łupawy, Dolna Wisła, Zatoka Pucka i Półwysep Helski, Waćmierz, Twierdza Wisłoujście, Trzy Łyny, Staniszewskie Błota, Przywidz, Ostoja Słowińska, Piaśnickie Łąki, Pełcznica, Orle, Mierzeja Sarbska, Mechowiska Sulęczyńskie, Kurze Grzędy, Jeziorka Chośnickie, Jar Rzeki Raduni, Hopowo, Dolina Reknicy, Dolina Kłodawy, Dolina Górnej Łeby, Białogóra, Białe Błoto,
- dyrektywa ptasia: Przybrzeżne Wody Bałtyku, Zalew Wiślany, Bielawskie Błota, Lasy Mirachowskie, Puszcza Darżłubska, Lasy Lęborskie, Zatoka Pucka, Ujście Wisły, Pobrzeże Słowińskie, Dolina Dolnej Wisły.

Rezerwaty: Babnica, Białogóra, Bielawa, Borkowski Wąwozy, Bursztynowa Góra, Choczewskie Cisy, Cisowa, Czarne Bagno, Darżłubskie Buki, Długosz Królewski w Łęczynie, Długosz Królewski w Wierchucinie, Dolina Chłapowska, Dolina Kłodawy, Gałęzna Góra, Góra Zamkowa, Kępa Redłowska, Jar Rzeki Raduni, Słone Łąki we Władysławowie, Helskie Wydmy, Kąty Rybackie, Zajęcze Wzgórze w Sopocie, Beka, Szczyt Wieżycy na Pogórzu Kaszubskim, Dolina Strzyży, Buki Mierzei Wiślanej, Nowe Wicko, Łęg nad Sweliną, Kacze Łęgi, Mewia Łacha, Ptasi Raj, Mechelińskie Łąki, Groty Mechowskie, Jar Reknicy, Jezioro Turzycowe, Karwickie Źródlika, Kurze Grzędy, Las Mątawski, Leśne Oczko, Lewice, Lubygość, Łebskie Bagno, Mierzeja Sarbska, Opalenie Dolne, Ostrzycki Las, Parazyńskie Wąwozy, Pełcznica, Piaśnickie Łąki, Przylądek Rozewski, Pużyckie Łęgi, Staniszewskie Zdroje, Stare Modrzewie, Szczelina Lechicka, Widowo, Wielistowskie Łęgi,

²⁶ Opracowano z wykorzystaniem danych z Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji i Kartografii BDOT10k z 2017 r.

Wiosło Duże, Wiosło Małe, Wyspa na jeziorze Przywidz, Zajęcie Wzgórze, Zielone,
Źródlika Czarnej Wody, Źródlika w Dolinie Ewy, Żurawie Błoto, Żurawie Chrusty.

Załącznik 2 – Zestawienie celów strategicznych gmin OMGGS

Gmina	Nazwa dokumentu	Cele / priorytety	*
Cedry Wielkie	Strategia Rozwoju Gminy Cedry Wielkie na lata 2016-2030	Poprawa jakości życia mieszkańców	Jż
		Zrównoważony rozwój przestrzenny	Prz
		Konkurencyjna gospodarka i turystyka	Gp/T
Cewice	Strategia Rozwoju Gminy Cewice na lata 2016-2022	Budowanie kapitału społecznego i zwiększenie aktywności mieszkańców gminy	Mk
		Rozwój przedsiębiorczości oraz tworzenie warunków do inwestowania w gminie	Gp
		Ład przestrzenny podstawą rozwoju gminy	Prz
Chmielno	Strategia rozwoju Gminy Chmielno na lata 2016 - 2022	Poprawa jakości życia i atrakcyjności osiedleńczej	Jż
		Wzrost jakości i efektywności edukacji	E
		Wykorzystanie walorów naturalnych i przyrodniczych i rozwój lokalnej przedsiębiorczości	T Gp
		Stworzenie na bazie kaszubskich tradycji kulturalno-społecznych marki obszarów i produktów lokalnych	T GP
Choczewo	Lokalna Strategia Rozwoju Gmina Choczewo	Rozwinięta turystyka na terenie Gminy w oparciu o rozbudowę i poprawę sieci komunikacyjnej, rozbudowę bazy turystycznej - przy zachowaniu walorów środowiska naturalnego Gminy.	T
		Utworzone warunki do działalności, współpracy, rozwoju wszelkiego rodzaju inicjatyw. Ułatwienie możliwości pozyskiwania środków.	Gp
		Utrzymanie czystego środowiska naturalnego poprzez rozbudowę infrastruktury kanalizacyjnej i wykorzystanie czystych źródeł energii.	Ś
		Rozwinięte rolnictwo w oparciu o produkcję zdrowej żywności dla potrzeb rynku lokalnego, turystyki oraz na rynki zewnętrzne.	R
		Duża ilość miejsc pracy poprzez uaktywnienie miejscowej społeczności oraz pozyskanie inwestora zewnętrznego.	Rp
Gdańsk	Gdańsk 2030 Plus Strategia Rozwoju Miasta	Mieszkańcy	Mk
		Współpraca	I
		Kształcenie	E
		Mobilność	M
		Otwartość	I
Gdynia	Strategii Rozwoju Miasta Gdyni 2030	Jakość życia gdyńskiej wspólnoty	Jż
		Dom	Mk
		Praca i nauka	Rp/E
		Czas wolny	T
Gniew	Strategia Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Gniew na lata 2009-2020	Gospodarka	Gp
		Infrastruktura	Prz
		Wielokierunkowa przestrzeń gminy	I
		Ochrona Środowiska	Ś
		Zasoby społeczne	Mk
Gniewino	Strategia Rozwoju Gminy	Utrzymanie i rozwój infrastruktury wzmacniającej konkurencyjność i	Gp

	Gniewino do roku 2025	atrakcyjność gminy Gniewino	
		Wzmocnienie kapitału społecznego w gminie Gniewino	Mk
		Wysoka jakość życia mieszkańców, korzystne warunki inwestowania i osadnictwo w Gniewinie	Jż
Hel Jastarnia Władysławowo Krokowa m.Puck Puck Kosakowo	Strategii Rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016-2025	Poprawa konkurencyjności gospodarki Ziemi Puckiej	Gp
		Poprawa dostępności komunikacyjnej Ziemi Puckiej	Prz
		Tworzenie warunków i poprawa gospodarczego wykorzystania Zatoki Puckiej ze szczególnym uwzględnieniem potencjału portowego	Gp
		Tworzenie warunków do wysokiej jakości kapitału ludzkiego i społecznego na obszarze Ziemi Puckiej	Mk
Kartuzy	Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Kartuzy do 2020 roku	Zwiększenie konkurencyjności gospodarczej	
		Zapewnienie ładu przestrzennego i rozwoju zrównoważonego ekologicznie	Prz/ Ś
		Rozwój kapitału ludzkiego i kapitału społecznego	Mk
Kolbudy	Strategia Rozwoju Gminy na lata 2010-2020	Gmina dostępna i bezpieczna	Prz
		Gmina zrównoważonego rozwoju	Prz
		Zdrowa i wykształcona gmina	Z/E
		Gmina zintegrowana	Mk
		Gmina przedsiębiorcza	Gp
Krynica Morska	Strategia rozwoju społeczno - gospodarczego Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2015-2025	Wspieranie rozwoju lokalnego kapitału społecznego	Mk
		Zrównoważony rozwój przestrzenny i ochrona środowiska	Prz / Ś
		Rozwój Gminy jako ośrodka turystycznego	T
Lębork	Strategia Rozwoju Miasta Lęborka 2020	Nowoczesna Gospodarka	Gp
		Aktywne Społeczeństwo	Mk
		Atrakcyjna Przestrzeń	Prz
Lichnowy	Strategia Rozwoju Gminy Lichnowy na lata 2015-2022	Kształtowanie ładu przestrzennego oraz poszanowanie środowiska przyrodniczego	Prz/Ś
		Wzrost konkurencyjności lokalnej gospodarki oraz aktywizacja zawodowa mieszkańców	Gp
		Rozwój kapitału społecznego i aktywizacja społeczna mieszkańców	Mk
Linia	Strategia Rozwoju Gminy Linia na lata 2015-2022	Poprawa warunków bytowych społeczności lokalnej poprzez poprawę infrastruktury i zwiększenie dostępu do usług publicznych	Jż
		Wzrost kapitału ludzkiego i społecznego w Gminie Linia	Mk
		Kształtowanie przestrzeni gminy, jako terenu atrakcyjnego turystycznie, wspierającego gospodarkę lokalną	T/Gp
Luzino	Strategia Rozwoju Gminy Luzino na lata 2016 - 2025	Zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców gminy Luzino	Mk
		Przedsiębiorczość i dobre warunki do inwestowania bazą rozwoju gospodarczego	Gp
		Ład przestrzenny i zrównoważone środowisko filarami rozwoju gminy	Prz / Ś

Łeba	<i>nieudostępniona publicznie</i>		
Łęczycze	Strategia Rozwoju Gminy Łęczycze na lata 2014-2020	Umacnianie ładu przestrzennego na terytorium gminy dla ukierunkowania trendów jej rozwoju	Prz
		Wykreowanie lokalnej marki rekreacyjno – turystycznej	T
		Upowszechnianie wśród mieszkańców gminy aktywnego trybu życia	Z
		Tworzenie narzędzi stałego dialogu społecznego dla zwiększenia udziału mieszkańców w procesach decyzyjnych i ich zaangażowania w sprawy lokalne	Mk
m.Malbork	Strategia rozwoju miasta Malborka	Rozbudowa i modernizacja bazy turystycznej	T
		Przebudowa centrum miasta wraz z układem komunikacyjnym	Prz
		Modernizacja infrastruktury komunalnej	Prz
		Przedsięwzięcia organizacyjne zwiększające atrakcyjność turystyczną Malborka	T
		Wspieranie rozwoju gospodarczego Malborka	Gp
m.Pruszcz Gdański	Strategia Rozwoju Miasta Pruszcz Gdański Na Lata 2011 - 2018	Usprawnienie systemu komunikacji wewnętrznej miasta wraz z utrzymaniem dobrych połączeń drogowych i kolejowych z aglomeracją trójmiejską oraz resztą kraju	Prz
		Utrzymanie różnorodnej, atrakcyjnej oferty mieszkaniowej wraz z rewitalizacją starego i rozwojem nowego budownictwa mieszkaniowego – szczególnie jednorodzinne.	BM
		Tworzenie dogodnych warunków dla rozwoju przyjaznej miastu przedsiębiorczości.	Gp
		Rozwijanie tożsamości i wewnętrznej spójności miasta.	I
		Skuteczne i kompleksowe rozwiązywanie problemów społecznych.	Mk
		Podniesienie poziomu efektywności oraz rozszerzenie zakresu usług edukacyjnych.	E
		Zwiększanie atrakcyjności i różnorodności oferty na spędzanie wolnego czasu przez dzieci, młodzież i całe rodziny	T
		Rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej.	Prz
m.Tczew	Strategia Rozwoju Tczewa do roku 2030	Wzrost gospodarczy	Gp
		Wzmocnienie istotnych stref miasta	Prz
		Wzmocnienie systemu komunikacyjnego	Prz
		Wzrost jakości mieszkalnictwa i usług miasta	BM
		Rozwój obywatelski	Mk
m.Wejherowo	Strategia Rozwoju Wejherowa na lata 2012-2022	Rozwój sprawnego i komfortowego układu komunikacyjnego.	Prz
		Rozwój działalności gospodarczej i powstawanie nowych miejsc pracy	Gp
		Rozwój oferty dla mieszkańców i poprawa warunków zamieszkania	Mk BM
		Rozwój zadbanego, uporządkowanego i czystego otoczenia	Prz
Miłoradz	<i>nieudostępniona publicznie</i>		
Morzyszczyn	Strategia Rozwoju	Poprawa warunków osiedleńczych	Prz/Jż

	Gminy Morzeszczyn na lata 2015-2022	Rozwój społeczno-przestrzenny	Mk/Pr z
		Rozwój potencjału gospodarczego i turystycznego	Gp/T
Nowa Wieś Lęborska	Strategia Rozwoju Gminy Nowa Wieś Lęborska Na Lata 2010 - 2020	Gmina dostępna i bezpieczna	Prz
		Gmina zrównoważonego rozwoju	Prz
		Zdrowa i wykształcona gmina	Z/E
		Gmina zintegrowana	Mk
		Gmina przedsiębiorcza	Gp
Nowy Dwór Gdański	Strategia Rozwoju Gminy Nowy Dwór Gdański na lata 2014 – 2020	Aktywna społeczność gminna	Mk
		Rozwijająca się gospodarka	Gp
		Czyste środowisko i atrakcyjna przestrzeń	Ś/Prz
Nowy Staw	Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Nowy Staw 2033	Bliski Nowy Staw. Mobilność i współpraca	Mk/Pr z
		Naturalny Nowy Staw. Natura i ekologia	Ś
		Nasz Nowy Staw. Dziedzictwo i tożsamość	Prz/T
Ostaszewo	<i>nieudostępniona publicznie</i>		
Pelplin	Strategia rozwoju gminy i miasta Pelplin	Wzrost liczby miejsc pracy	Gp
		Łagodzenie negatywnych efektów przemian w rolnictwie	R
		Zwiększenie efektywności gospodarowania majątkiem gminy	I
Pruszcz Gdański	Program Rozwoju Gminy Pruszcz Gdański do roku 2020+	Dalszy rozwój infrastruktury drogowej w gminie	Prz
		Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w życie gminy	Mk
		Doskonalenie jakości usług publicznych i oferty dla różnych grup społecznych	Mk
		Rozwój instytucjonalny gminy i dobra obsługa administracyjna mieszkańców	Mk I
Przodkowo	Strategia Rozwoju Gminy Przodkowo 2012-2020	Poprawa stanu infrastruktury społecznej.	Mk
		Rozwój turystyki i usług około turystycznych	T
		Planowanie rozwoju przestrzennego gminy zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego	Prz
Przywidz	Plan rozwoju lokalnego Gminy Przywidz	Zmiana w strukturze gospodarczej obszaru	Gp
		Rozwój Systemu komunikacji	Prz
		Rozwój infrastruktury technicznej	Prz
		Rozwój infrastruktury społecznej	Prz
		Poprawa stanu środowiska naturalnego i kulturowego	Ś/T
		Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców	Jż
Pszczółki		Tworzenie warunków dla rozwoju funkcji przemysłowych, usługowych i mieszkaniowych na terenie Gminy Pszczółki.	Gp
		Dbalność o środowisko naturalne i estetyzacja terenów gminnych.	Ś
		Tworzenie warunków dla rozwoju sportu i rekreacji na terenie Gminy Pszczółki.	Z

		Rozwój edukacji i kultury na terenie Gminy Pszczółki poprzez poprawę warunków funkcjonowania placówek kulturalnych i oświatowych.	E T
		Promocja tradycji pszczelarskich Gminy Pszczółki. Budowanie tożsamości lokalnej. Aktywizacja i integracja mieszkańców.	T Mk
Reda	Strategii Rozwoju Miasta Reda do 2020 roku	Zapewnienie ładu przestrzennego i rozwoju zrównoważonego ekologicznie	Prz Ś
		Wzrost konkurencyjności lokalnej gospodarki	Gp
		Aktywizacja rozwoju kapitału ludzkiego i kapitału społecznego	Mk
Rumia	Strategia Rozwoju Miasta Rumi do 2030 roku	Wzmocnienie potencjału gospodarczego Rumi	Gp
		Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców miasta Rumi	Jż
Sierakowice	Strategia Rozwoju Gminy Sierakowice 2014-2024	Rozwój infrastruktury i poszerzenie oferty usług społecznych	Mk
		Rozwój potencjału społecznego mieszkańców gminy	Mk
		Zapewnienie bezpieczeństwa i spójności społecznej mieszkańców gminy	Mk
		Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości na terenie gminy	Gp
		Zrównoważony rozwój turystyki oraz usług około turystycznych	T
		Rozwój infrastruktury wspierającej rozwój gospodarczy	Gp
		Poprawa dostępności komunikacyjnej gminy	Prz
		Poprawa stanu infrastruktury technicznej i teletechnicznej	Prz
		Ochrona środowiska naturalnego przed zanieczyszczeniami	Ś
Somonino	Strategia Rozwoju Gminy Somonino Na Lata 2012-2019	Tworzenie dogodnych warunków dla rozwoju gminy przyjaznej przedsiębiorczości.	Gp
		Rewitalizacja systemu komunikacji wewnętrznej gminy wraz z utrzymaniem dobrych połączeń drogowych i kolejowych z aglomeracją trójmiejską oraz resztą kraju.	Prz
		Rozwój budownictwa ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa jednorodzinnego przy zachowaniu walorów przyrodniczych	BM Ś
		Rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej	Prz
		Skuteczne i kompleksowe rozwiązywanie problemów społecznych	Mk
Sopot	Strategia Miasta Sopotu 2014-2020	Zdrowi i sprawni sopocianie	Z
		Aktywni i zaangażowani sopocianie	Mk
		Sopot magnesem dla młodych	E/T
		Sopot - miasto atrakcji	T
		Sopot – tu warto być przedsiębiorczym	Gp
Stare Pole	<i>nieudostępniiona publicznie</i>		
Stegna	Program Rozwoju Gminy Stegna na lata 2016-2020 z perspektywą do 2025	Rozwój gospodarczy	Gp
		Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej	Prz
		I społecznej”	
		Jakość życia	Jż

	roku		
Stężycza	Lokalna Strategia Rozwoju Gminy Stężycza Na Lata 2016-2023	Poprawa efektywności lokalnej gospodarki, w tym rozwinięcie branży turystycznej	T
		Integracja społeczna oraz wyższa aktywność mieszkańców	Mk
Subkowy	Strategia rozwoju Gminy Subkowy na lata 2015 - 2020 z prognozą do roku 2025	Wzmocnienie integracji mieszkańców gminy w oparciu o wysoki poziom ich utożsamiania się z miejscem zamieszkania i więzy kulturowe.	Mk
		Podniesienie poziomu życia mieszkańców gminy poprzez rozwiązanie problemów infrastruktury społecznej i technicznej oraz rozwój kultury i edukacji.	Jż
		Ciągłe rozwiązywanie problematyki ludzi starszych, ubogich i wykluczonych poprzez aktywizację GOPS oraz organizacji pozarządowych i wolontariatu.	Mk
		Przeorientowanie rozwoju przestrzennego gminy na rozwój osadnictwa, uwypuklenie atrakcji historycznej zabudowy oraz na rozwiązanie problematyki komunikacji zbiorowej.	Prz
		Oparcie rozwoju gospodarczego gminy na lokalnej przedsiębiorczości i rolnictwie, a w szczególności na: rozwoju turystyki, wykorzystaniu wyjątkowej dostępności komunikacyjnej, a w tym drogi wodnej Wisły oraz na rozwoju energetyki odnawialnej i klasycznej.	Gp
		Rozwój działań pro-środowiskowych związanych ze zmniejszeniem uciążliwości cywilizacyjnych i poprawą stanu środowiska na terenie gminy.	Ś
		Aktywna promocja gminy w oparciu o porozumienia samorządowe: lokalna grupa działania „Wstęga Kociewia”, lokalna organizacja turystyczna, obszar metropolitalny Gdańsk, Gdynia, Sopot i współpracę międzygminną.	T
Suchy Dąb	SUCHY DĄB 2020 PLUS Strategia Rozwoju	Zapewnienie mieszkańcom Gminy jednakowego standardu życia w każdym Sołectwie do roku 2020	Mk
		Wysoka jakość życia gwarantowana mieszkańcom Gminy	Jż
		Marka Suchy Dąb	T
Sulęcyno	Strategia Rozwoju Gminy Sulęcyno 2015-2025	Społeczeństwo	Mk
		Gospodarka	GP
		Środowisko i infrastruktura	Ś/Prz
Szemud	Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Szemud	Poprawa stanu infrastruktury	Prz
		Poprawa jakości życia i aktywizacja mieszkańców	Jż/Mk
		Przyspieszenie rozwoju gospodarczego	Gp
Sztutowo	Strategia Rozwoju Gminy Sztutowo Na Lata 2014-2020	Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej Gminy oraz konkurencyjności lokalnej gospodarki	Gp
		Rozwijanie i poprawa jakości infrastruktury przestrzennej Gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji	Prz T
		Budowanie i promocja wizerunku marki Gminy rozpoznawalnej w kraju i	T

		zagranicą	
Tczew	<i>nieudostępniona publicznie</i>		
Trąbki Wielkie	<i>nieudostępniona publicznie</i>		
Wejherowo	Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Wejherowo na lata 2014-2021	Infrastruktura techniczna, drogowa i turystyczna	Prz/T
		Kapitał ludzki i integracja społeczna	Mk
		Gospodarka i ochrona środowiska	Gp
		Sprawny i nowoczesny samorząd gminny	ST
Wicko	Strategia Rozwoju Gminy Wicko na lata 2015 – 2022	Wzmocnienie dostępu do infrastruktury technicznej Gminy Wicko	Prz
		Wzrost atrakcyjności gospodarczej Gminy Wicko	Gp
		Wzrost jakości kapitału ludzkiego i społecznego w Gminie Wicko	Mk
Żukowo	Strategia Rozwoju Gminy Żukowo na lata 2015-2025	Rozwój gospodarki lokalnej	Gp
		Rozwój turystyki, sportu, kultury wraz z ochroną dziedzictwa kulturowego	T
		Ochrona środowiska naturalnego	Ś
		Poprawa dostępności komunikacyjnej i transportowej	Prz
		Poprawa warunków życia mieszkańców i wzrost partycypacji społecznej	Mk

Kategoria*: Jż – jakość życia, Prz – przestrzeń, Gp – gospodarka, T – turystyka, Mk – mieszkańcy, E – edukacja, Ś – środowisko, R – rolnictwo, Rp- rynek pracy, M – mobilność, Z – ochrona zdrowia, BM – budownictwo mieszkaniowe, ST – samorząd terytorialny, I – inne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie strategii rozwojowych gmin Obszaru Metropolitalnego Gdańsk Gdynia Sopot.

Załącznik 3 – Najważniejsze obiekty kultury i sztuki Obszaru Metropolitalnego Gdańsk
Gdynia Sopot

<p>Muzea i skanseny</p>	<p>Muzeum Nauki Gdańskiej – oddział Muzeum Gdańska, Centrum Konserwacji Wraków Statków w Tczewie, ORP „Byskawica” w Gdyni, Muzeum Narodowe w Gdańsku, Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, Dar Pomorza, Narodowe Muzeum Morskie, Muzeum Stutthof w Sztutowie, Muzeum Emigracji w Gdyni, Muzeum brony Wybrzeża w Helu, Muzeum Piśmiennictwa I Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej - Pałac Przebendowskich I Keyserlingków w Wejherowie, Żuraw w Gdańsku, Dwór Artusa, Muzeum Gdańska, Muzeum Miasta Gdyni, Muzeum Diecezjalne w Pelplinie, Muzeum Bursztynu, Ośrodek Kultury Morskiej, Zamek Krzyżacki w Malborku, Osada Sławutowo, Muzeum Ceramiki Kaszubskiej Neclów w Chmielnie, Zagroda Grubska i Rybacka w Nadolu, Akwarium Gdyńskie, Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, Twierdza Wisłoujście, Muzeum Volkswagena w Pępowie, Muzeum Bursztynu w Łebie, Sopot Wax Muzeum, Muzeum Saperskie "Explosive", Ratusz Głównego Miasta w Gdańsku, Muzeum Archidiecezjalne w Gdansk Oliwie, Muzeum Motyli w Łebie, Muzeum Motyli we Władysławowie, Żułowski Park Historyczny, Muzeum „Chata Rybacka” w Jastarni, Muzeum Wisły w Tczewie, Gdyńskie Muzeum Motyryzacji, Śpichlerz „Błękitny Baranek”, Muzeum Bursztynu „Bursztynowa Komnata” w Stegnie, Muzeum Przyrodnicze Nadmorskiego Parku Krajobrazowego we Władysławowie, Oddział Sztuki Nowoczesnej – Pałac Opatów w Oliwie, Oddział Etnografii- Spichlerz Opacki, Muzeum Sopotu, Sołdek, Żuławska Wioska Cemiczna, Grodzisko w Sopocie, Muzeum w Gniewie, Muzeum w Krokowej, Park Kulturowy „Osada Łowców Fok” w Rzućwie, ielona Brama, Faktoria Handlowa w Pruszczu Gdańskim, Muzeum Poczty Polskiej, Muzeum Wyrzutni Rakiet w Rąbce, Muzeum Kaszubskie w Kartuzach, uzeum Ziemi Puckiej – Dawny Szpital św. Jerzego w Pucku, Muzeum w Lęborku, Muzeum Rubołówstwa w Helu, Muzeum „Pod Strzechą” w Jastarni, Piwnica Romańska, Dom Uphagena, Gdańska Galeria Fotografii, Europejskie Centrum Solidarności w Gdańsku, Muzeum II Wojny Światowej, Muzeum Zalewu Wiślanego</p>
<p>Teatry</p>	<p>Gdański Teatr Szekspirowski, Teatr BODO, Sala Koncertowa Portu Morskiego w Gdyni, Scena Teatralna NOT, Teatr Leśny w Gdańsku Wrzeszczu, Teatr w Remizie, Teatr Miejski im. Witolda Gombrowicza w Gdyni, Teatr Gdynia Główna, Teatr na Plaży, Teatr Miniatura, Teatr Atelier im. Agnieszki Osieckiej, Amfiteatr „Szerokowidze” w Sierakowicach, Teatr w Oknie, Teatr Muzyczny im. Danuty Baduszkowej w Gdyni, Maybe Theatre Company, Teatr Wybrzeże</p>
<p>Opery i filharmonie</p>	<p>Polska Filharmonia Kameralna Sopot, Filharmonia Kaszubska – Wejherowskie Centrum Kultury, Polska Filharmonia Bałtycka im. F. Chopina w Gdańsku, Opera Bałtycka w Gdańsku, Opera Leśna w Sopocie (jako scena letnia)</p>
<p>Galerie i wystawy</p>	<p>Państwowa Galeria Sztuki w Sopocie, Kolonia Artystów, Centrum Sztuki Współczesnej „Łaźnia”, Gdyńskie Centrum Filmowe, "Secondhand - Galeria Różności" w Kartuzach, Galeria Neubauer Design w Kartuzach, Galeria Reflektarz w Kartuzach, Atelier Wojciecha Kossaka w Juracie, DESA w Gdyni, Bałtycka Galeria Sztuki Współczesnej, Zielona Brama, Gdańska Galeria Güntera Grassa, Galeria Bursztynu Amber Gallery, Galeria 78, Galeria Kaszubski Róg, Galeria u Bibliotekarek w Rumi, Wystawa Rękodzieła Kaszubskiego we Władysławowie, Centrum Hevelianum</p>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie portalu Pomorskie Travel, www.pomorskie.travel.pl.